

ULUSLARARASI SUÇLAR VE TARİH

Altı Aylık Uluslararası Hukuk ve Tarih Dergisi

sayı
9-10
2010

Cumhuriyetin İlk Yıllarında
Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler
Dr. Bilâl N. ŞİMŞİR

Uluslararası Adalet Divanı'nın
Kosova Hakkındaki Kararı ve KKTC Gerçeği
Tugay ULUÇEVİK

Avrupa Çıkışlı İdeolojiler ve İnsanlığa Karşı Suçlar
Yrd. Doç. Dr. Deniz ALTINBAŞ

The Prosecution of the Derg Criminals in Ethiopia
K. Isaac WELDESELLASSIE

Failure of the Media: Rwanda Genocide
and the Responsibility to Report
Arzoo Fatima SYEDDAH

Kırım Hanlığı ve Tatar Sürgünü
Halit GÜLŞEN

ULUSLARARASI SUÇLAR VE TARİH

Uluslararası hakemli dergi - Yılda iki kez yayımlanır
Türkçe-İngilizce

2010, Sayı 9/10
ISSN: 1306-9136

EDİTÖR

E. Büyükelçi Ömer Engin LÜTEM

EDİTÖR YARDIMCISI

Erhan TÜRBEDAR

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ

Sevin ELEKDAĞ

YAYIN KURULU

Alfabetik Sıra İle

Prof. Dr. Dursun Ali AKBULUT (Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun)	Bilal ŞİMŞİR (E. Büyükelçi, Tarihçi-Yazar)
Doç. Dr. Sadi ÇAYCI (Uluslararası Hukuk Uzmanı)	Prof. Dr. Mustafa TURAN (Gazi Üniversitesi, Ankara)
Ömer Engin LÜTEM (Avrasya İncelemeleri Merkezi Başkanı)	Doç. Dr. Ömer TURAN (Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara)

YAYIN SAHİBİ

E. Büyükelçi Ömer Engin LÜTEM

YAYIN İDARE MERKEZİ

Süleyman Nazif Sokak No. 12/B Daire 2 06550
Çankaya/ANKARA
Tel: 0 (312) 438 50 23
Faks: 0 (312) 438 50 26
E-posta: teraziayincilik@gmail.com

YAYIN TÜRÜ

Yerel Süreli Yayın

ABONE SORUMLUSU

Terazi Yayıncılık Bas. Dağ. Dan.
Eğt. Org. Mat. Kırt. Ltd. Şti.
Süleyman Nazif Sokak No. 12/B Daire 2 06550
Çankaya/ANKARA

SAYFA DÜZENİ VE BASKI

Allâme Tanıtım&Matbaacılık
Hanımeli Sokak 30/25 Sıhhiye/ANKARA
Tel: 0 (312) 230 19 74 - 76
Faks: 0 (312) 230 19 71

BASIM TARİHİ VE YERİ

10 Ekim 2010, Ankara

İçindekiler / Contents

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler5 (<i>Migration From Bulgaria to Turkey During the First Years of Republic</i>) Dr. Bilâl N. ŞİMŞİR	
Uluslararası Adalet Divanı'nın Kosova Hakkındaki Kararı ve KKTC Gerçeği 43 (<i>The Resolution of International Court of Justice on Kosovo And the Truth About the Turkish Republic of Northern Cyprus</i>) Tugay ULUÇEVİK	
Avrupa Çıkışlı İdeolojiler ve İnsanlığa Karşı Suçlar79 (<i>European Born Ideologies and Crimes Against Humanity</i>) Yrd. Doç. Dr. Deniz ALTINBAŞ	
The Prosecution of the Derg Criminals in Ethiopia135 (<i>Etyopya'da Derg Suçlularının Kovuşturulması</i>) K. Isaac WELDESELLASSIE	
Failure of the Media: Rwanda Genocide and the Responsibility to Report161 (<i>Medyanın Başarısızlığı: Ruanda Soykırımı ve Haber Sorumluluğu</i>) Arzoo Fatima SYEDDAH	
Kırım Hanlığı ve Tatar Sürgünü191 (<i>The Crimean Khanate and Deportations of Tatars</i>) Halit GÜLŞEN	

İçindekiler / Contents

CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA BULGARİSTAN'DAN TÜRKİYE'YE GÖÇLER

Dr. Bilâl N. ŞİMŞİR

E. Büyükelçi, Tarihçi, Yazar

Özet: Türkiye ve Bulgaristan Birinci Dünya Savaşı'nda (1914-1918) müttefik idiler, aynı safta savaştılar ve yenildiler. 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi imzalandı, silahlar bırakıldı. Ama Türkiye bu defa düşman istilâsına uğradı ve Türk halkı yurdunu savunmak için yeninden silaha sarılmak zorunda kaldı. Türk İstiklâl Harbi veya Kurtuluş Savaşı başladı. Bu son savaş, Türkiye bakımından artık bir ölüm-kalım savaşıydı. Bu makalede Cumhuriyet'in ilk yıllarında Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçler konusu ele alınmıştır.

Anahtar kelimeler: Bulgaristan, Türkiye, göç, Cumhuriyet, İstiklâl Harbi

MIGRATION FROM BULGARIA TO TURKEY DURING THE FIRST YEARS OF REPUBLIC

Abstract: Turkey and Bulgaria were allies during the World War I. They fought together and both defeated. After the ceasefire treaty of 30.10.1918, this time Turkey were under invasion. Turkish people had to re-arm, this time to defend their territories. This last war, which is the War of Independence, has been a mortal struggle. In this article the author focuses on the migration from Bulgaria to Turkey.

Keywords: Bulgaria, Turkey, migration, Republic, War of Independence

Türkiye, İstiklâl Harbi'nde Dışarıdan Göçmen Alamadı

Türkiye ve Bulgaristan Birinci Dünya Savaşı'nda (1914-1918) müttefik idiler, aynı safta savaştılar ve yenildiler. 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi imzalandı, silahlar bırakıldı. Ama Türkiye bu defa düşman istilâsına uğradı ve Türk halkı yurdunu savunmak için yeniden silaha sarılmak zorunda kaldı. Türk İstiklâl Harbi veya Kurtuluş Savaşı başladı. Bu son savaş, Türkiye bakımından artık bir ölüm-kalım savaşıydı.

Türkiye, bir var olma-yok olma savaşı verirken dış Türkleri ve dışarıdan göçmen almayı pek düşünemezdi ve düşünemedi. Bulgaristan Türkleri de bu yıllarda Anavatan Türkiye'ye göç etmeye kalkışmadılar.

İstiklâl Savaşında Türkiye'nin derdi başından aşkındı. Anadolu, bir yandan cephelerde savaşırken, diğer yandan içerde kendi göçmenlerinin dertleriyle uğraşıyordu: Doğu Anadolu'da Ermeni saldırılarından, Batı Anadolu'da Yunan istilâsından canlarını kurtarmak için perişan halde göç yollarına dökülmüş olan on binlerce Türk insanı, hayatta kalabilmek için imdat bekliyordu. Cepheden yaralı dönen askerimiz yardım bekliyordu. Cepheler yardım bekliyordu.

6

Bu durum karşısında Bulgaristan Türkleri, -göç etmek için değil- karınca kararınca Türkiye'ye yardım etmek için harekete geçtiler. Kızılay için yardım toplayıp Anavatan'a gönderdiler. Ankara'da yayımlanmakta olan *Hâkimiyeti Milliye* gazetesinde zaman zaman bu konuda haberler çıkıyordu. İşte bu gazetenin 14 Temmuz 1921 tarihli sayısından bir kısa haber:

"Bulgaristan'daki Dindaşlarımızın Yardımı

Ankara: 13 Temmuz (A.A.) – Bulgaristan'ın birçok yerlerinde Müslümanlar tarafından Hilâl-i Amer'e iane (Kızılay'a yardım) toplanmaktadır. Bu meyanda Kızanlık'ta dercedilen iane miktarı mühim bir yekûna baliğ olmuş ve İstanbul Hilâl-i Ahmer merkezine gönderilmiştir.¹

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Mübadillere Öncelik Verildi

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında artık savaş yoktu, ama başka sorunlar vardı. Genç Türkiye Cumhuriyeti, öncelikle Yunanistan'dan gelen ve

¹ Hâkimiyeti Milliye (Ankara), 14 Temmuz 1337 (1921), No. 235

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler

“mübadil” denen göçmenlerin sorunlarıyla uğraşıyordu. Bunların sayısı yarım milyona yakındı. (Türkiye'nin toplam nüfusu, 1927 sayımında 16.648.270 çıktığına göre; 1923-24 yıllarındaki nüfusu tahminen 10-12 milyon kadardı.) 10-12 milyon nüfuslu Türkiye için yarım milyon göçmen az yük değildi.

Karadan denizden dalga dalga gelen onbinlerce mübadili alıp ev bark sahibi yapmak, iş güç sahibi yapmak ve onları Türkiye halkıyla kaynaştırmak büyük bir işti. Hele savaştan yeni çıkmış, köyleri kasabaları düşman tarafından yakılıp yıkılmış olan cılız bütçeli, yoksul Türkiye için bu hiç kolay bir iş değildi. Dolayısıyla o sırada Türkiye, Yunanistan dışındaki diğer ülkelerden göçmen alamadı.

Şunu da hatırlamak gerekir: Türkiye'den Yunanistan'a giden mübadil Rumlar için Avrupa ve Amerika milyonlarca dolar yardım yaptığı halde, Türkiye'ye gelen Türk mübadillere dışarıdan yardım elini uzatan yoktu. Türkiye yalnızdı ve fakirdi. Yaralarını kendisi sarıyordu.

Bu durumda Türkiye, Cumhuriyetin ilk üç yılında Bulgaristan'dan topluca göçmen alamadı. O yıllarda Türkiye yalnız Yunanistan'dan mübadilleri kabul ettiğini, öteki Balkan ülkelerinden ve bu arada Bulgaristan'dan göçmen alamayacağını konsolosluklar ve basın aracılığıyla Balkanlardaki soydaşlara duyuruyordu. Örneğin, Sofya'da Türkçe olarak yayımlanan *Tunca* gazetesinin 23 Eylül 1924 tarihli sayısında, duyuru gibi şu haber çıkmıştı:

“Türkiye Cumhuriyeti Yunanistan'dan başka yerlerden muhacir kabul etmeyecek”.

İstanbul gazetelerinin yazdığına göre, Sırbistan'da bulunan ve Sırp zulüm ve i'tisâfına (sapıklığına) maruz kalan Müslümanlar tahammül edemeyerek Türkiye'ye hicret etmekte iseler de Türkiye Cumhuriyeti Yunanistan'dan gelen muhacirlerle fazlaca meşgul olduğundan bunlara bakamamakta ve bu yüzden sefalet içinde sokak ortalarında kalmaktadırlar. Bu gibi müessif (üzücü) hallere meydan vermemek üzere şimdilik Sırbistan'dan ve sair mahallerden (başka yerlerden) muhacir kabul etmemeğe ve gelenlere de muhacir muamelesi yapmamağa karar vermiş ve kararını konsolosluklara (konsolosluklara) tebliğ etmiştir.”²

2 *Tunca* gazetesi (Sofya) 23 Eylül 1924, No. 93, s. 2

Bulgaristan ile Önce Diplomatik İlişki Kurmak Gerekiyordu

Türkiye, sadece “Yunanistan’dan gelen “*mübadillerle fazlaca* meşgul olduğu” için değil, siyasi bakımdan da Cumhuriyetin ilk yıllarında Bulgaristan’dan göçmen alamıyordu. Çünkü Bulgaristan’la Türkiye Cumhuriyeti arasında henüz diplomatik ilişki kurulmamıştı.

Birinci Dünya Savaşı’ndan yenik çıkan Türkiye ve Bulgaristan, 1918’de diplomatik ilişkilerini kesmek zorunda bırakılmışlardı. Galip devletler, yani İngiltere, Fransa, İtalya, mağlup devletlerin birbirleriyle olan ilişkilerini kesmelerini şart koşmuşlar ve bu şartlarını Mondros’ta imzalanan Mütareke Antlaşmalarına da koymuşlardı. Türkiye’nin Sofya Elçiliği ve Bulgaristan’ın İstanbul Elçiliği 1918’de kapanmıştı. Elçilikler yedi yıldan fazla kapalı kaldı, Sofya Elçiliğimiz 1925 yılına gelindiği halde hâlâ kapalıydı. Türkiye’deki Bulgar Elçiliği de kapalıydı.

Önce Bulgaristan’la resmî ilişki kurmak, elçilikleri açmak, bir dostluk antlaşması yapmak ve mümkünse bir göç anlaşması imzalamak gerekiyordu. Yani önce Bulgaristan’la işler yoluna konacak, ondan sonra oradan göçmen alınacaktı. Bunları yapmak ise zaman aldı.

8

Atatürk döneminde Türkiye Cumhuriyeti’nin ilginç bir dış politika uygulaması vardı. O da şuydu: Türkiye, bir devletle diplomatik ilişki kurmadan önce o devletle masaya oturuyor, varsa aradaki sorunları çözüyor ve bir dostluk antlaşması imzalıyordu. Ancak ondan sonra o ülkeye elçi gönderiyordu. Bu, Cumhuriyet dönemine özgü bir dış politika uygulaması idi; Osmanlı döneminde böyle bir uygulama yoktu. Atatürk zamanında Türkiye, kırk kadar ülkeyle dostluk antlaşmaları imzaladı. O tarihlerde bütün dünyadaki bağımsız devletlerin sayısı da zaten elliye geçmiyordu. Genç Türkiye Cumhuriyeti Devleti, dünyanın bütün bağımsız devletleriyle dostluk antlaşmaları imzalamayı amaçlamıştı.

Bu çerçevede Türkiye ile Bulgaristan arasında da bir dostluk antlaşması yapılması için 1924 yılında Ankara’da müzakereler başladı. Müzakereleri, Türkiye adına Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Tevfik Kâmil Bey (Koperler), Bulgaristan adına da Bulgaristan’ın Washington Orta Elçisi Simeon Radeff yürüttüler. Türkiye, ikili sorunları çözüme bağlayıp Bulgaristan ile dostluk antlaşması imzalarken, aynı zamanda Bulgaristan Türklerinin azınlık haklarını, göç etme haklarını, emlak sorunlarını da çözüme bağlamak ve güvence altına almak istedi. Bu haklar antlaşmalarla güvence altına alınamazsa ilerde iki ülke arasında ciddi sürtüşmeler olabilir, gerginlik çıkabilir, hatta dostluk bozulabilirdi.

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler

Müzakereler çetin geçti ve iki yıl kadar sürdü. Türk tarafı, Bulgar tarafının kararsızlığı, yersiz kuşkuları ve direnişi ile uğraşmak durumunda kaldı. Bu yüzden müzakereler uzadıkça uzadı. Dostluk Antlaşması bir türlü yapılamıyor, normal diplomatik ilişkiler kurulamıyordu. Bulgaristan adına Ankara'da müzakereleri yürüten Elçi Simeon Radeff, birkaç defa müzakereleri askıda bırakıp Sofya'ya gidip geldi. Türk tarafı onun tam yetkiyle dönmesini ve antlaşmayı imzalamasını sabırla bekledi durdu.

Türk-Bulgar Dostluk Antlaşması ve İkili İlişkilerin Yeniden Kurulması

İki yıl kadar süren müzakereler sonunda, 18 Ekim 1925 günü Ankara'da Türkiye ile Bulgaristan arasında üç diplomatik belge imzalandı:

Dostluk Antlaşması,
Dostluk Antlaşmasına Ekli Protokol ve
İkamet Sözleşmesi

Her üç belge Bulgaristan Türk azınlığını ve Türkiye'ye göçleri doğrudan ilgilendirdiği için bunların tam metinleri buraya alındı.³

Dostluk Antlaşması, Türkiye ile Bulgaristan arasında “*bozulmaz bir barış*” ve “*sonsuz bir dostluk*” olacak, diyordu (Md. 1). Yani dostluk, sürekli olacaktı. Seksen yıl sonra bugün de bu Dostluk Antlaşması hâlâ geçerlidir; Türk-Bulgar ilişkilerinin en zor zamanlarında bile Antlaşma feshedilmemiş ve ayakta kalmıştır.

Dostluk Antlaşması, Türkiye ile Bulgaristan arasında diplomasi ilişkilerinin kurulmasını da öngördü. (Md. 2). Fakat önce Antlaşmanın onaylanması, ardından onay belgelerinin değişimi ya da verişimi (teati edilmesi) gerekiyordu. Ancak ondan sonra antlaşma yürürlüğe girecek ve Türkiye Sofya'ya bir elçi atayabilecekti.

TBMM, Türkiye-Bulgaristan Dostluk Antlaşmasını 30 Mayıs 1926 tarihli, 874 sayılı yasa ile onayladı. Dışişleri Bakanı Tefik Rüştü (Aras), onay belgelerinin verişimini beklemeden Başkâtip Âli Bey'i (Türkgeldi) Sofya'ya sürekli işgüder olarak atadı. Bunu Bulgar Hükümetine bir mektupla bildirdi. Bakan, 10 Temmuz 1926 günü, İstanbul'da Bulgar Başkonsolos Vekili N. Nedef'e, “*Antlaşmanın onaylanmasıyla Türkiye ile Bulgaristan arasında*

3 Bunların eski Türkçe ve Fransızca metinleri için bkz. Düstur, Tertip III, Cilt 7, s. 2481(1376).

diplomatik ilişki kurma işinin artık tamamlanmış sayılabileceğini, onay belgelerinin değişiminin ise bir formaliteden ibaret olduğunu” söyledi.⁴

Bulgar Sobraniyası (Parlamentosu) Antlaşmayı biraz gecikmeyle onayladı. Onay belgeleri 2 Ağustos 1926’da Ankara’da teati edildi ve on beş gün sonra, 17 Ağustos 1926’da Dostluk Antlaşması ve Eki Protokol yürürlüğe girdi.⁵

Dostluk Antlaşmasının yürürlüğe girmesinden bir ay kadar sonra, 14 Eylül 1926’da, Budapeşte’de T.C. elçisi olarak görev yapmakta olan Hüsrev Bey (Gerede) Sofya’ya orta elçi olarak atandı; Türkiye Cumhuriyeti’nin Bulgaristan’da ilk elçisi oldu. Hüsrev Bey, Mustafa Kemal Paşa (Atatürk) ile birlikte 19 Mayıs 1919’da Samsun’a çıkmıştı. Atatürk’ün “*müşkilât ve inkılâp arkadaşısı*” idi. 12 Kasım 1926 günü törenle Bulgar Kralı Boris III’e güven mektubunu sundu. Sunarken, Ankara’dan aldığı talimatla Türkçe bir nutuk okudu, nutkun Türkçe asıyla Fransızca çevirisini de Bulgarlara sundu

Elçi Hüsrev Bey’in güven mektubunu Kral Boris’e sunmasıyla, Türkiye ile Bulgaristan arasında resmî ilişki kurma sürecinin Türkiye ayağı tamamlanmış oldu.

Sürecin Bulgar ayağı da altı ay kadar sonra tamamlandı. Bulgaristan’ın Budapeşte daimi işgüderi Theodore Pavloff, 4 Nisan 1927 tarihinde Türkiye’ye orta elçi olarak atandı. Hüsrev Bey’in Macaristan’da tanımış olduğu Pavloff, aslen Makedonyalı ve Makedonya Komitesi’nden idi. Öğrenimini İsviçre’de tamamladıktan sonra İstanbul Hukuk Mektebinde de okumuştur. İttihat ve Terakki döneminde, Osmanlı Meclisinde Manastır mebusu idi. Balkan Savaşı’nın ardından Sofya’ya giderek Bulgar Dışişleri Bakanlığında görev almıştı. Türkçeyi iyi biliyordu, Osmanlı iç politikasına karışmıştı, Türkleri yakından tanıyordu ve Türkiye’de eski tanıdıkları vardı. Yabancı dil bilen Sofyalı zengin bir Bulgar tüccarının kızıyla evliydi. Şimdi Türkiye Cumhuriyeti’ne ilk Bulgar elçisi olarak atanmıştı. Hüsrev Bey, Sofya’dan gönderdiği 16 Mart 1927 günlü raporunda, “*mumaileyhin intihabını Bulgar noktai nazarından bir muvaffakiyet addetmek lâzımdır*” diyordu.⁶

Bulgar elçisi Pavloff, 5 Mayıs 1927 günü, güven mektubunu Türkiye Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal’e (Atatürk) sundu. Sunarken yaptığı

4 T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Belgelerle Mustafa Kemal Atatürk ve Türk- Bulgar İlişkileri (1913-198), Ankara-2002, s. 248: N. Nedev’den Dışişleri Bakanı Atanas Burov’a rapor, 10.7.1926:

5 Resmî metinler için bkz. Düstur, III. Tertip, Cilt 7, s. 2481 (1376) Resmî Gazete, 26.VI. 1926, No. 403

6 Şimşir, Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları I, s.499, No.617: Sofya’da Hüsrev Bey’den T.C. Hariciye Vekâletine Yazı, 16 Mart 1927, No. 4008/439

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler

konuşmada, Türk-Bulgar dostluğunu güçlendirmek için bütün gücüyle çalışacağını söyledi.

Atatürk, Pavloff'a verdiği cevapta, iki ülke arasındaki dostluğun gelişmesini görmekten memnun olacağını belirtti: *“Her iki milletin yekdiğerine karşı perverde ettiği hüsnü takdirin eseri ve mütekebil menafiin bihakkın anlaşılması neticesi olarak teessüs eden münasebat-ı dostanenin takviyesini görmek benim için bilhassa badi-i mahzuziyet olacaktır”* dedi.⁷ Bu cümle şöyle sadeleştirilebilir:

“İki ulusun birbirlerine değer vermelerinin ve karşılıklı çıkarlarının hakkıyla anlaşılmasının sonucu olarak kurulan dostluk ilişkilerinin güçlendiğini görmek benim için hoşnutluk nedeni olacaktır.”

Bulgar Elçisinin Türkiye'de göreve başlamasıyla, Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan Krallığı arasında diplomatik ilişki kurulması çalışmaları tamamlandı. Tarih: 5 Mayıs 1927.

Cumhuriyet döneminde Bulgaristan'da Türkiye'ye göçler bu tarihten sonra başladı.

Dostluk Antlaşmasına Ekli Protokol

18 Ekim 1925 tarihinde Ankara'da imzalanan Türkiye-Bulgaristan Dostluk Antlaşmasına bir de Protokol eklenmişti. Protokol, antlaşmanın ayrılmaz parçası, bütünleyici parçası; “mütemmim cüzi” idi. Yani Dostluk Antlaşması ayakta kaldıkça Protokol de ayakta kalacak, Antlaşma bozulmadığı sürece Protokol de bozulamayacaktı. Türkiye'nin diğer ülkelerle imzaladığı dostluk antlaşmalarında böyle bir protokol yoktu. Bu bakımdan Türk-Bulgar Dostluk Antlaşması öteki dostluk antlaşmalarından ayrı bir özellik taşımaktadır.

Bu Protokol, Bulgaristan Türkleri düşünülerek hazırlanmış ve Dostluk Antlaşmasına eklenmişti. Bulgaristan'daki soydaşlarımız bakımından çok önemliydi. Çünkü hukukî bakımdan onların azınlık haklarını güvence altına almaktaydı.

Azınlıkların korunması konusu, Birinci Dünya Savaşı sonrasındaki dönemde, Milletler Cemiyeti sisteminde büyük önem taşıyordu; barış antlaşmalarında

⁷ Bulgar Elçisinin nutkunun ve Atatürk'ün cevabının tam metinleri için bkz. Şimşir, Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları I, s. 500-501, No. 619, 620.

genişçe yer almıştı. Bulgaristan'ın imzaladığı 27 Kasım 1919 tarihli Neuilly (Nöyi) Barış Antlaşmasında da azınlıkların korunmasına ilişkin bir bölüm vardı. Türkiye'nin imzaladığı 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Barış Antlaşmasında da benzer hükümler yer almıştı. Türkiye, bu hükümlerden Bulgaristan'daki Müslüman azınlıkların da yaralanmaları için ısrar etti. Türk-Bulgar Dostluk Antlaşmasına ekli Protokol böyle ortaya çıktı. Yani Protokol, Bulgaristan Türklerini korumak amacıyla hazırlandı ve Pomakları da kapsamı için Protokolde "Türk azınlık" kavramı yerine "Müslüman azınlık" ifadesi kullanıldı. Türkiye'deki Bulgar azınlığının da aynı haklardan yararlanacakları belirtildi. Ancak Türkiye'deki Bulgar nüfusu, Bulgaristan'daki Türk-Müslüman nüfusa kıyasla pek azdı.

Protokolün ilk Paragrafı şudur:

A

"İki Hükümet (Türk ve Bulgar Hükümetleri), azınlıkların korunmasına ilişkin olarak, Neuilly Andlaşmasında yazılı hükümlerin tümünden Bulgaristan'da oturan Müslüman azınlıklarını ve Lozan Andlaşmasında yazılı hükümlerin tümünden Türkiye'de oturan Bulgar azınlıklarını yararlandırmağı, karşılıklı olarak, yükümlenirler.

Neuilly ve Lozan Andlaşmalarından her hangi birini imzalayan devletlerin azınlıklar konusunda sahip oldukları tüm hakları Bulgaristan Türkiye'ye, Türkiye de Bulgaristan'a karşılıklı olarak tanır.

Not: Anadili Bulgarca olan Hıristiyan dininden Türk uyrukları Bulgar azınlığından sayılacaktır."

Paragrafın sonundaki not, anlaşılan, Türkiye'deki Pomakların Bulgar azınlığından sayılamayacağını belirtmek için konmuştur. Çünkü Müslüman olan Pomaklar, Bulgarcaya benzeyen bir dil kullanıyorlarsa da kendilerini Türklerden ayrı görmezler; Türkiye de onları Türk soyundan, Türk kültüründen sayar ve göçmen olarak alır ve almıştır.

Neuilly Andlaşmasının azınlıkların korunmasına ilişkin maddelerinden bazıları şöyledir:

Madde 50. *Bulgaristan, doğum, milliyet, dil, ırk ve din ayrımı*

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler

gözetmeksizin Bulgaristan'ın bütün ahalisinin hayat ve özgürlüklerini tam ve eksiksiz olarak korumayı yükümlenir.

Bulgaristan'ın bütün ahalisi, kamu güvenliğine ve iyi ahlâka ters düşmeyen iman, din ve inançlarını apaçık veya özel olarak yerine getirme hakkına sahiptir.

Madde 53. *Bütün Bulgaristan vatandaşları yasa önünde eşittirler ve ırk, dil veya din ayılığına bakılmaksızın aynı medeni ve siyasal haklardan yararlanırlar.*

Medeni ve siyasal haklardan yararlanma, özellikle kamu görevlerine alınma veya çeşitli mesleklerde ve işlerde çalışma bakımından din, inanç ve mezhep ayrılığı hiçbir Bulgar vatandaşına zarar veremez.

Bulgar vatandaşlarının gerek özel ve ticari işlerinde, gerek din, basın veya her türlü yayın konusunda ve gerekse açık toplantılarda herhangi bir dili serbestçe kullanmalarına hiçbir kısıtlama konamaz.

Bulgar Hükümeti resmî bir dil kabul etmiş olsa da, Bulgar vatandaşlarının Bulgarcadan başka bir dili mahkemeler önünde gerek sözlü, gerek yazılı olarak kullanmalarına gereken kolaylıklar gösterilir.

Madde 54. *İrk, din veya dil azınlıklarından olan Bulgar vatandaşları, diğer Bulgar vatandaşlarının fiilen ve hukuken yararlandıkları aynı muamelelerden ve güvencelerden yararlanırlar.*

(Azınlıklardan olan Bulgar vatandaşları) özellikle, masrafları kendilerince karşılanacak hayır kurumları, dini ve sosyal kurumlar, okullar ve diğer eğitim kurumları açmak, bunları yönetmek ve denetlemek ve buralarda kendi dillerini serbestçe kullanmak ve serbestçe ibadet etmek bakımından eşit haklara sahip olacaklardır.

Madde 55. *Eğitim öğretim konusunda Bulgar Hükümeti, Bulgarcadan başka bir dil konuşan Bulgar vatandaşlarının önemli oranda yaşadıkları kent ve bölgelerde bu Bulgar vatandaşlarının çocuklarına ilkokullarda kendi dillerinde eğitim öğretim verilmesi için gereken kolaylıkları sağlar.*

İrk, din veya dil azınlıklarından olan Bulgar vatandaşlarının önemli oranda buldukları şehir ve bölgelerde, eğitim, din ve hayır amacıyla

Devlet ve Belediye bütçeleriyle diğer bütçelere konmuş olan kamu fonlarından bu azınlıklara da âdil bir pay ayrılır.

Madde 57. *Bulgaristan, işbu bölümdeki maddelerin ırk, din veya dil azınlıklarından olan kişileri etkilediği ölçüde, uluslararası nitelikte yükümlülükler olduklarını ve bu hükümlerin Milletler Cemiyeti'nin güvencesi altına alınmasını kabul eder..."*

Bu son maddede belirtildiği üzere, azınlıkların korunmasına ilişkin hükümler, Bulgaristan için uluslararası yükümlülüktür, bağlayıcıdır, Bulgar yasalarından üstün sayılır. Aynı zamanda bunlar Milletler Cemiyeti'nin güvencesi altındadır; Bulgaristan, tek taraflı olarak bunları bozamaz, değiştiremez.

Bulgaristan'da korunması gereken azınlıkların başında Türk azınlığı geliyordu, Türkler, sayıca Bulgarlardan sonra en büyük, en önemli topluluktur. Azınlıklarla ilgili maddeler Neuilly Andlaşmasına sanki Türk azınlığı için konmuş gibiydi ve şimdi bunlar bir Protokol ile Türk-Bulgar Dostluk Andlaşmasının da ayrılmaz bir parçası haline getirilmişti.

Aynı Protokolde, Balkan Savaşı'nda Bulgaristan'a bırakılmış yerlerden gelmiş göçmenlerle ilgili paragraflar da vardır. Bu göçmenlerin geride bıraktıkları taşınmaz mallarının Bulgar Hükümetine, aynı dönemde doğu Trakya'dan Bulgaristan'a göç etmiş olan Bulgarların taşınmaz mallarının da Türk Hükümetine geçtiği belirtiliyor (Paragraf C). Bu taşınmaz mallar karşılıklı olarak takas edilmiş, böylece iki ülke arasında bir sürtüşme konusu giderilmiş oluyor. Hükümetler bu taşınmaz malları her halde hak sahibi göçmenlere dağıtacaklardır.

Göç Anlaşması Gibi Bir Sözleşme

Türkiye-Bulgaristan Oturma Sözleşmesi (İkamet Mukavelesnamesi) 18 Ekim 1925 tarihinde Ankara'da imzalandı; ertesi yıl onaylanıp yürürlüğe girdi. Sözleşme, Türk vatandaşlarının Bulgaristan'da, Bulgar vatandaşlarının da Türkiye'de oturma, dolaşma, çalışma, iş tutma, ticaret yapma, mal mülk edinme şartlarını düzenledi. Bu belgenin birinci maddesi şudur:

"Bağıtlı Taraflardan (yani Türkiye ve Bulgaristan) her birinin vatandaşları öteki Taraf ülkesinde oturma ve yerleşme hakkına sahip olacaklar; böylece, o ülkede yürürlükteki yasalara uyarak oraya serbestçe gidip gelebilecekler ve dolaşım olanaklarını

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler

kullanabileceklerdir.”

Türk-Bulgar İkamet Sözleşmesi aynı zamanda bir göç anlaşması gibidir, çünkü göçler ve göçmenlerle ilgili hükümleri de içermektedir. Bulgaristan'dan Türk göçleri bakımından bu hükümler önemlidir; göçmenleri ve göç etmek isteyen soydaşları doğrudan etkilemiştir. Türkiye-Bulgaristan ilişkileri de zaman zaman bu hükümlerden ciddi olarak etkilenmiştir. Bu maddelerin önemi özellikle 1950-1951 göçleri sırasında ortaya çıkmıştır.

1925 İkamet Sözleşmesinin göçler ve göçmenlerle doğrudan ilgili maddeleri aşağıdadır:

Madde 2. *Bağlı Taraflar (Türkiye ve Bulgaristan), Bulgaristan Türklerinin ve Türkiye Bulgarlarının isteğe bağlı göçlerine hiçbir engel çıkarılmamasını kabul ederler.*

Göçmenler yanlarında taşınır mallarını ve hayvanlarını götürmek ve taşınmaz mallarını serbestçe arıtmak (tasfiye temek) hakkına sahip olacaklardır. Taşınmaz mallarını kesin gidişlerinden önce arıtmamış olanlar, göç gününden başlamak üzere, iki yıllık bir süre içinde bu arıtmayı yapmak zorundadır.

Malların arıtılmasından elde edilen paraları ilgililerin dışarı çıkarma biçimi konusunda iki Hükümet arasında bir anlaşma yapılacaktır.

Madde 4. *Bağlı taraflardan her biri, gerek bir yasa hükmü gereğince, gerek ahlâk ya da sağlık kolluğu ya da dilencilik konusundaki yasalar uyarınca ve gerek devletin iç ya da dış güvenliğine ilişkin nedenlere dayanarak, ayrı ayrı uygulanacak önlemler ile öteki Bağlı Tarafın uyruklarını sınır dışı ederse, bu söz konusu Bağlı Taraf, onları almakla yükümlenir. Sınır dışı edilen kişilerin sınıra dek yol harcamaları çıkaran Tarafça karşılanacaktır.*

Madde 11. *İşbu Sözleşme, onay belgelerinin verişiminden (teatisinden) bir ay sonra yürürlüğe girecek ve süresi 4 yıl olacaktır. Eğer Sözleşme bu sürenin sona ermesinden en az 6 ay önce ortadan kaldırılmazsa, ortadan kaldırıluncaya dek, yürürlükte kalacak ve işbu ortadan kaldırma işlemi ancak 6 aylık bir sürenin sonundan sonra geçerli ve etkili olacaktır.*

“Süresi 4 yıl olacak” denen Sözleşme, dört yıl sonunda ortadan kaldırılmamış, feshedilmemiş ve hep yürürlükte kalmıştır.

Bu maddelerde göç konusu vardır, ama göçe bazı sınırlamalar da vardır. Bu da doğaldır, hiçbir ülke her gelene sınırlarını açmaz. Göçmenlerin arasına istenmeyen kişiler karışırsa bunların geri çevrileceği belirtiliyor. Örneğin komşu ülkeden dilenciler, casuslar, teröristler, anarşistler vs. gibi sakıncalı ya da istenmeyen kişiler de Türkiye'ye gönderilecek olursa bunlar sınır dışı edilecek ve Bulgar makamları da onları geri alacaktır. Cumhuriyet Türkiye'si yalnız Türk soyundan ve Türk kültüründen olan insanları göçmen olarak alıyordu. 1930'larda çıkarılan yasalarla kimlerin Türkiye'ye göçmen olarak alınacağı, kimlerin alınmayacağı daha ayrıntılı ve net biçimde belirtildi. 1925 tarihli olan Türk-Bulgar İkamet Sözleşmesi bunun habercisi gibidir. (Md. 4).

Yukarıdaki maddelerde açıkça görülüyor: Türk-Bulgar İkamet Sözleşmesi, Türk ve Bulgar vatandaşları için göç etme özgürlüğü ilkesini getirmiştir. Gerek Bulgaristan Türkleri, gerek Türkiye Bulgarları, kendileri isterlerse, göç etmekte serbest olacaklardır. Hükümetler söz vermişlerdir, göçmek isteyenlere güçlük çıkarmayacak, engel olmayacaklardır.

Sözleşme, göçmenlere taşınabilen mallarını ve hayvanlarını yanlarında götürme hakkını vermektedir. Hükümetler göçmenlere bu hakkı tanımışlardır. Göçmenler hangi yolla isterlerse o yolla eşyalarını ve hayvanlarını götürebileceklerdir. Mallarını karayoluyla, demiryoluyla, denizyoluyla taşıyabileceklerdir, bir sınırlama yoktur. İster Varna'dan yolcu vapuruna binip İstanbul'a çıkarlar, isterse Şumnu'da, Filibe'de trene atlayıp Edirne'de inerler, isterlerse at arabalarına, öküz arabalarına binip aheste aheste yolculuk yaparlar...

Göçmen, taşınır mallarını ve hayvanlarını götürmekte serbest, yol seçmekte serbest. Fakat acaba bunları sınırdan geçirmekte de serbest mi? Acaba taşınır mallarını ve hayvanlarını ülke dışına çıkarırken ya da varacağı ülkeye sokarken göçmendeki gümrük vergisi, ihraç vergisi, ithal vergisi gibi, harç, rüsum gibi paralar istenecek mi? İşte burası belli değildir. Sözleşme bu konularda bir düzenleme getirmemiştir. Göçmen, beraberinde götüreceği eşyası ve hayvanları için herhangi bir vergi veya harç ödemeyecektir gibilerden bir hüküm Sözleşmeye konmamıştır.

Göçmenlerin taşınmaz mallarına gelince, bunların iki yıl içinde elden çıkarılması öngörülüyor. Göçmenin evi, tarlası, bağı, bahçesi vs. ne kadar taşınmaz malı varsa bunların hepsini göç tarihinden itibaren en geç iki yıl içinde elinden çıkaracak, arındıracak, tasfiye edecektir. Etmek zorundadır. İster satar, ister bağışlar, ister taşınır bir malla değiş tokuş eder; orası onun

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler

kendi bileceği iştir. Giden göçmenin, arkasında mal mülk gibi herhangi bir takıntı bırakmaması isteniyor.

Peki, göçmen, evini barkını sattı, bağını bahçesini elden çıkardı, bütün taşınmazlarını tasfiye etti, diyelim. Eline geçecek parayı nasıl dışarı çıkaracaktır? Yanında götürebilecek mi, gideceği ülkeye transfer edebilecek mi? Bu konuda ayrı bir anlaşma yapılması öngörülmüştür. Sözleşmede “..elde edilen paraların dışarı çıkarma biçimi konusunda iki Hükümet arasında bir anlaşma yapılacaktır” denmiştir. (Md. 2).

Türkiye ile Bulgaristan arasında böyle bir anlaşma yapılamamış; Bulgar tarafı buna yanaşmamıştır. Bulgar Hükümetleri yüz binlerce soydaşımızı Türkiye'ye gönderiyorlardı. Bunların mal ve mülklerini elden çıkarmalarını da şart koşuyorlardı. Bu mülklerin satışından elde edilen paraları Bulgaristan dışına çıkarılmasına ise izin vermiyorlardı, hiçbir zaman vermemişlerdir.

Türk-Bulgar İkamet Sözleşmesinin en büyük eksikliği işte budur: Göçmenlerin ellerindeki paraları ülke dışına çıkarmaları konusu düzenlenmemiş, açıkta bırakılmıştır. Sözleşme, eksiklikleri olan ve yarım kalmış bir göç anlaşması gibidir, tam bir göç anlaşması değildir. Yine de hiç yoktan iyidir.

Cumhuriyet döneminde Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçler, ahdi bakımından, bu anlaşmaya veya sözleşmeye dayanılarak başladı.

Cumhuriyet Döneminde Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göç Başlıyor: Yıl 1927

İmparatorluk döneminde, 1870'lerden 1920'lere kadar Bulgaristan'dan Türkiye'ye büyük göçler olmuştu: 1877-1878 Türk-Rus Savaşı göçleri (Doksanüç Muhacereti), 1912-1913 Balkan Savaşı göçleri ve barış yıllarındaki göçler gibi. Bunlar artık tarihte kalmış göçlerdi. Şimdi Cumhuriyet dönemine gelelim.

Türkiye Cumhuriyeti döneminde Bulgaristan'dan Türkiye'ye ilk göç akını 1927 yılı yaz aylarında başladı. Türkiye'ye ilk gelen göçmenlerden biri, eli kalem tutan Mustafa Şerif (Alyanak), göç duygularını günü gününe kâğıda dökmüş. O yıl Sofya'da Türkçe olarak çıkan *Dostluk* gazetesi de bu izlenimlerini “Seyahat notları...” başlığıyla yayınlamıştır. Bir parçasını aşağıya aldık.

Aydın bir Türk'ün göç heyecanı

“Seyahat notları: Sofya’dan Edirne’ye:

“27 Ağustos 1927:

“İki günden beri Sofya’dayız. Bugün saat ikide hareket edecek olan Avrupa treni, bizi, uzak ve meçhul ufukları aşarak altı seneden beri hasret ve hicranı ile yandığımız Anavatana ileticek. Altı seneden beri için için yanan bir ateş sönecek ve ağyar görmesin diye ruhlarımıza inen gözyaşlarımız nihayet yirmi dört saat sonra dinecek.

Anavatan! İşte Balkan ve Tuna Türkleri için yarım asırlık bir yara. Bir gönül azabı ve aylar kadar latif, bahar kadar tatlı bir yaz hicranı. Bu ellerin kucacağında ferdanın endişesi içinde titremeğe mahkûm Türkler, yarım asırdan beri hep bu iki kelimenin hicranile yanıyor. Çünkü bu onun Leyla’sıdır. Düşünün bir kere. Bu ateş ki sizi yarım asırdan beri, tıpkı Leyla’sı için kendini ateşlerle yakan bedbaht pervaneler gibi yanıyorsunuz. Ve bu yara, gittikçe derinleşiyor, bu derecede ki, sizi bir zamanlar beyaz atlı süvarilerinizin cirit oynadığı munis ve vefakâr Tuna kıyıları bile müteselli edemiyor. Bir derecede ki, sizi, cihan tarihine Türklük şehamet ve civanmertliğini altın harflerle yazan gazi Plevne’nin henüz istihkâmları bozulmamış bulunan garip toprakları bile avutamıyor. Boyuna yanıyorsunuz ve yandıkça yaranız derinleşiyor. İşte zaman ve mekân Tuna sahillerinden, Balkan eteklerinden ve Müslüman Delorman’dan hasretzede ve hicranzede âşıkların abasız ve اساسız yollara döküldüğünü görüyorsunuz.

Zaman oluyor ki bu âşıklar bir sel gibi taşmak, bir fırtına gibi akmak istiyorlar. Lâkin olmuyor. Yâr hasta diyorlar, duruyorsunuz. Ağyar uyanık diyorlar. Oturuyorsunuz. Halbuki zavallı Mecnun’un kalbindeki Leylâ ateşini teskin edecek başka hiçbir deva, hiçbir şifa yok. Onu, ancak vefakâr Leyla’nın pak, temiz pamuk gibi beyaz, bir anne sinesi kadar yumuşak elleri eyi edebilecek. Ve işte bunun içindir ki, her Türk günün birinde bu devaya kavuşmak emelile Karadeniz’in beyaz köpükleri içinde veyahut bizi ileticek olan trenin siyah yolları üzerinde aşk ve hayat yolculuğuna çıkacak....”⁸

Evet, Türkiye, Bulgaristan Türklerinin Anavatanıdır. Savaşlar sonunda sınır ötesinde kalmış olan bu soydaşlarımız, Anavatan’a kavuşmak için yanıp

8 Mustafa Şerif, “Seyahat notları: Sofya’dan Edirne’ye..”, Dostluk gazetesi (Sofya), 30.10.1927

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler

tutuşmaktadırlar. Çünkü onlar Anavatan'a aittirler. Yoktur bunun ötesi! Bulgaristan Türk'ü, Türkiye'ye aittir; Anavatan, ebedi vatan burasıdır. Kuşu altın kafese koymuşlar, "vatanım, vatanım" diye çırpınmış durmuş. Kafesin kapağını aralamışlar, kuş fırlayıp kırlara uçmuş, mutlak özgürlüğe kavuşmuş, mutlu olmuş. Kaldı ki, Türk azınlığı için Bulgaristan, "altın kafes" olmak şöyle dursun, zaman zaman acımasız bir toplama kampı, zaman zaman da kapkara bir zindan olmuştur! Ve zavallı soydaşın gözü, kulağı, özlemi, umudu, beklentisi, geleceği, varlığı, benliği, aidiyeti hep Anavatan Türkiye olmuştur ve bu hasretzede, hicranzede soydaşımız fırsat bulur bulmaz da Anavatan'a kavuşmak için göç yollarına dökülmüştür, "abasız ve اساسız bir âşık" gibi.

Göçler Üzerine Birkaç İngiliz Belgesi

Edirne Konsolosu

İngiltere'nin Edirne Konsolosu J.M. Dawkins, 1927 yılında Bulgaristan'dan Türkiye'ye bir göç akını olduğunu Ankara'da Büyükelçi Sir George Clerk'e rapor ediyor. 23 Kasım 1927 tarihli raporunda şunları yazıyor:

"...Son birkaç hafta içinde güney Bulgaristan'dan buraya (Edirne'ye) binlerce Müslüman mülteci geldi. Bir iki hafta öncesine kadar bunların sayısı pek dikkati çekmiyordu; fakat son günlerde çok sayıda geliyorlar.

Bulgar meslektaşım ülkesindeki Müslümanların refah ve mutluluk içinde olduklarını anlatıp duruyordu. Kendisine rastlayınca bu göç hareketini nasıl açıklayacağını sordum; çünkü bu akın onun alışılmış hikâyesine pek uymuyordu. Bulgaristan Müslümanları arasında, (özellikle Kırcaali tarafında) tabii bazı yoksul insanlar bulunduğunu söyledi. Bunlar, doğu Trakya'da bedava ev ve toprak verileceği yolundaki Türk propagandasına kapılmışlar, onun için göç ediyorlar imiş; varlıklı insanlar ise göç etmiyor, yerlerinde kalıyorlarmış. Alt tarafı son beş ayda buraya topu topu sadece 5.000 göçmen gelmiş. Bu rakamı Türk makamlarının da doğruladığını sözlerine ekledi."⁹

İngiliz konsolosu soruşturmasını sürdürüyor:

"Valinin sekreteri Ekrem Bey'den de bilgi istedim. Bana bilmediğim bir şey söyledi: Bundan on hafta kadar önce bu gibi göçmenlerin kabul edilmesi için

9 F.O. 424/267, p. 120, No. 65/1: Konsolos Dawkins'ten Büyükelçi Clerk'e yazı, Edirne, 23.XI.1927, No. 41

Türk Hükümeti ile Bulgar Hükümeti anlaşmışlar. Bu Türk göçmenlerin hepsi değilse bile bir bölümü, Bulgaristan'a gitmiş olan Bulgar göçmenleri tarafından zorla yerlerinden yurtlarından atılmış. Ekrem Bey, son gelenlerle birlikte, Edirne'ye gelen göçmen sayısının 5.000'i aştığını söyledi. Bunların çoğu geçici olarak askerî barakalara yerleştirilmiştir. Vali, Ankara'dan acil yardım ve talimat istemiş ve göçmen işiyle ilgili bir yerel komite kurulmuştur. Ama yerli halkın fakirliği yüzünden bu komite de fazla bir şey yapamamaktadır ve öyle görünmektedir ki bu göçmenler, maalesef, çetin bir kış geçireceklerdir...

Ekrem Bey, bu göçmenlerin soyup soğana çevrilerek buraya çıplak gönderilmemelerine Bulgar makamlarının dikkat etmeleri ve anlaşmayı uygulamaları gerektiğini de belirtti.

Türkler, Bulgarlara misillemede bulunabilecek durumda da değildirler. Çünkü Doğu Trakya'daki Bulgar nüfus Balkan Savaşında göç etmiş olduğu için burada sadece birkaç yüz Bulgar kalmış bulunmaktadır.”

Burgaz Viskonsolosu

20

İngiliz diplomatları Bulgaristan Türklerinin göçlerine ilişkin araştırmalarını sürdürüyor. Burgas şehrindeki İngiliz Viskonsolosu A. C. Kendal, 4 Ocak 1928 Sofya Elçisi Erskine'e şunları yazıyor:

“...1927 yılında Bulgaristan'dan Trakya'ya ve Anadolu'ya göç eden Türklerin ve Pomakların sayısı 5.000'in üzerindedir. İstanbul'a uğrayan her Lloyd Triestino gemisi ve her Bulgar vapuru ortalama beşer aile göçmen götürüyor. Bunların çoğu Deliorman bölgesindedir. Fakat son zamanlarda bu göç bir “*kitle hareketi*” halini aldı: Bütün köyler eşyalarını özel olarak kiraladıkları vapurlara yükleyip topluca göçüyorlar. Burgas ve Varna yoluyla göç edenler Pomak değil Türk'tür.”

“...Türk yönetimi altında el üstünde tutulmuş olan Pomaklar, Bulgar idaresine geçtikten sonra, dinlerini ve âdetlerini değiştirmeleri için baskı gördüler. Bunu (dinlerini ve âdetlerini değiştirmeyi) kesinlikle reddettiler. Fakat Balkan Savaşının ardından 1913'te Synod Meclisi'nin emri ve polis desteğiyle zorla vaftiz edildiler, kendilerine Bulgar isimleri verildi. Bulgarların bu pek akılsızca hareketi Pomakları bu ülkeden büsbütün soğuttu ve onları fırsat bulur bulmaz Türkiye'ye göç etmeye itti.”

“Trakya Komitesi içerlerde yaşayan Türklere karşı kampanya başlatınca Türk

Hükümeti bu azınlığa haklı olarak sahip çıktı ve Türkiye'ye dönecek Pomakların da tıpkı Bulgaristan'dan gelecek Türkler gibi muamele göreceklarını duyurdu. Tam bu sırada “*Rodna Zastita*” ve diğer (aşırı) milliyetçi dernekler, Pomakları hak dinine döndürmek için Pomak bölgelerinde kampanya yürütmekle meşgul idiler ve bu kampanyada üzücü şiddet olayları hiç eksik olmuyordu. Dolayısıyla Pomaklar, Türk Hükümetinin, kendilerini dinî vebibelerini serbestçe yerine getirebilecekleri Trakya'ya iskân etmeye karar verdiğini duyar duymaz bunu hemen kabul ettiler.”

“Pomaklar dışındaki Türklerin Bulgaristan'dan göçünü Bulgar Hükümetinin onaylamadığı iddiası tamamen yanlıştır. Türk nüfusun yoğun olduğu Deliorman ve Aytos bölgelerini halen istilâ etmiş bulunan Bulgar polisleri, ülkeyi terk etmeleri için Türkleri ikna etmeye uğraşmaktadırlar. Kasım ve Aralık aylarında Türkiye'ye göçü izleyip denetlemek üzere Parlamentoda Demokratik Birlik Partisi mebusu olan Yanev'i görevlendirmiş olan merkezî hükümet; bu göçü desteklemediğini inkâr edemez. Yanev'in kendisi de, ona bağlı olan ve Türklerin gidişini örgütleyen kişilerin hepsi de *Trakya Komitesi*'nin önde gelen üyeleridir. Aitos veya Diskotna yöresinden göç eden 230 aileye Bulgaristan'ı terk etmeleri için, Hükümetin talimatıyla, maliye, pasaport ve gümrük makamlarınca her türlü kolaylık gösterilmiştir.”

“... Asıl göç hareketinin, Türklerin baskı gördükleri Burgas vilâyetinde ve Deliorman bölgesinde yaşandığını ise Bulgar Dışişleri Bakanı görmezlikten gelmeyi sürdürüyor.”¹⁰

İngiltere'nin Sofya Elçiliği

İngiltere'nin Sofya İşgüderi Charles Dodd, göç konusunu Türk Elçisi Hüsrev Bey'le (Gerede) konuşmuş. 11 Ocak 1928 günü diyor ki:

“...Hüsrev Bey, böyle bir göçü Bulgar Hükümetinin istediğine inanmıyor. Ama Bulgaristan'da Devlet içinde Devletler vardır ve merkezî Hükümet bunları her zaman kontrol edememektedir. Göçü kamçılayan *Trakya Komitesi*'dir, diyor. En son Paşmaklı yolunda bir Türk saldırıya uğramış ve fena halde dövülmüş. Dostları bunu Elçiliğe telefonla bildirmekte saldırganlar yüzünden büyük güçlükler çekmişlerdir. Kuşku yok ki bu Trakya Komitesi'nin işidir. Komite, bu aileyi korkutup malını mülkünü tasfiye etmeden kaçırmak ve o ailenin terk edeceği mülkü ele geçirmek amacıyla yapmıştır.

10 F.O. 371/13092 / E. 255: Kendal'den Erskine'e yazı, Burgas, 4.I.1928

Bu tip ajanlar taşrada boş durmuyorlar. 1925 Sözleşmesinin (İkamet Sözleşmesi) bütün amacı gönüllü göçü kolaylaştırmaktır. Örneğin, kimi zaman aynı ailenin üyeleri, kendilerini, sınırlarla birbirlerinden ayrılmış olarak buluyor ve birbirlerine kavuşmak istiyorlar. Bunun gibi durumlarda, insanlar, malını mülkünü tasfiye edip aile üyelerine katılmak istiyorlar. Fakat Türk Hükümeti, o Sözleşmeyi imzalarken parasız pulsuz göçmenleri Türkiye'ye doldurmayı düşünmemiştir.”

Hüsrev Bey, Türklerle Pomaklar arasında bir ayırım gözetmiyor. Ölçüt, Müslüman dinidir.

Hüsrev Bey, yerel Trakya Komitesini suçlarken ve Bulgar Hükümetini eleştirmekten Bulgar Dışişleri Bakanı Mösyö Bouroff, göçün sebebinin Türk propagandası olduğunu ileri sürmektedir.”¹¹

Yine Edirne Konsolosu

Edirne'deki İngiliz Konsolosu J. McG. Dawkins, 1 Mart 1928 günlü raporunda, Bulgaristan'dan yine Müslüman göçmenler geldiğini haber veriyor. Göç bir ara kesilir gibi olmuşsa da çok geçmeden yine başlamıştır. Hiç şaşmadan her gün 5-10 göçmen gelmektedir. Ama Vali, baharda bu göçün artacağından kaygılanmaktadır. Yerel basın, Bulgaristan Türklerine yapılan baskılardan acı acı yakınmaktadır.

Konsolos Dawkins'ın bildirdiğine göre, 1927 yılında Bulgaristan'dan Türkiye'ye 10.000 kadar göçmen gelmiştir. Gelen göçmenlerle doğu Trakya'nın nüfusunu yeniden arttırmak amaçlanmaktadır. Göçmenlere tohumluk ve çift hayvanı sağlayabilmek için 7-8.000 liraya ihtiyaç vardır. Türk makamları gelen göçmenlere barınak sağlamakta, sonra bunları Trakya köylerine serpiştirmektedir. Bu köylerde gizli çok ısırap yaşandığı sanılmaktadır.¹²

Edirne valisi kaygılanmakta haklıymış. 1928 yılında baharla birlikte Bulgaristan'dan göçler artmıştır. İngiltere'nin Sofya İşgüderi Dodd, 7 Haziran 1928 tarihli raporunda, Bulgaristan'ın hemen her tarafında Türklerin göçe zorlandığını bildiriyor. Türk Elçililiği, Türk azınlığına yapılan baskıların durdurulması için zaman zaman girişimlerde bulunmakta ise de baskılar durmamaktadır. Bulgar Hükümeti, Türk protestolarını haklı bulmakta, fakat

11 F.O. 371/13092/E. 255: Charles Dodd'dan Austin Chamberlain'a yazı, Sofya 11.I.1928, No. 5

12 F.O. 424/268, p. 50, No. 27: Konsolos Dawkins'ten Büyükelçi Clerk'e yazı. Edirne, 1 Mart 1928, No. 7

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler

yerel unsurların şiddet eylemlerini kontrol edemediğini ileri sürmektedir. Bulgar göçmenlerin gönderildiği Şumnu'dan Paşmaklı'ya kadar hemen her yerde yerli Türkler göçe zorlanmaktadır. Köyüne ve tarlasına kadastro memurlarının girdiğini gören Türk, malının mülkünün yakında elinden gideceğini hemen kavramakta ve vakit geçmeden malını mülkünü satıp savıp göç etmektedir.¹³

Varna Viskonsolosu

İngiltere'nin Varna Viskonsolosu F.P.Baker, 7 Kasım 1928 günü Sofya Elçiliğine şunları yazıyor:

“Bu yıl buradaki Türk köylü nüfusunun olağanüstü çok miktarda Bulgaristan'dan göç ettiğini rapor etmekle onur kazanırım. Varna, Şumnu, Razgrad ve Rusçuk illerinden 1928 yılı içinde göç eden Türk ailelerinin sayıları aşağıdadır:

(1928) Ocak ve Şubat aylarında	50 aile
Mart, Nisan, Mayıs aylarında	560 aile
Haziran, Temmuz, Ağustos aylarında	560 aile
Eylül, Ekim, Kasım aylarında	980 aile

Varna'dan Türk limanlarına sefer yapan hemen her vapur Türk göçmenlerle dolup taşmaktadır. Türklerin bu büyük göçü, ilk önce, çok Türk nüfusu olan illerin ticaret raporlarında benim dikkatimi çekti. Yalnız Türkler tarafından kullanılan bazı pamuklu ürünler artık aranmaz ve satılmaz oldu. Bulgar işadamları bunun Türk nüfusun yerini Bulgar nüfusu almış olmasından ileri geldiğini gizlemiyorlar.

Bu göçü üç faktör tetiklemektedir:

- 1- Bulgar Siyasi Derneği “*Bulgarska Rodna Zaštita*”nın, dehşet saçarak Türkleri rahatsız etmek için Bulgar halkını kışkırtma eylemleri. İnsanlara teker teker dayak atılıyor, Türk evlerine saldırılar düzenleniyor ve bazen bu evler ateşe veriliyor, tarlalarda ürünleri yakılıyor, Türk köylerinin içme suları zehirleniyor vs. Ve iki yerde de camiler yakılmıştır. Bu baskı eylemleri, kamunun dikkatini fazla çekmesin diye sessiz sedasız, fakat sistematik olarak yürütülüyor.

13 F.O. 424/268, p. 113, No. 80

- 2- Rodna Zaştita planlarının Bulgarlarca coşkuyla uygulanması. Bulgarlar, Türkleri göçe zorlayarak onların topraklarını, mal ve mülklerini yok pahasına satın alabilmektedirler.
- 3- Dobruca'dan gelen Bulgar mültecilerinin Türk cemaati içine doldurularak Türk köyleri üzerine yük bindirilmesi.

Bu baskı sisteminde Bulgar Hükümeti açık ve aktif bir rol almıyor, ama Türk bölgelerindeki devlet görevlileri, kışkırtıcıları destekliyor, Türkleri korumaktan yan çiziyor, durumu fırsat bilerek Türk göçmenleri soyuyor ve böylece kendilerine kişisel çıkar sağlıyorlar. Bulgarca konuşulmasını, bütün dilekçelerin Bulgarca yazılmasını istiyorlar. Görevliler, göçmenlerin pasaportlarına el koyarak bunları geri vermek için onlara aşırı vergi ödetiyorlar, gitmekte olan göçmenlerden “tamirat” parası istiyor, pasaport için de fahiş bedel alıyorlar.

Filibe ve Burgas illerinden Türk göçlerinin buradaki göçlerden daha büyük çapta olduğunu duydum.

Bu göçlerle Bulgaristan, seçimlerde kitle halinde hükümet partisine oy veren Türkleri, kurulu düzenin başlıca destekçisi sakin, çalışkan, vakur nüfusunu yavaş yavaş kaybetmektedir.”¹⁴

“Göçe Kimler Sebep Oluyor?”

Sofya'da haftalık olarak çıkan *Dostluk* adlı Türk gazetesinin 2 Şubat 1929 tarihli sayısında “*Hicrete Kimler Sebep Oluyor?..*” başlıklı uzun bir yazı var. Bulgaristan Türklerinin göç hareketine az çok ışık tutan bir yazı. Bu yazıdan aşağıya parçalar aktarılacak. Ama önce aynı gazetenin aynı sayısında çıkan şu habere bir göz atalım:

“...Kemaller (İsperih) kazasına tâbi Yunus-Abdal (Yankovo) karyesinden aldığımız mektubun sureti ber-veçhi- âtidir (aşağıdadır):

‘Köyümüzde 100 hane Bulgar ve 500 hane Türk mevcuttur. Belediye reisi, muavin, 11 aza ve korucular Türk olup Bulgar olarak 1 aza, 2 kâtip ve 2 korucu Bulgardırlar. Bulgarlarla Türkler iyi geçinmekte iseler de reis ile pomoşnikin (yardımcısının) ve sekreterin Türk olmasını çekememektedirler.

14 F.O. 424/269, p. 62, No. 53/1: F.P. Parker'den Sofya'da Dodd'a yazı, Varna, 7.XI.1928, No. 29

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler

Bu sene köyümüze Hristo Hristyof Yordanof isminde bir mühendis gelecek fond yerlerini ölçtü ve onları Bulgarlara ve harp malûllerine dağıttı. Biz Sofya'da hakkımızı aradık ve mezkûr tarlaları kurtardık.

Buna kızan Bulgarlar sokaklarda rast geldikleri Türklere hücum etmeğe ve onları darp ve tahrike (dövüp kıskırtmağa) başladılar. Kendilerine “*Rodna Zaštita*” mensupları da yardım ediyorlar.

Bu sıralarda, altı ay kadar evvel köyümüze gelip yerleşmiş bulunan sabık kapitan (yüzbaşı) Kalfa Dereli Yuvan Mihaylof'un gelini hastalanmıştı. Evine karantina konuldu. Bu karantinayı dinlemeyerek dışarı çıkan Mihaylof'tan 100 leva ceza alındı. Buna kızan herif Bulgar gençlerini toplayarak nutuklar ve teşviklerle onlarda da Türklere karşı nefret uyandıрмаğa ve gezdiği yerde Türklere sövüp saymağa başladı. Kımete (belediye başkanı) “lahana kafalı”, sekretere de “peygamber” diyerek alay ediyordu.

Bununla da kalmayarak, Kânunsanın üçüncü günü (3 Ocak 1929) akşamı tüfeğini omuzlayarak mektebe geldi. Mektepte ders okuyan birkaç gençle mektebin bir odasında namaz kılan köylüler vardı, Mihaylof namazda bulunan köylülerin karşısına geçip tüfeğini çevirir ve sorar:

— Her akşam, her akşam burada ne yapıyorsunuz?

Bu esnada biz koştuk ve kendisine cevap vererek avdete mecbur ettik.

8 Kânunsanide de Mihaylof kahveler önünde Bulgarları toplayarak onlara nutuklar söyledi ve:

“Ey Bulgar gençleri! Siz biliyorsunuz ki her millet kendi memleketinde yaşamalıdır. Bulgarya'nın da siyaseti budur. O halde bu Türkleri neden burada yaşatıyoruz? Görmüyor musunuz, Türk gençleri uyanıyor. Beş yüz sene altında yaşadığımız Türk boyunduruğu tekrar boğazımıza geçecektir. Buradaki Türkler yakında ihtilâl kaldırtacaklar ve Türkler buraları istilâ edecekler. Onun için biz buradan bunları defedelim. Biz her türlü harekette serbestiz. Yaşasın Bulgaristan, Bulgar gençleri ve Bulgar.. Kahrolsun Türkler ve Türk gençleri. Hurra...”

diye bağırды ve bütün Bulgar tarafından aynı nakarat tekrar edildi.

10 Kânunsânide Mihaylof ortadan kayboldu. Meğer Razgrad'daki 19 uncu

drujina (piyade taburu) kumandanlığına arzuhal vermiş. Oradan kendisine Rusçuk mutasarrıfından emir almasını söylemişler. Mumailey mezkûr emri alarak tekrar Razgrad'a gelmiş. Mumaileyh ihbarnamesinde güya Türklerin geceleri ovalarda talim yaptıklarını, Bulgarlara cefa edeceklerini ve sokağa çıkarmadıklarını zikretmiş ve bin türlü yalanlar uydurarak inandırmış. Kendisinin evvelce kapitan (yüzbaşı) bulunması sözlerine inanılması için kâfi gelmiş.

Derhal 500 asker köyümüzü sardılar. Bu, Kânunsaninin 16 ncı gecesi idi (16 Ocak 1929). Her yer basıldı ve herkes yataklarından kaldırılarak alıp götürüldü. Kımet (belediye başkanı), pomoştnik (yardımcısı), sekreter mevkuflar meyanında idi. Bütün köyde taharriyât (arama) yapıldı ve bu müthiş ! ihtilâl ocağında 9 küflü av tüfeği ile 10 adet Karadağ tabancası çıktı. Eğer Bulgar komşularımızı da arasaydılar bu miktarın birkaç misli çıkacağı şüphesiz idi. Askerler birçok izaç ve işkencelerden sonra 35 saat kadar kalıp çekildiler. Kumandan birçok tahkikatta bulundu. Nihayet fond tarlaları meselesinde Türkleri haklı gördü ve Bulgar komşulara darıldı.

20 Kânunsânide (Ocak) de 20 kadar Bulgar kahveyi basarak 30 kadar Türkü öyle fena halde dövdüler ki bugün bu zavallılardan kafası gözü yarılmayan azdır. Bu meyanda, ölüm döşeğine yatırılan müezzin efendi de vardır. Mescidin kapı ve pencereleri parçalanmış, mabet harap edilmiştir. Yapılan fecaatler ve şenaatler o kadar çoktur ki insan hangisini sayıp dökeceğini şaşırıyor!

Bu hâdise buradaki Türkleri o kadar fazla korkuttu ve sinirlendirdi ki, artık Türkiye'ye hicret (göç) için herkes baharı bekliyor. Genç ihtiyar herkesin ağzından işitilen söz budur: "Artık burada yaşamak bize haram oldu..."¹⁵

Dostluk gazetesi bu mektubu aktardıktan sonra diyor ki:

"Elimizde aslı mevcut bulunan mektubun feci satırlarını yazarken sarsıldık. Biz buraya kendimizden bir cümle eklemedik. Bilâkis bazı yerlerini kısalttık" diyor. "Hükümetin hakiki, bir Türk-Bulgar yakınlaşması için çalıştığı bir zamanda yüz kızartan bu gibi hareketlere göz yummayacağını umuyor...."

Ama Kemaller'in Yunus-Abdal köyü, Bulgarlardan zulüm gören tek Türk köyü değildi. Aynı tarihlerde başka Türk köylerinde de terör ve dehşet kol geziyordu. Bulgaristan Türkleri, ülkenin hemen her tarafında akıl almaz saldırılara uğruyorlardı. O tarihte Razgrad'da çıkan, Sofya'ya henüz

15 "Hicrete Kimler Sebep Oluyorlar?..", *Dostluk* (Sofya), 2 Şubat 1929, No. 130, sayfa 1

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler

taşınmamış olan *Deliorman* gazetesi, Türklere karşı çirkin saldırı haberleriyle doluydu. Bu gazetenin 25 Şubat 1929 tarihli sayısından işte birkaç örnek:

“Hakaretler, taarruzlar devam ediyor

Popköy (Popovo) kazasının Büyük Yeniköy kariyesindeki bütün pınarlara domuz yağı akıtılmış ve çeşmelere domuz eti asılmıştır. Türklerden **Şerif Ağa** dövülmüştür. Oradaki Türklere çıkacak sokak kalmamıştır. Zavallı millet ve zavallı perişanlık.”

“Kılıç-Sırman vakası

Geçenlerde Kemaller (İsperih) kazasının Kılıç-Sırman (Bırdokvo) kariyesinde “Müdafaa-i Vatan”cılardan (Rodna Zaştita) birkaç sarhoş herif güpegündüz Türk kahvehanelerine saldırarak Kerim Osman Oğlu Nazif, Şan Şerif oğlu dahil ve daha iki Türkü öldüresiye dövmüşlerdir. Mazlum Türklerin kabahatleri Türk oldukları ise, yazıklar olsun medeniyet ve demokrat kelimelerine.”

“İvanova'daki azgınlık

Bütün Bulgaristan'ın Türk yaşayan her kasaba ve köyünde olduğu gibi, Preslav kazasının “İvanovo” kariyesindeki Türk halkı da Yeni Türk Harflerini öğrenmek üzere bir kurs açmışlardır. Bu kursa müdavim olan (devam eden) otuz kırk Müslüman “Müdafaa-i Vatan”cılarının (Rodna Zaştita) gece baskınlarına maruz kalmaktadırlar.

Geçen ayın yirmi sekizinci gecesi (28 Ocak 1929) mektebin önünden sekiz on el silah atılarak camlar parçalanmış, kurşunlar kursistlerin (kursa katılanların) üzerinden vızıldayarak geçmiş ve hamdolsun kimseye dokunmamıştır.

İkinci gece mektep üzerine yirmi, otuz metre mesafeden yine kurşun sıkılmış, bir saat sonra bir Türk kahvesini kalabalık bir Bulgar grubu basmıştır. Martin (piyade tüfeği) ve tabancalarla mücehhez olan bu grup Türk cemaatine hitaben: “*Burada ne için duruyorsunuz, haydi Türkiye'ye*” diye birçok saçmalar yumurtladıktan sonra defolup gitmiştir.

Üçüncü gece Hüseyin Pehlivan'ın kahvehanesi baskına uğramıştır. Etraf

köylerden arabalarla gurup gurup gelmekte olan “Rodna Zaştita”cılar (Müdafaa-i Vatan) Türkleri ürkütmek maksadıyla yapmadık rezalet bırakmıyorlar.

Bütün bu feci haller naçalnik (başkan) ve upravitele (şefe) bildirilmiştir. Fakat netice henüz belli değildir. Bıçaklık koyun gibi korku içinde titreşmekte olan zavallı Türkler Anavatan’a ilticaya karar vermişlerdir. Hükümetimizin ve Türk mebusların nazarı dikkatini celp ederiz.

Ömer Eyüp oğlu”

Deliorman: Biz artık, bütün bu hakaretlere karşı ne diyeceğimizi şaşırдық. Hükümetimize umumi bir millet protestosu yapmak zamanı gelmiştir. Mebuslarımızın şiddetle nazarı dikkatini celp ederiz.”¹⁶

Türkleri Göçe Zorlayan Bazı Bulgar Kuruluşları

Bazı Bulgar örgütleri, Bulgaristan Türklerini yerlerinden yurtlarından kovmayı kendilerine amaç edinmişlerdi. Kaba saba ve çirkin baskı yöntemleriyle Türkleri göçe zorlamaya çalışmışlar ve amaçlarına kısmen ulaşmışlardı. 1920’lerde ve 1930’larda Bulgaristan’dan Türk göçlerini anlayabilmek için bu örgütler aşağıda kısa kısa tanıtılmaktadır.

Rodna Zaştita

Belgelerde sıkça adı geçen Bulgar örgütlerinden biri “*Rodna Zaştita*”dır. Bulgarca “Yurt Savunması” demektir. Kaynaklarda adı, bazen yanlışlıkla, “*Narodna Zaştita*” (Millî Savunma) olarak da geçer.

Rodna Zaştita, faşist metotlarla kurulmuş faşist bir örgüttü. Kendisi de faşist bir örgüt olduğunu ilân etmişti. Yerel şubeleri müfreze ve gruplara ayrılmıştı. Grupların başında kumandanlar vardı. Kumandanları yerel şube başkanı atardı. Yerel şube başkanını ilçe şube başkanı; ilçe şube başkanını da il şube başkanı atardı. İl şube başkanları Sofya’da oturan büyük Başkan tarafından atanırdı. Örgütte seçimle işbaşına gelen yoktu.

Rodna Zaştita örgütü 1923’te kuruldu. Başlangıçta komünistleri ve Çiftçi partisi üyelerini hedef aldı. Sonra Bulgaristan’da bütün partilerin yasaklanmasını ve korporatif, faşist bir rejim kurulmasını istediğini açıkladı.

16 Deliorman gazetesi (Razgrat), 25 Şubat 1929

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler

Aşırı milliyetçi ve ırkçıydı. Bulgaristan'da Bulgar olmayanlara, özellikle Türklere ve Yahudilere düşmandı. “*Bulgaristan Bulgarlarıdır ve Bulgaristan'da diğer milletlere hayat hakkı yoktur*” prensibini benimsemişti. Bulgaristan Türklerine karşı amansız bir savaş açtı. Türkleri göçe zorlamaya ve onların mal ve mülklerini Bulgarların mülkiyetine geçirmeye çalıştı. Şumnu ve Rusçuk gibi yerlerde Türklerden alışverişleri engelledi, hatta Türkçe konuşulmasını engellemeye çalıştı. Bulgaristan'a komşu milletlere de kin ve düşmanlık duygularını körükliyordu. Şkaynof ve Çarıkçiyef adlarında iki emekli general tarafından idare ediliyordu. Üyelerinin çoğu silahlı gençlerdi. Sofya'da “Rodna Zaştita” adlı haftalık bir gazete çıkarıyordu.

Rodna Zaştita örgütü, Zgovor hükümetinin yardımları ve desteği ile iyice palazlandı. 20 bin kadar üyesi vardı. Bulgaristan Türklerine karşı ciddi bir tehdit oluşturdu. Bunun üzerine şikâyetler arttı. Ocak 1935'te çalışmaları yasaklandı. Birkaç ay sonra, Temmuz 1935'te faaliyetine yine izin verildi. Artık Bulgaristan'da faşist bir yönetim işbaşına gelmiş bulunduğu için olacak ki, *Rodna Zaştita* Ocak 1936'da gazetesini kapattı ve çalışmalarına son verdi.¹⁷

Bu faşist örgüt, 1920'lerde ve 1930'larda, kaba ve silahlı eylemleriyle masum Bulgaristan Türklerine büyük zararlar vermiş ve göçleri kamçılamıştır.

Trakya Komitesi

1913 yılında önce *Edirne-Trakya Derneği* olarak kuruldu. Genel Merkezi Sofya'daydı Statüsü ya da tüzüğü 1914'te yayımlandı. Görünüşteki amacı, Balkan Savaşında Trakya'dan göç etmiş olan Bulgar göçmenlerine yardım etmektir. Gizli amacı ise, Midye-Enez hattına kadar Doğu Trakya'yı Bulgaristan'a katmaktır.

Mütarekede Doğu Trakya'nın İtilâf Devletlerince işgal edilmesi üzerine, Edirne-Trakya Derneği, Trakya'nın özerk hale getirilmesi fikrini ileri sürmeye başladı. Özerklik, bu toprakların Bulgaristan'a katılması için ilk aşama olacaktı. Bulgarlar Doğru Trakya'yı ele geçirince Batı Trakya'nın da Yunanistan'a bırakılmasını önleyeceklerini umuyorlardı. Ama gelişmeler umdukları gibi olmadı.

¹⁷ Bulgarska Akademiye na Naukite (Bulgar Bilimler Akademizi), *Kratka Bulgarska Entsiklopediya* (Kısa Bulgar Ansiklopedisi), Sofya: 1967, Tom / Cilt 4, s.41 & DBA-Bulg.6, A.3, a.3: T.C. Sofya Elçiliği, “Bulgaristan” Etüdü, s. 164 vd.

1923 Lozan Antlaşmasıyla Batı Trakya Yunanistan'a bırakıldı. Batı Trakya Bulgarları da akın halinde Bulgaristan'a göç ettiler. Bulgaristan'da Trakyalı göçmenlerin sayısı arttı. Bunun üzerine "Edirne-Trakya Derneği" de adını "Trakya Derneği" olarak değiştirdi.

Trakya Derneği, 1928 yılında Filibe'de yapılan kongresinde, hem Batı Trakya'nın hem de Doğu Trakya'nın Bulgaristan'a katılmasının Derneğin amacı olduğu ilân edildi. Dernek, Balkan Savaşı'nda Edirne'nin Bulgar ordusu tarafından zapt edildiği günü (13 Mart 1913), her yıl "Trakya Günü" olarak kutluyordu. (1878'de Ayastefanos / Yeşilköy Andlaşması'nın yapıldığı 3 Mart günü de Bulgaristan'ın "Millî Günü" olarak kutlanıyordu.)

1923 darbesiyle iktidara gelen Tsankov Hükümeti ve özellikle Dışişleri Bakanı Kalfov, Trakya örgütünün siyasi emellerine karşıydı; bu emellerin, Bulgaristan'ın Türkiye ve Yunanistan ile ilişkilerini bozduğunu düşünüyordu. Daha sonra başa geçen Andrey Lyapçev Hükümeti (1926-1931) ve Halk Bloku Hükümetleri ise *Trakya Derneği*'ne hoşgörülü davrandılar ve örgüt serpildi.

1929 kongresine sunulan rapora göre, *Trakya Derneği*'nin 200 şubesi ve 18.465 üyesi vardı. Örgütün ileri gelenleri Sofya'da oldukça nüfuzlu kişilerdi; başkanı Kosta Görgiyef Demokratlar listesinden milletvekili seçilmişti. Örgütün Bulgar Parlamentosunda (Sobranya) başka adamları ve Sofya'da çıkan "*Trakya*" adlı bir yayının organı vardı.

1924 yılında *Trakya Gençlik Örgütü* kuruldu ve apayrı bir dernek gibi gelişti. 1930'da bu örgütün de 54 şubesi ve 4000 kadar kayıtlı üyesi vardı.¹⁸

Her iki Trakya derneği de Bulgaristan Türklerini çeşitli yollarla göçe zorlayan Bulgar örgütleri arasındaydı. Bunların bir gerekçesi de şuydu: 1912-1926 yılları arasında, yani Balkan Savaşından beri Doğu Trakya'dan 63.000, Batı Trakya'dan da 42.300 olmak üzere toplam 105.300 Bulgar Bulgaristan'a göç etmişti.¹⁹ Trakya Derneği öncelikle bu göçmenleri düşünüyor ve onlara göç edecek Türklerin topraklarını kazandırmanın hesabını yapıyordu. Oysa Balkan Savaşında yerinden yurdundan edilmiş olan on binlerce Türk ailesinin malı mülküne zaten Bulgar göçmenleri doldurulmuş idi.

Bu konuda T.C. Sofya Elçiliği 1930'da şu değerlendirmeyi yapmıştır.

18 DBA-Bulg. 6—A3 a 3: "Bulgaristan" Etüdü, s. 148-156

19 Kratka Bългарска Ensikopediya (Kısa Bulgar Ansiklopedisi), I, s. 342

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler

“Bir zamanlar komşu memleketlerden Bulgaristan'a akın halinde gelen Bulgarları yerleştirmekte müşkülâta tesadüf olunacağı hesap edilerek, bunlara boş yer tedariki için buradaki (Bulgaristan'daki) arazi ve emlâk sahibi Türklerin korkutularak muhacerete sevki derpiş olunmuş ve 1926 ilâ 1928 senelerinde bu hususta Türkler üzerinde hayli tazyiklerde bulunulmuştu. Bilâhare gelen muhacirlerin yerleştirilmesi kabil olduğu ve Türklerin kitle halinde muhaceretlerinin Bulgaristan iktisadi vaziyetini tehlikeli bir surette sarsacağı düşünüldüğünden bu tazyik ve eza ve zulümlere bir nihayet verilmiştir.”²⁰

Ama çok geçmeden baskılar ve zulümler yine başlayacaktı.

“Kubrat” Örgütü

Kubrat ismi, protobulgar hanlarından birinin adıdır. Bu han oğullarına birlik beraberlik içinde olmalarını vasiyet etmiş. Bundan esinlenen bir grup subay, 1919 yılında **Kubrat Örgütü**'nü kurmuşlar. Örgüt, Çiftçi Partisi aleyhindeki faaliyetlere ve 1923 darbesine aktif ve etkin biçimde katılmış. Önce milliyetçi örgüt olarak ortaya çıkmış. 1927 yılında faşist bir örgüte dönüşmüş. Daha sonra Roma'ya elçi olarak atanan emekli general Vilkov tarafından yönetiliyordu. Çeşitli parti bayrakları altında dağılmış görünen Bulgarları, Bulgar bayrağı altında ve “*Bulgaristan her şeyin üstünde ve her şey Bulgaristan için*” fikri etrafında birleştirmek istiyordu. Benzer amaçlar güden *Rodna Zaştita* ile **Kubrat Örgütü**'nün birleştirilmeleri çok konuşulmuş ise de gerçekleşmemişti. Bunların amaçları benzer, ama çalışma yöntemleri farklıydı. *Rodna Zaştita* gürültü patırtı ve sokak gösterileriyle sivrilirken, **Kubrat Örgütü** sessiz sedasız çalışıyordu.²¹ Her ikisi de Türklerin Bulgaristan'a göç etmelerini istiyordu.

“Otets Paisi” Birliği

Otets Paisi, 18. yüzyılda yaşamış bir Aynaroz papazının adıdır. Bulgar milliyetçiliğinin öncüsüdür. Bir Bulgar tarihi kaleme alarak Bulgarların ulusal uyanışına hizmet etmiştir. Bu örgüte onun adı verilmişti.

“Otets Paisi” Birliği, 1928 yılında kuruldu. Bunun başında Sofya Arşöveki

²⁰ DBA-Bulg. 6-A3, a3: “Bulgaristan” Etüdü, s. 190

²¹ DBA-Bulg. 6-A3, a3: “Bulgaristan” Etüdü, s. 170-172

Mgr. Stefan vardı. Amacı, dışarıya karşı ulusal sorunların savunulmasında aydın Bulgarların ve yurtsever Bulgar kuruluşlarının birlik halinde çalışmalarını sağlamak; Bulgar ulusal dilekleri hakkında kamuoyunu ve halkı aydınlatmak idi. Birlik, Bulgaristan'ın imzaladığı bazı antlaşmaların değiştirilmesini istiyor ver bunu da Bulgar “ulusal dilekleri” içinde sayıyordu.

“Otets Paisi” Birliği veya örgütü, öncelikle 1919'da imzalanan Neuilly Antlaşmasının azınlıkların korunmasıyla ilgili bölümüne cephe almıştı. Neuilly Antlaşmasının yıldönümünde bu Antlaşma aleyhinde Bulgaristan'ın her tarafında toplantılar, mitingler düzenliyordu...

Neuilly Antlaşmasının azınlıklarla ilgili bölümü, 1925 tarihli Türk-Bulgar Dostluk Antlaşmasının da ayrılmaz parçasını oluşturuyordu. Esasen Bulgaristan'da “azınlık” denince Türk ve Müslüman azınlık akla geliyordu; çünkü Türkler, Bulgarlardan sonra en büyük nüfusa sahipti. Türk azınlığı, Bulgaristan'da yaşayan birer avuç Musevi, Ermeni, Rum, Romen azınlıklarıyla kıyaslanamayacak kadar büyüktü. Arşivek Stefan'ın Birliği azınlıkların korunmasını, yani Türk azınlığının azınlık haklarını toptan reddediyordu.. “Azınlıkların korunması” ile ilgili hükümler antlaşmalardan çıkarılmalı ve uygulanmamalı idi. Yani Bulgaristan Türklerine azınlık hakları tanınmamalıydı; bu Türkler, ya Bulgarlaşmalı, ya da Bulgaristan'dan çekip gitmeliydiler. “Otets Paisi” örgütü işte bu fikri işliyordu.

Ve Bulgar Yayınları

Türkleri Bulgaristan'dan göç ettirmek isteyenler, yalnız belli Bulgar örgütleri ya da dernekleri değildi. Bazı Bulgar bilim adamları, yazarlar, gazeteciler de çeşitli yayınlarıyla doğrudan ya da dolaylı yoldan bu “sorun” üzerinde duruyorlardı. Bunlar, yalnız Türk nüfusun göç ettirilmesinin de yetmeyeceğini, Bulgar toprağından bütün Türk izlerini silmek gerektiği temasını işleyip duruyorlardı. Profesör Georgi T. Danailov gibi demografi uzmanları Bulgaristan nüfusunu incelerken, ülkenin belli yörelerinde Türk nüfus yoğunluğunun hâlâ devam ettiğini gözler önüne seriyor; öğrencilerine, “Söyler misiniz bana, bu Türklerin Bulgaristan'da işi ne?” diye soruyor ve “Rodna Zaştita” gibi faşist örgütlerin eylemlerine bilimsel gerekçe hazırlıyorlardı. Bazen de hükümet organı bir büyük gazete, Bulgaristan'da Türkçe yer adlarına bakarak, “Burası Bulgaristan mı, yoksa Orta Asya mı?” diye soruyor ve okuyucularını kıskırtıyordu. Bulgaristan'da çıkan küçük ve cılız Türk gazeteleri de bu saldırılara karşı Türk toplumunu savunmaya çalışıyorlardı...

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler

Bir örnek aktaralım:

Bulgar Hükümetinin yayın organı *Demokratiçeski İzgovor* gazetesi, 1929 yılının Ocak ayında, “*Türkleşmiş Bulgaristan*” başlığı altında bir dizi yazı yayınlamıştı. Sofya’da Türkçe olarak çıkan *Rehber* gazetesi, 2 Şubat 1929 günlü sayısında aşağıdaki cevabı veriyor. Okuyalım:

“*Demokratiçeski İzgovor*” ne diyor?

“*Domokratiçeski İzgovor*” (Demokratik Birlik) gazetesi 28. I. 929 tarihli nüshasında “*Türkleşmiş Bulgaristan*” serlevhasile yazdığı bir “feyleton”da diyor ki:

‘Eğer Bulgaristan haritasını alır da şimali Bulgaristan’ın şark kısmına göz gezdirerek köy isimlerini okursan kendini Orta Asya’da zannedersin, bu sahada Türkçe olmadık pek az köy ismine tesadüf olunur. Meselâ Kadıköy, Köpekköy, Araplar, Berhanlar, Zincirli Kuyucuk, Kasım Kuyucuk, Demirci ve Aydoğdu gibi. Şurada burada pek seyrek Bulgarca isme tesadüf olunur.’

Denildikten sonra, Türklerin 500 sene evvel Bulgar köylerine Türkçe isim verdiklerini iddia ile Otluköyü’nü misal göstermiştir. Yazı şöyle devam ediyor.

‘Köy isimleri, daha ilk esaret zamanı Türkleştirilmiş olmalı ki, eski Bulgarca isimler tamamen unutulmuştur. Bulgaristan’ı haritadan öğrenen bir ecnebi, bununla Bulgaristan’ın yarısının kesif Türk kütlesile meskûn olduğunu zannedecektir.

Evvelce Bulgar köylerinin isimleri değiştirilmek için kanun lâyhası hazırlanmışken, Coğrafya Cemiyeti Türkçe isimlerin iyi tercüme edilmediğini iddia ile 5-6 sene evvel bu layihayı alarak bunları tercümeyle de deruhte etmişti. Cemiyet, arzusu ile aldığı bu işi başaramadı, layiha kanuniyet kesbedemeyerek Bulgaristan Türkleşmiş olarak kaldı.

Coğrafya Cemiyetinin lütfle boynumuzdaki Türk boyunduruğunun nasırı hâlâ duruyor.

Yahut Bulgaristan’ı Türklere kuddûs yapacağız, çünkü onlar Bulgar

köylerinin Türk adı ile çağırıldığını yalnız bizde işitecekler, fes, ferece ve Arap harflerini bizde görecekler.

Büyük vatanperveriz, yalnız bizde millî duygu yetişkinliği yoktur, millî adlarımız ve dilimizle iftihar etmiyoruz' diyor.

Rehber gazetesi, Bulgar gazetesinin bu satırlarını aktardıktan sonra kendi görüşlerine geçiyor ve şunları yazıyor:

“Şu feyleton eğer Hükümetin resmî bir gazetesinde yer almamış, başka bir gazetede yazılmış olsaydı ehemmiyet vermezdik. Feyletonda esas mesele addolunan köylerin adlarının Bulgarlaştırılmasına hiç muarız değiliz.

Bu değişmenin filhakika tarihî ve coğrafî birçok mahzurları vardır, millî duygu ve arzu önünde bu gibi ilmî şeylerin birçok yerde feda edildiği gibi burada da feda edilmesini hiç garip görmeyiz. Lâkin ofitsiöz (resmî) bir gazetenin, her tarafta sahte patriotların (yurtseverlerin) hükümetin arzusu hilafına Türklere bin bir türlü tecavüzatta bulunduğu şu zamanda efkârı avamı tehyiş (kamuoyunu kışkırtan) bir lisan kullanmasına taaccüp ederiz (şaşarız).

Muharririn Bulgaristan'ın şimal-i şarki (kuzeydoğu) kısmı dediği Deliorman'da zaten Türk kesafeti mevcuttur, bunu inkâr, zannederim manasızdır, mamafih biz hiçbir tek Bulgar olmayan bir Türk köyünün adının da değişmesinde mahzur görür değiliz.

Muharrir meslektaşımızın 500 sene evvel Türklerin Bulgar köylerinin adlarını değiştirdikleri iddiası doğru değildir.

Eğer Türkler 500 sene evvel Türkleştirme siyaseti takip edeydiler, Balkanlarda, bilhassa Bulgaristan'da gayri Türk (Türk olmayan) bir nefer (kişi) kalmazdı; bu, bütün Bulgar tarihçilerince de malum bir hakikattir.

Bulgaristan'da Türk ismi taşıyan köylerin yüzde doksanı hali yerlerde yerleşen Türkler tarafından yapılmış köylerdir.

Türklerin Bulgaristan'ı istilâları aşında Deliorman ve Dobruca hemen kâmilen hali olduğuna birçok delâil (deliller) vardır.

Coğrafya Cemiyetinin köy isimlerinin Bulgarcaya tercümesinde hata yapıldığı iddiası pek doğrudur; Çangarlı ve Çangırılı denilen bir köy, “Canlı” olarak tercüme edilecek kadar hatalar yapılıyor; bu köyün halkı Anadolu'nun

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler

Çangırı, Çankırı havalisinden gelerek yeni yaptıkları köylerine eski vatanlarının adını verdiklerine şüphe yoktur.

Bu hususta bunun yüzlerce misalini görmekteyiz.

Biz meselenin coğrafi ve tarihî kısmına istitraten temas ettik (sadece değindik).

Bize şu satırları yazdırmağa saik olan vatanın hakiki menafiini (menfaatlerini, çıkarlarını) anlamayan ve şahsi menafi kovalayan bir takım sahte patriyot gençlerin son zamanlarda Bulgaristan Türklerine karşı temadi eden tecavüatlarını (sürüp giden saldırılarını) artırarak 'haydi Anadolu'ya!' nakaratlarını tekrarlayacak, ve bu gibi kendini bilmezleri Türkler aleyhine tecavüze teşci ve kışkırtacak ağır tabiratin hükümete mensup bir gazetede yer bulmasıdır.

Vatanın müstahsil ve en muti bir unsuru olan Türklere karşı Hükümetimizin bilhassa Başvekil Gospodin Lâpçef'in iyi gözle baktığını bildiğimizden Demokratiçeski İzgovor'un kullandığı lisana hayret ve beyan-ı teessüf ederiz."²²

"Deliorman" Gazetesi Göç Sorununa Eğiliyor

1930 yılında göç sorunu günün konusu idi. Soydaşlar dalga dalga Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç ediyordu. Sofya'da Türkçe olarak çıkan *Deliorman* gazetesi, "göç derdi" üzerine kaygıyla eğiliyor ve Türk halkını bu göçten vazgeçirmeye uğraşıyordu. Gazete, 8 Mart günü aşağıdaki başyazıyı yayımlıyordu:

"SEVGİLİ KÖYLÜMÜZ İLE HASBİHAL HİCRET DERDİ

Deliorman, Bulgarya Türkünün özünü, asıl kuvvetini teşkil eden mübarek köylülerimizle, mert amucalarla birkaç konuşma, dertleşme yapacaktır.

Bugün, bu konuşmalardan en büyük kaygımız olan hicret, muhacirlik (göç) derdini seçtik. Bu hususta düşündüklerimizden, duyduklarımızdan, bildiklerimizden bahsedeceğiz.

²² "D. İzgovor" ne diyor?", Rehber gazetesi (Sofya), Yıl 2, No. 55, 2 Şubat 1929

Cennet gibi, bu vatanın (Bulgaristan'ın) içinde, asırlarca yaşayan Türk köylüsü malını, hayvanını otlattığı zümrüt gibi merasını, tohum attığı bereketli, yeşil tarlasını, ehli ile, kızanları ile, çocukları ile içinde barındıkları, yaşadığı ecdat ocağını, mis gibi evceğizini asla bırakmamalıdır. Muhacirliğe kalkmayı asla düşünmemelidir, aklından geçirmemelidir.

Bir kere bütün amucalar, köylüler bilmelidirler ki, başta muhterem Başvekilimiz Liyapçef cenapları olduğu halde Hükümetimizin tekmil büyükleri, siyasî fırkalarımızın liderleri, elebaşları Bulgar vatanının kuvvetli bir iktisat ve ziraat unsuru olan Türklerin kalkıp gitmesini istemiyorlar.

Yüksek ihatalı bu Devlet adamları Türklerden geri kalacak boşluğun vatanın çok zararına olacağını kavramışlardır. Toptan bir hicrete (göçe) razı değildirler. Zaten, bu vatanını seven, vatanın menfaatini kendi hasis menfaatinden yüksek görebilen vicdan ve akıl sahibi her memur, her namuslu Bulgar vatandaşımız da böyle düşünmek vazifesindedir ve böyle düşündüğünde de şüphe yoktur.

O halde zavallı birçok köylülerimizin varını, malını yok pahasına elden çıkararak, hatta birçok kere canını, namusunu selâmete atmak için asırlarca üzerinde yaşadığı mübarek toprağını, sönmemiş ocağını, evini arkasında bırakarak sefil ve perişan hicret yollarına dökülmesine sebep olan kimlerdir?

Bu baykuşlar içimizde maalesef vatandaş ismini taşıyanlardır. Öyle bir takım alçak insanlar vardır ki, bunlar muhacir işleriyle keselerini doldurmak için şurada burada yerleşerek, serseri iş adamı grupları halinde muhacirleri soymakta ve müşterilerini çoğaltmak için her tarafa propagandalarını yaymaktadırlar.

Hükümetin bilhassa bu kabil felâket bezirgânlarına dikkat nazarını celbederiz. Amucalarımıza da, köylülerimize de bu avcıların tuzağına düşmemeğe dikkat etmelerini, hicrete mecbur olan bulunursa bunların da resmî devlet memurlarından ve Türkiye konsoloshanelerinden başka yere başvurmamalarını tavsiye ederiz. Bu gibi felâket tellallarını da hükümete bildirmek lâzımdır.

Bir de bu işgüzarların haricinde şimali Bulgaristan'da vatanın sâkin, itaatli, çalışkan ve fedakâr birer çocuğu olan Türklere dayak atan, bunları yaralamaktan, hatta öldürmekten zevk alan, köy çeşmesine domuz yağı süren, camiini taşıyan, bazen de cami yakan velhasıl saf halkın dinî hissiyatını galeyana getirmek, gözünü yıldırım, üzerlerine dehşet, korku salarak, bu

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler

güzel vatani terkettirmeğe çalışan kara bir teşkilât da, hükümetimizin her vakit şükranla, minnetle yadettiğimiz mutasarrıflara vermiş olduğu evamire (emirlere) rağmen, faaliyetine devam ediyor.

Son zamanlarda şimal taraflarındaki (kuzey Bulgaristan'daki) bu belâya cenup (güney) taraflarında ikinci bir belâ daha zam oldu (eklendi).

Kırcaali ve havalisinde de kahpece pusu kurarak namuslu Bulgarya Türkünü öldürenler belirdi. Orada da Türk'ün tarlasını, evini bırakıp hicret etmesini isteyenler his olunmağa başladı. Şimdiye kadar kalem ile, nutuklarla velhasıl medeni insanlar şeklinde hareket eden bir teşkilâtın eline sopa ve silah aldığını Bulgarya Türkü hayretle, esefle, lânetle his ediyor...

Hükümetimizin Başvekili ve Dahiliye ministri (bakanı) Liyapçev Cenapları vatanımızın gerekli dahili sükûn ve rahata noktâi nazarından ve hatta siyaseti hariciyemizin malum prensiplerine zarar ıka ettiğine ve edeceğine (zarar verdiği ve vereceğine) şüphemiz olmayan, ayrı ayrı isimdeki bu iki teşkilâta (Trakya Komitesi ve Rodna Zaştita örgütü kastediliyor-BNŞ) katiyetle hadlerini bildirmesini, mütecavizleri, para kazanmak hırsı ile (Türkleri) muhacerete teşvik edenleri, propagandacıları, muhacirleri soyan bir takım serserileri kanunun adil pençesine şiddetle çarpmasını, Türk azınlığının, Türk köylüsünün en can alacak ve acele bir dileği olarak istirham ediyoruz.

Ecdadımızın temiz kanını damarlarında taşıyan mert amucalarımıza da nasihatimiz, evvelâ böyle propagandacıları hemen Hükümete haber vermeleri ve hicrete mecbur olanların da bu gibi serserilerin damına düşmemeğe dikkat eylemeleridir. Bahusus eli sopalı ve silahlıların tecavüzlerine karşı hiç korkmayarak Hükümetin kanunlarına, adaletine itimat ederek zaman geçirmeden ispatlı, şahitli bir surette mahallin kaymakam veya mutasarrıfına şikâyet etmeli, bir istida da Sofya'da Dahiliye ministirine (İçişleri Bakanına) göndermeli ve gazetemiz idaresine de bir mektupla derhal malumat yetiştirmeleridir.

Muhaceret dertlerimizin bir de garip bir menfi tarafı var. Bu hastalık nedense Rodoplar'da, Kırçalı'da, Paşmaklı taraflarında hüküm sürüyor. Buralardan aldığımız birçok mektuplarda ailesi efradının, hicret edenlerden geriye kalanlar, meselâ kocası Türkiye'ye gitmiş, karısı ve çocukları köyünde kalmış olanlar bizzarure yurtlarında kalmayarak aile reisini takip için Türkiye'ye hicret etmek isterlerse mahalli memurlar bunlara müşkülât çıkarıyorlarmış, hatta ufak tefek memurlar şöyle dursun, Paşmaklı mutasarrıfı (valisi) bile bunların hicretlerine müsaade edilemeyeceğini söyleyerek pasaportlarını

vermiyorlarmış. Bu ailelerin birçoğu bu kanunsuz hareket yüzünden sefalete, perişanlığa düşmüş, hatta içlerinden dilencilige kadar düşenler olmuştur. Yine bu mektuplarda okuduğumuza göre, bazı hükümet memurları aile içinde Bulgarca konuşan Müslümanlarla (Pomaklar kastediliyor-BNŞ) Türkçe konuşan Müslümanlar arasında fark gözetmekte, muahedeyi (Dostluk Antlaşmasını ve Oturma Sözleşmesini-BNŞ) istedikleri gibi tatbika yeltenmekte imişler. Bulgaristan'da yaşayan bütün Müslümanların bir Türk ekalliyeti (azınlığı) teşkil ettiğini anlamayan bu zevata sözümlüz, Sobranya'dan geçmiş ve bugün bir kanun olan Bulgarya-Türkiye Dostluk Muahedenamesini harfiyen icra etmek (uygulamak) tekml memurlarımızın kanunî vazifesidir.

Bu muhacerete taraftar olmadığımızı bu satırlarda vatanperverane bir hisle itiraf etmiş olmakla beraber hicrete muztar kalanların (çaresiz göç etmek zorunda kalanların) veya herhangi bir vakit hali yerinde olup da malını mülkünü tasfiye etmiş ve Türkiye'ye göç etmeğe karar vermiş her Müslüman'ın muhaceretinin serbest olduğu ve bunlara müşkülât (güçlük) gösterilmesinin gayri kanunî ve binaenaleyh cezayı mucip olduğu da malumdur. Hükümetimizin bu menfi hareket hakkında mahallinde tahkikat yaptırarak fartı (aşırı) gayreti görülen küçük, büyük bu gibi memurlara vazifelerini bildireceğinden şüphe etmeyiz.”²³

Bu başyazısında *Deliorman* gazetesi, Bulgaristan Türklerini göç etmekten caydırmağa çalışıyor. Aynı zamanda Bulgar Hükümetine mesaj vererek, Türkleri göçe zorlayan baskıların önlenmesini, mutlaka göç etmek isteyenlere de engel olunmamasını, Pomakların göçüne de zorluk çıkarılmamasını istemektedir.

Gazeteyi çıkaran Mahmut Necmettin Bey idi. İmzasız olan başyazı belki onun kaleminden çıkmıştı. “Amuca” denen Bulgaristan Türk köylülerine ata yurdunuzu bırakıp göç etmeyin diye seslenen Mahmut Necmettin Bey, birkaç yıl sonra kendisi de Türkiye'ye göç etmek zorunda kalacak ve Türkiye'de *Deliorman* soyadını alacaktı.

Deliorman, göçe karşı yayınlarını sürdürüyordu. Gazetenin 19 Nisan 1930 tarihli sayısında şu manzume yayımlanmıştı:

23 “Sevgili Köylümüz ile Hasbihal: Hicret Derdi” (Başyazı), *Deliorman* (Sofya), Cumartesi 8 Mart 1930, No. 19 (222), Yıl 8.

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler

HİCRETE GÖZ DİKEN MİLLETİME

Kamçı* gibi akıp gitme,
Etrafını yakıp gitme.
Ey Türk oğlu, dede ilin
Ellere bırakıp gitme

Sana söylerim doğruca,
Trakya, Tozluk – karı koca
Bir kardaş, kızkardaştır
Deliorman'la Dobruca.

Dedelerin sürdü, ekti,
Bu il ** için neler çekti!
Yüzlerce yıl silâh elde,
İl uğruna kanlar döktü.

Dedelerin orda yatıyor
Ruhları göklerden bakıyor
Gücenip ağlayan ilin
Gözlerinden yaşlar akıyor.

Hesab edilmez hiçbir an
Burada dökülen al kan.
Sözlerimde yalan yoktur,
Şahidimdir Kocabalkan.

Bu gözyaşların silmek
Senin borcun bunu bilmek
Ey Türk oğlu, sana düşen
Ağlayan ili güldürmek!²⁴

Rila, Rodop,yuca yuca
Ulu Tuna, Meriç, Tunca
Bunlar bunu bilir iken
Hainlik olur mu bunca?

(* **Kamçı**: Kocabalkan'dan çıkan ve Karadenize akan su. ** **İl**: yurt, vatan.)

Mazumenin altında imza yok, bunun Muharrem Yumukoğlu'nun kaleminden çıktığı sanılmaktadır.

7 Yılda 100 bin Göçmen...

25 Yılda 850 Bin göçmen

Cumhuriyetin ilk 10 yılında Bulgaristan'dan Türkiye'ye 101.507 göçmen geldi.²⁵ Aslında bu miktar, Bulgaristan'dan 1927-1933 yıllarında gelen göçmenleri gösterir; Çünkü Cumhuriyetin ilk üç-dört yılında (1923-1926) Bulgaristan'dan ülkemize toplu bir göç akını olmamıştır.

24 "Hicrete Göz diken Milletime" (manzume), Deliorman (Sofya), 19 Nisan 1930, No. 25 (222).

25 Cevat Geray, Türkiye'den ve Türkiye'ye Göçler ve Göçmenlerin İskânı 1923-1961, SBF Yayını, Ankara: 1962, tablo 2 & Bilâl N. Şimşir, Bulgaristan Türkleri (1878-1985), Bilgi Yayınevi, Ankara: 1986, s. 211

Türk istatistiklerine göre, 1923-1949 döneminde Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen göçmenlerin toplam sayısı 220.122'ye çıkmıştır. Bu sayının yıllara göre dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

TABLO 1
CUMHURİYETİN İLK DÖNEMİNDE
BULGARİSTAN'DAN TÜRKİYE'YE GELEN GÖÇMEN SAYISI
(1923-1949)²⁶

Yıllar	Yıllar
1923-1933	101.507
1934	8.682
1935	24.968
1936	11.730
1937	13.940
1938	20.542
1939	17.769
1940	6.960
1941	3.803
1942	2.672
1943	1.145
1944	489
1945	631
1946	706
1947	1.763
1948	1.514
1949	1.640
1923-1949 Toplamı	220.122

Cumhuriyetin ilk çeyrek yüzyılında, çeşitli ülkelerden ülkemize gelen göçmenlerin toplam sayısı ise 850 bini bulmuştur. Bunun dökümü aşağıdadır.

26 Cevat Geray, Türkiye'den ve Türkiye'ye göçler ve Göçmenlerin İskâmı 1923-1961, AÜ SBF Yayını Ankara, 1952, tablo 2 & Bilâl N. Şimşir, Bulgaristan Türkleri, Bilgi Yayınevi, Ankara: 1986, S. 211

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler

TABLO 2

1923-1949 YILLARINDA ÇEŞİTLİ ÜLKELERDEN TÜRKİYE'YE
GELEN MÜBADİL, GÖÇMEN VE MÜLTECİLERİ
GÖSTERİR CETVEL²⁷

Senesi	Aile adedi	Nüfus adedi
1923	50.259	196.420
1924	52.221	208.886
1925	9.813	39.634
1926	8.201	32.852
1927	6.805	27.172
1928	10.143	40.570
1929	4.785	19.133
1930	3.490	13.964
1931	2.945	11.648
1932	2.905	11.603
1933	6.167	25.656
1934	9.282	34.057
1935	13.002	50.719
1936	8.518	33.074
1937	7.008	26.752
1938	8.734	29.678
1939	5.728	21.458
1940	3.499	11.216
1941	1.434	5.161
1942	1.025	3.607
1943	425	1.340
1944	185	506
1945	222	690
1946	344	877
1947	270	630
1948	405	1.145
1949	493	1.683
TOPLAM	218.309	850.131

27 T.C. Dışişleri Bakanlığı Arşivi (DBA)- Bulg. A 6-K. 3

Dr. Bilâl N. ŞİMŞİR

1923-1924 yıllarında gelenler, Yunanistan mübadilleridir. Ondan sonraki yıllarda gelenlerin büyük çoğunluğunu Bulgaristan'dan gelen göçmenler oluşturmaktadır.

ULUSLARARASI ADALET DİVANI'NIN KOSOVA HAKKINDAKİ KARARI VE KKTC GERÇEĞİ

Tugay ULUÇEVİK
E. Büyükelçi

Özet: Uluslararası Adalet Divanı yaptığı inceleme sonucunda “Kosova'nın tek taraflı bağımsızlık ilânının uluslararası hukuka uygun olduğu” yolunda 22 Temmuz 2010 tarihinde açıkladığı istişarî mütalâada, bize göre yersiz ve gereksiz olarak Kosova sorunu ile Kıbrıs sorunu ve Kosova'nın bağımsızlık ilânı ile KKTC'nin kuruluşu arasında kıyaslamalar yapmıştır. Bunu yaparken da KKTC'nin ilânına ilişkin gerçekleri çarpıtan görüşlere ve değerlendirmelere yer vermiştir. Bu makalede UAD kararının Kıbrıs sorununun nihai çözümünün temel unsurları hakkında Rum Tarafı'nın iddialarına arka çıkan değerlendirme ve atıfları ile BM'nin ve uluslararası siyasetin başaktörlerinin Kıbrıs konusunda Rumlardan yana ön yargılı tutumuna yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: BM, Uluslararası Adalet Divanı, Kosova, Kıbrıs

THE RESOLUTION OF INTERNATIONAL COURT OF JUSTICE ON KOSOVO AND THE TRUTH ABOUT THE TURKISH REPUBLIC OF NORTHERN CYPRUS

Abstract: This article is about the resolution of ICJ on Kosova which also includes incorrect and biased evaluations about Turkish Republic of Northern Cyprus. The author draws our attention to the United Nations' prejudiced approach which obviously took part on one of the sides.

Key Words: United Nations, International Court of Justice, Kosovo, Cyprus

UAD'nın Kosova Hakkındaki Mütalâası¹

BM Yasası'nda "BM'nin ana adli organı" olarak tarif edilen Uluslararası Adalet Divanı'nın (UAD), BM Genel Kurulu'nun talebi² üzerine yaptığı inceleme sonucunda "*Kosova'nın tek taraflı bağımsızlık ilânının uluslararası hukuka uygun olduğu*" yolunda 22 Temmuz 2010 tarihinde açıkladığı istişarî mütalâada, bize göre yersiz ve gereksiz olarak Kosova sorunu ile Kıbrıs sorunu ve Kosova'nın bağımsızlık ilânı ile KKTC'nin kuruluşu arasında kıyaslamalar yapması; bunu yaparken da KKTC'nin ilânına ilişkin gerçekleri çarpıtan görüşlere ve değerlendirmelere yer vermiş olması; KKTC'nin kuruluşu ile Güney Rodezya'da beyaz azınlığın kuvvet kullanarak bağımsızlık ilân etmesini ve ırk ayırımına dayalı bir rejim kurmasını; Bosna – Hersek sorununda "*Republika Srpska'nın*" oynadığı rolü ve gerçekleştirdiği kanlı eylemleri aynı mahiyette olaylar olarak mütalâa etmesi; Kıbrıs sorununun nihai çözümünün temel unsurları hakkında Rum Tarafı'nın iddialarına arka çıkan değerlendirmelerde ve atıflarda bulunması, BM'nin ve uluslararası siyasetin başaktörlerinin Kıbrıs konusunda Rumlardan yana ön yargılı tutumunun yeni bir tezahürünü oluşturmuştur.

Kosova'nın 17 Şubat 2008'de bağımsızlık ilân etmesi ve bağımsızlığın uluslararası toplumun önemli bir kesimi tarafından destek ve kabul görmesi, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nde (GKRY) ve Yunanistan'da ve onların Kıbrıs politikalarını destekleyen çevrelerde, Kosova örneğinin KKTC'nin Türkiye'den başka Devletler tarafından tanınmasına yol açabilir kaygısının doğmasına sebep olmuştur. Bu çevreler, Kosova'nın bağımsızlık ilân etmesini aktif biçimde destekler ve bağımsızlık ilânından hemen sonra Kosova'ya diplomatik tanıma bahşedip ilişki kurarken, o tarihler itibarıyla 25 yıldır demokratik bir Devlet olarak bütün kurum ve kuruluşlarıyla var olan ve her geçen gün biraz daha kökleşip gelişen KKTC gerçeğini kabullenememenin ortaya koyduğu tutarsızlığın sıkıntılarını yaşamağa başlamışlardır. Abhazy'a'nın ve Güney Osetya'nın bağımsızlıklarının önce Rusya, sonra da Venezuelâ, Nikaragua ve Nauru tarafından tanınması uygulanan çifte standardı daha da belirgin hale getirmiştir. Bu durumda, UAD'ın Kosova'nın bağımsızlık ilânının uluslararası hukuka uygun olup olmadığını incelemeye başlaması, Kıbrıslı Rumlardan ve onların tezlerine arka çıkan çevreler için, Kosova'nın bağımsızlığının KKTC'nin yaygın biçimde tanınmasına emsal teşkil etmesini önleyecek savları ortaya atma ve bu savların UAD tarafından Kosova konusundaki mütalâaya dercedilmesi yönünde gayret sarf etme bakımından fırsat oluşturmuştur.

1 <http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15987.pdf>; International Court of Justice, Year 2010, 2010, 22 July, General List No. 141

2 BM Genel Kurulu'nun 8 Ekim 2008 tarihli ve 63/3 sayılı Kararı (A/RES/63/3)

Türkiye UAD'a Görüş Bildirmemiştir

UAD'ın Statüsü'ne göre³ BM üyesi Devletler ve BM sistemine dahil kuruluşlar UAD'ın kendisinden talep edilen istişarî görüşü oluşturmak amacıyla yapacağı oturumlara katılabilmekte ve inceleme konusu hakkında yazılı ve/veya sözlü görüş açıklayabilmektedir. Aralarında “Kıbrıs” (GKRY), Sırbistan, Çek Cumhuriyeti, Slovakya ABD, İngiltere, Almanya, Rusya Federasyonu, Arnavutluk, Fransa, Hollanda, Danimarka, Azerbaycan, Japonya, Suudî Arabistan, Çin, Brezilya, Bulgaristan, Hırvatistan, İspanya, Ürdün, Norveç, Polonya, Romanya, İsviçre, İran ve Libya'nın da bulunduğu 40 kadar Devlet'in konu hakkında UAD'a yazılı ve/veya sözlü görüş bildirmiş olduğu anlaşılmaktadır. Kosova ile yakından ilgilenen, Kosova'yı bağımsızlık ilânının ertesi günü 18 Şubat 2008 tarihinde ilk tanıyan 8 Devlet'ten biri olan ve konuyla, KKTC olgusu dahil, çeşitli açılardan da doğrudan alâkalı bulunan Türkiye'nin UAD'a görüş bildirmemiş olduğuna işaret etmek istiyoruz. Bu tutumu yadırgadığımızı da ifade etmeliyiz.

UAD'a Bildirilen Görüşlerden Alıntılar

UAD'ın Kosova'nın bağımsızlık ilânı hakkında vardığı sonuç çerçevesinde Kıbrıs sorununa ve KKTC'ne ilişkin olarak ortaya koyduğu görüşlerin ve değerlendirmelerin sebeplerinin ve mahiyetinin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olur düşüncesiyle, UAD'ın Kosova konusunda yaptığı inceleme sürecinde bazı Devletlerin Kıbrıs konusunda ve KKTC hakkında ortaya koymuş oldukları görüşlere ve iddialara dair alıntılara aşağıda yer veriyoruz:

GKRY :

— “...Kıbrıs sorununa çözüm bulma teşebbüsleri ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kendi topraklarındaki işgal durumu 30 yılı aşkın bir süredir devam etmektedir. Hiçbir uluslararası kuruluş veya Türkiye dışındaki herhangi bir Devlet işgal altında bulunan bölgede bir Devletin varlığını kabul ediyor değildir. Müzakerelerin temeli Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ülkesinin tamamı üzerindeki tek Devlet olduğu olgusudur.”⁴

³ UAD'ın Statüsü'nün 66. Maddesi

⁴ <http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15609.pdf>, Written Statement Submitted by the Republic of Cyprus, 03.04.2009, para.155, s.40

— “ *Balkanlar’daki komşuları gibi, Kıbrıs da, siyasî çözüm şekillerinin silâh zoruyla kabul ettirilmesi teşebbüslerine maruz kalmıştır. Şiddete şiddetle karşı konulması Kıbrıs’ın izlediği bir yol değildir.*”⁵

— “ *.....Yasal olmayan kuvvet kullanımı ve uluslararası hukukun başkaca şekillerde ağır ihlâli sonucunda ortaya çıkan durumların tanınmaması özel bir hukukî yükümlülüktür. Kuvvet kullanılarak ve uluslararası hukuku ihlâl eden bir süreç sonunda kurulan ve kendi kendini ‘Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ olarak adlandıran varlık (entity) buna misaldir.*”⁶

— “ *.....self-determination” hakkı ‘bütün halklar’ tarafından kullanılabilir; bir Devlet’in içindeki azınlıklar veya diğer gruplar bu hakka sahip değillerdir.*”⁷

— “ *Kıbrıs’ın görüşüne göre Kosova halkı ‘self-determination’ hakkına sahip değildir.*”⁸

— “ *Mahkemeye bildirilen yazılı görüşlerin birçoğunda - Kosova’nın bağımsızlık ilânını destekleyenlerde olsun, buna karşı çıkanlarda olsun- Kosova’nın durumunun Kıbrıs’ın kuzeyindeki durumdan farklı olduğunun kaydedilmiş bulunduğunu görüyoruz. Bazı görüşlerde bu farklılığa işaret edilirken 1974’deki Türk istilâsını takiben Kıbrıs’ın kuzeyinde kurulan rejimin uluslararası hukukun ağır bir ihlâlini oluşturduğu belirtilmekte ve bu sebeple de hukuken ortaya bir Devletin çıkmadığı olgusu üzerinde durulmaktadır. Diğer bazı görüşlerde de sözde ‘Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ni (KKTC)’ tanımayan bütün Devletler için Güvenlik Konseyi’nin kararlarından kaynaklanan hukukî bir vecibe olduğu vurgulanmaktadır. Gerçek odur ki, Kıbrıs konusunda uluslararası hukukun ihlâllerinden sorumlu olan Türkiye dünyada KKTC’ni tanıyan tek Devlet’tir.*”⁹

İngiltere:

— “ *Kosova’nın bağımsızlığı Kıbrıs’ta veya Kanada’da, Fas’ta veya Meksika’da, Somali’de veya İspanya’da, Türkiye’de veya Tanzanya’da veya*

5 <http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15724.pdf>, International Court of Justice, CR 2009/29, Year 2009, Public Sitting, 07.12.2009, Verbatim Record, para. 3, s.37

6 Ibid, para. 28-29, s. 41

7 Ibid, para. 58, s. 47

8 Ibid, para. 61, s. 47

9 Ibid, para. 62, s. 48

başka bir yerde ayrılıkçı hareketler veya self-determination talepleri için model olarak kullanılamaz."¹⁰

— “Genellikle uluslararası hukuk bir Devletin bir bölümünün bir iç süreç sonucunda ayrılmasını yasaklamamaktadır. (Dipnotu olarak: Bazı belirli hallerde bir Devletin bölünmesini önleyen özel garantiler ihdas edilebilir. Örneğin, Kıbrıs hakkındaki Garanti Antlaşması).¹¹

— “...Bir Devletten ayrılmanın (separation or secession) uluslararası hukuk bakımından yasadışılık arzettiği durumlar olabilir...(Bu durumlar) dış tecavüz veya müdahale veya insan haklarının yaygın biçimde ihlâli sonucunda ortaya çıkmış olabilir... BM Güvenlik Konseyi'nin ve Genel Kurulu'nun uygulaması, uluslararası hukuk bakımından yasadışılık gösteren toprak durumlarında Devletlere tanımama çağrısında bulunma şeklinde olagelmıştır... Bu tutum kendisini aşağıdaki örneklerde göstermiştir: Katanga..., Güney Rodezya..., Güney Afrika Bantustanı..., Namibia..., Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti.... Kuveyt.” Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Kıbrıs'taki çatışmalardan ve 1974'de Türkiye tarafından gerçekleştirilen istilâdan sonra ortaya çıkmıştır. 1983'de Güvenlik Konseyi KKTC'nin 'hukuken geçersiz' olduğunu ilân etmiş ve Devletlere 'Kıbrıs Cumhuriyeti'nden başka bir Kıbrıs Devleti'ni tanımama' çağrısında bulunmuştur.”¹²

— “İstikrar uluslararası sistem için önemlidir ve dünyanın diğer bölgelerindeki Devletlerin, Balkanlardaki olayların ve Kosova'nın Bağımsızlık Bildirisi'nin kendileri için istikrarsızlık riski yaratmadığı hususunda sarıh bir anlayışa sahip olmaları gereklidir. Kosova'daki durumun başka yerlerdeki gelişmeler bakımından bir emsal oluşturmadığına dair görüşümüz açıktır. Kosova'nın bağımsızlığı kapıyı Devletlerin parçalanması için açmamaktadır....”¹³

— “Kuzey Kıbrıs örneğinde...Güvenlik Konseyi, Kıbrıs'ın kuzeyinde bir Devlet kurma teşebbüsünün Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kuran 1960 Antlaşmasına ve 1960 Garanti Antlaşmasına aykırı olduğu sonucuna açıkça varmıştır. Güvenlik Konseyi, ayrıca, bütün Devletlere Kıbrıs Cumhuriyeti'nden başka herhangi bir Devlet'i tanımamaları yolunda açıkça çağrıda bulunmuştur.

10 <http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15638.pdf>, Written Statement of the United Kingdom, 17.04.2009, para. O.19, s. 10

11 Ibid, para. 5.9, s. 86

12 Ibid, para: 5.34 – 5.50, s. 93 - 98

13 <http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15734.pdf>, International Court of Justice, CR 2009/32, Year 2009, Public Sitting, 10.12.2009, Verbatim Record, para. 10, s.40

Güvenlik Konseyi, iki kararında, kuzey Kıbrıs'ın tanınmaması çağrısını yapmıştır. Bu çağrıya uluslararası toplum sadakatle uymuştur. Kosova'nın Bağımsızlık Bildirisi'nin yasal olduğunu teyit eden bir mütalâanın Kıbrıs bağlamında emsal yaratan bir etkisi olmayacaktır....Kosova'nın Bağımsızlık Bildirisi herhangi bir Antlaşmaya aykırı değildir. Güvenlik Konseyi uluslararası topluma Kosova'yı tanımama çağrısı yapmamıştır.”¹⁴

— *“Hiç kimse, Kıbrıs'ın herhangi bir parçasının ayrılmasını yasaklamış olan Kıbrıs'a ilişkin Garanti Antlaşmasıyla karşılaştırılabilecek şekilde Kosova'nın Bildirisi'nin belirli bir antlaşma tarafından yasaklanmış olduğunu ifade etmemiştir.”¹⁵*

Amerika Birleşik Devletleri:

“Her ne kadar bağımsızlık ilânları uluslararası hukukun ihlâlini oluşturmazlarsa da, bazı hallerde uluslararası hukuku ciddi surette ihlâl eden olaylara veya eylemlere bağlı olarak vuku bulurlar. Bu önemli bir farktır. Örneğin, bağımsızlığın bir apartheid rejimi kurulmasına yönelik bir hareket sonunda ortaya çıkması halinde – ki bu uluslararası hukukun emredici kurallarının ciddi ihlâlini oluşturur – bağımsızlık ilânları yasadışı olarak nitelenegelmıştır. Bunun içindir ki, BM Güvenlik Konseyi Güney Rodezya hükûmetinin beyaz supremacist lideri Ian Smith'in 'iktidarı gaspetmesini' bir karar kabul ederek kınamış ve O'nun hükûmetinin bağımsızlık ilânının hiçbir 'yasal geçerliliği bulunmadığını' beyan etmiştir. Bu durumda dahi, Güvenlik Konseyi, bağımsızlık ilânının kendisinin uluslararası hukukun ihlâli olduğunu açıklamak yerine, bağımsızlık ilânını 'hukuken geçersiz' olarak nitelemiştir.”¹⁶

Sırbistan:

— *“...Uluslararası hukukun varlıkların (entities) yeni Devletler olarak ortaya çıkmalarına mani olmasının örnekleri olarak 'Katanga', 'Güney Rodezya', 'Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti', 'Bouganville', 'Anjuan Cumhuriyeti', 'Somaliland', 'Kosova', 'Yukarı Karabağ' gösterilebilir...”¹⁷*

¹⁴ Ibid, para. 13 – 14, s.14

¹⁵ Ibid, para.10, s. 49

¹⁶ <http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15640.pdf>, Written Statement of the United States of America, 17.04.2009, Section III, s. 56

¹⁷ <http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15642.pdf>, Written Statement of the Government of the Republic of Serbia, 15.04.2009, para.972, s. 335

Uluslararası Adalet Divanı'nın Kosova Hakkındaki Kararı ve KKTC Gerçeği

— “Uluslararası toplumun, belirli toprak ihtilâflarını uluslararası hukukun temelinde çözmek için uzun yıllardır yorulmak bilmez gayretler sarfetmiş olduğu hatırdadır tutulmalıdır. Kıbrıs ve Filistin bunun örnekleridir. Uluslararası toplum...bunu oldubitti yaratmağa yönelik tek taraflı teşebbüslere teslim olmadan başarmıştır. Mahkemenin Duvar davasında verdiği mütalâa bu açıdan en öndegelen ve önemli örnektir (İşgal Altındaki Filistin Topraklarında Duvar İnşasının Hukukî Sonuçları, İstişarî Mütalâa, UAD Raporlar 2004).¹⁸

— “Tek Taraflı Bağımsızlık İlanına (İngilizce kısaltması UDI) ilişkin Bildiri’yi kaleme alanların mantığını takip edersek, UDI’nin yazarlarının ve onları destekleyenlerin Mahkeme’nin UDI ile yaratılan sözde ‘gerçeği’ kabul etmesini istedikleri gibi, bizim de yukarıda atıfta bulunduğumuz Filistin veya Kıbrıs’taki durumların benzer şekillerde bir çıkmaz noktasına ulaştığını öne sürerek bu durumda uluslararası toplumun sözde ‘arazideki gerçeklere’ teslim olmasını istememizin mümkün olabileceği görüşündeyiz. Bu yaklaşımın taşıdığı tehlikeler ortadadır”.¹⁹

Almanya:

— “Almanya Kosova’nın gerçekten özel bir durum olduğu görüşünü muhafaza etmektedir. Bununla beraber, bu (görüşümüz) Kosova’daki durumun ‘hukukun dışında’ olduğu veya Kosova için ‘özel bir hukuk’ bulunduğu anlamına gelmemektedir... Diğer Devletlerin de aynı şekilde vurguladıkları gibi, ‘bu durum ile başka yerlerde bazı grupların veya diğerlerinin bağımsızlık iddialarında buldukları şartlar arasında paralellik veya benzerlik yoktur. Kosova’yı çevreleyen olaylar bir emsal oluşturmamaktadır. Bu görüş, Kosova’nın bağımsızlığını tanımış olanlar dahil olmak üzere, Avrupa Birliği’nin bütün üye Devletleri tarafından paylaşılmaktadır.”²⁰

— “Kosova emsal olamaz. Çünkü burada kendine has ve benzersiz bir durum vardır. Bu durumun ana unsurları şunlardır: Birincisi, nüfusun çoğunluğuna karşı uygulanan katliam ve yer değiştirme politikasına varan muazzam ve sistematik bir baskı dönemi. İkincisi, Sırbistan’ın sürekli

18 <http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15710.pdf>, International Court of Justice, CR 2009/26, Year 2009, Public Sitting, 02.12.2009, Verbatim Record, s.56, para.10

19 Ibid, para 36 – 38, s. 56

20 <http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15690.pdf> , Written Comments of the Federal Republic of Germany on Other Written Statements, 14.07.2009, para. 3, s. 6

baskı uygulamasına ve self-determination demokratik hakkını inkâr etmesine karşın Priştina üzerinde iktidarını ve nüfuzunu muhafaza edemediği uzun bir dönem boyunca uluslararası toplumun BM şemsiyesi altında bölgedeki mevcudiyeti. Üçüncüsü, BM'nin önderliğinde yürütülen ve müzakereye dayanan bir çözüm elde etmek için uzlaşmanın tasavvur edilebilir bütün seçeneklerinin araştırıldığı müzakere sürecinin başarısız kalması. Bu durumda kalan tek çare bağımsız Kosova Devleti olmuştur. Kosova'nın bu çok özel şartlarının ışığında Kosova'nın bağımsızlığının istenilmeyen bir emsal olarak kullanılabileceği yolundaki endişeleri haklı bulmuyoruz.”²¹

Arnavutluk:

— “...(Kosova’daki) durum kukla Devletlerin kurulduğu ve (BM) Genel Kurulu’nun ve Güvenlik Konseyi’nin Devletlere bu Devletleri tanımamaları yolunda çağrıda buldukları durumlardan tamamen farklıdır. Birinci örnek Katanga’dır. Bu konuda, Güvenlik Konseyi bütün Devletlerden Kongo Cumhuriyeti’nin toprak egemenliğine ve siyasî bağımsızlığına zarar verecek herhangi bir harekette bulunmaktan kaçınmalarını istemişti. Diğer bir örnek Güney Rodezya’nın 1965’de bağımsızlık ilân etmesidir. Güney Afrika kendisinin anavatanı olarak Transkei’nin bağımsızlığını ilân etmesi üzerine de (Güvenlik Konseyi) aynı tutumu göstermişti. Kıbrıs Türk makamları da 1983’de kuzey Kıbrıs’ta bağımsız bir Devlet ilân ettiği zaman Güvenlik Konseyi bütün Devletlere çağrıda bulunarak Kıbrıs Cumhuriyeti’nden başka bir Kıbrıs Devleti’nin tanınmamasını talep etmişti.”²²

— “Üçüncü bir Devlet’in kuvvet kullanarak veya başka şekillerdeki müdahalesinin belirleyici olduğu bağımsızlık ilânı elbette ki uluslararası hukukun ciddi bir ihlâlini oluşturur. Bu sebeple, (BM) Güvenlik Konseyi ve bazen Genel Kurul Devletlere yeni oluşan varlığı tanımamaları çağrısında bulunmuştur. Bu durumun en çarpıcı örneği tabiatıyla Kuzey Kıbrıs’tır. Müdahale etmiş olan Devlet’ten başka bir Devlet Kuzey Kıbrıs’ın bağımsızlık ilânını tanımamıştır.”²³

21 <http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15710.pdf>, International Court of Justice, CR 2009/26, Year 2009, Public Sitting, 02.12.2009, Verbatim Record, para. 39, s. 31

22 <http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15618.pdf>, Written Statement of the Government of the Republic of Albania, 14.04 2009, para. 56, s. 31

23 <http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15714.pdf>, International Court of Justice, CR 2009/26, Year 2009, Public Sitting, 10.12.2009, Verbatim Record, para. 10, s.40,

Fransa:

— “...Var olan bir Devlet'in toprağında bağımsızlık ilânı ve yeni bir 'Devletin' kurulması, BM Yasası'na aykırı olan tehdit veya kuvvet kullanımı veya uluslararası hukukun ihlâli sonucunda meydana gelebilir. Tabiatıyla bu durum, istisnasız olarak bütün tarafların yapılan ihlâlleri ve bu ihlâllerin sonucu olan durumu tanımaktan kaçınmalarını gerektirir. Örneğin, Güney Afrika tarafından 'Bantustanların' ve ayrıca 'Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin' bağımsızlıklarının ilân edilmesi, bu hareketler apartheid'i ve kuvvet kullanımını yasaklayan uluslararası hukukun temel ilkelerine aykırı oldukları için uluslararası toplumdaki hasımca tepki görmüşlerdir.”²⁴

Çek Cumhuriyeti:

— “...1244 sayılı BM Güvenlik Konseyi Kararının hedeflerinden biri, Kosova'nın nihai statüsünü belirlemek değil, Belgrad'daki ve Priştina'daki makamlar arasındaki siyasî süreç için uluslararası hukukî bir çerçeveye oluşturmaktır. Şayet Güvenlik Konseyi konu hakkında karar vermek ve Kosova'nın bağımsızlığı gibi çözüm şekillerinden birini bertaraf etmek isteseydi, örneğin, Kıbrıs'taki duruma ilişkin kararlarında yaptığı üzere, 1244 sayılı karara özel bir hüküm koyabilirdi. 1244 sayılı kararın kabulünden birkaç gün sonra, BM Güvenlik Konseyi, Kıbrıs sorununun çözümüne ilişkin pozisyonunu da açıkça içeren 1251 sayılı kararı benimsemiştir. Bu karardaki ifade, 1251 sayılı kararın kabulünden önce ve sonra Konseyin Kıbrıs sorunu hakkında benimsediği diğer kararlarında da yer almıştır...”²⁵

Norveç:

— “... BM Güvenlik Konseyi'nin 1244 sayılı kararı, uluslararası hukukun öngördüğü (Kosova'nın) bağımsızlık bildirisinin yayınlanmasını engelleyen vecibeleri içermemektedir veya (bağımsızlık ilânını) geçersiz saymamaktadır. Oysa, bu, 'Kıbrıs Türk Yasama Meclisi'nin' 'Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin' kurulması hakkında 15 Kasım 1983 tarihinde yayınladığı Bildiri'ye dair Güvenlik Konseyi'nin 541 sayılı kararında yapılmıştır...”²⁶

24 <http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15607.pdf>, Written Statement by the French Republic, 17.04.2009, para. 2.2.13, s. 28, ayrıca bkz. <http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15728.pdf>, International Court of Justice, CR 2009/31, Year 2009, Public Sitting, 09.12.2009, Verbatim Record para. 13, 14 iii., s. 21-22 International Court of Justice, CR 2009/31, Year 2009

25 <http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15605.pdf>, Written Statement of the Czech Republic, 14.04.2009, s. 10

26 <http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15650.pdf>, Written Statement of the Kingdom of Norway, 16.04.2009, para. 11, s. 5

— “(BM) Güvenlik Konseyi’nin silâhli kuvvetlerin açıkça hukuk dışı biçimde kullanılması sonucunda ortaya çıkan bir durumun tanınmaması yolunda kesin bir tavır alamayacağını söylemek istemiyoruz. Güvenlik Konseyi, Kasım 1983’de sözde ‘Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin” kurulmasıyla ilgili olarak aldığı 541 sayılı kararında bu şekilde hareket etmiştir. Konsey, Irak’ın Ağustos 1990’da Kuveyt’i ilhak etmesi karşısında da aynı şekilde davranmıştır. Fakat, (Kosova konusunda) böyle bir durum yoktur ve Güvenlik Konseyi (yukarıda belirtilen durumlardaki gibi) bir tutum almış değildir.”²⁷

Bazı Devletlerin UAD’a Bildirdiği Görüşler Hakkındaki Düşüncelerimiz

UAD’ın Kosova’nın bağımsızlık ilânının uluslararası hukuka aykırı olup olmadığı konusunda yaptığı inceleme sonucunda hazırladığı hukukî mütalâanın, önemli ölçüde, BM üyesi çeşitli Devletlerin Mahkeme’ye yazılı ve/veya sözlü olarak bildirdikleri siyasî nitelikli görüşlerdeki unsurlardan oluştuğunu görmekteyiz.

Bir diğer müşahedemiz de, Kosova’nın bağımsızlık ilânını destekleyen ve kabullenen Devletlerle, Kosova’nın bağımsızlık ilânına karşı olanların, KKTC konusunda siyasî mülâhazalarla aynı safta yer almaları ve Kosova’nın bağımsızlık ilân etmesinin KKTC’nin uluslararası plânda kabul görmesine emsal teşkil edemeyeceği görüşünde birleşmekte olmalarıdır.

Sırbistan, Kosova’nın bağımsızlık ilân ederek kendisinden ayrılmış olmasına karşı olduğu için, KKTC dahil diğer bazı bağımsızlık ilânlarına uluslararası hukuk temelinde karşı çıkılmış olduğunu uluslararası topluma hatırlatmıştır. Bunu yaparken Kosova’nın tanınmasının KKTC’nin kabullenilmesine yol açabileceğini de zımnen belirtmiştir.

GKRY de, Kıbrıs konusunda “Kıbrıs Cumhuriyeti’nin” ve “Kıbrıs Hükûmeti’nin” yasal olarak var olduğu iddiasından hareketle, Kosova konusunda da Sırbistan’ın egemenliğini ve toprak bütünlüğünü esas alan bir tutum takınmıştır. Bunu yaparken de Kıbrıs sorunundaki gerçekleri işlerine gelen yönde tahrif eden yaklaşımını sürdürmüştür. Kıbrıs sorununu silâh kullanarak kendilerinin yaratmış olduğu gerçeğini ve buna dair Makarios’un, Clerides’in, 1974’de BM’deki Yunan Temsilci’nin ve başkalarının ifşaatını hatırlamadan, KKTC’nin Türkiye’nin silâh kullanımı sonucunda ortaya çıktığını iddia etme yüzüzlüğünü her zamanki gibi gösterebilmiştir.

27 <http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15728.pdf>, International Court of Justice, CR 2009/31, 09.12.2009, para.18, s.46

Uluslararası Adalet Divanı'nın Kosova Hakkındaki Kararı ve KKTC Gerçeği

Azerbaycan, Yukarı Karabağ'daki durum ve buna ilişkin kaygıları dolayısıyla, UAD'a Sırbistan'ın egemenliği ve toprak bütünlüğü temelinde görüş bildirmiştir.

Sırbistan'ın, GKRY'nin ve Azerbaycan'ın görüşlerinin ve tutumlarının kendileriyle doğrudan ilgili sebeplerle tutarlılık arzetmekte olduğu söylenebilir.

Bununla beraber, Kosova'nın bağımsızlık ilânını teşvik edip destekleyen ve Kosova'yı bağımsız Devlet olarak tanıyan, başta AB üyeleri ve ABD ve özellikle de İngiltere olmak üzere, çeşitli Devletlerin KKTC bakımından takındıkları olumsuz tutumlardaki çifte standardı da burada vurgulamaya kendimizi mecbur hissediyoruz. Ayrıca, KKTC'nin oluşumuna varan Kıbrıs sorunundaki gelişmeleri, ırkçı beyaz azınlığın Güney Rodezya'nın bağımsızlığını ilân etmesine ve ayrıca Irak'ın Kuveyt'i ilhak teşebbüsünde bulunmasına benzeten zihniyetin tutumunu, Kıbrıs sorununun ortaya çıkmasında ve on yıllardır çözülemeden kalmasında taşıdıkları tarihî sorumluluğu gizleme gayretinin utanç verici olması gereken bir tezahürü olarak gördüğümüzü ifade etmekten kendimizi alamıyoruz.

Bu çerçevede, 1963 Aralık ayında Kıbrıs'ta Rumların soydaşlarımıza karşı başlattıkları "*etnik temizlik*" hareketi ve 1960 Anayasası'na indirdikleri darbe ve daha sonra da 15 Temmuz 1974'de Yunanistan'ın Ada'da gerçekleştirdiği ENOSIS'i ilân teşebbüsü karşısında Kıbrıs'ın garantörlerinden biri olarak yükümlülüklerinin gereğini yapmaktan kaçınmış olan İngiltere'nin UAD'a bildirdiği görüşünde KKTC'ni "*Kıbrıs'taki çatışmaların ve 1974'de Türkiye tarafından gerçekleştirilen istilânın*" ürünü olarak takdim etmesini ibret verici bir yüzüstlük ve vurdum duymazlık numunesi olarak görüyoruz.

Fransa ve Norveç'in de, KKTC'nin Türkiye'nin kuvvet kullanması sonucunda kurulduğunu, Türkiye'nin ismini zikrederek veya ima yoluyla belli ederek, iddia etmiş olduğunu kaydediyoruz.

Ayrıca, belirli sebeplerle Türkiye ile geleneksel olarak çok özel dostane ilişkiler sürdürülmüş ve Kıbrıs konusunun gelişmeleri içinde Kıbrıs Türk halkını ve Türkiye'yi açıkça destekleyen az sayıdaki Devletlerden biri olagelmüş bulunan dost ve kardeş Arnavutluk'un, UAD'a KKTC konusunda Kıbrıs Türk halkına ve Türkiye'ye hasımca düşünceler bildirmiş olmasını, Türkiye'nin dış ilişkilerdeki ağırlığının ölçüsü açısından değerlendirilmesi gerektiğini düşünüyoruz. Tiran'daki Türkiye Büyükelçiliğinde de bir zamanlar görev yapmış biri olarak Arnavutluk'un Kosova'ya olan özel

ilgisinin sebeplerini biliyor, bunları anlıyor ve anlayışla karşılıyor. Bununla beraber, Arnavutluk'un UAD'a bildirdiği “*üçüncü bir Devlet'in kuvvet kullanarak veya başka şekillerdeki müdahalesinin belirleyici olduğu bağımsızlık ilânı elbette ki uluslararası hukukun ciddi bir ihlâlini oluşturur. Bu durumun en çarpıcı örneği tabiatıyla Kuzey Kıbrıs'tır. Müdahale etmiş olan Devlet'ten başka bir Devlet Kuzey Kıbrıs'ın bağımsızlık ilânını tanımamıştır*” şeklindeki görüşler karşısında, Türkiye'nin, en azından, Arnavutluk Hükûmeti'ne “Kıbrıs'la ilgili gerçekler hakkında” hafızaları tazleyici bir bilgilendirme teşebbüsü yapması gerektiğine inanıyoruz.

UAD'a çeşitli Devletler tarafından bildirilen görüşler arasında Türkiye'nin 20 Temmuz 1974'de Kıbrıs'a yapmak mecburiyetinde kaldığı askerî müdahalenin gerçek mahiyetini tahrif eden nitelemeler kullanıldığını görmekteyiz. Türkiye, Yunanistan'ın ENOSIS amacıyla Ada'da 15 Temmuz 1974 günü gerçekleştirdiği darbenin sonuçlarını önlemek için Kıbrıs'a ilişkin 1960 Antlaşmalarına uygun olarak müdahalede bulunmuştur. ENOSIS'i önlemiştir. Avrupa Konseyi Parlâmenterler Meclisi 29 Temmuz 1974 tarihinde kabul ettiği 573 sayılı kararında “*Yunan askerleri tarafından Kıbrıs'ta gerçekleştirilen askerî darbeyi kınamış*” ve “*Türkiye'nin müdahalesini 1960 Garanti Antlaşması'nın 4. paragrafından kaynaklanan bir hakkın kullanılması*” olarak nitelemiştir.

Uluslararası çevrelerin Kıbrıs sorunuyla ilgili tarihî gerçekleri tahrif etme teşebbüsleri karşısında Türkiye ve KKTC'nin gerçekleri belgeleriyle hatırlatma gayretlerini sabırla ve kararlılıkla sürdürmesi gerektiğini söylemeğe lüzum görmüyoruz. Bu amaçla kullanılacak belgeler arasında Makarios'un 19 Temmuz 1974 günü BM Güvenlik Konseyi'nde yaptığı konuşmanın metni özel önem taşımaktadır. Bu konuşmasında Makarios “*Ada'nın Yunanistan tarafından istilâ edildiğini*” açıkça ifade etmiş ve Türkiye'yi askerî müdahalede bulunmağa davet eden sözler söylemiştir. Makarios'un konuşmasının ilgili bölümleri şöyledir:²⁸

“Geçen pazartesi sabahından bu yana Kıbrıs'ta olanlar gerçek bir faciadır. Yunanistan'ın askerî rejimi Kıbrıs'ın bağımsızlığını umursamadan ihlâl etmiştir. Kıbrıs halkının demokratik haklarına zerre kadar saygı duymadan, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığına zerre kadar saygı göstermeden Yunan cuntası diktatörlüğünü Kıbrıs'a genişletmiştir..... Bize Türkiye'den gelebilecek bir tehlikenin ölçüsünün bunlardan yönelebilecek tehlikeden çok daha küçük olduğunu hep düşünmüşümdür. Korkularında haklı olduğum

28 Security Council Official Records, 1780th Meeting, S/PV.1780, s. 2-4

Uluslararası Adalet Divanı'nın Kosova Hakkındaki Kararı ve KKTC Gerçeği

böylece ispatlanmış olmaktadır.....(Darbede) ölenlerin sayısı yüksektir ve ağır maddî kayba uğramış bulunuyoruz. Darbe Kıbrıslı Rumları iç sorunu olarak değerlendirebilecek koşullarda gerçekleşmiş değildir. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığının ve egemenliğinin bariz biçimde ihlâl edildiği bir dış saldırı ve istilâ olayıdır.Darbede çok kan döküldü ve darbe çok cana mal oldu.....(Olay) Cumhuriyet'in bağımsızlık ve egemenliğini ihlâl eden bir istilâdır. Kıbrıs'ta Yunan askeri bulunduğu müddetçe istilâ devam ediyor demektir..... Müzakerelerde ilerleme olmamasının temel sebeplerinden biri Yunan rejiminin iki yüzlü politikasıydı.....Daha öncede belirttiğim gibi Kıbrıs'taki hadiseler Kıbrıslı Rumların bir iç sorunu değildir. Kıbrıslı Türkler de etkilenmişlerdir. Yunan cuntasının darbesi bir istilâ hareketidir ve bunun sonuçlarından Rum olsun, Türk olsun Kıbrıs'ın bütün halkı acı çekmektedir.”

Bu ön izahat ışığında UAD'ın Kosova hakkındaki istişarî mütalâasını Kıbrıs konusuna ve KKTC olgusuna yapılan atıflar bakımından irdelemek istiyoruz.

BM Genel Kurulu'nun İstişarî Mütalâa Talebi

BM Genel Kurulu 8 Ekim 2008 tarihinde kabul ettiği 63/3 sayılı kararla, UAD'a “Kosova Özerk Yönetimi Geçici Kurumları tarafından tek taraflı bağımsızlık ilân edilmesi uluslararası hukuka uygun mudur?” sorusunu yöneltmiş ve UAD'dan istişarî görüş talep etmiştir. Bu konudaki karar tasarısı Genel Kurul'a Sırbistan tarafından sunulmuştur. Karar tasarısı 6'ya (ABD, Arnavutluk dahil) karşı 78 (Sırbistan, Rusya Federasyonu, GKRY, Yunanistan, Azerbaycan dahil) oyla kabul edilmiştir. 75 Devlet (AB üyelerinin çoğunluğu ve Ermenistan dahil) çekimser kalmıştır. Türkiye oylamaya katılmamış; tutumunun gerekçesini bir konuşmayla açıklamıştır.²⁹

Kosova'nın Bağımsızlık İlanı Uluslararası Hukuka Uygundur - Uluslararası Hukuk Bağımsızlık İlânını Yasaklamaz

UAD yaptığı duruşmalı inceleme sonucunda, kendisine BM Genel Kurulunun yönelttiği sorunun cevabı olarak şu hükme varmıştır: “Mahkeme, 17 Şubat 2008 tarihli bağımsızlık bildirisinin kabul edilmesinin genel uluslararası hukuku, BM Güvenlik Konseyi'nin 1244 (1999) sayılı kararını veya Anayasal Çerçeveyi ihlâl etmediği sonucuna varmıştır. Dolayısıyla o bildirisinin kabulü uluslararası hukukun herhangi bir uygulanabilir kuralını ihlâl etmemiştir.”

²⁹ <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N08/541/01/PDF/N0854101.pdf?OpenElement>, A/63/PV.22, 08.10.2008, s. 4

Bu hüküm gerekçeleriyle UAD'nın 141 sayılı kararı olarak 22 Temmuz 2010 tarihinde açıklanmıştır.³⁰

Karar, 15 hakimden oluşan UAD'da 4'e karşı 10 oyla kabul edilmiştir.

UAD, BM Güvenlik Konseyi gibi 15 üyeden oluşmaktadır. BM Güvenlik Konseyi'nin Daimî Üyesi olan Devletlerden gelen hakimlerin UAD'da yer alması geleneksel bir uygulamadır. Üyelerin seçimi coğrafi esasa göre yapılmaktadır. Afrika'ya 3, Lâtin Amerika ve Karayipler'e 2, Asya'ya 3, Batı Avrupa ve Diğerleri Grubu'na (ABD, Kanada, Yeni Zelanda ve Avustralya dahil) 5, Doğu Avrupa'ya 2 üyelik tahsis edilmektedir.

UAD'ı oluşturan hakimlerin Kosova konusundaki karar hakkında verdikleri oyları gözden geçirdiğimiz zaman, bazı istisnalar dışında, hakimlerin vatandaşı oldukları Devlet'in konu hakkındaki siyasî görüşü ve tutumu istikametinde oy kullanmış buldukları görülmektedir.

Uluslararası Hukuk Bağımsızlık İlânını Yasaklamaz

UAD yaptığı inceleme çerçevesinde uluslararası hukukta bağımsızlık ilânını yasaklayan herhangi bir kuralın yer almadığı sonucuna da varmıştır.

56

UAD'nın kararında, duruşmalara katılan ve yazılı veya sözlü beyanlarda bulunan Devletlerden bazılarının, BM Güvenlik Konseyi'nin belirli bağımsızlık ilânlarını "kınayan" (condemn) kararlarının varlığına işaret ettikleri belirtilmektedir. Bu çerçevede zikredilen kararlar, Güney Rodezya'nın bağımsızlık ilânına ilişkin 216 (1965) ve 217 (1965); KKTC'nin ilânına ilişkin 541(1983) ve "*Republika Srpska*" (Sırp Cumhuriyeti) hakkındaki 787 (1992) sayılı kararlardır.

Güney Rodezya, KKTC ve "*Republika Srpska*" Örnekleri İstisnaidir ve Uluslararası Hukuka Aykırıdır

UAD, bu kararların istisnai durumlarla ilgili olduğunu vurgulamakta ve bu istisnaiğin de Güvenlik Konseyi'nin tek taraflı bağımsızlık ilânını genel olarak meneden bir uygulamasının bulunmadığını kanıtladığını öne sürmektedir.

UAD'nın kararının 81.paragrafında şöyle denilmektedir: "..(yukarıda sayılan) *bütün bu durumlarda (BM) Güvenlik Konseyi bağımsızlık ilânlarının*

30 <http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15987.pdf?PHPSESSID=2bf0f9880ef9daab04ff5234c551fb28>,

vukubulduğu zamanlarda mevcut olan somut bir vaziyet hakkında tespit yapmış olmaktadır. Bu yüzden de, bağımsızlık ilânlarına atfedilen yasadışıluğun sebebi, bu bağımsızlık ilânlarının tek taraflı nitelik taşımaları değil, fakat, yasadışı kuvvet kullanılması veya genel uluslararası hukukun özellikle emredici (jus cogens) hükümlerinin en ağır biçimde ihlâl edilmesi sonucunda meydana gelmiş olmalarıdır. Oysa, (BM) Güvenlik Konseyi Kosova konusunda böyle bir tutum almış değildir. Yukarıda sayılan kararların istisnai nitelikleri, Mahkemenin, tek taraflı bağımsızlık ilânları hakkında Güvenlik Konseyi'nin tatbikatından kaynaklanan genel bir yasaklama bulunmadığına dair görüşünü teyit etmektedir.”

Bu görüşüyle, UAD, bir taraftan genel uluslararası hukukta tek taraflı bağımsızlık ilânını men eden bir hüküm bulunmadığını saptamakta, diğer taraftan da Güney Rodezya'da ve Kuzey Kıbrıs'ta bağımsızlık ilânlarını ve “*Republika Srpska'nın*” bağımsızlık iddiasını genel uluslararası hukuku ihlâl eden istisnalar olarak belirlemiş olmaktadır. Başka bir deyişle, UAD, kendisinden, örneğin, “Kıbrıslı Türklerin Bağımsızlık ilânı uluslararası hukuka uygun mudur” şeklinde istişarî bir mütalâa talep edilmemiş olmasına rağmen, Kosova hakkında verdiği mütalâa vesilesiyle KKTC hakkındaki olumsuz görüşünü ortaya koymuş bulunmaktadır. Böyle yapmakla da UAD siyasî amaçla hareket etmiş olmaktadır.

UAD'ın Tarafsızlığını Sorguluyoruz

UAD'ın, BM Güvenlik Konseyi'nin Kıbrıs Türk halkının bağımsızlık ilânına ilişkin 541 sayılı kararı ile Güney Rodezya'daki ırkçı beyaz azınlığın kuvvet kullanarak Bağımsızlık ilân etmesi ve Bosna Hersek'deki durum ve “*Republika Srpska'nın*” tutumu hakkındaki, sırasıyla 216, 217 ve 787 sayılı kararlarını mahiyet bakımından benzer kararlar olarak nitelemesini ve bu kararları aynı kategoride mütalâa etmesini, uluslararası plânda adalet tevzi eden bu Organ'dan beklenen tarafsızlıkla bağdaşır bulmuyoruz. UAD'ın bu tutumunda siyasî kasıt aramaktan kaçınırsak bile UAD'ın uluslararası sorunları değerlendirirken yeterli bilgi sahibi olmadığını düşünmekten kendimizi alamıyoruz. Anılan kararların metinlerine kısaca bir göz attığımız zaman, KKTC hakkındaki 541 sayılı kararın, Güney Rodezya'ya ilişkin 216 ve 217 ve Bosna Hersek Sorununa dair 787 sayılı kararlarla aynı çerçevede mütalâa edilemeyeceğini açıkça görmekteyiz.

a) UAD'ın mütalâasında anılan kararlar belirli bağımsızlık ilânlarını “*kınayan*” (condemn) kararlar olarak takdim edilmektedir.

KKTC'nin ilânına dair 541 sayılı kararda “*kınama*” (condemn) ifadesi yer almamaktadır. Kararda Güvenlik Konseyi'nin KKTC'nin ilânından duyduğu hoşnutsuzluk “*kınama*” sözcüğü kullanılmadan ifade edilmiştir.

Oysa, Güney Rodezya hakkındaki 216 ve 217 sayılı kararlarda “*kınama*” (condemn) kelimesi “*Güney Rodezya’da ırkçı azınlık tarafından yapılan tek taraflı bağımsızlık ilânını kınamayı kararlaştırır*” (216 sayılı kararın 1. İşlem paragrafı) şeklindeki kuvvetli ifadeler çerçevesinde kullanılmıştır.

Bosna Hersek sorununa ve bu çerçevede “*Republika Srpska’nın*” bağımsızlık iddiasına ve teşebbüsüne dair 787 sayılı kararda da “*kınama*” (condemn) sözcüğüne iki defa yer verilmiştir.

b) KKTC hakkındaki 541 sayılı karar BM Yasası'nın “*Uyuşmazlıkların Barışçı Çözümü*” başlıklı VI. Bölümü çerçevesinde alınmıştır. Kıbrıs sorununun çözümü için tarafların “*iyi niyet*” görevi çerçevesinde BMGS ile işbirliğinde bulunmaları istenmiştir.

Güney Rodezya hakkındaki 216 ve 217 ve “*Republika Srpska*” hakkındaki 787 sayılı kararlar ise BM Yasası'nın “*Barışa Yönelik Tehditlere, Barışın Bozulmasına ve Saldırı Eylemlerine İlişkin Hareket*” başlıklı ve BM Güvenlik Konseyi tarafından uluslararası yaptırımların uygulanmasını öngören VII. ve “*Bölgesel Düzenlemeler*” başlıklı VIII. Bölümlerinin hükümleri çerçevesinde alınmıştır. Bu kararlara dayanılarak yaptırımlar fiilen uygulanmıştır.

c) Güney Rodezya hakkındaki kararlarda bağımsızlık ilânı “*tek taraflı*” (unilateral) olarak nitelenmiştir. KKTC'nin ilânına dair 541 sayılı kararda böyle bir niteleme yoktur.

d) Güney Rodezya'nın “*tek taraflı*” bağımsızlık ilânına dair 216 ve 217 sayılı kararlarda bağımsızlık ilânının “*iktidarı gaspeden ırkçı sonradan yerleşmiş azınlığın*” işi olduğu belirtilmekte ve bağımsızlığı ilân eden makam “*yasadışı*” olarak nitelenmektedir.

KKTC'nin ilânı üzerine kabul edilen 541 sayılı kararda ise “*15 Kasım 1983 tarihinde Kıbrıs Türk makamlarınca yayınlanan bildiriden*” söz edilmektedir. Güvenlik Konseyi böylece Kıbrıs'ta Kıbrıslı Türklerin meşru makamlarının bulunduğunu teslim etmiş olmaktadır. Bildiriyi yayınlayan makama “*yasadışı*” gibi bir sıfat izafe edilmiş değildir. Bilindiği üzere KKTC'nin kurulduğunu ilân eden Bağımsızlık Bildirisi Kıbrıs Türk Halkının adına Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin Meclisi tarafından yayınlanmıştır.

UAD Kıbrıs Sorununa İlişkin Gerçekleri Ya Bilmiyor Ya da Kasten Görmezlikten Geliyor

UAD Kıbrıs'taki durum ile Güney Rodezya ve Bosna Hersek sorunları arasındaki ortak noktaları saptamak ihtiyacını duyuyorsa, bunu Kıbrıs sorununu ortaya çıkaran Kıbrıslı Rumlar ile Yunanistan'ın 1950'li yıllardan itibaren ortaya koydukları tutum ve davranışları ve politikaları, içinde Kıbrıslı Rum ve Yunan siyasetçilerinin ve diplomatlarının demeçlerinin ve yazılarının da yer aldığı kaynakları inceleyerek, kolaylıkla ve isabetle gerçekleştirebileceğini düşünüyoruz. Böyle bir inceleme çerçevesinde, UAD, Kıbrıs sorununa ilişkin gerçeklerle karşılaşacaktır. Bu gerçeklerin bazıları şunlardır:

Kıbrıslı Rumlar, Güney Rodezya örneğinde olduğu gibi, egemen güç İngiltere'ye karşı şiddete başvurarak bağımsızlık hareketi kisvesi altında ENOSIS hedefine ulaşmak için EOKA adlı terör örgütü kurmuşlardır.³¹ Önce 1960'da kurulan "Kıbrıs Cumhuriyeti'nin" Anayasasını tâdil girişiminde bulunmuşlar; bu girişim Kıbrıs Türk Tarafınca kararlılıkla reddedilince 21 Aralık 1963'den itibaren, silâha başvurmuşlardır. "İşlevsel Federasyon" niteliğindeki "iki kurucu ortaklı" "Kıbrıs Cumhuriyeti'nde" iktidarı gaspetmişlerdir. "Kıbrıs Cumhuriyeti'nin" Cumhurbaşkanı olduğunu iddia eden Makarios Anayasa'ya uygun şekilde yemin etmemiştir.³² "Kıbrıs Hükûmeti" olarak kabul edilen kurul da 1960 Anayasasına uygun olarak kurulmamıştır. MAKARIOS'un Kıbrıslı Türklerin eşit ortaklık statüsünü kaldırmak amacıyla yaptığı manevraları Kıbrıslı Rum Liderlerden Glafkos CLERIDES hatıratında şu sözlerle teyit etmiştir: ".....Makarios Kıbrıslı Türklere Londra ve Zürih Andlaşmalarıyla verilmiş olan hakları aşama aşama ortadan kaldırmak ve onları azınlık statüsüne indirmek için, zamansız olarak Anayasa'nın bazı hükümlerinin işlemez olduğu bahanesini öne sürmüş ve Anayasa'nın tadilini gerektirmeyecek pratik çözüm şekillerini reddetmiştir."³³

Rumlar, Bosna Hersek'de Sırpların yaptıklarına benzer şekilde Kıbrıslı Türklere karşı "etnik temizlik" hareketine girişmişlerdir. "Republika Srpska" örneğinde olduğu gibi Kıbrıslı Türklere karşı insan haklarının en ağır ihlallerine sebep olmuşlardır.. Katliam yapmışlardır. Böylece insanlık suçu işlemişlerdir.

31 EOKA için bkz. <http://tr.wikipedia.org/wiki/EOKA> ve <http://tr.wikipedia.org/wiki/EOKA-B>

32 BMGS'nin 9 Mart 1968 tarihli raporu, S/8446, s. 31, para. 90

33 Glafkos CLERIDES, CYPRUS: MY DEPOSITION, Alithia Publishing, 1989, Cilt 1, s.328.

EOKA'nın saldırıları sonunda yüzlerce Kıbrıslı soydaşımız hayatlarını kaybetmiştir. Yaklaşık 30.000 soydaşımız (BM kaynakları 20.000'in üstünde olarak zikretmektedir) yaşayageldikleri 103 köyü terk etmek zorunda kalmışlardır. Ada'nın nüfusunun yaklaşık yüzde 30'una tekabül eden ve toprakların yüzde 30'dan fazlasının tapulu sahibi olan Kıbrıslı Türkler Ada'nın yüzölçümünün yüzde 3'üne denk gelen ceplerde toplanmışlardır. Buralarda da ekonomik abluka altına alınmışlardır. En vazgeçilmez günlük ihtiyaç maddeleri “stratejik maddeler” listesine alınarak, soydaşlarımıza ulaşmaları engellenmiştir. 38 kalemden oluşan bu listede araç lâstığı, bot, ayakkabı bağı, eldiven, uzun konçlu çorap, yün çamaşır ve giyim eşyası, plâstik boru, vs yer almıştır.

Kıbrıslı Türklerin Aralık 1963'den sonra içinde yaşamak zorunda bırakıldıkları şartlar BMGS'nin raporlarında “gerçek kuşatma” (*veritable seige*) olarak nitelenmiştir.³⁴

BMGS'nin raporları incelendiğinde Kıbrıs Türk mültecilerinin feci durumu hakkında şu ifadelerin de yer aldığı görülür:

“Karışıklıklar Aralık 1963'de başlayıp 1964'ün ilk yarısında da devam edince binlerce Kıbrıslı Türk yaya olarak veya vasıtalarıyla taşıyabildiklerini (eşyalarını) yanlarına alıp daha güvenli olduklarını düşündükleri Türk köylerine ve bölgelere iltica etmişlerdir.....Karışıklıkların başında yerlerinden kaçan Kıbrıslı Türklerin sayısı 20.000 olarak tahmin edilmektedir...”³⁵

“Lefkoşa civarında üç mülteci kampı kurulmuştur. Bu kamplarda 1500 kişi çadırlarda yaşamaktadırlar. Bunların yarısından fazlası çocuktur. Yaz ayları için bunların sağlık durumlarından büyük kaygı duyulmaktadır. Çünkü, sıcaklar yüzünden çocukların ve yaşlıların su kaybına uğramaları kaçınılmazdır.”³⁶

“...Civardaki yerlerden Erenköy'e (Kokkina) gelmiş olan 600 mülteci mağaralarda, özellikle sağlıklarını kışın tehlikeye düşürecek kötü şartlar içinde yaşamaktadırlar.”³⁷

Sadece Rumlardan oluşan “Hükümet” Kıbrıslı soydaşlarımızın Ada sathında

34 BMGS'nin 10 Eylül 1964 tarihli Raporu, S/5950, para. 222

35 S/8286, 8 Aralık 1967, para. 126, s.52; ayrıca bknz.para. 114, s. 45 ve para.118, s. 48

36 BMGS'nin 15 Haziran 1964 tarihli Raporu, S/5764, para. 93

37 S/5950/Add. 2, 15 Eylül 1964, para.4

Uluslararası Adalet Divanı'nın Kosova Hakkındaki Kararı ve KKTC Gerçeği

hareketlerini de engellemiştir. Bu konuya ilişkin olarak BMGS'nin raporlarında yer alan bazı gözlem ve değerlendirmeler de şöyledir:

*“Ekonomik sebeplerle şehirler ve civardaki köyler arasında seyahat etmek zorunda kalan Kıbrıslı Türkler Kıbrıs Rum polisi tarafından kontrole ve aranmaya tâbi tutulmuşlardır ve şahsî güvenlikleri tehlikeye düşürülmüştür.”*³⁸

*“Hükûmetin kontrolü altında bulunan bölgelerde Kıbrıslı Türklerin hareket serbestii Hükûmet polislerinin aşırı kontrolleri ve aramaları ve kontrol noktalarında ortaya çıkarılan birçok lüzumsuz engeller ve yaratılan güvensizlik duygusu, tutuklanma ve kaçırılma korkusu yüzünden fiilen engellenmiştir.”*³⁹

Kıbrıslı soydaşlarımız 1964'ün başından 1967 sonuna kadar posta hizmetlerinden mahrum bırakılmışlardır.⁴⁰

Kıbrıslı Rumların soydaşlarımıza gelen Kızılay yardımlarını dahi engelledikleri BMGS'nin raporlarında kayıtlıdır.⁴¹

Ada'da Rumların Kıbrıslı soydaşlarımıza karşı silâhlı saldırılara başladıkları dönemde dünya basınında *“Kıbrıslı Rumlar soykırım politikasına yönelmiş görünmektedirler”*⁴² şeklinde yazılar çıkmıştır:

Daily Express Gazetesi 28 Aralık 1963 tarihli nüshasında Rene Mac COLL ve Mc CEARCHIE imzalı şu haberi vermiştir:

“Bu gece Lefkoşa'nın kuşatma altındaki Türk kesimine geçtik. Burada son beş gün içinde 200 ilâ 300 kişi katledilmiştir. Türk kesimine ilk geçen Batılı gazeteciler biz olduk. Gördüklerimiz yazıya dökülemeyecek kadar korkunçtur...”

Londra'da yayınlanan Daily Herald gazetesinin 31 Aralık 1963 günkü nüshasında yer alan haber de şöyledir:

38 S/5764, 15 Haziran 1964, para. 49

39 S/5950, 10 Eylül 1964, para. 103

40 Bknz.: S/5950, 10 Eylül 1964, para. 146; S/5764, 15 Haziran 1964, para. 78; S/6102, Annex.II, 12 Aralık 1964, para. 20 ve 77; S/7001, 10 Aralık 1965, para. 163

41 S/5950, 10 Eylül 1964, para. 191

42 The Washington Post, 17 Şubat 1964

“Birkaç gün öncesine kadar, Lefkoşa’nın 13 mil kadar uzağında Girne’nin sahil yolunu kucaklayan bu taştan evlerde 1,000 kişi yaşıyordu. Terör estirilen bir gecede (kadın, erkek, çocuk) 350 kişi birden ortadan kayboldu. Hepsi de Türkü.”

14 Ocak 1964 tarihli Il Giorno gazetesinde de Giorgio BOCCA’nın Lefkoşa’dan geçtiği şu haber yer almıştır:

“Londra’da müzakereler başlamaktadır; Kıbrıs’ta ise terör eylemleri devam etmektedir. Şu anda Türklerin köylerinden kütleler halinde göç ettiklerini görüyoruz. Binlerce insan evlerini, topraklarını ve sürülerini terk etmektedirler. Rum terörü acımasız bir hal almıştır. Bu sefer Elenlerin belâgat yeteneği ve Eflâatun’un büstleri barbarca ve vahşice eylemleri örtbas etmeğe yetmeyecektir.”

O dönemde ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı olan ve 1964 Kıbrıs bunalımında bölgede yoğun temaslar yapmış bulunan George W. BALL sonradan yayınlanan hatıratında⁴³ “..Makarios’un esas amacı, Kıbrıslı Türkleri katletmeye güle oynaya devam edebilmek için Türkiye’nin müdahalesini önleyebilmektir...” değerlendirmesini yapmıştır.

George W. BALL kitabında şu görüşlere de yer vermiştir: “Makarios, barış gücünü, bu güç görevini tam olarak yerine getirecek kapasitede olmasa bile, asla kabul etmeyecektir. Eğer kabul ederse, bunu, Güvenlik Konseyi’nde Türkiye’nin müdahale hakkını ortadan kaldırma imkânını tamamen yitirmesi üzerine yapacaktır. Kıbrıslı Rumlar Barış Gücü istememektedirler; bütünü istedikleri Kıbrıslı Türkleri öldürebilmek için yalnız bırakılmaktadır.”⁴⁴

MAKARIOS’un 4 Eylül 1962 günü Panaya köyünde yaptığı konuşmada dile getirdiği “Elenizmin korkunç düşmanı olan Türk ırkının parçasını oluşturan bu küçük Türk toplumu Ada’dan uzaklaştırılmadan EOKA kahramanlarının görevleri sona ermiş sayılamaz” şeklindeki sözleri, Kıbrıslı Türklere karşı işledikleri cinayetlerde ve insanlık suçlarında Kıbrıslı Rumlara hakim olmuş bulunan ırkçı zihniyeti ortaya koymaktadır.

43 George W. BALL, The Past Has Another Pattern, Memoirs, 1982, W. W. Norton & Company, New York – London, s. 345.

44 Ibid, s. 347

**Kosova'nın Bağımsızlık İlânı ve BM Güvenlik Konseyi'nin
1244 Sayılı Kararı**

UAD Kosova'nın bağımsızlık ilânına ilişkin mütalâasını oluştururken, BM Güvenlik Konseyi'nin 1244 sayılı kararının bağımsızlık ilânına mani teşkil edip etmediği üzerinde de durmuştur.

UAD'ın bu çerçevede vardığı sonuç, 1244 sayılı kararda Kosova'nın bağımsızlığını ilân eden 17 Şubat 2008 tarihli bildirisinin yayınlanmasını engelleyen bir hüküm bulunmadığı yolunda olmuştur.

UAD vardığı sonucun gerekçesini özetle şu şekilde izah etmektedir: “1244 sayılı karar esas itibarıyla Kosova'nın nihai statüsünü belirleyecek uzun vadeli siyasî sürecin yürütülebilmesi için Kosova'da geçici bir rejimin kurulmasına yönelik olmuştur. Bu karar Kosova'nın nihai statüsü veya nihai statüsünün gerçekleştirilebileceği şartlar hakkında herhangi bir hüküm ihtiva etmemektedir. Uygulamada, BM Güvenlik Konseyi bir toprağın daimî statüsü hakkında sınırlayıcı şartlar saptamak iradesini taşıdığı zaman ilgili kararda bu koşulları belirleme cihetine gitmektedir. Örneğin, BM Güvenlik Konseyi, 1244 sayılı kararı kabul etmesinden sadece 19 gün sonra 29 Haziran 1999 tarihinde kabul ettiği 1251 sayılı kararda ‘Kıbrıs sorununun çözümü, bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü korunan, tek egemenliğe ve tek hukukî kişiliğe sahip bulunan, içinde tek vatandaşlığın olduğu bir Kıbrıs Devleti’ni temel almalıdır’ şeklindeki pozisyonunu teyit etmiştir (para. 11). Böylece Güvenlik Konseyi Kıbrıs’ın daimî statüsü hakkında belirli şartları saptamıştır. 1244 sayılı kararda ise Güvenlik Konseyi Kosova'nın nihai statüsüne ilişkin şartlar hakkında sessiz kalmayı tercih etmiş ve nihai statüyü belirleme yetkisini üzerine almamıştır. Bu sebeple de 1244 sayılı karar bağımsızlık bildirisinin yayınlanmasına engel oluşturmamıştır. İki belge farklı düzeydedirler. 1244 sayılı kararın aksine bağımsızlık bildirisi Kosova'nın nihai statüsünü belirleme amacını taşımaktadır.”⁴⁵

UAD'ın münhasıran Kosova'nın bağımsızlık ilânı hakkında olması gereken bir mütalâasında, BM Güvenlik Konseyi'nin gündemine girdiği Aralık 1963'den bu yana çözüme kavuşturulamayan; Konsey'in hakkında bugüne kadar 123 karar kabul ettiği; halen de doğrudan ilgili taraflar arasında müzakere konusu olan Kıbrıs sorunu gibi çok boyutlu karmaşık bir sorunun özüne ilişkin olarak da görüş belirtmiş olmasını doğru bulmuyoruz. UAD'ın bu tutumunu, 1244 sayılı kararın Kosova'nın bağımsızlığının ilân edilmesine

45 <http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15987.pdf>; International Court of Justice, Year 2010, 2010, 22 July, General List No. 141, para. 114, s. 40

mani teşkil etmediği yolunda verdiği mütalâayı destekleyen somut kanıtlar arama gayretinden ziyade, Kıbrıs sorununda Kıbrıslı Rumların ve onları destekleyen çevrelerin görüş ve iddialarına zemin kazandırma ve aynı zamanda, uluslararası toplumun üyelerini, KKTC'ni tanıma yönünde verebilecekleri muhtemel kararlar bakımından, KKTC'nin aleyhinde etkileme maksadıyla sarfedilmiş bir çaba olarak görüyoruz.

İncelememizin amacı ve kapsamı, UAD'ın Kosova'nın bağımsızlık ilânının uluslararası hukuku ihlâl etmediği yolunda verdiği mütalâayı irdelemek ve UAD'ın Kosova bakımından vardığı sonucu sorgulamak değildir. Bununla beraber, UAD'ın mütalâasında, BM Güvenlik Konseyi'nin Kosova hakkındaki 1244 sayılı kararı ile Kıbrıs sorununa ilişkin 1251 sayılı kararının karşılaştırıldığı; 1244 sayılı kararın aksine, 1251 sayılı kararın “*bir toprağın nihai statüsü için sınırlayıcı şartları*” saptayan nitelik taşıdığı; başka bir deyişle, 1251 sayılı kararlar Kıbrıs sorununun çözümünün temel esaslarının sınırlayıcı biçimde belirlenmiş olduğu öne sürüldüğü için, 1244 sayılı karara göz atma ve 1251 sayılı kararlar ilgili bazı gerçekler üzerinde durma ihtiyacını duyuyoruz.

UAD'ın görüşüne göre 1244 sayılı karar Kosova'nın nihai statüsünün belirlenmesi amacıyla matuf değildir. 1244 sayılı karar, Kosova'nın gelecekteki nihai statüsünü belirleme amacıyla matuf müzakere sürecini kolaylaştırmak üzere Kosova'da istikrarın ve yeniden yapılanmanın geçici bir rejim çerçevesinde sağlanması maksadıyla kabul edilmiştir. UAD'ın anlayışı bu yolda olmasına rağmen, 1244 sayılı kararın metnini okuduğumuz zaman, kararda Kosova krizinin siyasî çözümüne ilişkin genel ilkelerden de söz edildiğini ve bu ilkelerin kararın ekinde yer alan G-8 Devletleri'nin Dışişleri Bakanlarının 6 Mayıs 1999 tarihinde yaptığı toplantının sonucunda yayınlanan Bildiri'de yer aldığını görmekteyiz. Bu ilkelerden biri de Federal Yugoslavya Cumhuriyeti'nin ve bölgedeki diğer ülkelerin egemenliğinin ve toprak bütünlüğünün dikkate alınmasıdır. 1244 sayılı kararın içeriğinde de bu ilkeye bağlılık teyit olunmaktadır. Ayrıca, 1244 sayılı kararlarda atıfta bulunulan 1160, 1199, 1203 ve 1239 sayılı kararların tümünde anılan ilke vurgulanmaktadır. Örneğin, 1160 sayılı kararın 5. İşlem paragrafında, diğer hususlar meyanında, en başta “*Kosova sorununun çözümünün ilkelerinin Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin toprak bütünlüğünü temel alması*” gerektiği ifade edilmektedir.

Görüldüğü gibi, UAD, içerdiği “*Kıbrıs sorununun çözümü, bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü korunan.... Kıbrıs Devleti'ni temel almalıdır*” şeklindeki hüküm dolayısıyla 1251 sayılı karara Kıbrıs sorununun nihai çözüm şekline

Uluslararası Adalet Divanı'nın Kosova Hakkındaki Kararı ve KKTC Gerçeği

sınırlayıcı şartlar getiren emredici bir nitelik izafe ederken, BM Güvenlik Konseyi'nin Kosova konusundaki yukarıda zikredilen kararlarında açıkça ifadesini bulan ve ayrıca G-8 Devletleri'nin de benimsediği “*Yugoslav Federal Cumhuriyeti'nin egemenliği ve toprak bütünlüğü temelinde çözüm*” ilkesini görmezlikten gelmiş ve 1244 sayılı kararı mahiyet bakımından farklı bir kategoriye dahil etmiştir.

UAD'ın bu tutumunda KKTC'nin Türkiye'ye ilâve olarak başkaca Devletler tarafından tanınmasını önleme amacının aşıkâr olduğuna işaret etmeğe lüzum görmüyoruz.

UAD, mütalâasında, BM Güvenlik Konseyi'nin kararlarını (ve özellikle Kosova konusundaki 1244 sayılı kararı) değerlendirirken ve yorumlarken her bir kararın aslî konusunu, kararla güdülen temel niyeti ve amacı dikkate almaktadır (para. 94 – 100). Bu yaklaşım doğrudur. Mütalâada, ayrıca, “Güvenlik Konseyi'nin kararlarının yorumlanmasında, ilgili kararın kabulü sırasında Konsey üyesi Devletlerin temsilcilerinin yaptıkları konuşmaların; Konseyin aynı konudaki öteki kararlarının tahlil edilmesi gerektiği” belirtilmektedir.

BM Güvenlik Konseyi'nin Kıbrıs Konusundaki 1251 sayılı kararı

Biz de aynı yöntem ve mantıkla 1251 sayılı kararı incelemekte fayda görüyoruz.

BM Güvenlik Konseyi Kıbrıs konusunda ilk kararını aldığı 1964'den bu yana Kıbrıs sorunu hakkında 123 karar kabul etmiştir.

Bu kararların bazıları münhasıran Kıbrıs sorunu için aranan çözüm şekline, yani sorunun özüne ilişkindir. Güvenlik Konseyi bu mahiyetteki kararlarına çoğunlukla BMGS'nin iyi niyet görevinin uygulanması hakkındaki raporları esas teşkil etmektedir.

Konsey'in Kıbrıs konusundaki kararlarının çoğunluğu BM'nin Kıbrıs'ta yürüttüğü Barış Koruma faaliyetlerine ve Ada'da 1964 Mart ayının sonundan bu yana görev yapan BM Barış Gücü'nün (UNFICYP) görev süresinin devrevî olarak uzatılmasına ilişkindir. Bu gruptaki kararlar “*yöntemsel*” (procedural) sözcüğüyle de nitelendirilir.

1251 sayılı karar (S/RES/1251) BM Güvenlik Konseyi'nin UNFICYP'in

görev süresinin uzatılması maksadıyla kabul edilmiştir. Münhasıran Kıbrıs sorununun özüne ilişkin bir karar değildir. 1251 sayılı karar “*BMGS’nin Kıbrıs’taki BM Operasyonları*” başlıklı 8 Haziran 1999 tarihli ve S/1999/657 sayılı rapora dayanmaktadır.

1250 Sayılı Karar

BM Güvenlik Konseyi’nin, 1251 sayılı kararın kabul edildiği 29 Haziran 1999 günkü 4018. oturumunda Kıbrıs sorununun özü hakkında da bir karar kabul edilmiş olduğunu hatırlatmak istiyoruz. Bu 1250 sayılı karardır.⁴⁶ 1250 sayılı karara “*BMGS’nin Kıbrıs’taki İyi Niyet Görevi Hakkındaki Raporu*” başlıklı 22 Haziran 1999 tarihli ve S/1999/707 sayılı belge esas teşkil etmektedir.

1250 sayılı karar, Kıbrıs sorununa çözüm bulmak amacıyla uluslararası plânda arayışların cereyan ettiği 1968’den günümüze kadar uzanan zaman zarfında BM çerçevesinde ortaya çıkan en teşekküllü, en düzenli, en kapsamlı, en sonuca yönelik, uluslararası camianın en geniş ölçüde desteğine sahip ve Taraflarca ayrı referandumlarla onaylandığı zaman Antlaşma halinde yürürlüğe girip uygulanacak olan ve çözüm arayışlarının tarihine “*ANNAN Plânı*” olarak geçmiş bulunan çözüm teşebbüsünü başlatan Karardır. 1250 sayılı kararda Kıbrıs’taki “*iki Taraf*” arasında başlatılacak müzakere sürecinin temel ilkeleri belirtilmiştir. Bu ilkelerin kaynağını, Kosova hakkındaki 1244 sayılı kararda olduğu gibi, G-8 Devletlerinin Devlet ve Hükümet başkanlarının Kosova ve Kıbrıs dahil çeşitli uluslararası sorunlar hakkında 20 Haziran 1999 tarihinde yayınladıkları Bildiri oluşturmaktadır.⁴⁷

G-8 Bildirisinde “*iki tarafın/liderlerin*” (two parties/leaders) şu ilkelere bağlı olmayı peşinen kabul etmeleri istenmektedir:

- i. *Ön şart olmayacak;*
- ii. *Bütün konular masaya yatırılacak;*
- iii. *Çözüme ulaşıncaya kadar iyi niyetle müzakere etme taahhüdü verilecek;*
- iv. *BM’nin ilgili kararları ve antlaşmalar bütünüyle dikkate alınacak.*

G-8 Bildirisinde bu ilkeler esas alınarak yapılacak müzakerelere tam ve sürekli destek verileceği de belirtilmiştir.

46 S/RES/1250

47 S/1999/711, 24 Haziran 1999

G-8'in öngördüğü ilkeler BM Güvenlik Konseyi kabul ettiği 1250 sayılı kararda aynen yer almıştır (7. işlem paragrafı).

BMGS, Güvenlik Konseyi'ne sunduğu 1 Nisan 2003 tarihli raporunda⁴⁸ müzakere sürecinin temelini 1250 sayılı kararın oluşturduğunu açıkça ifade etmektedir. BMGS, bu meyanda, müzakere sürecini “*oluşan yeni şartları*” dikkate alarak başlattığını belirlemekte ve “*yeni şartların*” başlıca unsuru olarak “*BM Güvenlik Konseyi'nin 1250 sayılı kararını*” zikretmektedir. 1250 sayılı kararda yer alan “*dört ilkenin müzakereler için sarih ve gerçekçi bir çerçeve oluşturduğunu*” vurgulamaktadır.

UAD'ın mütalâasında Kıbrıs sorununun nihai çözümü için “*sınırlayıcı şart*” niteliğinde olduğu iddia edilen “*Kıbrıs sorununun çözümü, bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü korunan, tek egemenliğe ve tek hukukî kişiliğe sahip bulunan, içinde tek vatandaşlığın olduğu bir Kıbrıs Devleti'ni temel almalıdır*” şeklindeki bir hüküm 1250 sayılı kararda mevcut değildir.

Yukarıda işaret ettiğimiz üzere, UAD Kosova hakkındaki mütalâasında “*uygulamada, BM Güvenlik Konseyi bir toprağın daimî statüsü hakkında sınırlayıcı şartlar saptama iradesini taşıdığı zaman ilgili kararında bu şartları belirleme cihetine gitmektedir*” görüşüne yer vermektedir.

Bu görüşten hareket ederek sormak istiyoruz: BM Güvenlik Konseyi Kıbrıs sorununa çözüm bulmak amacıyla 1999 yılında yeni bir müzakere süreci başlatırken ve müzakereler için ilkeleri belirlerken, şayet sorunun çözüm şekli için peşinen sınırlayıcı şartlar oluşturma iradesini taşısaydı, bu şartları, aynı oturumda kabul edilen UNFICYP'in görev süresinin uzatılmasına ilişkin 1251 sayılı karara dercetmek yerine, münhasıran müzakereleri başlatmayı amaçlayan 1250 sayılı kararda açık biçimde zikredemez miydi?

Bunu elbette ki yapabilirdi. Bununla beraber, BM Güvenlik Konseyi anlamlı müzakerelerin ancak ortak bir zeminde başlayabileceğinin idraki içinde sadece Rum Tarafı'nın pozisyonunu yansıtan sınırlayıcı bir çözüm çerçevesini sorunun özüne ilişkin olan 1250 sayılı karara dahil etmekten kaçınmıştır. Aksine, müzakerelerin “*önşartsız*” yürütülmesi ilkesini benimsemiştir. Yine de, bilinen sebeplerle, Rum Tarafı'nı memnun etme gayretinin ve gerekirse Türk Tarafı'na karşı bir baskı unsuru olarak kullanabilme niyetinin bir ifadesi olarak, İngiltere'nin girişimiyle, BM Barış Gücü'nün görev süresine ilişkin kararlardan biri olan 1251 sayılı kararda “*Kıbrıs sorununun çözümü,*

48 S/2003/398, para. 4 - 7

bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü korunan, tek egemenliğe ve tek hukukî kişiliğe sahip bulunan, içinde tek vatandaşlığın olduğu bir Kıbrıs Devleti'ni temel almalıdır” ifadesine yer vermiştir.

Burada şu noktayı hatırlatmakta fayda vardır. Güvenlik Konseyi'nin BM Barış Gücü'nün görev süresini uzatılması hakkındaki kararları, içinde haksız ve gerçeklere aykırı olarak 1964'den beri yer alan “*Kıbrıs Hükûmeti*” kavramı yüzünden, Kıbrıs Türk Tarafınca ve Türkiye tarafından esasen reddedilegelmektedir. Bununla beraber, Türk tarafı Barış Gücü'nün görev süresinin uzatılmasını yaptığı bir beyanla kabul etmektedir.

Burada şu noktaya da işaret etmemiz gerekir ki, UAD'ın Kosova hakkındaki mütalâasında 1251 sayılı karardan yaptığı alıntı bu kararın ilgili hükmünü tam olarak yansıtmamaktadır. Aynı hükümde “*iki toplumun siyasi eşitliği*” ilkesi vurgulanmakta ve çözüm şeklinin “*iki toplumlu ve iki kesimli federasyon*” olacağı kaydedilmektedir. Bu unsurların kasten alıntı dışında bırakılmış olduğu kuşkusuzdur.

Türkiye 1 Ocak 2009 tarihinden itibaren BM Güvenlik Konseyi'nin geçici üyelerinden biri olmuştur. Böylece, Türkiye, Kıbrıs sorununun BM Güvenlik Konseyi'nin gündemine girdiği 27 Aralık 1963 tarihinden 46 yıl sonra ilk defa olarak Konsey'de Kıbrıs konusundaki karar tasarıları hakkında da oy verme imkânını elde etmiştir. Son 21 ay zarfında, Konsey, Kıbrıs'taki BM Barış Gücü'nün görev süresinin uzatılması konusunda 3 karar (1873, 1898 ve 1930 sayılı) kabul etmiştir. Türkiye bu 3 karara da red oyu vermiştir. Çünkü, kararlarda sözde “*Kıbrıs Hükûmeti*” kavramı yer almaktadır. Bu kararların üçünde de atıf yoluyla zikredilen tek Konsey kararı UAD'ın da atıfta bulunduğu 1251 sayılı karardır.

Görüleceği üzere, UAD, Kosova'nın bağımsızlığının KKTC'nin uluslararası toplumun Türkiye dışındaki üyeleri tarafından tanınmasına emsal teşkil etmesini önleme gayreti içinde, BM Güvenlik Konseyi'nin Kıbrıs konusundaki kararlarına olduğundan farklı nitelik ve içerik atfetme yoluna gitmiştir. Hareket noktasını 1250 sayılı kararın oluşturduğu ANNAN Plânı'nı reddetmiş olan Rumlar ve onları destekleyenler, bilinçli biçimde 1250 sayılı kararın zikredilmesinden kaçınmaktadırlar. Gerçekten de 24 Nisan 2004 referandumlarından sonraki dönemde BM Güvenlik Konseyi'nin Kıbrıs konusunda kabul ettiği kararlarda referans olarak özellikle 1251 sayılı karar zikredilir olmuştur. İki Taraf arasındaki müzakereleri yeniden başlatma girişimlerinin başlangıcında Türk Tarafı yeni bir görüşme sürecinin ANNAN Plânı'nı temel alması gerektiği üzerinde durmuştur. Rum Tarafı buna karşı

Uluslararası Adalet Divanı'nın Kosova Hakkındaki Kararı ve KKTC Gerçeği

çıkmıştır. Neticede, Kıbrıs'taki iki Taraf arasındaki müzakerelerin yeniden başlaması için Talât – Hristofyas arasında 21 Mart, 23 Mayıs ve 1 Temmuz 2008 tarihli mutabakatların ortaya çıkmasından sonra da yine Konsey kararlarında 1251 sayılı karara atıf yapılmıştır (Örneğin, 13 Haziran 2008 tarihli ve 1818 sayılı karar).⁴⁹ GÜdülen amaç müzakere süreciyle ANNAN Plânı arasındaki organik bağın kaldırılması olmuştur. UAD, Kosova konusundaki mütalâasında 1250 sayılı kararı ön plâna çıkarmakla bu amaca hizmet etmiştir.

UAD, ayrıca, BM Güvenlik Konseyi'nin belirli bir konudaki kararları yorumlanırken, aynı konuya ilişkin bütün kararların incelenmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu anlayışla, biz de, Kıbrıs sorununun çözümünün temel ilkelerini ve ana çerçevesini belirlemek amacıyla Denktaş-Makarios (12 Şubat 1977) ve Denktaş-Kyprianou (19 Mayıs 1979) arasında yapılmış olan Anlaşmaların ve bu Anlaşmaları benimseyen Konsey kararlarının bulunduğunu hatırlatmak istiyoruz. Ayrıca, BMGS'ne Kıbrıs konusunda “*iyi niyet görevi*” veren 367 sayılı karar ile 649 sayılı kararın da dikkate alınması gerektiğine işaret etmekte fayda görüyoruz.

Müzakerelerin Sonuçsuz Kalması Kosova'nın Bağımsızlık İlanını Haklı Kılmıştır

UAD'ın Kosova konusundaki mütalâasında ve Mahkemeye BM üyesi bazı Devletlerce sunulan yazılı ve/veya sözlü görüşlerde, Kosova'nın nihai statüsünü belirlemek üzere ilgili Taraflar arasında yapılan müzakerelerin sonuçsuz kalması Kosova'nın bağımsızlık ilânının haklılığına ve uluslararası hukuka uygunluğuna gerekçe olarak gösterilmiştir. Konuya bu açıdan bakıldığında uluslararası toplumun Kıbrıs Türk halkına ve KKTC'ne yaptığı kasti haksızlık çok daha açık görülmektedir.

UAD'ın mütalâasında Kosova'nın bağımsızlık ilânından önceki dönemde Kosova'nın nihai statüsünü belirlemek üzere 10 Haziran 1999 tarihli ve 1244 sayılı karara uygun olarak Haziran 2005'den itibaren yapılan teşebbüslerin ve Sırbistan ile Kosova arasında cereyan eden müzakere sürecinin seyri anlatılmaktadır. Bu çerçevede, Şubat 2006'dan Mart 2007 sonuna kadar, yani bir yıldan biraz fazla bir dönem içinde fasılalarla yapılan doğrudan müzakerelerin sonucunda BMGS'nin Özel Temsilcisinin BM Güvenlik Konseyi'ne sunulan raporunda şu değerlendirmeyi yaptığı nakledilmektedir:

49 S/RES/1818

“...bir yıldan fazla süren doğrudan görüşmeler, ikili müzakereler ve uzman istişareleri neticesinde tarafların Kosova'nın gelecekteki statüsü hakkında anlaşmaya varamayacakları açıkça belli olmuştur...Kesin görüşüme göre Kosova'nın nihai statüsü hakkında müzakerelerle karşılıklı anlaşmaya dayanan bir sonuca varma ihtimali tükenmiştir. Hangi şekilde olursa olsun ilâve görüşmeler bu çıkmazın üstesinden gelecek değildir...Kosova'nın statüsünü halletme zamanı gelmiştir. Kosova'nın yakın tarihini, Kosova'nın bugünkü gerçeklerini ve taraflarla yaptığım görüşmeleri dikkatle değerlendirdiğim zaman, tek yaşayabilir seçeneğin, başlangıç döneminde uluslararası toplumun nezaretinde olmak üzere, Kosova'nın bağımsızlığı olduğu sonucuna varmış bulunuyorum.”⁵⁰

UAD'ın mütalâasında, ayrıca, AB, Rusya Federasyonu ve ABD temsilcilerinden oluşan Troika'nın gözetiminde Kosova'nın gelecekteki statüsü hakkında 9 Ağustos – 3 Aralık 2007 tarihleri arasında yapılan müzakerelerden de sonuç alınmadığına işaret edilmekte ve Toika'nın hazırladığı raporunda “taraflar Kosova'nın statüsü hakkında anlaşmaya varamamışlardır; taraflar temel sorun olan ‘egemenlik’ konusunda geri adım atmamışlardır”⁵¹ şeklinde görüş bildirdiği nakledilmektedir.

UAD'ın mütalâasında, ayrıca, “bağımsızlık bildirisini kaleme alanlar (authors) nihai statü müzakerelerinin sonuçsuz kaldığının ve Kosova'nın geleceği için kritik bir noktaya ulaşıldığının bilinciyle hareket etmişlerdir” görüşüne yer verilmekte ve şöyle denilmektedir: “Bağımsızlık Bildirisi'nin dibacesinde ‘gelecekteki siyasî statümüz hakkında Belgrad ve Priştina arasında uluslararası toplumun desteğinde yıllardır süren müzakerelerden’ söz edilmiştir. Böylece, Bildiri, nihai statü hakkındaki müzakerelerin sonuçsuz kalması olgusu üzerine bina edilmiştir. ‘Karşılıklı kabul edilebilir bir statünün ortaya çıkması mümkün olamamıştır’ denilmiştir. Bu noktadan hareket edilerek, Bağımsızlık Bildirisini yazarlar Kosova'nın statüsünü ‘halletme’ ve Kosova halkının geleceğini açıklığa kavuşturma hususundaki kararlılıklarını vurgulamışlardır.”⁵²

Kıbrıs'ta Çözüm Rumlar Tarafından Engellenmiştir; Engellenmeye De Devam Olunmaktadır

Çözüm bulma amaçlı “müzakerelerin sonuçsuz kalmış olması” UAD

50 <http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15987.pdf>; International Court of Justice, Year 2010, 2010, 22 July, General List No. 141, para.64-69, s. 24-26

51 Ibid, para 72, s. 27

52 Ibid, para. 105, s. 37

Uluslararası Adalet Divanı'nın Kosova Hakkındaki Kararı ve KKTC Gerçeği

tarafından Kosova'nın bağımsızlığının ilânı için haklı bir gerekçe kabul edildiğine göre, biz de, bir kere de Kıbrıs sorununa ve KKTC'nin ilânına bu açıdan bakalım:

Siyasî çözüm bulma amacıyla yürütülen müzakereler Haziran 1968'de başlamıştır. 2010 yılında çözüm arayışları hâlâ sürmektedir. Şunu kesinlikle söyleyebiliriz ki, 42 yıldır süren görüşmelerin her dönemi, müzakerelerin Kıbrıs Rum Tarafınca oyalayıcı taktiklerle baltalanması veya çözüme ilişkin olarak BMGS tarafından ortaya konulan sözlü veya yazılı fikirlerin, somut plânların reddedilmesi yüzünden kesilmiştir. Müzakere sürecinin yeniden başlaması da, Kıbrıs Türk Liderliği'nin inisiyatif alması üzerine mümkün olabilmektedir. 1980-83 döneminde "iki kesimli federasyon" temelinde başlayan ve Kıbrıs Türk Tarafı'nın, "toprak" ve "Maraş" konuları dahil, gündemdeki her konuda somut öneriler yaptığı müzakereler, Rumların görüşme masasını terk edip konuyu BM Genel Kurulu'na götürmesi sonucunda kopmuştur. Rum Tarafı'nın bu dönemde müzakereleri baltalamak için başvurduğu "enternasyonalizasyon" kampanyasının ayrıntıları Kıbrıs Türk Tarafınca yazılı olarak BMGS'nin ve uluslararası toplumun dikkatine getirilmiştir.⁵³

1984-1985 döneminde (özellikle 17-20 Ocak 1985'de New York'da yapılan Denктаş – Kyprianou Zirve toplantısında) ve 26 Mart 1986'da BMGS'nin sunduğu taslak çözüm plânlarını KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denктаş kabul etmiş; Rumlar reddetmiştir.

BMGS 12 Aralık 1984 tarihinde BM Güvenlik Konseyi'ne sunduğu raporunda⁵⁴ şunları ifade etmiştir: "...Ortak bir yüksek düzey anlaşması için bir ön taslak metni Taraflara sundum ve (metni) birleşik bir bütün halinde kendileriyle görüştim.....Görüşmeler süratle Kıbrıs sorununun kapsamlı çözümünün özü olarak adlandırılacak merkezî konular üzerinde yoğunlaştı. Kıbrıs Türk Tarafı sunuşumun bütün unsurları hakkında olumlu görüşler bildirdi. Müzakerelerin çok kritik bir aşamasında bulunduğumuzu dikkate alarak, bir düşünme arası telkin ettim. Bunun üzerine Cumhurbaşkanı Kyprianou Lefkoşa'ya gitmek üzere New York'dan ayrıldı....Bildirmem gerekir ki, hem anayasa konusunda, hem (sorunun) toprak veçhesinde Kıbrıs Türk Tarafı daha önceki yıllardaki pozisyonlarına göre özlü biçimde gelişmiş bir pozisyon ortaya koymuştur...."

53 A/37/809, 11.05.1983

54 S/16858, 12.12.1984, para. 50 ve 61, s. 11 ve 14.

BMGS 11 Haziran 1986 tarihli raporunda da “...Esefle kaydetmem gerekir ki *Taraflardan biri (Rum Tarafı) 29 Mart 1986 tarihli Çerçeve Anlaşma taslağını kabul etme durumunda olmadığı cihetle kapsamlı çözüm yönünde önerdiğim müzakereleri başlatmam için yol açılmış değildir. Bu şartlar altında mevcut durumun taşıdığı tehlikeler beni endişeye sevk etmektedir...*”⁵⁵

Uluslararası siyasetin başaktörleri ve dünya basını Rauf Denктаş'ın tutumunu “*devlet adamlığına yaraşır*” olarak nitelemişler; Kyprianou'yu ise ağır bir dille kınamışlardır.⁵⁶

Verilen demeçlerde ve yapılan yorumlarda “*Kıbrıs sorununun çözümü yolunda son dönemde meydana gelen ümit verici hızlı gelişmelerin Kıbrıs Türk Lideri Rauf Denктаş'ın toprak ve anayasa konularında önemli ödünler ortaya koyması sayesinde gerçekleştiği; bu barışçı tutumun Rum tarafını savunmada bıraktığı; Kyprianou'nun olumlu karşılık verememesi yüzünden de anlaşmanın sonuçsuz kaldığı*” vurgulanmıştır.

Cyprus Mail Gazetesi Rum Yönetimi'nin eski Dışişleri Bakanı Nicos ROLANDIS'e atfen “*Kyprianou'nun federal bir çözümü hiçbir zaman istemediğini*” yazmıştır.

İngiliz The Times gazetesi “*BM resmî görevlileri Kyprianou'nun görüşmelerde iki kesimlilik ve eşit siyasî statü gibi Kıbrıslı Türklerle uzlaşmanın en temel unsurlarını ve ilkelerini sorguladığını açıkladılar*”⁵⁷ demiştir.

1992 – 1994 döneminde Rumların müzakere masasında ortaya koydukları olumsuz tutumlar da hatırlanmaktadır.

ANNAN Plâni üzerinde yapılan ayrı referandumlarda Plâni reddeden Taraf'ın yine Rumlar olduğu bilinmektedir (24 Nisan 2004 referandumunun sonuçları ve uluslararası basında Rum tarafının tutumu hakkında çıkan eleştiriler hafızalarda canlılığını muhafaza ettiği cihetle ayrıca kaynak göstermeğe lüzum görmüyoruz).

55 S/18102/Add.1, para 19, s. 6

56 The Times, 1 Aralık 1984; The European Agency Bulletin, 1 Aralık 1984; Frankfurter Allgemeine Zeitung, 3 Aralık 1984; Christian Science Monitor, 3 Aralık 1984; The Wall Street Journal, 7 Aralık 1984; The Economist, 8 Aralık 1984; Athens News Agency, 2 Ocak 1985; The Observer, 13 Ocak 1985; The London Times, 17 Ocak 1985, Washington Post, 21 Ocak 1985; AP, 21 Ocak 1985; The New York Times, 21 Ocak 1985; The Times, 21 Ocak 1985; The Wall Street Journal, 24 Ocak 1985; The Guardian, 25 Ocak 1985; The Sunday Times, 27 Ocak 1985; London Times, 2 Mart 1985.

57 The Times, 21 Ocak 1985.

Uluslararası Adalet Divanı'nın Kosova Hakkındaki Kararı ve KKTC Gerçeği

Kıbrıs Rum Yönetimi'nin 1978-1983 döneminde Dışişleri Bakanı olarak görev yapmış bulunan Nikos ROLANDIS, 2009 Temmuz ayında Kıbrıs Rum Alithia gazetesinde yayınlanan makalesinde, Kıbrıs Rum Tarafı'nın 1948 yılından bu yana ortaya konulmuş bulunan 15 çözüm plânını reddetmiş olduğunu itiraf etmiştir. Bu plânlardan 10 tanesi 1964 – 2004 arasındaki döneme aittir.

Yukarıda tasvirine çalıştığımız tablonun ortaya koyduğu gerçeklere rağmen, müzakere sürecinin hiçbir döneminde uluslararası siyasetin başaktörleri, şimdi Kosova'nın bağımsızlığı konusunda yaptıkları gibi, “müzakereler sonuç vermemektedir; verme ihtimali de görünmemektedir; Kıbrıs Türk halkını kaderleriyle baş başa bırakamayız; KKTC'nin uluslararası toplumun üyeleri tarafından tanınması tek çaredir”, vs. şeklinde gerçekçi ve âdil bir değerlendirme içine girmemişlerdir (yukarıda da işaret ettiğimiz üzere, BMGS'nin Özel Temsilcisi, Kosova konusunda, sadece 1 sene süren bir görüşme sürecinden sonra müzakerelerin sonuç verme ihtimalinin tükendiğini; bu durumda tek seçeneğin Kosova'nın bağımsızlık ilân etmesi olduğunu ifade edebilmiştir.)

24 Nisan 2004 referandumlarından sonra BMGS yayınladığı raporunda “*Rumlar bir plâni değil, çözümün kendisini reddetmişlerdir*”⁵⁸ şeklindeki çok açık bir ifadeyle çözüm arayışının akim kalmasında Rumların sorumluluğuna işaret etmiş bulunmasına karşın, uluslararası toplum hareketsiz ve sessiz kalmıştır. BMGS'nin raporunun BM Güvenlik Konseyi'nde ele alınması mümkün olamamıştır. Oysa, Raporda, BMGS, diğer önemli hususlar meyanında “*dönüm noktası niteliğindeki 24 Nisan oylamasından sonra, 40 yıldır süren barış arayışının yeniden bir değerlendirmeğe tabi tutulmasını; gelecekte Kıbrıs sorununun daha iyi nasıl ele alınabileceğinin düşünülmesini*” Konsey'e tavsiye etmiştir.⁵⁹ Raporda, BMGS'nin, Kıbrıs Türk halkının üzerindeki *tecridin kaldırılması* yolundaki tavsiyesi de yer almaktadır.

Kıbrıs Türk Halkı'nın Bağımsızlık Bildirisi

Kosova'nın Bağımsızlık Bildirisi'nde olduğu gibi, Kıbrıs Türk Halkı'nın Bağımsızlık Bildirisi'nde de Kıbrıs sorununa çözüm arama gayretlerinin Rumlar tarafından boşa çıkarıldığı olgusuna işaret edilmiş ve bu durumun Kıbrıs Türk Halkı'nı kendi kaderini tayin etme mecburiyetinde bıraktığı

58 S/2004/437, 28.05.2004, para.83, s.20

59 Ibid, para. 92, s.22

vurgulanmıştır. Kıbrıs Türk Federe Devleti Meclisi'nin 15 Kasım 1983 tarihli Bağımsızlık Bildirisi'nin 17. Maddesi şöyledir:

“17. Kıbrıs Rum Liderliği, özellikle 1981 sonlarından beri, Yunanistan'dan gelen olumsuz etkiler altında müzakere sürecini baltalamak, müzakerelerin dayandığı temel aşama noktalarını ve müzakere çerçevesini yıkmak niyetiyle hareket etmiştir. Büyük çabalarla ve sabırla elde edilen anlaşma noktalarının ortadan kalkmaması ve müzakerelerin tehlikeye düşmemesi için Kıbrıs Türk tarafının yaptığı uyarı ve çağrılarının hepsi, mağrur bir inatla, olumsuz karşılanmıştır.

Toplumlararası görüşmelerin devam ettiği son üç yıl boyunca Kıbrıs Türk tarafı iki kesimli federal bir çözüm için sağlam bir temel oluşturulması amacıyla müzakere sürecine faal biçimde yapıcı katkılarda bulunmuştur. Kıbrıs Türk tarafının savunduğu temel görüşler, 1977 ve 1979 Zirve Andlaşmalarındaki kriterleri dikkate almış ve gerek 1980 Açış Beyanı, gerek 1981 BM Değerlendirme Belgesi'ndeki yaklaşımın özü ile uyum içinde olmuştur. Kıbrıs Türk tarafı sorunun bütün yönleriyle ilgili olarak kapsamlı öneriler sunmuş, uzlaşma yolunu açabilmek için bütün yapıcı yolları ve yaklaşımları denemiş ve bu uğurda büyük fedakarlıklarda bulunmayı göze almıştır.

Ancak Kıbrıs Türk tarafının tüm iyi niyetli önerileri ve uzlaşma yolunu açabilecek adımları karşılıksız bırakılmıştır. Kıbrıs Türk tarafının federal bir çözüm doğrultusunda süratle ilerlemesi için özlü müzakerelere hazır olduğunun birçok kez önemle belirtilmesine rağmen, önce müzakere süreci Kıbrıs Rum tarafınca yavaşlatılıp yozlaştırılmış ve Kıbrıs Rum Liderliği Kıbrıs sorununu Kıbrıs Türk Halkı'nın sesini duyurmasına ve haklarını savunmasına imkan olmayan forumlara götürmek üzere müzakere masasını terk etmiştir.

Kıbrıs Rum yöneticilerinin, Kıbrıs Türk Halkı'nı federal bir devlet yapısı içinde eşit kurucu ortak statüsünde görmek istemedikleri açıkça anlaşılmaktadır.

Özellikle, son zamanlarda, Kıbrıs Rum Yöneticilerine egemen olan tutum Federal Devlet ve kurucu ortaklık anlayışı ile bağdaşmayan, geçmişin acı deneyimlerini değerlendirmeyen, Kıbrıs Türk Halkına kendi kesiminde, güven içinde özgürce yaşama hakkını tanım istemeyen ve daha önce üzerinde anlaşmaya varılmış temel noktaları bile ortadan kaldırma amacı güden olumsuz bir tutumdur.

Uluslararası Adalet Divanı'nın Kosova Hakkındaki Kararı ve KKTC Gerçeği

Bu durumda, Kıbrıs Türk Halkı kendi geleceği üzerinde yeniden düşünmek zorunluluğunu duymuştur.”

“Self-Determination” İlkesi

UAD Kosova'nın “*self-determination*” hakkına sahip olduğunu belirlemiştir. Aynı şekilde Kıbrıs Türk halkının da bu hakka sahip olduğu tartışılmaz. Kıbrıs Cumhuriyeti 1960'da kurulurken, Zürih ve Londra mutabakatlarının sonucu ortaya çıkan Antlaşmaları Kıbrıs'taki iki toplumun her biri kabul ettiğini kendi Liderinin imzasıyla ayrı ayrı beyan etmiştir. Yani, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşunda iki toplumun ayrı iradesi esas alınmıştır. ANNAN Plânı üzerinde Ada'nın her iki kesiminde eş zamanlı ayrı referandumların yapılmış olması da Kıbrıs'ta iradesi esas alınan iki ayrı halkın varlığını bir kere daha teyit ve tescil etmiştir. Ada'da halen yürütülmekte olan müzakere süreci sonucunda ortaya çıkabilecek Antlaşma taslağının kaderi de Kıbrıs Türk ve Kıbrıs Rum halklarının ayrı referandumlar yoluyla ayrı ayrı izhar edecekleri iradelerle belirlenecektir

Sonuç

27 yıl önce dünyaya açıklanan bu gerekçenin müzakere süreci ve Rumların niyetleri bakımından ortaya koymuş olduğu tablo, daha da netleşmiş olarak, bugün de varlığını sürdürmektedir. Uluslararası siyasetin başaktörleri, bu tabloyu ve KKTC gerçeğini görmezlikten gelmeye devam etmektedirler. 24 Nisan 2004 referandumlarının, Rumların verdikleri red oyları bakımından bu satırların yazarı için sürpriz teşkil etmemiş olan sonuçları, KKTC ve Türkiye bakımından KKTC'nin tanınması siyasetinin kararlılıkla uygulanmaya konulması bakımından tarihî bir fırsat oluşturmuştu. Bu fırsat o zaman heba edilmiştir. Heba edilmekle kalmayıp, 2008'de ANNAN Plânı'nın gerisinde olan bir temel üzerinde görüşmelerin başlatılmasına razı olunmuştur.

KKTC'de ve Türkiye'de yetkili en üst mercilerin öngördüğü ve benimsediği “*Ada'daki iki halkın, iki Devlet'in, iki demokrasinin ve iki kesimliliğin oluşturduğu gerçekler temelinde çözüm*” hedefine,⁶⁰ Talât – Hristofyas

60 Bknz. MGK toplantılarının Basın Bildirileri, 24 Nisan 2008, para. 2.C, www.mgk.gov.tr

Bknz. Gül-Talât görüştü, Yeni Düzen Gazetesi (KKTC), 3 Ocak 2008 Perşembe;

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı'nın web sitesi www.tccb.gov.tr, Basın Açıklamaları, Kıbrıs Barış Harekâtı'nın 34. Yıldönümü, 20.07.2008.MGK'nun Bildirisi'nde, çözümün “*iki ayrı halkın ve*

arasında varılan ve içinde şimdi UAD'ın da arka çıktığı 1251 sayılı Güvenlik Konseyi kararının belirli unsurlarının da yer aldığı çerçevede ulaşmanın mümkün olabileceğini düşünmüyoruz.

GKRY'nin Kosova konusu vesilesiyle UAD'a bildirdiği görüşler meyanında yer alan “müzakerelerin temeli Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ülkesinin tamamı üzerindeki tek Devlet olduğu olgusudur” şeklindeki iddia da, bizim müzakerelerin sonucu hakkında iyimser olmamıza el vermemektedir. Esefle kaydetmemiz gerekir ki, başta İngiltere olmak üzere, uluslararası siyasetin önemli aktörleri Rumların bu iddialarını desteklemeğe; Rumların Ada'da *status quo*'nun devamına sebep olan tutum ve davranışlarını müeyyidesiz bırakmağa, AB'ne üye kabul etmelerinde olduğu gibi, hattâ onları ödüllendirmeğe devam etmektedirler.

UAD'ın Kosova'nın bağımsızlığının uluslararası hukuka uygun olduğu yolunda verdiği mütalâayı tabiatıyla memnuniyetle karşılıyoruz. Bununla beraber, bu mütalâayı, içinde yer alan, çoğu Güvenlik Konseyi'nin Kıbrıs konusundaki tek yanlı siyasî tercihlerinin ifadesi olan unsurlar sebebiyle, uluslararası plânda Kıbrıs Türk Halkına ve Türkiye'ye yapılan haksızlığın yeni bir belgesi olarak değerlendiriyoruz.

76

15 Kasım 1983 tarihinde 27 yaşını tamamlayacak olan KKTC gerçeğinin siyasî mülâhazalarla görmezlikten gelinmesinin, sadece ve sadece, Rum Tarafı'nı çözümsüzlük politikalarını sürdürme de daha azimli kılacağını belirtmeği zait addediyoruz.

Kıbrıs müzakere sürecinin bu kere de akim kalması halinde KKTC'nin Türkiye'den başka Devletlerce de tanınması sürecinin başlayacağına inanmak istiyoruz.

Kıbrıs sorununa ve KKTC'ne ilişkin veçheleri bakımından UAD'ın mütalâasını, adalet tevziinin adaletin düzgün işleyen kantarında değil, siyasetin ve diplomasinin kaygan zemininde yapılmasının vahim sakıncalarının kanıtı olarak görüyoruz.

demokrasinin varlığına dayanan; “iki kesimliliği, iki Tarafın siyasi eşitliğini” koruyan; “Garanti ve İttifak Andlaşmalarının yürürlükte” kalmasını ve “iki Kurucu Devlet'in eşit statüde” olmasını sağlayan; “yeni bir ortaklık Devleti” kuran ve bu “parametreleri koruyan” nitelikler taşınması gerektiğine işaret edilmiştir.

Cumhurbaşkanı Sayın Abdullah Gül de Kıbrıs konusunda birkaç vesileyle açıklamış olduğu görüşlerinde, Türkiye'nin “Kıbrıs'ta huzur ve barışın teminatı” olarak gördüğü çözümü, “Ada'daki mevcut gerçeklere dayanacak bir çözüm” şeklinde nitelemiş ve Ada'daki “gerçekleri” “birbirine eşit iki halk”, “iki demokrasi” ve “iki devlet” olarak tanımlamıştır.

Uluslararası Adalet Divanı'nın Kosova Hakkındaki Kararı ve KKTC Gerçeği

Bu açıdan bakıldığında, Türkiye ile Yunanistan arasındaki belirli sorunların UAD'a havale yoluyla halledilmesi yönünde uluslararası plânda yapılan siyasî taleplerin, telkinlerin, dostane olduğu söylenen isteklerin ve ülkemizde bu yönde varlığını müşahede ettiğimiz bazı düşüncelerin ve eğilimlerin, Türkiye tarafından değerlendirilmesi bakımından, UAD'ın Kosova'ya ilişkin istişarî mütalâasında öğretici ve uyarıcı veçhelerin de bulunduğunu düşünüyoruz.

AVRUPA ÇIKIŞLI İDEOLOJİLER VE İNSANLIĞA KARŞI SUÇLAR

Yrd. Doç. Dr. Deniz ALTINBAŞ

Ahi Evran Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü-AVİM Uzmanı
daltinbas@avim.org.tr

***Özet:** Demokrasi, insan hakları, aydınlanma gibi insanlığı ileri götüren kavramlar ile insanlığa karşı işlenen suçların temelinde yer alan milliyetçilik, ırkçılık, faşizm, Nazizm gibi kavramların doğdukları yer Avrupa kıtasıdır. Avrupa tarihi; kölelik, sömürgecilik, soykırım, yerlerinden etme, işkence gibi, çoğu bu kavramlara dayanan insanlık suçları ile doludur. Dünyanın birçok yerinde yaşanmış olan insanlık suçlarının Avrupa gibi “medeni” olduğu genel kabul gören bir kültürde de – kimi zaman diğer medeniyetlerden çok daha ağır bir şekilde – gerçekleşmiş olmasının nedenleri de ilginçtir. Avrupa’daki insanlık suçlarının temelinde demokrasi ve aydınlanmanın “sorun” haline gelmiş olması, ırkçılık, milliyetçilik, homojen toplum kurma arzusu, kimlik krizi, güvensizlik, çeşitli korkular, Batı’nın evrenselliği ve üstünlüğü gibi nedenler bulunmaktadır. Üstelik Avrupalılar bu suçları inkar etmekle kalmamış, her zaman “haklı” gerekçelere de sahip olmuşlardır.*

***Anahtar kelimeler:** Faşizm, Nazizm, Irkçılık, Kültürel Irkçılık, Kölelik, Sömürge, Homojen Toplum, Evrensel Batı*

EUROPEAN BORN IDEOLOGIES AND CRIMES AGAINST HUMANITY

***Abstract:** Concepts like democracy, human rights, and enlightenment which help improve humanity and concepts such as nationalism, racism, fascism and Nazism constituting the basis for crimes against humanity all have originated from the European continent. European history is full of crimes against humanity such as slavery, colonialism, genocide, deportation, and torture, which are mostly based on these concepts. The reason for crimes against*

humanity experienced worldwide and also took place within European culture which is generally accepted as “civilized” is also interesting. At the basis of crimes against humanity in Europe lie reasons like democracy and enlightenment becoming a “problem”, racism, nationalism, the desire to establish a homogenous society, identity crisis, insecurity, various fears, and the West’s universalism and superiority. In fact, Europeans have not only denied these crimes, but have always possessed “justifiable” reasons.

Keywords: *Fascism, Nazizm, Racism, Cultural Racism, Slavery, Colonialism, Homogenous Society, Western Universalism*

Eğer kendini bir Hintli, bir Müslüman, bir Hıristiyan, bir Avrupalı veya bir başka türde tanımlarsan vahşisindir. Neden biliyor musun? Çünkü kendini insanlığın geri kalanından ayırmış oluyorsun. Kendini inanç, milliyet, gelenek açısından diğerlerinden ayırdığında bu durum şiddet doğurur. O halde, şiddeti anlamaya çalışan bir insan hiçbir ülkeye, dine, siyasi partiye mensup olmaz ki, insanlığı bir bütün olarak anlamakla uğraşsın.¹

Giriş

Avrupa'nın zulüm tarihi 11. yüzyıla kadar götürülmektedir. Yahudiler, kafirler, fahişeler, cüzzamlılar, eşcinseller dönem dönem toplum için tehlike olarak görülmüş, çeşitli sorunlar nedeniyle suçlanmış ve bu “farklı” gruplar eziyet görmüşlerdir. Farklılıkların “marjinal” ve dolayısıyla “tehlike” olarak görülmesi ve bir şekilde yok edilmesi, Avrupa tarihinde uzun zamandır mevcuttur. “Görünür şekilde” yabancılara ve farklı grupların tehdit olduğu düşüncesi, yüzyıllardır bu coğrafyada var olan bir inanıştır.² Bu şekilde bakıldığında, Avrupa tarihinde etnik temizliğin bir istisna değil, kural olduğunu³ anlamak zor değildir. Avrupa tarihini büyük ölçüde belirleyen iki karanlık çağ yaşanmıştır. 1000 yılında doğan yeni Avrupa’da, etnik özellikler açık bir şekilde tanımlanmış ve sonraki yüzyıllar üzerinde etkili olmuştur. Bu tarih sadece ayırıcı özelliklerin belirlendiği zamana değil, aynı zamanda Hıristiyanlığın da yayılma dönemine denk gelmektedir.

- 1 J. Krishnamurti, *Freedom from the Known*, HarperSanFrancisco, New York, 1969, ss.51-52.
- 2 Bu konuda tarihsel bir çalışma için bkz. Robert I. Moore, *La Persecution Sa Formation en Europe X.-XIII. Siècle*, Catherine Malamoud (çev.), Les Belles Lettres, Paris, 1991.
- 3 Gianluca Bocchi ve Mauro Ceruti, *Solidarity or Barbarism A Europe of Diversity Against Ethnic Cleansing*, Alfonso Montuori (çev.), Peter Lang, New York, 1997, s. 1.

Milliyetçilik, faşizm, ırkçılık, nasyonal sosyalizm, anti-semitizm gibi ideolojiler ve akımlar, doğdukları kıta Avrupa'da çok sayıda katliamlara ve soykırımlara neden olmuştur. İnsanlığa karşı bu tür suçlar, bu tehlikeli akımları icat eden Avrupalılar tarafından kıta dışına taşınarak başka birçok bölgede de işlenmiştir. İlginç olan, Aydınlanma ilkelerinin benimsendiği liberal demokrasilerin sömürgelerinde neden ve nasıl böylesine yönetimlerin üretildiğidir. Bu çalışmada, insanlığa karşı suçların temelinde var olan kavramların ne olduğu açıklanmakta, bu kavram/akım/ideolojilerin neden ve nasıl bu suçlara yol açtığı ortaya konmaya çalışılmaktadır.

KAVRAMLAR VE TANIMLARI

Milliyetçilik

Milliyetçilik kelimesinin sözlüklerde ilk kez yer alması 1798 yılına rastlamaktadır. Bu kavram ile ilgili ilk yazı, Fransız bir karşı devrimci olan Maurice Barrès'nin *Le Figaro* gazetesine yazdığı makale gösterilmektedir.⁴ 19. yüzyılın başlarında Avrupa tarafından icat edilen bir doktrin olan milliyetçilik, temelinde insanlığın doğal olarak milletlere bölündüğü, milletlerin belirli bazı özelliklere sahip olduğu ve meşru olan tek yönetim biçiminin ulusların kendi kendini yönetmesi olduğu gibi düşünceler içermektedir.⁵ Milliyetçilikte millet, siyasal örgütlenmenin temel birimi olarak kabul edilmektedir.⁶

Milliyetçiliğin aslında yaygın bir ideoloji olduğu çoğu zaman görmezden gelinmektedir. Sömürgelelikten kurtulma veya yeni bir devlet yaratma yolunda toplumsal bir hareket, aşırı sağ eğilimler, yabancı düşmanlığı ya da ırkçılık gibi örneklerle sınırlandırılmaktadır. Milliyetçi ideoloji, neredeyse hiçbir zaman demokratik devletlerin sıradan politikacılarının doktrini olarak görülmez. Bu sınırlandırmacı yaklaşımın yanlışlığı, bugünkü ulus-devletlerin yeniden üretilebilmeleri için milliyetçi ideolojinin kullanılmakta olduğu gerçeğinde görülmektedir.⁷

Serbest piyasa ekonomisinin gelişmesi ile ulus-devletin kurulması süreci birlikte gelişmiştir. Ulus-devletin temel bileşeninin ulus olması, ulusun yapısını ön plana çıkarmıştır. Klasik yaklaşımda, tercihen "homojen" ya da

4 Michel Winock, *Nationalism, Anti-Semitism, and Fascism in France*, Jane Marie Todd (çev.), Stanford University Press, California, 1998, s. 5.

5 Elie Kedourie, *Nationalism*, Üçüncü Baskı, Hutchinson, Londra vd., 1966, s. 9.

6 Atilla Yayla, *Siyasi Düşünce Sözlüğü*, Liberte, Ankara, 2003, ss. 126-127.

7 Michael Billig, "Socio-Psychological Aspects of Nationalism: Imagining Ingroups, Others and the World of Nations", *Nationalism, Ethnicity and Cultural Identity in Europe*, Keebet von Benda-Beckmann ve Maykel Verkuyten (der.), ERCOMER, Utrecht University, The Netherlands, 1995, s. 90.

“homojenleştirilmesi gereken” ulusun; ancak ortak dil, din, tarih ve geleneklere aidiyeti doğrultusunda güçlü olabileceğine inanılmıştır. Ulus-devlet; genellikle aynı toprağı paylaşan bu insan grubunun siyasi bilince ve ortak devlete sahip olmasını ifade etmiştir.

Milliyetçilik, ulus-devletin doğuşu ile birlikte ortaya çıkan, modern zamanlara ait bir ideolojidir. Farklı ulusların tek devlet altında bir arada yaşaması söz konusu iken, Fransız Devrimi ile birlikte ulus ve ulus-devlet düşüncesi değişime uğramıştır. Aslında “dil veya din gibi özelliklerden bağımsız olarak, aynı yasaya bağlı olanların oluşturduğu topluluk” anlamına gelecek şekilde, bir vatandaşlar topluluğu olarak ortaya çıkmıştır. Ulus ve milliyetçilik kavramları her toplum için farklı anlamlar ifade etmiştir. Fransa’da ulusal birliği sağlayamaya yönelik bir anlama sahip olmuş, Almanya’da şiddet içermiş, İngiltere’de ise pek yer edinmemiştir.

Ulus, ulus-devlet ve milliyetçilik kavramlarını doğuran Fransız Devrimi bu açıdan incelendiğinde, devrim sürecinin başından itibaren ulus fikrinin önemli olduğu görülmektedir. Avrupa’nın ilk ulus-devletlerinden olan Fransa’nın “birliği”nin farkında olanlar, vatandaşlarından ziyade yöneticiler olmuştur. “Ortak çıkarlar ve ortak bir kişilik çerçevesinde bir arada bulunmayı öngören bir Fransa” fikrinin XVIII. yüzyıla kadar belirmemiş olduğu genel kanıdır. Bu da, despotizm karşıtlığını vurgulayan egemen halk düşüncesini ifade eden “ulus” kavramının ortaya çıkması ile paralel bir gelişme göstermiştir. Despot bir ülkenin *patrie* (vatan) kabul edilemeyeceği düşüncesi kuvvetli olmuştur ve *patriot* (vatansever) da aristokratın zıt anlamlısı olarak kullanılmıştır; ki bu inanç 1789 Devrimi’nin sloganlarından biri haline gelmiştir.⁸

Fransız milliyetçiliğinin başlıca iki anlamda kullanıldığı görülmektedir. Birincisi egemen ulus-devlet yaratma çabasını ifade etmek içindir, ikincisi ise sömürge halklarının bağımsızlıklarını elde etme mücadelesi çerçevesindedir. Devrimcilerin ulus yaratma çabası içinde toplum sözleşmesi, hukuk, anayasa ve özgürlük başlıca destekleyici kavramlar olarak kullanılmıştır. “*La Patrie*” kavramı, işte bu çerçevede ortaya çıkmıştır. Bireylerin doğdukları yere bağlanmasını esas alan “*Patrie*” kavramı XVIII. yüzyılda özgürlük düşüncesini de ifade etmeye başlamıştır. 1789 yılında “*patriot*” denildiğinde sadece doğduğu ülkeyi seven kişi değil, aynı zamanda özgürlüğü seven kişi anlamı ifade edilmiştir. Dolayısıyla, “*patrie*” kavramı Devrim’in duygusal sembolü haline gelmiştir.⁹

8 Theodore Zeldin, *France: 1848-1945*, II. Cilt, Clarendon Press, Oxford, 1977, s. 4.

9 William H. Sewell, Jr., “Ideologies and Social Revolutions: Reflections on the French Case”, T.C.W. Blanning (der.), *The Rise and Fall of the French Revolution*, The University of Chicago Press, Chicago ve Londra, 1996, s. 311.

Fransız Devrimi sırasında, çoğunlukla “cumhuriyetçi milliyetçilik” kavramı kullanılmıştır. İnsan Hakları Beyannamesi’nin 3. maddesinde “egemenlik ulusa aittir, hiç kimse kaynağını ulustan almayan bir egemenliği kullanamaz” denilmektedir. Dolayısıyla, cumhuriyetçi milliyetçilikte başlıca vurgu “genel irade” kavramına yapılmaktadır.

Fransız cumhuriyetini kuranlar, Fransız ulusu yaratmak amacıyla girdikleri mücadelede milliyetçilik ideolojisinden faydalanmışlardır. Devrim sonrasında milliyetçilik, tüm Avrupa’yı Fransız yönetiminde birleştirmek amacıyla gerçekleştirilen Napoleon Savaşları sırasında başlıca itici güç olmuştur.

Milliyetçiliğin ortaya çıkışı konusunda her ne kadar hâkim görüş Fransız Devrimi’ni gösterse de, öncesinde böyle bir doktrinin var olduğuna dair bazı işaretler bulunmaktadır. Jean d’Arc¹⁰ efsanesinin belirgin ve güçlü bir Fransız kimliğinin, milliyetçiliğinin ve baskın Katolik inancının doğuşundaki rolü gözden kaçırılmamalıdır. XV. yüzyılda henüz bir “ulus” anlayışı olmasa da, Jean d’Arc, “halk” içinde özgürlük düşüncesinin uyanmasına ve bu uğurda savaşılacağına inanılmasına neden olmuştur. Bu nedenle, milliyetçiliğin keskin çizgilerle Devrim’e bağlanması tartışmalı görünmektedir.

Fransız Devrimi çerçevesindeki milliyetçilik kavramının anlamı olumsuz, dışlayıcı, ırkçı nitelikte olmamıştır. Fransız topraklarında doğan herkesin Fransız ulusunun bir parçası sayıldığı Fransız milliyetçiliği, Alman milliyetçiliğinde olduğu gibi kan esasına dayanmamış, dolayısıyla içinde ırkçı ve yabancı düşmanı unsurları önemli boyutlara varacak derecede barındırmamış ve kapsayıcı olmuştur. Fransa’nın aşırı milliyetçi akımları dahi, Alman milliyetçilik ve ırkçılık anlayışlarının çok fazla etkisinde kalmamış, daha çok İtalyan faşizmini benimsemiştir.

Fransa’da milliyetçiliğin olumsuz anlamda kullanılmaya başlanması, Dreyfus Olayına¹¹ rastlamaktadır. Kavramın bu dönemden sonraki anlamı, “herşeyin ulus-devletin çıkarları, gücü, kudreti ve büyüklüğüne teslim olması”ni ifade

10 15. yüzyılda yaşamış olan ve vatani Fransa’yı İngiltere’ye karşı savaşarak savunan genç kadın. İngilizler tarafından esir alındıktan sonra “kafir” olduğu gerekçesiyle 19 yaşında iken yakılarak öldürülmüş, ölümünden beşyüz yıl sonra azize ilan edilmiştir. Jean d’Arc, bugün Fransa için özellikle milli duyguları ifade eden kutsal bir simgedir.

11 Alsaslı bir Yahudi olan Yüzbaşı Alfred Dreyfus, 1894 yılında Fransız Ordusunun gizli plan ve bilgileri Almanlara satmakla suçlanarak ordudan atılmıştır. Hakkında yetersiz kanıt bulunması, Dreyfus’un suçunu tartışmalı hale getirmiştir. Dreyfus ordudan atıldıktan sonra da belgelerin Almanlara ulaştığı anlaşılmış ve Fransız Ordusu’nun bir başka mensubunun suçlu olduğu ortaya çıkmıştır. Yüzbaşının suçsuzluğu anlaşıldığında ise sadece küçük bir “pardon” denilmiş ve Dreyfus, 1906 yılına kadar tamamen aklanamamıştır. Dreyfus olayının önemi, Dreyfus’un Yahudi olmasından ileri gelmektedir. Dreyfus, Fransa’daki Yahudi düşmanlığının görüntüsü olmuştur.

etmeye başlamıştır.¹² Günümüzde milliyetçilik ile faşizm arasında bağlantı kurulmasının temelinde, bu düşünceler bulunmaktadır. Milliyetçi insan, en güçlü milletin ve en güçlü devletin kendisinininki olmasını ister.

Milliyetçilik Avrupa kültür ve geleneğinde pejoratif bir kavram iken, başka coğrafyalarda olağan, hatta olması gereken bir özellik olarak kabul edilmektedir. Temelinde tarihte yaşananların bulunduğu bu farklılık nedeniyle, milliyetçilik ile vatanseverlik kavramlarının ayrılması önemlidir. Milliyetçilik, kendi milletini üstün görürken, diğerlerini kendinden aşağı gören, ırkçı unsurlar içeren saldırgan bir ideolojidir. Vatanseverlik ise, kendi vatanını, milletini sevmekten ibaret olan bir duygudur.

Milliyetçilik kavramı, eğer “mensup olunan ulusa bağlılık duyguları” anlamına geliyorsa, diğer bir ifadeyle vatanperverlik veya yurtseverlik içerikli ise olumsuz değildir. Ancak mensup olunan ulusun diğer uluslardan üstün görülmesi, diğerlerinin haklarının işgal edilerek bunun olağan bulunması gibi sonuçlar da içerebilmektedir. Zamanla, özellikle Avrupa kıtasında yıkıcı hale gelen ve olumsuz içerikli olan milliyetçilik, diğerlerine yönelik nefret ve saldırganlık gibi duyguları içeren radikal bir ideolojidir. Bu tür milliyetçiliğin temelinde çoğunlukla demos ile etnos arasındaki gerginlik vardır.¹³ Fransız Devrimi'nin ortaya çıkardığı milliyetçilik anlayışının içinde düşmanca unsurlar bulunmazken, bu ideolojiyi yapıcılık ve uçuluk düşüncelerinden uzaklaştırarak içine olumsuz duygular katanlar Alman romantikler olmuştur. Böylece ayrıcalıklı, üstün kültürlü devlet anlayışı ortaya çıkmıştır.¹⁴

İrkçilik

İrkçilik; insanların kan, renk gibi genetik ve biyolojik olarak çeşitli türlere bölünmesi ve bunun sonucunda üstün ve aşağı ırklar şeklinde ayrımların yapılmasıdır. İrkçi yaklaşımda, bireyler, fiziksel özelliklerine göre, ırk bazında gruplara ayrılır. Biyolojik olarak farklı ırktan olanlar arasında eşitsizlik ve hiyerarşik düzen olması gerektiğine inanılır. Bazı insan gruplarına, ırklarından ötürü düşmanlık benimsenmesi ve tahammülsüzlük, ırkçılığın eyleme dökülmesidir. İrkçilik bir ideoloji olarak değerlendirilebilir,

12 Michel Winock, *Nationalism, Anti-Semitism, and Fascism in France*, Jane Marie Todd (çev.), Stanford University Press, Stanford, California, 1998, s. 6.

13 Abby Peterson, “Stranger or Guest? Racism and Nationalism in Contemporary Europe” Sandro Fridlizius ve Abby Peterson (der.), *Stranger or Guest? Racism and Nationalism in Contemporary Europe*, Almqvist & Wiksell International, Stockholm, 1996, s. 3.

14 Philippe Raynaud ve Stéphane Rials (yayına hazırlayan), İsmail Yerguz vd. (çev.), *Siyaset Felsefesi Sözlüğü*, İletişim, İstanbul, 2003, ss. 929 vd.

çünkü bir inanç ve düşünceler sistemidir. Irkçılık, her ne kadar temelinde biyolojiye dayansa da, toplumsal olarak inşa edilmiştir.

Bazı ırkların diğerlerine göre daha aşağı ya da daha üstün olduğu düşüncesine “ırksal önyargı” denir. Irkçı insan, ırksal önyargılara dayanarak, nedenini açıklayamadan, hedef grubu bütün kötülüklerin kaynağı olarak görür.¹⁵ Irkçının “öteki” kategorisinde kendisinin tam ters olumsuz özellikleri yer alır: Siyahlar köle ise beyazlar özgürdür, Avrupalılar medeni ise diğerleri yabaniydir.¹⁶ Irkçılık, etnosantrizmden farklı olarak “sadece ben üstünüm” demekle kalmayıp, aynı zamanda “sen aşağılıksın” düşüncesini de içermektedir.¹⁷

İrkçılık üzerine az sayıda çalışma yapılmıştır. 18. yüzyılın başlarında Boulainvilliers “Fransız Soyluları Hakkında Bir Deneme” adlı eserinde ırk kuramını ortaya atmıştır. Amaç, Fransız soylularının ayrıcalıklarına bir gerekçe bulmak olmuştur. Yaptığı çalışmada, Fransız asillerinin Frank soyundan, sıradan Fransızların ise Galli olduklarını ileri sürmüştür.¹⁸ Nitekim Napoleon, kendisini hem Romalı Sezar hem de Alman Charlemagne ile akraba olarak görmüş, Fransa’nın kusurlarını, içinde bulunan Galli unsurlara bağlamıştır.¹⁹ Boulainvilliers’nin çalışmasının asiller ile sıradan insanların ırklarını ayırmaktaki amacı mutlak monarşi karşısında Fransız soylularının ayrıcalıklarını savunmak olduğundan²⁰ bilimsellikten uzak kalmıştır.

Gobineau, “İnsan Irklarının Eşitsizliği Üzerine Deneme” başlıklı çalışmasında uygarlık tarihini ırklar üzerinden açıklamaya çalışmıştır. Bazı ırklar uygarlıklar kurmuş, bazıları uygarlıklar yıkmış ve bütün uygarlıklar beyaz ırklardan çıkmıştır. Gobineau, ırkların karışmasının, dolayısıyla saflığın bozulmasının en büyük tehlike olduğunu iddia etmiştir. Çünkü, ırklar karıştığında aşağı ırkların yükseldiğini, ancak üstün ırkların düştüğünü savunmuştur. Bu durum, Gobineau’ya göre uygarlıkların çökmesine neden olmaktadır.²¹

Aryan ırk teorisinin kavramsal kurucusu Franis Galton’dur. Darwin’in

15 Gündüz Aktan, “İrkçılık Konferansı”, 10 Eylül 2001, *Açık Kriptolar*, Aşına, Ankara, 2008, s. 259.

16 Eduardo Bonilla-Silva, “Rethinking Racism: Toward a Structural Interpretation”, *American Sociological Review*, Cilt 62, No. 3, Haziran 1997, s. 471.

17 Gündüz Aktan, “AB’nin İslam’la Sorunu”, 24 Ekim 2001, *Açık Kriptolar*, Aşına, Ankara, 2008, s. 262.

18 Boulainvilliers, *Essai sur la noblesse de France, 1732’den aktaran Theodore Zeldin, France: 1848-1945*, II. Cilt, Clarendon Press, Oxford, 1977, s. 10.

19 Theodore Zeldin, *France: 1848-1945*, II. Cilt, Clarendon Press, Oxford, 1977, s. 10.

20 Alâeddin Şenel, *Çağdaş Siyasal Akımlar*, İmaj Yayınevi, Ankara, 2001, s. 190.

21 Alâeddin Şenel, *Çağdaş Siyasal Akımlar*, İmaj Yayınevi, Ankara, 2001, s. 192.

kuzeni olan Galton, aşağı ırktan olan insanların Aryan ırkının doğal sosyo-politik gelişimine engel olduğunu ve toplumun kalitesini bozduğunu savunmuştur. Galton'a göre toplumun kalitesi bilimsel bir şekilde ele alınması gereken bir konudur. Galton'un önemi; ırk, beyaz ırk, üstün ırk ve gen çalışmaları ile ırkçılık ve ayrımcılık gibi görüşlerin önünü açmış olmasıdır.²²

Sosyal Darwinizm, ırkçılığın gelişmesinde etkili olmuştur. Örneğin Hitler, zayıf ırkların elenerek ortadan kalkacağını düşünmüştür. Fakat zayıf ırkların sömürülmesi Alman emperyalizmi açısından faydalı görülmüştür. Bu da, zayıf ırkların varlığını sürdürmesi gerekliliğini ortaya çıkararak bir çelişki oluşturmuştur.

İrkların biyolojik bir anlamının olmadığı bilimsel olarak kanıtlanmıştır. Dolayısıyla bilimsel bir değeri bulunmamaktadır. Irk, biyolojik olarak değil toplumsal olarak belirlenmiş bir kategoridir.²³ Ancak toplumsal ve siyasi öneme sahip olduğu göz ardı edilmemelidir.

İrkçilik konusunun ele alınmasında bazı sorunlar vardır. Bunlardan en önemlisi, ırkçılığın bireysel düzeyde incelenmesi gereken psikolojik bir fenomen olarak görülmesidir. Eğer ırkçılık bireysel bir sorun olarak görülür ve toplumun bir parçası olarak görülmezse, o zaman toplumsal düzeyde bazı eksiklikler ortaya çıkmaktadır. Bu bakış açısına göre sosyal kurumlar ırkçı olamaz, ırkçılık çalışmaları da sadece ırkçı insanların incelenmesi ile sınırlı hale gelir.²⁴

Yapısal ırkçılık, ırkçılığın toplumun yapısına sirayet etmesidir. Böylece, politikaların, kurumların, kültürel uygulamaların içinde sürekli yer alır. Bu süreçte, ırkçılığa maruz kalanlar sürekli ayrımcılığa uğrar ve dezavantajlı konumlarını sürdürürler. Benzer şekilde, kurumsal ırkçılık da, ırkçılığın ve eşitsizliklerin devam etmesini sağladığından gözden kaçırılmaması gereken önemli bir konudur. İrkçilik, üstü kapalı bir şekilde de sürdürülebilir. Örneğin, insanlar siyahların devlet yardımı almalarına karşı olduklarını açıkça dile getiremezler, fakat siyahların kendi sorunlarını çözmek için yeterince çaba sarf etmediklerini söyleyeceklerdir.²⁵

22 Sefa M. Yürükel, *The History of Genocide I*, Near East Publishing, Lefkoşa, Kasım 2004, s. 49.

23 Eduardo Bonilla-Silva, "Rethinking Racism: Toward a Structural Interpretation", *American Sociological Review*, Cilt 62, No. 3, Haziran 1997, s. 472.

24 Eduardo Bonilla-Silva, "Rethinking Racism: Toward a Structural Interpretation", *American Sociological Review*, Cilt 62, No. 3, Haziran 1997, s. 467.

25 Paul M. Sniderman, Thomas Piazza, Philip E. Tetlock, Ann Kendrick, "The New Racism", *American Journal of Political Science*, Cilt 35, No. 2, Mayıs 1991, s. 424.

Eski Yunan ve Roma medeniyetlerinde ayrımcılık yapılmış, ancak kültürel kriterlere dayalı bir şekilde yapılmıştır. Dünyadaki en geniş ve en tehlikeli ırkçılık Batı Avrupa ve sömürgelerinde görülmüştür. Katolik ülkeler ırk konusunda daha hoşgörülü ve daha evrensel tutumlara sahip iken, Protestanlar ve sömürge uzantıları ırkçı olmuşlardır.²⁶ İrkçılık Batı kültürünün bir parçasıdır, devam eden ve yeni olmayan bir olgudur.²⁷ Edward Said, “*Oryantalizm*” adlı eserinde, yüzyıl önce her Avrupalının ırkçı, emperyalist ve tam anlamıyla ethno-merkezci olduğunu ileri sürmektedir.²⁸

Kültürel İrkçılık – Yabancı Düşmanlığı – Xeno-İrkçılık

İrkçılık durağan bir olgu olmayıp, değişmektedir. “Kültürel ırkçılık” ya da “yeni ırkçılık” biyolojik özellikler değil, kültürel özellikler çerçevesinde insanları “aşağı” ve “üstün” olarak ayırır.

Biyolojik temelli ırkçılık, II. Dünya Savaşı sonrasında Batı Avrupa’da etkisini kaybetmiştir. Taguieff’in “farklılıkçı ırkçılık” (*racisme différentialiste*), Wieviorka’nın “kültürel ırkçılık” (*racisme culturelle*) şeklinde ifade ettiği bu yeni ırkçılık, biyolojik ırklar arasında değil, kültürler/etnikler arasındaki farklılıklara ve üstünlüklere dayanmaktadır. Kültürel ırkçılıkta, farklı etnik gruplar kaliteyi düşüreceğinden ayrı tutulmalıdır.²⁹ Silverman, bu ırkçılık türünün, uluslararası iş gücü dolaşımının yoğun olduğu ve ulus-devletin kriz içinde bulunduğu sömürge sonrası dönemden geldiğini ileri sürmektedir.³⁰

Yeni ırkçılığın gücü, ırkçılık gibi görünmemesindedir. Siyasi bir mesele olarak ırkçılık, sanki ortada yokmuş gibi görünmekle beraber aslında daha bölücüdür.³¹ Örneğin, ırkçılığın olumsuz imajının olması sebebiyle, Avrupa’daki eleştirilerin Araplara değil İslam’a yöneltildiği ileri sürülmektedir. “Arap” bir ırk olduğundan, “ırkçı” damgasını yememek için

26 Gündüz Aktan, “Avrupada İrkçılığın Kökenleri”, *Ermeni sorunu. Temel Bilgi ve Belgeler*, Ömer Engin Lütem (der), Genişletilmiş 2. Baskı, Terazi Yayıncılık, Ankara, 2009, ss. 224-225.

27 Jens Rydgren, “Meso-level Reasons for Racism and Xenophobia Some Converging and Diverging Effects of Radical Right Populism in France and Sweden”, *European Journal of Social Theory*, Cilt 6, No. 1, 2003, s. 55.

28 Edward Said, *Orientalism*, Routledge & Kegan Paul, Londra, 1978, s. 204.

29 Jens Rydgren, “Meso-level Reasons for Racism and Xenophobia Some Converging and Diverging Effects of Radical Right Populism in France and Sweden”, *European Journal of Social Theory*, Cilt 6, No. 1, 2003, s. 48.

30 Maxim Silverman, *Deconstructing the Nation. Immigration, Racism and Citizenship in Modern France*, Routledge, Londra ve New York, 1992, s. 104.

31 Paul M. Sniderman, Thomas Piazza, Philip E. Tetlock, Ann Kendrick, “The New Racism”, *American Journal of Political Science*, Cilt 35, No. 2, Mayıs 1991, s. 423.

İslam'ın konu edilmesinin daha entelektüel görüldüğü savunulmaktadır.³² Yahudilerin, Avrupa'ya yerleştiklerinde, farklı bir din mensubu olmalarının ve İsa'nın katili oldukları yönündeki inancın yanısıra farklı ırktan olmaları, anti-semitizme neden olmuştur. Müslümanlar ile Yahudiler arasında paralellik kurulmakla birlikte, bugün ırk konusu bastırılmakta, din ve tarihî konular ön plana getirilmektedir.³³

Söz konusu olan yeni tür yabancı düşmanlığı, “xeno-ırkçılık” olarak adlandırılmaktadır. Sivanandan tarafından geliştirilen kavram, “globalleşme sebebiyle yerlerinden ve mülklerinden olan ve Avrupa'ya fırlatılanlar” için kullanılmaktadır. 1990'lı yıllarla birlikte görülmeye başladığı ileri sürülen xeno-ırkçılığın, renk gözetmeksizin her tür yabancıyı hedef aldığı savunulmaktadır.³⁴

İrkçılıkla ilgili olan bir başka kavram “yabancı korkusu” dur (*xenophobia*). Yabancı korkusu – ya da yabancı düşmanlığı – “farklı” ve “yabancı” olan bireylerden duyulan korkudur; aynı zamanda “herkesden farklı olanlara” yönelik düşmanlığı da içerir.³⁵ Her toplum, yabancılara yaklaşımında çeşitli yöntemler kullanmıştır. Sıklıkla kullanılan iki yöntemden biri, “farklı olanı benzer yaparak kendinden olandan ayırlamayacak hale getirmek” anlamındaki asimilasyon, diğeri ise yabancılara “kusularak” toplum içindeki iletişim ve etkileşim sürecinde dâhil edilmeme suretiyle dışlanmasıdır.³⁶

Yabancı düşmanlığı da, yeni ırkçılık çerçevesinde, artık biyolojik ırk temelli olmaktan öte, kültürel özelliklere dayanmaktadır. Zaten ırklarla ilgili biyolojik ve genetik çalışmaların kategorilendirmeleri ve bulguları hiçbir zaman gerçek bilimsel sonuçlar olmamıştır.³⁷ İrkin bilimsel olarak anlamsızlığı ve sadece bir mit olduğu sık sık dile getirilmiştir. Ancak yine de tabî ya da biyolojik bir

32 Adam LeBor, *A Heart Turned East. Among the Muslims of Europe and America*, St. Martin's Press, New York, 1998'den aktaran Robert J. Pauly, Jr., *Islam in Europe: Integration or Marginalization?*, Ashgate, Aldershot, 2004, s. 44.

33 Aristide R. Zolberg ve Long Litt Woon, “Why Islam is like Spanish: Cultural Incorporation in Europe and the United States”, *Politics & Society*, Cilt 27, No. 1, Mart 1999, s. 16.

34 A. Sivanandan, “Poverty is the New Black”, *Race & Class*, Cilt 43, No. 2, 2001'den aktaran Liz Fekete, “Anti-Muslim Racism and the European Security State”, *Race & Class*, Cilt 46, No. 1, 2004, s. 4.

35 Jens Rydgren, “Meso-level Reasons for Racism and Xenophobia Some Converging and Diverging Effects of Radical Right Populism in France and Sweden”, *European Journal of Social Theory*, Cilt 6, No. 1, 2003, s. 48.

36 Zygmunt Bauman, “Making and Unmaking of Strangers”, Sandro Fridlizius ve Abby Peterson (der.), *Stranger or Guest? Racism and Nationalism in Contemporary Europe*, Almqvist & Wiksell International, Stockholm, 1996, ss. 60-61.

37 Linda Vigilant, “Race and Biology”, *Global Convulsions Race, Ethnicity, and Nationalism at the End of the Twentieth Century*, Winston A. Van Horne (der.), State University of New York Press, New York, 1997, ss. 58-59.

önemi olmasa da, toplumsal bir olgu olduğu gerçektir.³⁸ Sadece ten rengi ile sınırlı olmayan ırkçılık, kültürel farklılıkları ihtiva etmeye başlamıştır.³⁹ Etnik ayrımcılık renk, kültür ve coğrafi orijini ihtiva etmektedir.⁴⁰ Yeni olan nokta, listedeki Yahudi, çingene ve eşcinsellere, Asyalıların, siyahların ve Müslümanların eklenmesidir.⁴¹

Her toplumda yabancılar vardır, ya da Bauman'ın ifadesiyle, her toplum kendi yabancılarını üretir, fakat her toplum, diğerleri ile benzemeyecek şekilde kendi yabancı türünü üretir.⁴² Bazı insanları yabancı yapan, dolayısıyla rahatsız edici ve sinirlendirici bir "sorun" haline getiren şey, açıkça görülmesi gereken sınır çizgilerini belirsizleştirmeleridir.⁴³ Modern yabancılarla post modern yabancılar arasındaki fark şöyledir: modern yabancılar yok edilmek üzere damgalanırken, post-modern yabancılar ister neşe ile ister kin ile olsun buldukları yerlerde kalacaklardır.⁴⁴

Avrupa, farklılar ve yabancılar konusunda tarihin her döneminde katı olmuştur. Homojenlik bozulduğunda rahatsız, tedirgin olmuş ve korkmuştur. Korkunun verdiği adrenalin onlarda saldırganlık ya da düşmanlık olarak ortaya çıkmıştır. Asimile etme çabaları sonuç vermediğinde yok etmeye girişen Avrupalılar, bugün "yabancı unsurlarla" yaşamının yollarını hâlâ bulmuş değillerdir. Aslında bugün sorun, yabancılardan nasıl kurtulunacağı değil, onlarla günlük hayatta ve daimi olarak nasıl yaşanacağıdır.⁴⁵ Ancak Avrupalılar bu konuda zorlanmaya devam etmektedirler.

-
- 38 Ronald E. Hall ve Jonathan Livingston, "Psychological Colonization: The Eurocentrism of Sociology vis-à-vis Race", *Current Sociology*, Cilt 51, No. 6, Kasım 2003, ss. 637, 638.
- 39 T. Modood vd., *Ethnic Minorities in Britain: Diversity and Disadvantage*, Policy Studies Institute, Londra, 1997'den aktaran Fatima Husain ve Margaret O'Brien, "Muslim Communities in Europe: Reconstruction and Transformation", *Current Sociology*, Cilt 48, No. 4, Ekim 2000, s. 3.
- 40 Fatima Husain ve Margaret O'Brien, "Muslim Communities in Europe: Reconstruction and Transformation", *Current Sociology*, Cilt 48, No. 4, Ekim 2000, s. 4.
- 41 Pieter Sjoerd van Koningsveld, "Müslüman Varlığına Avrupa'nın Tepkisi", *Avrupa ve Amerika Müslümanları*, Shireen Hunter ve Huma Malik (der.), Can Demirkan, Deniz Öktem, Ercüment Asil, Asma Mermer (çev.), Gelenek, İstanbul, Temmuz 2003, s. 80.
- 42 Zygmunt Bauman, "Making and Unmaking of Strangers", Sandro Fridlizius ve Abby Peterson (der.), *Stranger or Guest? Racism and Nationalism in Contemporary Europe*, Almqvist & Wiksell International, Stockholm, 1996, s. 59.
- 43 Zygmunt Bauman, "Making and Unmaking of Strangers", Sandro Fridlizius ve Abby Peterson (der.), *Stranger or Guest? Racism and Nationalism in Contemporary Europe*, Almqvist & Wiksell International, Stockholm, 1996, s. 68.
- 44 Zygmunt Bauman, "Making and Unmaking of Strangers", Sandro Fridlizius ve Abby Peterson (der.), *Stranger or Guest? Racism and Nationalism in Contemporary Europe*, Almqvist & Wiksell International, Stockholm, 1996, s. 73.
- 45 Zygmunt Bauman, "Making and Unmaking of Strangers", Sandro Fridlizius ve Abby Peterson (der.), *Stranger or Guest? Racism and Nationalism in Contemporary Europe*, Almqvist & Wiksell International, Stockholm, 1996, s. 74.

Faşizm

Faşizm; tanımlanması ve yorumlanması zor olan kavramlar arasında yer almaktadır. Çünkü faşizm tartışmalarında bir görüş birliği bulunmamaktadır. Zaman ve mekan olarak sınırlarının muğlak olması hangi yönetimlerin faşist olduğu konusundaki tartışmaları karmaşıklştırmaktadır. Örneğin Stalin faşist yöneticiler arasına dahil edilmeli midir? Avrupa dışındaki hareketler de faşist olarak nitelendirilebilir mi? Bu bağlamda Saddam Hüseyin faşist midir? Peron liderliğindeki Arjantin ya da 1930'lu yılların Japon İmparatorluğu faşist olarak değerlendirilebilir mi?⁴⁶

Bir ideoloji olarak 20. yüzyılda ortaya çıkan faşizm, nasyonal sosyalizm ile birlikte modernleşme süreci içinde gelişmiştir. Bu süreç; 18. ve 19. yüzyıllarda Avrupa'nın ve dünyanın sanayi devrimi sonrasında sosyo-ekonomik dönüşümü, Aydınlanma ve Fransız devrimleri ile demokrasinin doğması, kapitalizmin globalleşmesi gibi değişimler içermiştir. Faşizm; Aydınlanma, pozitivizm, rasyonalizm, kitle demokrasisi gibi ilkelere karşı bir hareket biçiminde gelişmiştir.

Faşizm, sanayi öncesi geleneklerin kuvvetli olduğu, halkı sanayileşmeye yabancı kalan toplumlarda ortaya çıkmıştır.⁴⁷ Faşizmden önceki sistemlerin/rejimlerin bozukluğu faşist yönetimlerin iktidara gelmesini kolaylaştırılmıştır. Toplumda güç ve birlik gereksinimi olduğu genel kanı haline gelmiştir.⁴⁸ I. Dünya Savaşı'nın zihinlerde yarattığı şok, faşizmler için gerekli ortamı sağlamıştır.⁴⁹

Faşizmde en önemli unsur/amaç devlet olduğundan parlamenter demokrasi, liberalizm, eşitlik, özgürlükler gibi değerlere karşı çıkmış, agresif bir dış politika benimsenmiştir. Güç, ordu, asker ve bir kült olarak liderlik önemlidir. Faşizmin temel değerleri güç, birlik, dayanışma, liderlik olmuştur.⁵⁰

Faşizmin ilk uygulayıcısı olan Mussolini'nin liderlik vasıfları, bu doktrinin gelişmesinde en etkili unsur olarak gösterilir. Mussolini olmasaydı, İtalya'da

46 Robert O. Paxton, "The Five Stages of Fascism", *The Journal of Modern History*, Cilt 70, No. 1, Mart 1998, s. 1.

47 Wolfgang Sauer, "National Socialism: Totalitarianism or Fascism?", *The American Historical Review*, Cilt 73, No. 2, Aralık 1967, s. 420.

48 Corrado Gini, "The Scientific Basis of Fascism", *Political Science Quarterly*, Cilt 42, No. 1, Mart 1927, s. 109.

49 Gilbert Allardyce, "What Fascism Is Not: Thoughts on the Deflation of a Concept", *The American Historical Review*, Cilt 84, No. 2, Nisan 1979, s. 381.

50 Mümtaz'er Türköne (ed.), *Siyaset*, Lotus, Ankara, 2003, ss. 133-134.

faşizmin başarılı olamayacağı ileri sürülür. Hatta faşist rejimi tasvip etmeyenlerin dahi Mussolini'ye saygı duyduğu ve sınırsız gücünü sorgulamadığı iddia edilmektedir.⁵¹

Mussolini, demokratik sistemi kendi avantajı için kullanarak faşizm uğruna liberal kurumları ortadan kaldırmıştır. Zaten sorunlar yaşamakta olan demokratik sistemi Mussolini tek başına yıkmamıştır. Savaş nedeniyle istikrarsızlık, geleneksel değerlerin sarsılması, toplumsal ve siyasi düzenin bozulması gibi sorunlar, Mussolini'den daha önce ve daha kuvvetli biçimde demokrasiyi sarsmıştır. Ayrıca, tüm Avrupa'yı sarmış olan devrimci sosyalizmin liberal kurumların sarsılmasındaki etkisini unutmamak gerekir.⁵²

Faşist düşünür Giovanni Gentile (1875-1944) “her şey devlet için, hiçbir şey devlete karşı ve devletin dışında değil” demiştir.⁵³ Mussolini'nin 1932 yılında yayınlanan “Faşizm Doktrini” isimli çalışmasının yazarı Gentile'dir. Devlet bir numaralı amaçtır. “Devlet çıkarı” / “hikmet-i hükümet” (*raison d'état*) düşüncesi hukuk ile zıtlaşan bir mücadele biçimini ifade eder. Gerekli görüldüğünde yönetme sanatıyla birlikte ortaya çıkan hukuksuzluğun kalıntısıdır. Ancak “*raison d'état*” düşüncesini sadece faşizm ile ilintilendirmek doğru değildir.⁵⁴

İtalyan faşizminin sloganı “1789 öldü” şeklinde idi. Dolayısıyla, faşizmin Fransız Devrimi ile yaygınlaşan rasyonalizm, ilerleme, özgürlük ve eşitlik gibi değerlere karşı bir tepki olarak çıktığı söylenmelidir. Fransız Devrimi bireysel hak ve özgürlüklere önem verir ve bireyleri ön plana çıkarırken, faşizm vurguyu devlet üzerine yapar. Dolayısıyla faşizmde birey devlet içindedir. Eşitliğe karşı olmasının bir sonucu olarak sosyalizme de karşıdır. Faşizmde, sosyalizme benzer bir şekilde sınıfların birleştirilmesi vardır. Ancak bütün sınıfların yüce iktidar tarafından temsil edildiği düşünülür.⁵⁵

Faşizm, kapitalizm ve rasyonalizm ile zayıflayan spiritüel değerlerin arayışı çerçevesinde ortaya çıkmıştır. Modernleşme karşıtı olmasına rağmen,

51 Corrado Gini, “The Scientific Basis of Fascism”, *Political Science Quarterly*, Cilt 42, No. 1, Mart 1927, s. 113.

52 Roberto Vivarelli, “Interpretations of the Origins of Fascism”, *The Journal of Modern History*, Cilt 63, No. 1, Mart 1991, s. 40.

53 Mussolini, *Enciclopedia Italiana*, Article Fascismo'dan aktaran Georges Bataille ve Carl R. Lovitt, “The Psychological Structure of Fascism”, *New German Critique*, No. 16, (Kış, 1979), s. 82.

54 Philippe Raynaud ve Stéphane Rials (yayına hazırlayan), İsmail Yerguz vd. (çeviren), *Siyaset Felsefesi Sözlüğü*, İletişim, İstanbul, 2003, ss. 201 vd.

55 Georges Bataille ve Carl R. Lovitt, “The Psychological Structure of Fascism”, *New German Critique*, No. 16, Kış 1979, s. 82.

sanayileşme gibi modern amaçlar benimsemiştir. Bu durum “tepkisel modernizm” olarak adlandırılmaktadır. Bu kavram ile, liberal demokrasi gibi Aydınlanma değerleri reddedilirken, ikinci sanayi devriminin gerçekleştirilmesi ve modern teknolojiye ağırlık verilmesi gibi görüşler açıklanmaya çalışılmaktadır.⁵⁶ Faşizm örnekleri, özellikle Hitler ve Mussolini çerçevesinde düşünüldüğünde, tüm faşistlerin teknik ve askerî güç alanındaki hırsları dikkat çekmektedir. Bu da, modernleşmeden faydalanmayı zorunlu hale getirmektedir. Dolayısıyla teknik anlamda modernlik, otorite ve disiplin ile birleştirilerek sanayinin genişlemesinin, düzensiz toplumsal sonuçlarının bastırılma niyeti söz konusudur.⁵⁷

Faşizm, sanayileşme ile kaybedenlerin isyanı olarak tanımlanabilir. Faşizm eğer bir isyansa, bir “*déclassés*” (alt sınıf) isyanıdır. İşçiler ve sanayiciler değil, çiftçiler, köylüler, küçük iş adamları, geleneksel zanaatkarlar, öğretmenler gibi alt sınıf profesyonelleri, askerlerin dahil olduğu ve orta sınıfın alt katmanının büyük kısmının dahil olduğu grupları ihtiva etmektedir. Bu grupların ortak özelliği, toplumsal değerlerin değişmesine karşı çıkmalarıdır. Üst sınıfların kaybedenlerinin tepkileri faşizm dışında, alttakilerin tepkisi ise faşist olmuştur.⁵⁸

Faşist hareketlerin ortak noktalarından biri, bunların tepkisel olmasıdır. Liderleri muhalefette iken, geleneksel değerleri yüceltmiş, eski moda muhafazakâr tipinde olmuşlardır, fakat mücadele ve siyasi örgütlenme biçimleri onların idealize ettikleri geçmişteki gibi değil, modern dönemdeki gibi olmuştur.⁵⁹ Faşizm için sadece bir ideoloji demek yetersiz olacaktır, çünkü geniş kitle desteğine de sahip bir hareket idi. Faşist ve benzeri hareketler muhalefet olarak başlayıp iktidara geldiklerinde, sürekli savundukları geçmiş yaşamı yeniden kurmaya kalkışmamıştır. Her ne kadar tepkiselikleri ve karşı devrimcilikleri nedeniyle “devrimci” olarak ifade edilseler de, karşı oldukları devrim ile ortadan kaldırılan herhangi bir şeyi geri getirdikleri olmamıştır.⁶⁰ Bu nedenle devrimcilikleri tartışmalıdır. Devrim kavramı daha çok sol hareketlerle birlikte anılır. Yine de faşizm için “sağ devrimcilik” diyenler bulunmaktadır.

56 Mark Antliff, “Fascism, Modernism, and Modernity”, *The Art Bulletin*, Cilt 84, No. 1, Mart 2002, ss. 148-149.

57 Robert O. Paxton, “The Five Stages of Fascism”, *The Journal of Modern History*, Cilt 70, No. 1, Mart 1998, s. 8.

58 Wolfgang Sauer, “National Socialism: Totalitarianism or Fascism?”, *The American Historical Review*, Cilt 73, No. 2, Aralık 1967, s. 417.

59 Hugh Seton-Watson, “Fascism, Right and Left”, *Journal of Contemporary History*, Cilt 1, No. 1, 1966, s. 184.

60 Hugh Seton-Watson, “Fascism, Right and Left”, *Journal of Contemporary History*, Cilt 1, No. 1, 1966, s. 191.

Faşizm her ne kadar modernleşmenin ürünü olsa da, temellerini çok daha eskilere dayandırmak mümkündür. Faşizm ile faşist hareket öncesinde ortaya atılan düşünceler nedeniyle bir de “prefaşizm” vardır.⁶¹ Machiavelli, elit teorilerinin kurucuları Pareto ve Mosca faşizmin temellerini atan isimler olarak kabul edilmektedirler. Machiavelli, İtalyan prensliklerinin birleşerek İtalyan birliğinin sağlanması arzusu ile yaptığı çalışmalarda amaca ulaşmak için her yolun mübah olduğunu, güç kullanmanın gerekliliğini savunarak; Pareto da benzer şekilde “eylemlerin adil olup olmadığını tartışmıyoruz” şeklindeki sözleri ile faşizmin kurucuları olarak görülmektedirler. Mosca, her ne kadar faşist düşünce yapısının hazırlanmasında katkıda bulunmuşsa da, faşizm tecrübesini bizzat yaşadktan sonra İtalya’daki faşist yönetime karşı çıkmış, hatta demokrasi ile elitizmi birleştirmeye çalışmıştır.

Fransız Charles Maurras ile Georges Sorel’in etkisi İtalya’da, Fransa’da olduğundan daha belirgin olmuştur. Fransa’daki milliyetçilik ile sendikalizm akımları birleşerek, sonrasında Mussolini liderliğinde ve İtalya’nın kendine özgü ortamında bir rejim haline gelecek kadar gelişmiştir.⁶² Anti-kapitalist gibi görünen Sorel ile ilgili olarak Mussolini şöyle demiştir: “Herkesden çok Sorel’e borçlu sayarım kendimi. Bence de zora başvurmak uzlaşmaktan daha uygundur ahlaka. Faşizm Sorelci olacak”.⁶³

Faşizm ile ilgili olarak neredeyse hiçbir zaman adı geçmese de Fransa’daki birçok akım önemli olmuştur. Temel değerleri “örgütlü ulus”, düzen, disiplin, ulusa bağlılık, devlete sadakat, kiliseye saygı, ordudan gurur duymak, lidere bağlılık olan Bonapartizm akımında ulusal birlik ve beraberliğin sağlanması için başlıca rol orduya verilmiştir.⁶⁴ “*Action Française*”, Fransız Devrimi’nin yapısının tamamının reddine dayanmış, parlamento karşıtı, komünizm karşıtı, anti-semitik ve yabancı düşmanlığı söylemlere sahip olmuştur.⁶⁵

İtalyan ulusunun canlanmasını isteyen, geçmişle ilgili tüm bağların koparılmasını savunarak ulusa geleceğe yönelik amaçlar kazandırmaya çalışan “fütürist akım” da faşizm üzerinde etkili olmuştur. İtalyanları canlandıracak aracın savaş olduğunu ileri süren bu harekette pasifizmin, halkı

61 Gilbert Allardyce, “What Fascism Is Not: Thoughts on the Deflation of a Concept”, *The American Historical Review*, Cilt 84, No. 2, Nisan 1979, s. 379.

62 David D. Roberts, “How Not to Think about Fascism and Ideology”, *Journal of Contemporary History*, Cilt 35, No. 2, Nisan 2000, s. 188.

63 Alâeddin Şenel, *Çağdaş Siyasal Akımlar*, İmaj Yayınevi, Ankara, 2001, s. 86.

64 Brian Jenkins, *Nationalism in France: Class and Nation since 1789*, Routledge, Londra ve New York, 1990, ss. 37-41.

65 James F. McMillan, *Twentieth Century France: Politics and Society 1989-1991*, Edward Arnold, Londra, 1992, s. 106.

66 Alâeddin Şenel, *Çağdaş Siyasal Akımlar*, İmaj, Ankara, 2001, s. 174.

tembelliğe ve bencilliğe yönelteceği düşünülmektedir. Şiddetin hem gerekli hem de güzel bir araç olduğu ileri sürülür. Faşizm, fütürizmin değerlerinin çoğunu benimsemiştir. İtalyan faşizminin uygulayıcısı Mussolini, güç kullanmaya ve savaşa büyük değer yüklemiş, savaşı “yok olmak istemeyen her ulusun başvrurmak zorunda olduğu bir doğa yasası” olarak değerlendirmiştir.⁶⁶

Faşizm ile benzerleri arasında; ulusalcılık düşüncesi, parlamenter ve bürokratik yolsuzluklarla mücadele, kanun ve düzene büyük önem verilmesi, proleteryanın yenilgiye uğratılması, elitist yönetim, ülke dışında maceracı bir tutum ve “kurtarıcı” kültü gibi ortak yönler vardır. Bu kıyaslama Bonapartizm ile faşizm arasında yapılmıştır. Önemli bir fark, faşizmin bir kitle partisi ile temsil edilirken, diğerlerinin küçük çaplı hareketler olarak kalmasıdır. Bu, bir taraftan faşist hareketi güçlendirirken, diğer yandan kitlelerin çıkarlarını mı yoksa kendi özel çıkarlarını mı temsil ettiği konusunda çelişkilerin de ortaya çıkmasına neden olmuştur.⁶⁷

İlk örgütlenmiş faşist hareket 1919 yılında Mussolini liderliğinde İtalya’da ortaya çıkmıştır. Fakat başta Avrupa ve Latin Amerika olmak üzere, başka bölge ve ülkelerde de faşist hareketler görülmüştür. Faşizm benzeri hareketler Romanya, Macaristan, Hırvatistan gibi Doğu Avrupa ülkelerinde de etkili olmuştur. Alman nasyonal sosyalizmi, İspanyol ve Portekiz diktatörlükleri de çoğu zaman faşist olarak kabul edilmektedir. Hatta ABD için dahi, ulusal çıkarlara ve devlete yüklenen büyük önem, güçlü ordu ve saldırgan dış politika gibi özellikler nedeniyle faşist kelimesi kullanılır. Ancak, ABD bir demokrasidir. Franco İspanyası için faşist dense de, daha çok askerî bir diktatörlük olarak değerlendirilmesi gerekir.

Bazı görüşlere göre faşizmin en saf hali ya da ideal tipi Fransa’da var olmuştur. Bunun nedeni iktidar için rekabet etmediğinden, bazı ilkelerinden ödün vermek durumunda kalmaması olarak açıklanmaktadır. Bu görüşe göre, örneğin İtalyan faşizmi, verilen ödünler nedeniyle sulanırken Vichy Fransası faşist ideolojinin siyasi olarak var olmasının en net görüntüsü olmuştur.⁶⁸

Faşizmde evrensellik yoktur. Hatta ihraç edilecek bir doktrin bile değildir. Bu nedenle de faşizm olarak genellendirilen hareketler farklı toplumlarda farklı şekillerde görülmüştür. Her ülkede kendine özgü olması nedeniyle belki de faşizm değil “faşizmler” denmelidir. Örneğin Akdeniz faşizmlerinde

67 Martin Kitchen, “August Thalheimer’s Theory of Fascism”, *Journal of the History of Ideas*, Cilt 34, No. 1, Ocak-Mart 1973, ss. 72-73.

68 David D. Roberts, “How Not to Think about Fascism and Ideology”, *Journal of Contemporary History*, Cilt 35, No. 2, Nisan 2000, s. 189.

sosyalistler ve sömürge halkları, Yahudilerden daha büyük düşman olarak görülmüşlerdir.⁶⁹ Aşırı sağ hareketleri, içinde buldukları toplum ve dönem açısından ayrı ayrı incelemek gerekmektedir. Faşizm ile ilişkilendirilen, özellikle 1930'lu ve 1940'lı yıllarda etkili olan benzeri hareketler için "Marxist olmayan totaliteryanizm" şeklinde bir tanımlama kullanılmaktadır. Bu hareketlerin çoğu dikta rejimleri içinde yer almış olsa da tamamının totaliter olduğunu söylemek güçtür.

Mussolini 1922 yılında İtalya'nın başbakanı olduğunda faşist ideolojiyi benimseyeceğine dair herhangi bir bilgi yoktu. Çünkü faşizm entelektüel veya doktrinel bir hareket olmadığından faşist bir alt yapı mevcut değildi. Dolayısıyla faşizm dediğimiz rejim Mussolini'nin uygulamaları ile ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, faşizmi sadece İtalya tarihi ve politikaları çerçevesinde anlamak gerekmektedir.⁷⁰

Faşizm teriminin İtalya'da Mussolini rejimi ile sınırlı tutularak kullanılması en mantıklı seçim olacaktır. Diğer ülkelerdeki benzerlikler nedeniyle popüler bir uluslararası faşizm imajı belirmiştir. Çoğu görüşe göre en saf halini İtalya ve Almanya'da bulmuştur. Fakat sadece İtalya'dakinin faşizm olduğu, diğer hareketlerin daha farklı isimlerle anılması gerektiği daha doğru görünmektedir. "Fascismo" kelimesi İtalya dışında bir anlama sahip değildir. Bu nedenle faşizmin doğru kullanımı İtalya'ya özgü olan sistemdir. Nitekim Fransa'daki faşist hareketlerde, Hitler ve Mussolini'nin faşizmlerinin kendi ülkelerine uymadığı ileri sürülmüş, İngiltere Faşistler Birliği, kendi hareketlerini diğerlerinden farklı tutarak, bunun bir tür İngiliz yurtseverliği olduğunu açıklamıştır.⁷¹

Nasyonal Sosyalizm (Nazizm)

20. yüzyılın başlarında, emperyalizm ve fanatik milliyetçilik Avrupa toplumlarının çoğunda bir hastalık gibi mevcuttu. Nazizmde birey her şeyini devlete borçludur. Savaş, devletin varlığını en saf biçimde belirlediği andır. Ulusların ahlakî varlığı savaşla korunur. Sürekli barış, milletlerin çürümesine neden olur.⁷²

69 Robert O. Paxton, "The Five Stages of Fascism", *The Journal of Modern History*, Cilt 70, No. 1, Mart 1998, s. 5.

70 Roberto Vivarelli, "Interpretations of the Origins of Fascism", *The Journal of Modern History*, Cilt 63, No. 1, Mart 1991, s. 29.

71 Gilbert Allardyce, "What Fascism Is Not: Thoughts on the Deflation of a Concept", *The American Historical Review*, Cilt 84, No. 2, Nisan 1979, s. 370.

72 Murat Sarıca, *100 Soruda Siyasî Düşünce Tarihi*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1999, s. 124.

Nasıl ki İtalyan faşizminin gelişmesinin temelinde İtalya'nın içinde bulunduğu sorunlu ortam etkili olmuşsa, Alman nazizminin gelişmesinde de Almanya'nın dış politika kayıpları önemli olmuştur. Bu ortam, nazizmin düşünsel alt yapısının Hegel ve Fichte gibi düşünürler tarafından geliştirilmesini sağlamıştır. Nasyonal sosyalist hareketin ataları arasında Nietzsche ile Wagner de gösterilmektedir. Fakat kişilerden çok, Almanya'daki mevcut milliyetçilik duyguları, bu hareketin güçlenmesinde etkili olmuştur.⁷³

Nasyonal sosyalizm aslında sadece Hitler'in uygulamasından ibaret olmamıştır. Pek çok filozof ve sanatçı, bu doktrinin temellerini oluşturmuştur. Fakat hiçbiri tek başına nasyonal sosyalizmin yükselişinden sorumlu tutulamaz. Bu düşünce bazındaki nedendense, dönemin siyasi, ekonomik ve toplumsal koşulları daha fazla sorumlu tutulmalıdır.⁷⁴

En meşhur Alman milliyetçi romantiklerinin başında Fichte vardır. Alman milletinin kendi bağımsız devletlerini kurma hakkından bahseder. İyi eğitim görmüş Hıristiyan Avrupalı için doğru olan vatan, kültürel olarak diğerlerinden üstün olan Avrupa devleti olmalıdır; bu da Almanlardır. Fichte'ye göre sadece bir Alman, milletini gerçek ve mantıklı bir şekilde sevebilir.⁷⁵ Fichte, Almanların Napoleon karşısındaki yenilgilerinden yola çıkarak bunun nedenini Alman birliğinin sağlanamamış olmasına bağlamıştır. Devletin, bencil "ben"i toplumcu yapacak şekilde eğitmesi gerektiğinden bahsetmiştir. Alman ulusunun, başkalarında olmayan üstün özelliklere sahip olduğunu savunmuş, saflığını koruması için diğer ülkelerle ticaret ilişkilerinden dahi kaçınması gerektiğini ileri sürmüştür.⁷⁶ Irkın dil ile belirlendiğini savunan Fichte, Almanları savaşa çağırmıştır.

Hegel'e göre her ulusun, diğerlerine benzemeyen kendine özgü "tin"i vardır. Bazı tinler arasında uyum, bazıları arasında zıtlık vardır. Zıtlar savaşır. Savaşta üstün gelen, dünya tinini taşıyan ulus olur. İnsanlığın öncülüğünü yaptığından, bu ulusun aynı zamanda dünya üzerinde egemenlik kurma hakkı da vardır.⁷⁷ Karl Schmitt'in düşüncesi, olumsuz içerikli milliyetçiliğin tanımını yapmaktadır. Schmitt'e göre, ulusu ulus yapan, diğer uluslara karşı nefret etrafında birleşmesidir.

73 G. L. Mosse, "The Mystical Origins of National Socialism", *Journal of the History of Ideas*, Cilt 22, No. 1, Ocak-Mart 1961, s. 81.

74 Zoltan Michael Szaz, "The Ideological Precursors of National Socialism", *The Western Political Quarterly*, Cilt 16, No. 4, Aralık 1963, s. 945.

75 Zoltan Michael Szaz, "The Ideological Precursors of National Socialism", *The Western Political Quarterly*, Cilt 16, No. 4, Aralık 1963, s. 926.

76 Alâeddin Şenel, *Çağdaş Siyasal Akımlar*, İmaj, Ankara, 2001, s. 187.

77 Alâeddin Şenel, *Çağdaş Siyasal Akımlar*, İmaj, Ankara, 2001, s. 186.

Alman milletine, opera eserleri ile kahramanlık bilincini asıl aşıl原因an isim Wagner olmuştur. Nasyonal sosyalistlerin ideologları, kahramanlık üzerinde yoğun bir şekilde durmuşlardır. Hitler'in, "kahraman"ın tarihî rolünden etkilendiği açıktır. Örneğin tarihi yapanın tek bir insan olduğu, Nietzsche'nin, yaratıcıyı insan, kitleleri de boyun eğen yaptığı supermen tezleri önemlidir.⁷⁸ Nietzsche, nasyonal sosyalizm üzerinde etkisi olsa da tam bir nasyonal sosyalist sayılmaz. Yahudilere yönelik hiciv içerikli ifadeleri bulunmakla birlikte, anti-semitik değildir. Düşmanlık derecesinde Hristiyanlık karşıtı olduğunu ve Aryan ırkçısı olmadığını da hatırlatmak gerekir.⁷⁹

Nietzsche ile Wagner'in yarattığı kahraman ve insan kitleleri tezlerinin büyük oranda etkisi ile Hitler, bütün ilerlemeden ve kültürden o büyük bireyi sorumlu tutar. Bu noktada büyük adam ile büyük ırk arasındaki ilişkiyi kurar. Hitler'in düşüncesinde büyük adam, ulusun konsantre halinin ifadesidir. Bu düşüncenin önemi, lider ile takipçileri arasındaki bağlantıyı doğrudan kurmasındadır.⁸⁰ Wagner'in milliyetçi Alman düşüncesine başlıca katkısı, karizmatik bir kral ya da lider tanımı yapmak olmuştur. Aynı zamanda kendisinde ırkçılık ve Yahudi düşmanlığı da mevcut olmuştur.⁸¹ Wagner'in damadı Chamberlain, Alman milliyetçiliği için önemli isimlerdendir. Irkçı düşüncüyü sistematikleştirirken, Hitler'i "Almanya'nın kurtarıcısı" ilan etmiştir.⁸²

Faşizmde olduğu gibi nasyonal sosyalizmde de bir yandan modernleşmenin getirdiği ilkelere yönelik itiraz vardır, diğer taraftan da modernleşmeye özellikle teknik alanda büyük ihtiyaç duyulur. Hitler'in yeniden silahlanarak ülkeyi bir savaş makinesi haline getirme amacına ulaşabilmesi için kentleşmiş ve yüksek düzeyde sanayileşmiş bir toplum gerekmiştir. Bu nedenle Almanya'nın modernleşmeye hiç olmadığı kadar çok ihtiyacı olmuştur. Uçaklar, otomobiller, fabrikalar eskisinden çok daha önemli hale gelmiştir. Sonuç olarak, Naziler zihinlerinde her ne kadar modernleşme karşıtı olsalar da uygulamada bunun aksi olmuştur.⁸³

78 M. Margaret Ball, "The Leadership Principle in National Socialism", *Journal of the History of Ideas*, Cilt 3, No. 1, Ocak 1942, ss. 76-77.

79 Zoltan Michael Szaz, "The Ideological Precursors of National Socialism", *The Western Political Quarterly*, Cilt 16, No. 4, Aralık 1963, s. 934.

80 M. Margaret Ball, "The Leadership Principle in National Socialism", *Journal of the History of Ideas*, Cilt 3, No. 1, Ocak 1942, s. 78.

81 Zoltan Michael Szaz, "The Ideological Precursors of National Socialism", *The Western Political Quarterly*, Cilt 16, No. 4, Aralık 1963, s. 929.

82 Zoltan Michael Szaz, "The Ideological Precursors of National Socialism", *The Western Political Quarterly*, Cilt 16, No. 4, Aralık 1963, s. 930.

83 Gilbert Allardyce, "What Fascism Is Not: Thoughts on the Deflation of a Concept", *The American Historical Review*, Cilt 84, No. 2, Nisan 1979, s. 373.

Alman totaliteryanizminin temelinde modernleşmeye yönelik tepkiler vardır.⁸⁴ Tek bir kişiye/kahramana verilen sorumluluk nedeniyle parlamenter demokrasi tartışmalı hale gelmektedir. Bu kadar yüce ve sorumlu bir büyük lider varken parlamenter demokrasinin rolü önemsizleşmekte, hatta yok olmaktadır. Demokrasinin anarşiye neden olduğuna, sorumluları ortadan kaldırdığına inanılmış, belli bir sınıfın yönetmesi düşüncesine itiraz edilmiştir. Moeller van den Bruck'ün "Plato'dan Hegel'e tüm büyük düşünürler demokrasiyi tanımazlar, çünkü demokrasi uzun vadede kültürün ölmesi anlamına gelir" şeklindeki görüşünün Nazi düşüncesinde etkisi büyük olmuştur.⁸⁵

Nazizmde parlamenter demokrasiye yer olmamasının nedenleri; kitlelerin doğru siyasi kararları veremeyecekleri, parlamentolarda alınan kararlarda hiç kimsenin sorumluluk sahibi olmaması, liderlik ideolojisine zarar vereceği, doğanın aristokratik ilkelerini çiğneyeceği gibi gerekçelerle açıklanmıştır. Bu nedenlerle parlamenter hükümetler, insanlığın çürümesinin en ciddi semptomlarından görülmüştür. Ayrıca Alman Propaganda Bakanı Goebbels'in parlamenter demokrasinin "Alman olmadığını" söylemiş⁸⁶ olmasının etkisini göz ardı etmemek gerekmektedir.

Hitler, parlamenter demokrasiye itiraz ederken "gerçek demokrasi"yi savunmuştur. Bahsedilen "gerçek Alman demokrasisi" için yapılan uygulama, plebisit olmuştur. Fakat plebisitler, hiçbir şekilde vatandaşların yönetim üzerinde kontrol sahibi olmasını sağlamamıştır. Tek amaç aslında birlik ve beraberlik gösterisi olmuştur. Plebisitler, her zaman hükümetler tarafından düzenlenmiş, hiçbir zaman halkın bu yönde talebi olmamıştır. Ayrıca propaganda tekniklerinin insanları emirlere uyma konusunda nasıl yönlendirdiği de unutulmamalıdır. Propagandanın uygulamadaki değeri, özellikle nazi döneminde çok büyük olmuştur.⁸⁷

Nazizm ırkçı olarak bilinmektedir. Ancak ırkçı ideolojinin nazizme ters olduğunu ileri sürmek de mümkündür. Eğer amaç Alman birliğini sağlamak ise, Almanları ırklara göre bölmek ve böylece bazı sınıflara ayrıcalıklar tanımak, bu amaç ile çelişirdi. Önemli olan nokta, Alman ulusunun diğer

84 G. L. Mosse, "The Mystical Origins of National Socialism", *Journal of the History of Ideas*, Cilt 22, No. 1, Ocak-Mart 1961, s. 96.

85 M. Margaret Ball, "The Leadership Principle in National Socialism", *Journal of the History of Ideas*, Cilt 3, No. 1, Ocak 1942, ss. 79-80.

86 M. Margaret Ball, "The Leadership Principle in National Socialism", *Journal of the History of Ideas*, Cilt 3, No. 1, Ocak 1942, s. 80.

87 M. Margaret Ball, "The Leadership Principle in National Socialism", *Journal of the History of Ideas*, Cilt 3, No. 1, Ocak 1942, s. 92.

uluslara üstünlüğü idi. Bunun temelinde ise aslında ırkçılıktan çok milliyetçilik bulunmaktadır.

Nasyonal sosyalist doktrinde insanların eşitsizliği meselesinde iki boyut vardır. İlki, Gobineau, Chamberlain ve Wagner gibi isimlerin etkisindeki ırksal eşitsizliktir. İkinci boyut ise, organik ırksal bir topluluk içindeki insanlar arasındaki eşitsizlik. Hitler, sadece ırklar arasındaki eşitsizliklerden değil, aynı ırk içindeki insanlar arasındaki eşitsizliklerden de bahseder.⁸⁸

Zaman zaman nasyonal sosyalizmdeki ırkçılık ile Darwinizm arasında bağlantı kurulmaya çalışılır. Fakat güçlü olanın hayatta kalması şeklindeki Darwinci düşünce, nasyonal sosyalistler tarafından kabul görmez. Onlara göre sadece Aryan, organik olan insan türüdür ve hayatta kalabilmek için eşitleri ile mücadele etmek gibi bir görevi yoktur, çünkü eşiti yoktur. Aryanlar iki türlü mücadele içindedirler: İçte olan mücadele, onların eşi olmayan kalıntıları yeniden ele geçirmek, dıştaki ise kendilerini Yahudilerden ve teologlardan arındırmaktır.⁸⁹ Yahudilere yönelik nefretin yanı sıra, Hıristiyanlığa yönelik belirgin olmayan karışık yaklaşımlar da geliştirilmiştir. Örneğin İsa'nın bir Aryan prototipi olduğu ileri sürülmüştür.⁹⁰

Nazizm ile ırkçılık arasındaki bağ, ağırlıklı olarak Yahudi düşmanlığında görülür. Hitler'in Yahudileri uygarlıkların çözülmesine neden olan aşağı ırk olarak görmesi, Yahudi kanının yayılması ile Alman ulusunun yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalması düşüncesini beraberinde getirmiştir. Tarih boyunca günah keçisi olarak kullanılan Yahudiler, Hitler zamanında bütün sorunların nedeni olarak görülmüşlerdir. Yahudi düşmanlığının, çoğu zaman sanıldığı gibi, Hitler ile ortaya çıkmış bir akım olmadığı belirtilmelidir. "Yahudi işgali" ve "Yahudi tehdidi" başka ülkelerdeki başka düşünür ve yazarların da ifadelerinde yer almıştır. Drumont'un 1886 yılında yazdığı *La France Juive* (Yahudi Fransa) adlı kitap Fransız dilinde yazılmış ilk modern anti-Semitik çalışma olarak kabul edilmektedir. Yahudi düşmanlığını, Hıristiyanlığa yaptığı vurgularla pekiştiren Drumont, ırkçılığı yine bu bağlamda öne çıkarmıştır.⁹¹ Yahudiler, neredeyse 1000 yıldır Avrupa'da baskıya uğrayan, sürülen, asimile edilmeye ve imha edilmeye çalışılan

88 M. Margaret Ball, "The Leadership Principle in National Socialism", *Journal of the History of Ideas*, Cilt 3, No. 1, Ocak 1942, s. 75.

89 G. L. Mosse, "The Mystical Origins of National Socialism", *Journal of the History of Ideas*, Cilt 22, No. 1, Ocak-Mart 1961, s. 94.

90 G. L. Mosse, "The Mystical Origins of National Socialism", *Journal of the History of Ideas*, Cilt 22, No. 1, Ocak-Mart 1961, s. 92.

91 Michel Winock, *Nationalism, Anti-Semitism, and Fascism in France*, Çev. Jane Marie Todd, Stanford University Press, Stanford, California, 1998, s. 56.

topluluklardandır. Hitler'in getirdiği yenilik, Yahudilerin yok edilmelerinin sistemli bir şekilde gerçekleştirilmesi olmuştur.

Nazizm, faşizmin etkisi altında kalmıştır. Hitler, Mussolini'den etkilendiğini açıklıkla belirtmektedir. Nazizm ile faşizmin ortak noktalarının başında her iki akımın da Fransız Devrimi'ne karşı olması vardır. Fakat ilginç bir şekilde, her iki akım da Fransız Devrimi ile yayılan milliyetçilik ideolojisi üzerine kurulmuşlardır.⁹² Liderlik kültürü, şef kavramı, lidere ulu değer yüklenmesi ve kararların tek kişi tarafından alınmasının düşünülmesi her iki harekette de vardır. Elitist yaklaşım çerçevesinde parlamenter demokrasi karşıtlığı bir diğer ortak noktadır. Hitler, kendisine demokrasi karşıtı denmemesi için önlemini almış, önemli konularda plebisit yaparak halka danışmıştır. Tabii burada propaganda ile yönlendirme ve soruların dolambaçlı şekilde yöneltilmesi önemlidir. *Duce* ve *Führer*, güçlerini devlette sahip oldukları görev ya da işlevlerinden değil, faşist partinin varlığından ve bu partinin lideri olarak kişisel konumlarından almışlardır.⁹³

1930'lu yıllarda faşizm; diktatörlük, Yahudi katliamı, özgürlüklerin ihlali; faşizm karşıtlığı ise insanlığı seçmek anlamına gelmiştir. 1950'lerden sonra ise nazizm, Marxizm gibi bir tür totaliterlik olmuştur. Faşizmden sonra nazizm ortaya çıktığından, faşizm nazizm ile eş anlama gelmiş; nazizm totaliteryenizm ile, totaliteryenizm ise terör ve toplama kampları ile eş anlama gelmiştir.⁹⁴

Mussolini, ilk başlarda faşizm için sürekli olarak "bizim" kelimesini kullanmıştır. Çünkü Mussolini'ye göre bu hareket tamamen İtalyan olup ithal bir ürün değildi. Daha sonraki dönemlerde, birçok kişi tarafından entelektüel bir hareket olarak değerli kabul edildiğini, ancak bunun düşmanlar tarafından inkâr edildiğini söylemiştir. Nazizm ortaya çıktığında, faşizmin nazizm karşısında tanımlanması gerektiği sorunu ile karşı karşıya gelmiştir. Nazizm İtalya'da, pagan ve anti-semitik olmakla eleştirilmiştir.⁹⁵

Nasyonal sosyalist Almanya, İtalya'dan farklı olarak, kutsiyeti devlete yüklememiştir. Mistik olan, ırk düşüncesidir. Bu toplumun somutlaşması *Führer*'in kişiliğinde gerçekleşir. Almanya'daki uygulamada Mussolini'nin

92 Alâeddin Şenel, *Çağdaş Siyasal Akımlar*, İmaj, Ankara, 2001, s. 186.

93 Georges Bataille ve Carl R. Lovitt, "The Psychological Structure of Fascism", *New German Critique*, No. 16, Kış 1979, s. 83.

94 Gilbert Allardyce, "What Fascism Is Not: Thoughts on the Deflation of a Concept", *The American Historical Review*, Cilt 84, No. 2, Nisan 1979, s. 382.

95 Gilbert Allardyce, "What Fascism Is Not: Thoughts on the Deflation of a Concept", *The American Historical Review*, Cilt 84, No. 2, Nisan 1979, s. 382.

devlet ile egemenlik değeri arasındaki kimlik, gerekli bir teori olarak görülmemiştir.⁹⁶ Faşizmden başlıca farkı; faşizm devlet üzerinde yoğunlaşırken nasyonal sosyalizmin ulus üzerinde yoğunlaşmasıdır. Faşizmde ırkçılık yoktur. Devletin üstünlüğü söz konusudur, fakat ırklarla ilgili bir üstünlük iddiası bulunmaz. Nazizmde üstün olan devlet değil halktır. Faşizmde devlet amaç, nazizmde devlet araçtır. Nazi devletinin amacı, dışarıda yayılmacılık, içeride ırk temelli bir dünya görüşüdür. Nazizm ile faşizmi ayıran önemli noktalardan biri nazizmdeki “*völkisch*” gelenekselcilik olmuştur. Bu, dünya ve insanın Alman halkının milli bilincinin içine işlemesini ifade eder. Tehlikeli olan budur.⁹⁷

Bazılarına göre faşizm modernleşme süreci içindeki gelişim aşamalarından biri olarak kabul edilir. Böyle bakıldığında Almanya’daki nazizm, faşizm olamaz. Çünkü Hitler iktidara geldiğinde Almanya zaten tam anlamıyla sanayileşmiş bir ülkedir.⁹⁸ Bu düşünce ile benzer şekilde, nazizm ile İtalyan faşizmi arasındaki en belirgin farkı, bu ideolojilerin içine doğduğu toplumlarda arayanlar bulunmaktadır. Örneğin biri, Batı Avrupa’nın en gelişmiş sanayi toplumlarından birinde, diğeri ise büyük ölçüde geri kalmış bir toplumda ortaya çıkmıştır. Sadece bu gerçek dahi, iki hareketi tektipleştirmeyi zorlaştırmaktadır.⁹⁹

Aslında iki hareket arasındaki farkı şöyle açıklamak en doğru yaklaşım gibi görünmektedir: Avrupa, İtalyan faşizmi ile yaşayabilirdi. Mussolini yönetimindeki devlet dahi bir partner olarak kabul edilebilirdi. Fakat diğer ülkelerdeki faşistlerin dahi Hitler ile yaşaması imkansız olmuştur.¹⁰⁰

Aşırı Sağ

“Sağ” ve “sol”un ortaya çıkışı Fransız Devrimi’ne kadar gider. Meclis toplantısında kralı destekleyenler kralın sağına, radikaller ise soluna oturmuştur. Bu düzen daha sonra da devam etmiştir. Böylece sağ muhafazakâr, sol ise devrimci olarak adlandırılmaya başlamıştır. İlerleyen

96 Georges Bataille ve Carl R. Lovitt, “The Psychological Structure of Fascism”, *New German Critique*, No. 16, Kış 1979, s. 83.

97 Gilbert Allardyce, “What Fascism Is Not: Thoughts on the Deflation of a Concept”, *The American Historical Review*, Cilt 84, No. 2, Nisan 1979, s. 383.

98 Gilbert Allardyce, “What Fascism Is Not: Thoughts on the Deflation of a Concept”, *The American Historical Review*, Cilt 84, No. 2, Nisan 1979, s. 372.

99 Gilbert Allardyce, “What Fascism Is Not: Thoughts on the Deflation of a Concept”, *The American Historical Review*, Cilt 84, No. 2, Nisan 1979, s. 372.

100 Gilbert Allardyce, “What Fascism Is Not: Thoughts on the Deflation of a Concept”, *The American Historical Review*, Cilt 84, No. 2, Nisan 1979, s. 377.

zamanlarda daha karmaşık bir hal almıştır. Her iki akım da merkezden aşırıya kadar uzayan bir yelpazeye sahiptir. İlginç olan nokta, sağda ya da solda aşırıya gidildiğinde, aslında birbirine ne kadar yaklaşıldığıdır. Aşırı sağdaki faşizm ile aşırı soldaki komünizm arasındaki benzerlikler şaşırtıcıdır. Mussolini'nin düşünceleri arasında Marx'ın görüşlerinden önemli etkiler bulunmaktadır. Bugün sağ ve sol arasındaki ayırım çok daha azdır.

Bir partinin aşırı sağda olup olmadığının anlaşılabilmesi için, parti programındaki bazı kilit politikalar, ideolojik çağrışımlar, üyelerin genel yapısı, ilişkide bulunduğu örgütler, partilerin isimleri, seçmenlerin düzeyi gibi birçok veriden faydalanılabilir.¹⁰¹ Aşırı sağ yerine kimi zaman radikal sağ, milliyetçi, popülist, göç karşıtı, sistem karşıtı gibi kelimeler de kullanılmaktadır.

Aşırı sağın yükselişi 1980'lerde başlamıştır. Bu dönem aynı zamanda ekonomik yükselişte bir duraklama dönemini, işsizlikte artışı ve Avrupa dışı göçmen akımlarını temsil etmektedir. Aşırı sağ partilerde, kurulu sosyo-kültürel ve sosyo-politik sisteme yönelik eleştiri vardır. Bireysel edinimleri savunur, devletin rolünü sınırlar, vergilerde kesintilere gidilmesinden yanadır, bireysel ve sosyal eşitliğe, dolayısıyla refah devletine karşıdır, marjinal grupların toplumsal entegrasyonuna da, onların demokratik haklardan faydalanmasına da itiraz eder. Hâkim kültüre vurgu yapar.¹⁰² Aşırı sağ partilere kimi zaman popülist denmesinin nedeni, popüler duygulara hitap etmesidir. Bunlar; korku, nefret, tehdit, tehlike, güvenlik, kanun ve düzenin sağlanması, suçla mücadele, ahlâkî ve geleneksel değerlerdir.

Aşırı sağ partiler mevcut siyasi partilerin, toplumun en önemli ve en acil sorunlarının çözümünde yetersiz kaldığına vurgu yapmaktadırlar.¹⁰³ Genel olarak çokkültürlülük, kadın-erkek eşitliği, eşcinsel hakları, çevrenin korunması gibi sosyal demokratların önem verdiği konularda görüşleri bulunmaz ya da sol kesim ile ters düşerler. Çoğu Avrupa Birliği'ne karşı değildir. Ancak, Birliğin ulus-üstü federal bir yapıya bürünmesine itiraz ederek daha gevşek bir yapıyı; diğer bir ifadeyle "devletler Avrupası"nı savunurlar.

101 Avrupa'daki başlıca aşırı sağ parti örneklerine bakıldığında; Fransız Ulusal Cephe (FN), Danimarka Halkın Partisi (DF), Norveç İlerleme Partisi (FrP), Belçika'nın Flemen Çıkanı (VB), Avusturya Özgürlük Partisi (FPÖ), Avusturya'nın Geleceği için Birlik (BZÖ), Hollandalı Pim Fortuyn Listesi (LPF), İtalyan Kuzey Ligi (LN) ile Ulusal Birlik (AN), Alman Milliyetçi Demokrat Parti (NPD) gösterilebilir.

102 Hans-Georg Betz, "The Two Faces of Radical Right-Wing Populism in Western Europe", *The Review of Politics*, Cilt 55, No. 4, Sonbahar 1993, s. 664.

103 Hans-Georg Betz, "The Two Faces of Radical Right-Wing Populism in Western Europe", *The Review of Politics*, Cilt 55, No. 4, Sonbahar 1993, s. 671.

Milliyetçilik anlayışına bakıldığında, aşırı sağ partilerin, daha çok kendi milletinin üstünlüğü şeklinde değil, yabancı unsurların temizlenmesi şeklinde bir görüşe sahip olduğu görülmektedir. Bu yabancı unsurlar, Avrupa ya da Batı dışı unsurlardır. Geçmişteki aşırı sağ hareketlerden farklı olarak Yahudileri Batı'nın bir parçası olarak kabul ederler. Bir zamanlar Yahudilere yöneltilen günah keçiliği, işgalcilik, aşağılama, yok etme istekleri bugün Müslümanlara yönlendirilmiştir.

Aşırı sağ partilerin, geçmişteki örnekleri ile önemli bir benzerliği, güçlü ve popüler liderlerdir. Jean-Marie Le Pen, Jörg Haider, Pim Fortuyn, Geert Wilders gibi isimler partilerinin ve hareketlerinin önüne geçecek kadar önemli hale gelmişlerdir. Bu partilerin bir başka özelliği, seçim kampanyalarının diğerlerine göre daha ilgi çekici, ses getirici, hatta kimi zaman skandal ve suç içerikli olmasıdır. Irkçılık ve hakaret gibi nedenlerle ceza aldıkları görülmektedir.

Aşırı sağ partiler, “kaybedenlerin tercihi” olarak bilinir. Çünkü aşırı sağa oy verenler genellikle düşük eğitim düzeyine sahip, düşük yaşam kalitesi olan çevrelerde yaşayanlar, işçi sınıfı mensupları, genç erkeklerdir. Aslında sadece kaybedenlerin değil, “modernleşme nedeniyle kaybedenlerin” partisi olarak nitelendirmek daha doğru görünmektedir.

Her ne kadar aşırı sağ sınıfına giren partilerin özelliklerini saymak mümkünse de, tamamını aynı kategoriye yerleştirmek zordur. Bazı partilerde yabancı düşmanlığı zayıftır, bazılarının ekonomi politikaları liberal değildir, bazıları ulusal çıkarları değil yerel çıkarları savunur, bazıları ise eşcinsel liderlere sahiptir.

Bu partilerin başarısının temelinde, tek başına ekonomi değil göç karşıtlığı vardır. 1980’li yıllara kadar zayıf kalan aşırı sağ hareketlerin göç konusunun gündeme gelmeye başlamasından faydalanarak göç karşıtlığını benimsemeleri, oylarını yükseltmelerinde etkili olmuştur. 1980’lerde göçmen sayısında hızlı bir yükseliş yaşanmıştır. Üstelik bu göçmenler eskisinden farklı olarak, İtalya, Portekiz gibi Avrupalı Hıristiyan ülkelerden değil, Avrupa dışındaki farklı din, renk ve kültürlerden gelmişlerdir.

Aşırı sağ partilerin yüksek oy oranlarını almasında protesto oylarının etkisini atlamamak gerekir. Merkezdeki partileri cezalandırmanın en iyi yolu marjinal partilere oy vermektir. Son yıllarda Avrupalılar bunu daha sık bir şekilde yapmaktadırlar. Özellikle yerel seçimler ya da Avrupa Parlamentosu seçimleri gibi daha az önemli olan ikinci derece seçimlerde,

protesto oyları yükselmektedir. Dolayısıyla, aşırı sağ partilere oy veren her seçmenin ırkçı, aşırı milliyetçi ya da göç karşıtı olduğunu ileri sürmek doğru olmayacaktır.

Neo-Faşizm / Neo-Nazizm

Bugün Avrupa'daki aşırı sağ hareketler zaman zaman neo-faşist ya da neo-nazi olarak adlandırılmaktadır. Neo-faşist veya neo-nazi dendiğinde Mussolini ile Hitler'in akla gelmemesi gerekmektedir. Neo-faşist hareketlerin faşist hareketlere göre en belirgin farkı, demokrasiyi kabul etmeleri ve demokrasiden yana olmalarıdır. Saldırgan ve yayılmacı bir dış politikaya sahip değillerdir, mevcut ulusal sınırlardan hoşnutturlar. Planlamacılık yerine serbest piyasa ekonomisini, ekonomik özgürlükleri desteklerler.

Neo-nazizm, nazi simgelerinin yasak olması sebebiyle faşizm kadar belirgin bir biçimde kendisini gösterememiştir. Dazlaklar ilk kez 1960'lı yıllarda İngiltere/Londra'da hippilere karşı olarak ortaya çıkmışlardır. Bu işçi sınıfı ağırlıklı gençlik grubu, sonraki dönemlerde eşcinseller, üst sınıf üniversite öğrencileri, siyahlar, yabancılar, göçmenler gibi grupları da karşı oldukları listesine almışlardır. Milliyetçilik ise sonradan eklenmiştir. Neo-faşist olarak adlandırılan gruplarla benzer özellikler göstermektedirler. Ancak Müslümanların yanında Yahudileri de düşmanları olarak görmeye devam etmektedirler.

Neo-faşistlere göre ülkedeki yabancılar başlıca düşmandır. Anti-semitizm suç olduğundan ve Yahudiler artık "kabul edildiğinden", düşmanlık Müslümanlara yöneltilmiştir. Ayrıca biyolojik ırkçılık yerine kültürel ırkçılık mevcuttur. Başka bazı itirazlar da vardır: ABD'nin üstünlüğü, globalleşme, Avrupa Birliği'nin ulus-üstü yapılanması, göç gibi.

Kimileri, faşizmi sabit ve durağan bir varlık gibi değil, kendi içinde çelişkilerle dolu olan ve temeli sabit olmayan bir hareket olarak düşünürler.¹⁰⁴ Kimilerine göre, faşizm bir ideoloji iken bazılarına göre değildir. Çünkü teorik bakış açıları içeren bir düşünce sistemi değildir. İnsanlığa ne önemli bir bilgi, ne tarihsel bir bakış ne de geleceğe yönelik bir ideal katkısı olmuştur. Aslında 1945 yılında ortadan kalktığı düşünüldüğünde, geriye kalan bir şey olmadığından, yine ideoloji olarak kabul etmek güçtür. Yine de faşizm olmuştur, gerçektir. Fakat bir adam ve örgütlerin isimlerinden daha fazla bir

104 Mark Antliff, "Fascism, Modernism, and Modernity", *The Art Bulletin*, Cilt 84, No. 1, Mart 2002, s. 165.

şey olmamıştır. Bu insanlar yenildiğinde ve örgütleri ortadan kalktığında faşizm de beraberinde tarihe gömülmüştür.¹⁰⁵ Genel düşünce faşizmin II. Dünya Savaşı sonrasında öldüğü yönündedir. Bu nedenle, birçok düşünürce göre 1919-1945 dönemi, faşizm dönemi olarak adlandırılarak tarihte kalmalıdır.¹⁰⁶

Faşizme yönelik aşağılayıcı ve yok sayıcı tutumlar bugünkü varlığının üzerini kapatmaya yetmemektedir. Faşizm gibi radikal hareketler II. Dünya Savaşı felaketi, diğer bir ifadeyle Holokost sonrasında Avrupa'da ortadan kalkmış gibi görünmüştür. Fakat Soğuk Savaş sona erdikten sonra, 1990'lı yıllarda bu hareketler yeniden ortaya çıkmıştır. Aslında bu radikal eğilimlerin ölmediğini, sadece bastırıldığını söylemek mümkündür. Yeniden çıkan ve tabii ki dönemin şartlarına göre revize edilen ideolojiler “neo-faşizm”/“yeni faşizm” gibi isimlerle tanımlanmışlardır.

Günümüzde neo-faşizm tahmin edilenden ve görünenenden daha tehlikelidir. Çünkü artık bu tür hareketler 1990'lı yıllardaki gibi aşırı sağ partilerin tekelinde olmayıp, merkezdeki partiler tarafından da benimsenebilmektedir. Böylece bir yandan neo-faşist/neo-nazi/aşırı sağ söylemler meşrulaştırılmakta, diğer taraftan da daha fazla seçmene ulaşılmaktadır.

Avrupa Tarihinde İnsanlığa Karşı İşlenen Suçlara Örnekler

Nüremberg Mahkemesi, insanlığa karşı suçları şöyle sıralamaktadır: cinayet, imha, kölelik, sınır dışı etme, siyasi, ırksal veya dinî sebeplere dayanarak zulmetme, herhangi bir sivil nüfusa yönelik gayri insanî eylemler.¹⁰⁷ Uluslararası Ceza Mahkemesi ise insanlığa karşı suçların kapsamını genişleterek listeyi uzatmıştır. İnsanlığa karşı suç, listede sayılanlardan herhangi birinin herhangi bir sivil nüfusa yaygın veya sistemli bir şekilde yöneltilmesidir: cinayet, imha, kölelik, sınır dışı etme, hapsedme veya fiziksel özgürlüğü kısıtlama, işkence, tecavüz, seks köleliği, zorla fahişelik yaptırma, zorla hamile bırakma, zorla kısırlaştırma veya her türlü cinsel şiddet, siyasi, ırksal, ulusal, etnik, kültürel, dinî, cinsiyete dayalı olarak herhangi bir gruba zulmetme, kişilerin fiziksel ya da zihinsel sağlıklarına ciddi zararlar verici

105 Gilbert Allardyce, “What Fascism Is Not: Thoughts on the Deflation of a Concept”, *The American Historical Review*, Cilt 84, No. 2, Nisan 1979, s. 385.

106 Gilbert Allardyce, “What Fascism Is Not: Thoughts on the Deflation of a Concept”, *The American Historical Review*, Cilt 84, No. 2, Nisan 1979, ss. 387-388.

107 1946 Nüremberg Mahkemesi'nin Kurucu Anlaşması ve Mahkeme'nin Kararına göre Uluslararası Hukuk İlkeleri, *Ermeni Sorunu. Temel Bilgi ve Belgeler*, Ömer Engin Lütem (der), Genişletilmiş 2. Baskı, Terazi Yayıncılık, Ankara, 2009, s. 459.

diğer insanlık dışı eylemler. Nüremberg Mahkemesi ile başlayan insanlığa karşı suçların hukuk çerçevesinde tanımlanması aslında hâlâ devam eden bir süreçtir. Önemli olan nokta, savaş suçları ile insanlığa karşı suçlar arasında bir ayırımı gidilmesi olmuştur.¹⁰⁸

Sıklıkla “geçmişte gerçekleşmiş olan tarihî adaletsizlikler” şeklinde bir kavramdan söz edilir. Bu, devletler tarafından yapılmış olan insanlığa karşı “hata”lara işaret etmektedir.¹⁰⁹ Örneğin Amerikan yerlilerinin sömürgeleştirilmesi, kölelik, totaliter rejimler, Holokost, Japon asıllı Amerikalıların II. Dünya Savaşı sırasında enterne edilmeleri, Alaska’nın temizlenmesi, zorla göç ettirmeler ve soykırım, geçmişin “tarihî adaletsizlikleri” sınıflandırmasına giren örneklerdir.

Avrupa tarihi, insanlığa karşı suçlar konusunda zengindir. Birçok görüşe göre Avrupa, soykırımlar ve katliamlar tarihidir. Bugün çoğunlukla Ortodoksların 17. yüzyılın sonlarında Balkanlardan Habsburg’a sürülmesi, bölgenin Müslümanlardan ve İslam kalıntılarından temizlenmesi gibi Balkanlardaki etnik temizleme örnekleri hatırlanmaktadır. Ancak etnik temizleme uygulamalarının Orta Avrupa’daki tarihi de eskidir. Ve her ne kadar fazla dile getirilmese de, Balkanlardaki vahşetin en az benzerleri, İngiltere ve Fransa topraklarında da görülmüştür.¹¹⁰

20. yüzyıl gibi yakın bir tarihe bakıldığında dahi, “Avrupa merkezci” (*europicentric*) olduğu, şiddetin ve devrimlerin yüzyılı olduğu görülmektedir.¹¹¹ İnsanlığa karşı suçların çıkış kitası olarak Avrupa’yı gösterirken, “Batı” olarak geniş çerçevede ele alarak ABD’yi dahil etmek bir yaklaşım olabilirdi. Ancak Amerikan tarihinde işlenen ve bugünkü ABD devleti tarafından üstlenilen suçlar dahi aslında Avrupalılara aittir. Amerikan yerlilerine yönelik mezalim; İngiliz, Hollandalı, Portekiz, Alman, Fransız, İskandinav, İrlandalı gibi Avrupa asıllı Amerikalılar tarafından işlenmiştir.¹¹²

Avrupa’da en fazla tartışılan insanlığa karşı suç sömürgeciliktir. Bu konunun sürekli gündemde olmasının nedeni, hâlâ birçokları tarafından suç, hatta kötü

108 İnsanlık dışı suçların nasıl belirlendiği konusunda düşündürücü bir tartışma için bkz. Richard Vernon, “What is Crime Against Humanity?”, *The Journal of Political Philosophy*, Cilt 10, No. 3, 2002, ss. 231-249.

109 Katrina Miriam Wyman, “Is There a Moral Justification for Redressing Historical Injustices?”, *Vanderbilt Law Review*, Cilt 61, No. 127, 2008, s. 133.

110 István Deák, “A Somewhat Pessimistic View of Charles Ingrao’s Understanding Ethnic Conflict in Central Europe”, *Nationalities Papers*, Cilt 27, No. 2, 1999, s. 319.

111 Vinay Lal, “The Concentration Camp and Development: The Pasts and Future of Genocide”, *Patterns of Prejudice*, Cilt 39, No. 2, 2005, s. 221.

112 Sefa M. Yürükel, *The History of Genocide I*, Near East Publishing, Lefkoşa, Kasım 2004, s. 34.

bir şey olarak dahi kabul edilmemesindedir. Bu durum, sömürgecilik meselesi ile ilgili tartışmaların uzamasına sebep olmaktadır. Örneğin Fransız ders kitaplarına kısa süre önce eklenen “sömürgeciliğin, uygulanan ülkelere fayda getirdiği” şeklindeki ifade büyük tartışmalar getirmiştir. Sömürgeciliği, “Avrupalıların daha statik toplumlarda yaşayanlara teknik götürmesi” şeklinde tanımlayanlar¹¹³ olduğu müddetçe, sömürgeciliğin suç olup olmadığı konusu tartışılmaya devam edecektir.

Avrupalıların sömürge halklarına medeniyet götürmesi üzerinde durmasına bakılarak, aslında istediklerinin Afrika'nın toprakları değil, insanları olduğunu söylemek mümkündür.¹¹⁴ Bu durum, Avrupalıların Afrika veya diğer topraklara yönelik istilalarını “savaş” olma halinden çıkararak, insanlığa karşı suç haline getirmektedir.

Avrupalılar, bugün olduğu gibi, o dönemlerde de sömürgeciliğin aslında doğru ve ahlakî olduğunu kanıtlamaya çalışmışlardır. “Geri kalmış ırklar” kendilerini “medeniyete adapte edemeyenler” olarak aşağılanarak¹¹⁵ sömürmenin gayriahlâkîliğine bir gerekçesi bulunmuştur. Her ne kadar medeniyet götürülme çabasından bahsedilse de, bir yandan sömürgeler geri bırakılmıştır. Eğer medeniyet, kalkınma ve gelişme konusunda “normal” seviyeye gelirlerse sömürge güçlerinin, “asıl işi bittiğinden” bu toprakları terk etmesi gerekecekti. Bu nedenle bu toplumların özellikle düşünce boyutunun geri kalması önemli olmuştur. Örneğin Fransa, geleneksel Arap aristokrasisini ortadan kaldırmıştır.¹¹⁶ Bu, entelektüellerin ortadan kalkması anlamına gelmektedir; dolayısıyla toplumun geri kalmışlıktan kurtulamamasına hizmet etmiştir.

Sömürgecilik, sadece belli bir toprağın kaynaklarına el konması ile sınırlı olmamıştır. Latin Amerika'daki tarım arazilerinin, köylerin tahrip edilmesi, Maya ve Aztek medeniyetlerinin ortadan kaldırılması,¹¹⁷ ortada bir savaş dahi yokken yapılması nedeniyle soykırım olarak kabul edilebilir. Belçika'nın Kongo'da vahşet içeren uygulamaları, İtalya'nın Libya ve Etyopya'daki yönetimi insanlığa karşı suç teşkil etmektedir. Amerikan yerlilerine yapılanlar bilinmektedir. Benzer şekilde, Avustralya yerlilerine yönelik İngilizlerin gerçekleştirdiği katliamlar ve kötü muamele de çoğu zaman soykırım kategorisine sokulmaktadır.¹¹⁸ Kısacası liberal demokrasilerin üçüncü dünya

113 Stewart C. Easton, *The Twilight of European Colonialism*, Bradford&Dickens, Londra, 1960, s. 540.

114 Victor Kiernan, *The Lords of Human Kind*, Serif, Londra, 1995, s. 16.

115 Victor Kiernan, *The Lords of Human Kind*, Serif, Londra, 1995, s. 276.

116 Anthony Clayton, *The Wars of French Decolonization*, Longman, Londra ve New York, 1994, s. 109.

117 Sefa M. Yürükel, *The History of Genocide I*, Near East Publishing, Lefkoşa, Kasım 2004, s. 41.

118 Sefa M. Yürükel, *The History of Genocide I*, Near East Publishing, Lefkoşa, Kasım 2004, s. 62.

ülkelerindeki uygulamaları sömürge kategorisindedir.¹¹⁹ Sömürge güçleri Fransa ile İngiltere arasında yapılan karşılaştırmalarda, Fransızların İngilizlerden çok daha insafli olduğu ileri sürülürdü. Ancak Cezayir'in direnişi savaşa döndüğünde Fransa'nın işlediği insanlık suçlarının arasına soykırım da dahil edilmiştir. Aşırı şiddet ve işkencelere Fransız kamuoyu dahi dayanamayarak tepki vermiştir. Fransa'nın kullandığı "kendi içinde eritme" girişimi, Cezayir halkının ve kültürünün ortadan kalkmasını amaçlamıştır. Bu yöntem, bir taraftan Cezayirlilerin Fransızlaştırılmasını, diğer taraftan Fransızların Cezayir'e yerleştirilmesini içermiştir.¹²⁰ Bu, kültürel soykırım olarak kabul edilmektedir.

Avrupalılar, sömürgeleştirdikleri bölgelerdeki yerel kültüre, geleneklere ve toplumsal hayata zarar vermiş, bu bölgelerin özgürce gelişmelerini engellemişlerdir. Böylece bir insanlık suçu daha işlemişlerdir. Bugün hâlâ Avrupalılar arasında, sömürge dönemindekine benzer görüşlere sahip olanlar vardır. Avrupalılar "beyaz adam", diğerleri "aşağı ırk" olarak görülmekte, ayrımcılık devam etmektedir.¹²¹

Bazı yazarlara göre sömürgecilik zaten başlı başına soykırımdır. Bu şekilde düşünmeyenler ise, sömürgeciliği en azından bir savaş suçu olarak görmektedirler.¹²² Sömürgelerde yaşananlar; işkence, insanlık dışı muamele, kişilere ve mülklere saygının olmaması, hapis cezaları, yerlerinden etme, zorla başka yere nakletme, adil ve eşit yargı hakkının tanınmaması, mülke el koyma gibi suçları da içermiştir.¹²³

Sömürgeciliğin soykırımın çeşidi olduğunu düşünenler arasında, nazi Almanyası politikaları ile sömürgecilik politikaları arasında bağlantı kuranlar da vardır. Örneğin, Nazi Almanyası ile sömürgecilik politikaları arasındaki en ilginç paralellik, Almanya'nın Sovyetler Birliği'ne yönelik başlattığı savaşın iki Avrupa gücü arasında olmasına rağmen, uluslararası hukuku ihlal eden ve böylece kural tanımayan diğer sömürge savaşlarını hatırlatan bir şekle bürünmüş olmasıdır. Almanya'nın Güneybatı Afrika'da Herero ile Namalara, kadın ve çocuklar da dâhil olmak üzere yaptıkları arasında toplama kamplarına hapsedilerek yarısının ölümüne sebep olmak vardı. Aynı tutum II.

119 David D. Roberts, "How Not to Think about Fascism and Ideology", *Journal of Contemporary History*, Cilt 35, No. 2, Nisan 2000, s. 70.

120 Raimondo Luraghi, *Sömürgecilik Tarihi*, Cilt I, Kitap Deyince Yayınları, 2000, ss. 307-308.

121 Sefa M. Yürükel, *The History of Genocide I*, Near East Publishing, Lefkoşa, Kasım 2004, ss. 32-33.

122 Nicola Labanca, "Colonial Rule, Colonial Repression and War Crimes in the Italian Colonies", *Journal of Modern Italian Studies*, Cilt 9, No. 3, 2004, s. 302.

123 Nicola Labanca, "Colonial Rule, Colonial Repression and War Crimes in the Italian Colonies", *Journal of Modern Italian Studies*, Cilt 9, No. 3, 2004, s. 306.

Dünya Savaşı sırasındaki Rus savaş eserlerine de uygulanmıştır. Halk için alan açma düşüncesi ve dünya tarihinin biyolojik yorumu, sömürgecilik ile nazi yayılmacı politikaları arasındaki temel paralellığı oluşturmaktadır.¹²⁴

Sömürgecilikle bağlantılı olan bir başka insanlık suçu, köleliktir. 15. ve 19. yüzyıllar arasında milyonlarca Afrikalı, yaşadıkları yerlerden, yurtlarından, evlerinden kopartılarak zorla çalıştırılmak için Avrupa ve ABD topraklarına götürülmüştür. Buradaki suç sadece bireylerin sahiplenilmesi ve zorla çalıştırılması değil, aynı zamanda hiçbir sebep yokken, sırf ekonomik ihtiyaçlar doğrultusunda yerlerinden yurtlarından edilmesidir.

Kölelik, M.Ö. 2000 yılında dahi sorgulanmayan, olağan bir sistem olarak mevcut olmuştur. Ancak Babil Kralı Hammurabi, köleleri insan olarak kabul ederek kölelere muameleyi ve onların statülerini düzenleyen uzun bir dizi kanun hazırlamıştır. Bunların arasında sahiplerin ortada gerekçe yokken kölesini öldürmesinin yasaklanması vardır.¹²⁵ Roma döneminde de kölelik sistemi mevcut olmuştur. Ancak gerek kölelerin hakları gerek sahiplerinin köleler üzerindeki gücünün sınırlı olması bakımından, modern Avrupa kölelik kurumundan daha insanî olduğu genel kanıdır.¹²⁶ Avrupa’da köleler farklı bir sınıf oluşturmuştur. Bu sınıf, “kökü olmayan”, “dışarıdan gelen”, tarih dışı bireyler olarak muamele görmüşlerdir.¹²⁷

Afrika ve Güney Doğu Asya’dan gerçekleştirilen köle ticaretleri ile iş gücü ihtiyacı ucuz yolla karşılanmıştır. Özellikle madencilik ve tarımda kullanılan ve çok kârlı olduğu fark edilen köle ticareti 17. yüzyılda sistemli bir şekilde başlamıştır.¹²⁸ Avrupalılar, kendi ekonomilerini kolay ve ucuz yoldan geliştirirlerken insanlık suçu işlemekte oldukları önemsiz kalmıştır. Eğer köle sistemi olmasaydı, Amerika’nın bugünkü gücüne kavuşacak kadar gelişemeyeceği genel kanıdır.¹²⁹

Kölelik kurumunun meşruiyeti ve ahlakiliği, ilk olarak Aydınlanma dönemi entelektüelleri tarafından sorgulanmış ve kölelik karşıtı kampanya başlamıştır. 19. yüzyılın ortalarında köleliğin yasaklanma sürecine girildiği görülmektedir.

124 Jürgen Zimmerer, “The Birth of the Ostland out of the Spirit of Colonialism: A Postcolonial Perspective on the Nazi Policy of Conquest and Extermination”, *Patterns of Prejudice*, Cilt 39, No. 2, 2005, ss. 203-208.

125 Susanne Everett, *History of Slavery*, Grange Books, Londra, 1997, s. 16.

126 Antik dönem ve modern dönem kölelik sistemlerinin karşılaştırılması için bkz. Enrico Dal Lago ve Constantina Katsari, *Slave Systems. Ancient and Modern*, Cambridge University Press, Cambridge, 2008.

127 Herbert S. Klein, *The Atlantic Slave Trade*, Cambridge University Press, Cambridge, 1999, s. 1.

128 Sefa M. Yürükel, *The History of Genocide I*, Near East Publishing, Lefkoşa, Kasım 2004, ss. 28-29.

129 Herbert S. Klein, *The Atlantic Slave Trade*, Cambridge University Press, Cambridge, 1999, s. 102.

ABD’de ise kölelik ile ilgili olumsuz düşünceler daha çok tanrı ve günah korkusu ile bağlantılı olmuştur.¹³⁰

İnsanlığa karşı suç olarak kabul edilmesine ve yasaklanmış olmasına rağmen bugün hâlâ bazı Batılı (Fransa) ve Batı dışı (Pakistan) ülkelerde köleler çalıştırılmaktadır. Birleşmiş Milletler bu konuda çalışmalar yapmaktadır. Bu arada Avrupa Birliği; zorla çalıştırma, insan kaçakçılığı ve köleliği 2000 yılında yasaklamıştır.¹³¹

Almanların gerçekleştirdiği Herero katliamı, bazıları tarafından yüzyılın ilk soykırımı olarak kabul edilir.¹³² Avrupa tarihindeki etnik temizlik ve soykırımlar sadece sömürge topraklarında yapılanlarla sınırlı değildir. Etnik temizlik; planlanmış ve kasıtlı olarak belli bir toprak parçasının etnik özellikleri çerçevesinde istenmeyen nüfustan arındırılmasıdır.¹³³ Bir başka ifadeyle, etnik olarak farklı olan grupların zorla ülkeden sürülmesi ya da soykırım ile ortadan kaldırılmasıdır. Ancak imha ve yok etmenin mutlaka etnik özellikler çerçevesinde olması gerekmez. Nasyonal sosyalizm, aşırı milliyetçilik örneği göstererek nazilerin Holokostu ile sonuçlanmıştır. Fakat sadece milliyetçi saik şart değildir. Marxizm de aynı şekilde şiddet içeren sonuçlara neden olmuştur. Stalin’in Ukraynalılara uyguladığı da bir tür soykırım olarak kabul edilebilir.

Cüzamlılara, cadılara, eşcinsellere ve dinsizlere yönelik katliamlar soykırım sınıfına sokulmamaktadır. Ancak etnisite, ırk, dil gibi özellikler olmadan belli bir grubun sırf öyle olduğu için imha edilmesi de soykırım grubuna sokulabilir. Cüzamlılar farklı ırklara ve milliyetlere mensup olabilirler, ancak hepsinin ortak yanı cüzam hastalığını taşımakta olmalarıdır. Bu insanların öldürülme sebebi cüzamlı olmaları ise, o halde bu da soykırım kabul edilebilir. Avrupa’daki yaklaşım, cüzamlıların ahlakî yozlaşmanın sonucu olduğu, günahkar olarak görülerek toplumun bütününden ayrılması gerektiği düşüncesi nedeniyle cezalandırılması ve katledilmesi olmuştur.¹³⁴ Almanların II. Dünya Savaşı sırasında Yahudi ve Romanların dışında, aklî dengesi bozuk olanlarla özürlüleri de imha etmesi, farklı nedenlerle de olsa, daha önce cüzamlılara yapılanların aynısıdır.

130 John Patrick Daly, *When Slavery was Called Freedom*, The University Press of Kentucky, Kentucky 2002, ss. 50-52.

131 *Luttes contre l’Esclavage*, UNESCO, 2004.

132 Nicola Labanca, “Colonial Rule, Colonial Repression and War Crimes in the Italian Colonies”, *Journal of Modern Italian Studies*, Cilt 9, No. 3, 2004, s. 302.

133 Stefan Wolff, “Can Forced Population Transfers Resolve Self-determination Conflicts? A European Perspective”, *Journal of Contemporary European Studies*, Cilt 12, No.1, Nisan 2004, s. 13.

134 David Nirenberg, *Communities of Violence. Persecution of Minorities in the Middle Ages*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1996, s. 57.

Avrupa Çıkışı İdeolojiler ve İnsanlığa Karşı Suçlar

Fransa’da cüzamlılarla Yahudiler arasında bağlantı kurulmuştur. 1320’lerde cüzamlılara yönelik saldırılar bir süre sonra Yahudilere yöneltilmiştir. Cüzamlılar gibi Yahudiler de yakılarak öldürülmüştür. Yahudilerin yakılması işlemi yasal çerçevede, belediyeler gibi resmî otoriteler eliyle gerçekleştirilmiştir.¹³⁵

Soykırımı yönelik hareketler her zaman cinayet içermek zorunda değildir. Bir de “sosyal ölüm” denilen bir kavram vardır. Kadınların veya erkeklerin zorla kısırlaştırılmaları, çocukların ailelerinden kopararak asimile edilme amaçlı olarak eğitilmeleri de, kimileri tarafından soykırım eylemleri olarak görülür. Örneğin Holokost sadece kitlesel bir katliam programı değildir. Aynı zamanda Yahudilerin toplumsal yaşantılarına yönelik bir saldırıdır. Bu saldırı, saklanmış olan ve bazılarının kurtulup bazılarının öldüğü çocukların varlığı ile görülmektedir. Hitler’in kısırlaştırma programı, Alman Yahudilerini devletsiz bırakan Nuremberg yasaları soykırımın başlangıcı değil, bir parçası olarak görülmektedir.¹³⁶ 15. yüzyıla ait bir belgede bir çok Flamanın “bread” ve “cheese” (ekmek ve peynir) yerine “case” ve “brode” dediklerinden kafalarının kesildiği yer almaktadır.¹³⁷ İskandinav ülkelerinde etnik azınlık konumunda olan Samilerin Hıristiyanlığı kabul etmeye zorlanmaları, bunu kabul etmeyenlerin cezalandırılması etnik ve kültürel soykırımdır.¹³⁸

Avrupa tarihindeki insanlık suçlarından bir diğeri, sürmedir. Bu suçlara en fazla maruz kalanlar Yahudiler olmuştur. Yahudiler 1290 yılında İngiltere’den, 14. ve 15. yüzyıllarda ise Fransa ve İspanya’dan sürülmüşlerdir.¹³⁹ Fazla popüler olmamakla birlikte, Eskimoların ABD ve Danimarka tarafından yaşadıkları bölgeleri terk etmeye zorlanması, bu sırada özellikle ekonomik yaşam tarzlarının silinmesi ve bir kültürel kırımaya uğratılmaları hatırlatılmalıdır.¹⁴⁰ Daha sonraki dönemlerde Balkan coğrafyasında özellikle Müslümanlar en fazla yerlerinden edilen halklardan olmuştur. Zorla göç ettirmeler Avrupa’da genellikle iki sebepten gerçekleşmiştir: Çok-uluslu devletlerin çökmesi ve devlet sınırlarının yeniden

135 David Nirenberg, *Communities of Violence. Persecution of Minorities in the Middle Ages*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1996, s. 63.

136 Claudia Card, “Genocide and Social Death”, *Hypatia*, Cilt 18, No. 1, Kış 2003, ss. 64, 65.

137 Len Scales, “Bread, Cheese and Genocide: Imagining the Destruction of Peoples in Medieval Western Europe”, *History*, Cilt 92, No. 307, Temmuz 2007, s. 284.

138 Sefa M. Yürükel, *The History of Genocide I*, Near East Publishing, Lefkoşa, Kasım 2004, s. 49.

139 Len Scales, “Bread, Cheese and Genocide: Imagining the Destruction of Peoples in Medieval Western Europe”, *History*, Cilt 92, No. 307, Temmuz 2007, s. 297.

140 Sefa M. Yürükel, *The History of Genocide I*, Near East Publishing, Lefkoşa, Kasım 2004, s. 62.

çizilmesi. Balkan Savaşları, her iki Dünya Savaşı ve Yugoslavya'nın dağılması örnek olarak gösterilebilir.¹⁴¹

İşkence, insanı aşağılayan ve onu insandan “şey”e dönüştüren bir uygulamadır.¹⁴² Bugün Avrupa Birliği, işkencenin önlenmesi konusunda dünyada en fazla çaba sarfeden kuruluşlardan biri olarak görünmektedir. Avrupa'nın işkence tarihi Yunan ve Roma medeniyetleri ile birlikte başlamıştır. 19. yüzyılın ilk çeyreğinde kanunen kaldırılmış olsa da, 20. yüzyılın başlarında yeniden uygulamaya konmuştur. Bugün her üç ülkeden birinde işkence uygulanmaktadır.¹⁴³

Avrupa ve işkence dendiğinde akla ilk gelen Cezayir'de yaşananlar olmaktadır. Fransa, sömürgeleştirdiği Cezayir'de yepyeni bir Fransız toplumu yaratmaya çalışmıştır. Bu amaç doğrultusunda Fransız dili ve kültürü benimsetilmeye çalışılmıştır. Kültürel kırım bir yana, Cezayir'in sömürgeci kurtulması sürecinde ağır bir şekilde sistematik işkenceler ve katliamlar gerçekleştirildiği bilinmektedir.¹⁴⁴ Fazla sözü edilmeyen bir örnek; İngiliz, Amerikalı ve Danimarkalıların; Hitler'in intikamını II. Dünya Savaşı sonrasında sivil Alman halkından almış olmalarıdır.¹⁴⁵

Cinsel suçlar da insanlık suçları arasındadır. Dünyadaki birçok savaş, çatışma ve işgalde birçok kadın tecavüze uğramıştır. Bu, sadece kadına yönelik bir saldırı olarak değerlendirilmemelidir. Kadını tecavülden koruyamayan babası ya da kocası, aslında milletini, ülkesini koruyamamış olmaktadır. Bunun sorumluluğu ve psikolojik baskısı erkekleri de bir ölçüde etkilemektedir.

Cinsel suçlar sadece tecavülden ibaret değildir. Erkeklerle ve kadınlara yönelik tecavüz içermeyen çeşitli cinsel suçlar bulunmaktadır. Kısırlaştırma soykırım çerçevesinde de değerlendirilebilecek bir insanlık suçudur. Yahudiler, Amerikalı siyahlar ve İskandinav ülkelerindeki bazı etnik gruplar kısırlaştırma uygulamalarına maruz bırakılmışlardır.

Aryan ırk konusundaki düşünceler ve çalışmalar, sadece teorik düzeyde kalmamış, Almanya ile birlikte İskandinav ülkelerinde de katı bir şekilde, hatta Almanya'dan çok daha sonraları dahi yakın tarihlere kadar

141 Stefan Wolff, “Can Forced Population Transfers Resolve Self-determination Conflicts? A European Perspective”, *Journal of Contemporary European Studies*, Cilt 12, No.1, Nisan 2004, s. 13.

142 Antonio Cassese, *Inhuman States Imprisonment, Detention and Torture in Europe Today*, Polity Press, Cambridge, 1996, s. 47.

143 Edward Peters, *Torture*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1996, s. 5.

144 Sefa M. Yürükel, *The History of Genocide I*, Near East Publishing, Lefkoşa, Kasım 2004, s. 44.

145 Sefa M. Yürükel, *The History of Genocide I*, Near East Publishing, Lefkoşa, Kasım 2004, s. 62.

uygulanmıştır. Norveç'te psikolojik ve fiziksel hastalar ile etnik grup olan Tatarlar "Aryan ırk hijyeni" uygulamasına maruz bırakılmışlardır. Öjeni amaçlı "sterilizasyon", yani kısırlaştırma uygulamaları, üstelik devlet eliyle gerçekleştirilmiştir.¹⁴⁶

Avrupa tarihinde özellikle bazı gruplar insanlık suçlarından fazlasıyla çekmişlerdir. Yahudiler ile kadınlar başta gelmektedir. Müslümanlar da neredeyse Yahudiler kadar zulüm gören gruplardan olmuşlardır. Fransa'da Müslümanlar uzak bir tehdit olarak görüldüğünden çok zulüm görmemişlerse de, İspanya için Yahudilerden daha büyük bir tehdit olarak kabul edilmiştir. Bunun nedeni, Hristiyanları tehdit edenlerin Yahudiler değil Müslüman orduları olmasıdır.¹⁴⁷ Bugüne gelindiğinde, Holokost sonrası Avrupa'da kalan Yahudiler Avrupa'nın bir parçası olarak kabul edildiğinden ve İsrail gibi her zaman sığınabilecekleri güçlü bir devletleri bulunduğundan görünürde fazla baskı görmemektedirler. Bir dönemin Yahudilerinin yerini bugün Müslümanlar almıştır.

Azınlıklarla ilgili iki farklı tutum bulunmaktadır. Birinde, azınlıkların temel siyasi hakları söz konusudur. İfade, dernek kurma, oy kullanma, siyasete atılma gibi eylemleri örnek olarak verebiliriz. İkincisi, azınlıkların kültürel farklılıklarını ifade edebilmeleri ve bundan daha da önemlisi, yerli ya da hâkim olan kültür tarafından kabul edilebilmesidir. Birinci tutum "siyasi tolerans", ikincisi "toplumsal tolerans" olarak adlandırılır. Avrupa'da sıkıntılı olan nokta, toplumsal tolerans konusudur. Çünkü her şey kâğıt üzerinde kalmakta, toplum farklılıkları kabul etmediğinden uygulamada büyük sorunlar yaşanmaktadır.¹⁴⁸

Avrupa ülkelerinde, örneğin polisin ırkçı ayrımcılık yaptığı bilinmektedir. Polis toplumun bir parçası olduğundan, ırkçılığın ve önyargıların yaygın olduğu toplumlarda polisin de aynı önyargılara sahip olduğu söylenmelidir. Kimlik kontrolü, arama gibi konularda siyahlar beyazlara göre çok daha fazla hedef olmaktadır.¹⁴⁹ Diğer taraftan Avrupa kentlerinde etnik ve sosyo-ekonomik konumlara göre fiziksel ayırım yapılmakta, bu durum konut politikalarına yansımaktadır. Bölünmelerin sosyo-ekonomik değil, etnik

146 Sefa M. Yürükel, *The History of Genocide I*, Near East Publishing, Lefkoşa, Kasım 2004, s. 49.

147 David Nirenberg, *Communities of Violence. Persecution of Minorities in the Middle Ages*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1996, s. 110.

148 Steven A. Weldon, "The Institutional Context of Tolerance for Ethnic Minorities: A Comparative, Multilevel Analysis of Western Europe", *American Journal of Political Science*, Cilt 50, No. 2, Nisan 2006, s. 335.

149 Hans-Jörg Albrecht, "Ethnic Minorities. Crime and Criminal Justice in Europe", Frances Heidensohn and Martin Farrell (der.), *Crime in Europe*, Routledge, Londra ve New York, 1991, s. 93.

temelli olduğuna örnek olarak İngiltere'deki ekonomik durumu iyi olan Pakistanlı ve Bangladeşlilerin de diğerleri ile birlikte aynı mahallede yaşamaları gösterilebilir.¹⁵⁰ Benzer ayrımcılık adlı boyutta devam etmektedir. Azınlıklara mensup olanların cezalarının ertelenmesine çoğunluk mensuplarına göre çok daha nadir rastlandığı, hapis cezasının daha fazla verildiği tespit edilmiştir.¹⁵¹

Belki de en belirgin örnek, eski sömürgelerin ana topraklarına dahil edilerek olağan gösterilmesidir. Dolayısıyla sömürgecilik hâlâ "AB'nin deniz ötesi toprakları" adı altında devam etmektedir. Buralar her ne kadar anavatanın parçası olarak görülse de, Fransız devletinin ve gerçek Fransızların yararına "kullanılmaktadır". Örneğin nükleer deneyler, "hakiki Fransızlara" zarar vermemesi adına, bu uzak bölgelerde yapılmaktadır. Bugün 2,5 milyondan fazla sayıda insan/yerli Fransa'nın deniz-ötesi topraklarına dahil olarak yaşamaktadır.

Avrupalıların Türkiye üzerinde sözde Ermeni soykırımı ile ilgili olarak kabul etmesi ve özür dilemesi için yoğun baskıların bulunduğu bilinmektedir. Ancak geçmişte işlenen insanlığa karşı suçlar nedeniyle özür dileyen, hatta kabul eden Avrupa ülkesi sayısı çok azdır. II. Dünya Savaşı'ndan bu yana ülkeler totaliter/otoriter geçmişleriyle farklı şekillerde yüzleşmektedirler. Hukuki sonuçları kabul ederek, sorumluluğu olduğu gibi üstlenerek gerçekleştirilen yüzleşme biçimi Almanya tarafından yerine getirilmiştir. Bir diğer yüzleşme biçimi, uzlaşmadır. Bu, unutmadan affetmek anlamına gelmektedir. Bunun başarılı olabilmesi için bir ülkenin kendi vatandaşlarına yönelik bir suç olması, ayrıca ülkenin geçmişi konusunda da siyasi bir görüş birliğinin bulunması gerekir. Latin Amerika ile Güney Afrika'yı bu gruba sokabiliriz.

Bir diğer yüzleşme biçimi, geçmişi inkâr etmeden geçmişle bugün arasında bir çizgi çekerek konuyu tarihçilere bırakmaktır. Bu seçenek, genellikle barışçı ve müzakerecidir. İspanya'nın 1976 yılından beri yaptığı budur. Polonya ve diğer Doğu Avrupa ülkeleri de komünizm yıkıldıktan sonra daha düşük başarıyla da olsa bunu yapmaya çalışmaktadırlar. Burada, liberal demokrasiye acısız geçiş amacı vardır. Geçmişi unutmak veya yanlış bir geçmiş yaratmak, en fazla başvurulan yöntemlerden biridir. Avusturya, İtalya, Japonya, Fransa gibi ülkeler geçmişlerini inkar eden, silen ya da değiştiren ülkelerdendir. Örneğin

150 Sako Musterd, "Social and Ethnic Segregation in Europe: Levels, Causes, and Effects", *Journal of Urban Affairs*, Cilt 27, No. 3, ss. 331-348.

151 Hans-Jörg Albrecht, "Ethnic Minorities. Crime and Criminal Justice in Europe", Frances Heidensohn ve Martin Farrell (der.), *Crime in Europe*, Routledge, Londra ve New York, 1991, s. 96.

İtalya'da 1997 yılına kadar faşizm ve savaş okul müfredatlarında yer almamıştır.¹⁵²

Tarihî mesafe geçmişle çizgi çekmekte önemlidir. Kurbanların çoğu ölmüşse geçmişî kapatmak daha kolaydır. Hâlbuki örneğin Polonya'da hâlâ komünist dönemi hatırlayan ve unutmak istemeyen önemli sayıda insan bulunmaktadır. Öte yandan tarihî mesafe, tarihî amnezi tehlikesini doğurur.¹⁵³

Geçmişteki suçların hatırlanması ile ilgili olarak belki de en ilginç olay, II. Dünya Savaşı sonunda sivil Almanlara yönelik mezalimdir. 1980'li yılların ortalarında Almanların bu dönemdeki kayıplarını hatırlama durumu söz konusu olmuş, ancak bir hesaplaşma sürecinin başlaması endişesi ile olumsuz yankı bulmuştur. Tüm Almanlar suçlu olmasa da, tüm Almanlar sorumlu olarak görülmektedir. Böylece aslında hiçbir tarihinden özgür değildir, çünkü savaş sonrası Alman kimliği Holokost üzerine kurulmuştur ve travmalar ile çekilen acılar, toplumların anılarını şekillendirmede etkili güçlerdir.

Aslında tarih, insan hakları hukukunun uygulanması konusundaki çifte standartlarla doludur. Ancak bu şekilde gelişme de sağlanmıştır. Örneğin en fazla köle ticareti yapılan imparatorluk İngiltere iken, köleliğin yasaklanması konusunda da 19. yüzyıl İngilteresi başta gelen ülkelerdendir.

Batı Dünyasında İşlenen İnsanlığa Karşı Suçların Sebepleri

Demokrasi ve Aydınlanma “Sorunu”

Aydınlanmanın ve liberal demokrasilerin aşırı sağ hareketlerle sonuçlanmasının nedenleri konusunda Plato'ya kadar uzanan klasik bir yaklaşım vardır. Tarihçilere göre egemen ve bağımsız olan iktidarda güç tek elde toplanır, daha sonra yavaş yavaş bu ayrıcalıklar daha geniş bir grup ile paylaşılmaya başlanır ve sonunda milleti oluşturan tüm bireylere yayılır. Ortaya çıkan demokrasi bir süre sonra yozlaşır, kaos ortamı oluşur, bunun üzerine bir monark, tiran ya da diktatör tarafından yönetim ele geçirilir. Aynı döngü yeniden başlamış olur.

Aydınlanma ve modern dönemler beraberinde pek çok kötülük de

152 Anatoly M. Khazanov ve Stanley G. Payne, “How to Deal with the Past?”, *Totalitarian Movements and Political Religions*, Cilt 9, No. 2-3, Haziran-Eylül 2008, ss. 413-414.

153 Anatoly M. Khazanov ve Stanley G. Payne, “How to Deal with the Past?”, *Totalitarian Movements and Political Religions*, Cilt 9, No. 2-3, Haziran-Eylül 2008, s. 414.

getirmişlerdir. Rasyonalizm büyük barbarlıkların, örneğin toplama kamplarının doğmasına katkıda bulunmuştur.¹⁵⁴ Aydınlanma dönemi toplumları, içinde daima modernlik karşıtı, düşman parçalar da barındırmıştır. Joseph de Maistre Fransız Aydınlanması ile, Edmund Burke ve takipçileri İngiliz Aydınlanması ile çatışmıştır.

Avrupa gibi homojenliğin zorunlu görüldüğü ve farklılıklara toleransın zayıf olduğu toplumlarda asimile edilemeyen unsurlar devlet tarafından uygulanan sert otorite ile kaldırılmışlardır. Devletin otoriter ya da demokratik olması pek fark etmeyecektir, çünkü sonuç değişmez. Asimilasyon, ya adaptasyon ile ya da güç kullanılarak gerçekleştirilir. Demokrasilerde devletin gücünün homojenliğe dayandığı şeklinde önemli bir görüş bulunmaktadır.¹⁵⁵

Homojen Toplum İhtiyacı

Homojen toplum üretken ve faydalı toplumdur. Çünkü gereksiz, işe yaramayan unsurlar toplumun tamamından çıkarılır. Homojen toplumlar, tüm heterojen öğeleri çıkarırken, bu öğelerin aşağı ya da yüce olmasının hiçbir önemi yoktur.¹⁵⁶ Hannah Arendt, toplama kamplarının totaliter hükümetlerin icadı olmadığını, “istenmeyen unsurlar”ın alıkonması için kullanıldığını ileri süren ilk isimlerden olmuştur. Örnekleri arasında İngilizlerin Hindistan’da “suçlu kastlar”dan olduğu düşünülenleri gözaltında tutması vardır.¹⁵⁷ Önyargıları tarih boyu en fazla üzerlerine çekenler, farklılıklarını muhafaza etmeleri nedeniyle Yahudiler ve romanlar olmuştur.¹⁵⁸

Avrupalılar, kendilerini ırksal olarak ayrıcalıklı toplum olarak gördüklerinden, yerleştikleri sömürge topraklarında kendilerini diğerlerinden çoğu zaman fiziksel olarak ayıran farklı bir yaşam alanı kurmuşlardır. Almanya’nın Afrika’daki sömürge topraklarında yerlilerin ata binmesi, beyazlarla ilişki kurmaları yasaklanmıştı. Benzer şekilde Polonyalılar da işgal sırasında Almanlara şapkalarını çıkararak ve yol vererek selam vermek zorunda idiler.

154 Antonio Cassese, *Inhuman States Imprisonment, Detention and Torture in Europe Today*, Polity Press, Cambridge, 1996, s. 59.

155 Georges Bataille ve Carl R. Lovitt, “The Psychological Structure of Fascism”, *New German Critique*, No. 16, Kış 1979, s. 66.

156 Georges Bataille ve Carl R. Lovitt, “The Psychological Structure of Fascism”, *New German Critique*, No. 16, Kış 1979, ss. 65, 74.

157 Hannah Arendt, *The Origins of Totalitarianism*, Revised Edition, Harcourt Brace, Jovanovich, New York, 1973, s. 440’dan aktaran Vinay Lal, “The Concentration Camp and Development: The Pasts and Future of Genocide”, *Patterns of Prejudice*, Cilt 39, No. 2, 2005, s. 229.

158 John T. Salvendy, “The Dynamics of Prejudice in Central Europe”, *International Journal of Psychotherapy*, Cilt 4, No. 2, 1999, s. 152.

Ayrıca sinemaya, konserlere, sergilere, müzelere, tiyatrolara, kütüphanelere girmeleri yasaktı. Bisiklet, fotoğraf makinesi ve radyo sahibi olmalarına izin verilmemiştir. Hitler ırksal ayrıcalıklı toplumun yaşam tarzını şu sözlerle özetlemiştir: “Almanlar, kendileri için kale gibi kapalı bir toplum kurmalılardır.”¹⁵⁹ Almanların ırksal homojenliklerinin bozulması endişesi, Yahudilerin gettolarda yaşamasının sağlanarak “üstün ırk” ile temasının asgariye indirilmesi vardır.

Asimile eden toplumlar, objektif araştırmacılar tarafından genellikle etik eleştirilere maruz kalmaktadır.¹⁶⁰ Robert Park asimilasyonun neden bu kadar çekici olduğunun cevabını vermektedir: Modern toplumlar bireyseldir. Bu, insanların kendi fırsatlarını yaratmanın ya da elde etmenin ve hayat seçeneklerini genişletmenin peşinde koştukları anlamına gelmektedir. Bunu gerçekleştirmenin yollarından biri, bir etnik grubun kendi farkındalığına izin vermeyi reddetmektir. Bireyler, sosyal çevrelerini genişletmeyi, etnik grubu bir cemaat olarak değil de bir kimlik çeşidi olarak değerlendirmeyi tercih edeceklerdir. Kozmopolit olan grup, yerel gruba göre, bireylerinin sadakat, sesini yükseltme ya da terk etme (*loyalty, voice, exit*) seçenekleri de dahil olmak üzere pek çok alternatifini kullanabilen gruptur. Bugünkü pek çok modern toplum çokkültürlülük konusunda giderek daha hassas hale gelirken bulgular asimilasyonun da güçlü bir şekilde varlığını sürdürdüğünü göstermektedir.¹⁶¹

Milliyetçilik

İnsanlığa karşı suçların nedenlerinden biri milliyetçiliktir. Eski dönemlerde Tanrılar için yapılan savaşlar bugün milletler için yapılmaktadır.¹⁶²

Milliyetçilik içeren çatışmalarda farklı gruplar birbirlerini farklı özelliklere sahipmiş gibi algırlar. Bu özellikler birbirleri için “yabancı” olarak değerlendirildiğinden, o zaman “onlar” ve “biz” arasında hiçbir zaman uzlaşma olmayacaktır.¹⁶³ Bu durumda seçeneklerden biri de birbirlerini

159 Jürgen Zimmerer, “The Birth of the Ostland out of the Spirit of Colonialism: A Postcolonial Perspective on the Nazi Policy of Conquest and Extermination”, *Patterns of Prejudice*, Cilt 39, No. 2, 2005, s. 206.

160 Eamonn Callan, “The Ethics of Assimilation”, *Ethics*, No. 115, Nisan 2005, s. 475.

161 Peter Kivisto, “What is the Canonical Theory of Assimilation? Robert E. Park and His Predecessors”, *Journal of the History of the Behavioral Sciences*, Cilt 40, No. 2, İlkbahar 2004, s. 162.

162 Michael Billig, “Socio-Psychological Aspects of Nationalism: Imagining Ingroups, Others and the World of Nations”, *Nationalism, Ethnicity and Cultural Identity in Europe*, Keebet von Benda-Beckmann ve Maykel Verkuyten (der.), ERCOMER, Utrecht University, The Netherlands, 1995, s. 89.

163 Dusan Kecmanovic, *The Mass Psychology of Ethnonationalism*, Plenum Press, New York ve Londra, 1996, s. 132.

öldürmek olacaktır. Bu şekilde bakıldığında, milliyetçiliğin içinde “doğal” olarak saldırganlık ve şiddet içerdiğini ileri sürmek mümkündür.

Aydınlanma döneminin çıkardığı düşünürlerden Joseph de Maistre, 1797 yılında milliyetçilik konusunda önemli sayılacak sözler söylemiştir: “Bu dünyada insan diye bir şey yoktur. Fransızlar, İtalyanlar, Ruslar vardır”.¹⁶⁴

Irkçılık

Avrupa tarihindeki tüm katliamlar ırkçılık düşüncesine dayandırılmaktadır. Ancak ırkçılık, insanlığa karşı suçlar başladıktan çok sonra ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla, ırkçılık, Avrupa’da işlenen insanlık suçlarının önemli sebeplerinden biridir, ancak tek sebebi olduğunu söylemek doğru olmayacaktır.

118
Irkçılığın, rasyonel olmayan bir antipatinin ürünü olduğu ileri sürülür. Ancak bu düşünce tarihî bir soruna yol açmaktadır. Eğer ırkçılık cehalet, korku ve nefretin ürünüyse o halde neden ırkçı düşünceler en cesur, en aydınlanmış ve insancıl isimler arasında da bir süre öncesine kadar paylaşılıyordu? Avrupa ve Amerika’nın önde gelen dinî liderleri, filozofları, bilim adamları ve devlet adamları modern kriterler çereçevesinde ırkçı idiler.¹⁶⁵

Diğer taraftan, cehalet, korku ve nefret evrensel insan özellikleri olarak kabul edilirler. Ancak ırkçılık her dönem her toplumda görülen bir özellik olmamıştır. Bazılarına göre ırkçılık tarih boyu var olan antik bir davranış biçimidir, dünyanın her yerinde bulunabilir ve ırkçı önyargılar kayıtlı tarih kadar eskidir. Hatta Mısır, Çin, Hint ve Yunan gibi antik medeniyetlerde de ırkçılığa rastlanmıştır.¹⁶⁶ Bu görüşün sebebi, ırkçılık ile kabilecilik ya da etno-merkezciliğin karıştırılmasıdır. Kabilecilik ya da etno-merkezcilik, yabancılara göre kendi grubuna yönelik yoğun bir tercihi ifade eder. Irkçılık biyolojiyi, etno-merkezcilik kültürü esas alır. Irkçılıktan farklı olarak kabilecilikte milliyet, din, coğrafi yakınlık, paylaşılan gelenekler ortak paydalarıdır.¹⁶⁷

164 Antonio Cassese, *Inhuman States Imprisonment, Detention and Torture in Europe Today*, Polity Press, Cambridge, 1996, s. 59.

165 Dinesh D’Souza, “Is Racism a Western Idea?”, *American Scholar*, Cilt 64, No. 4, Sonbahar 1995.

166 Dinesh D’Souza, “Is Racism a Western Idea?”, *American Scholar*, Cilt 64, No. 4, Sonbahar 1995, s. 519.

167 Dinesh D’Souza, “Is Racism a Western Idea?”, *American Scholar*, Cilt 64, No. 4, Sonbahar 1995, s. 522.

İrkçılık Avrupa'da, dünyayı daha iyi anlamak için rasyonel ve bilimsel bir projenin parçası olarak ortaya çıkmıştır. İrkçılık, Avrupalıların diğer bölgelere yaptıkları seyahatlardan esinlenmiş, dünyadaki diğer bitki, hayvan ve insanları sınıflandırmak ve farklılıklarını ortaya koymak biçiminde çıkmıştır. Ancak bu projenin sonunda, Batı medeniyetinin üstünlüğünün teorisi olarak çıkmıştır.¹⁶⁸

Nazi rejimindeki işgal ve soykırım, alan açma ve ırk kavramlarına dayandırılmaktadır. “*Volk*”un korunması ve genişlemesi her ne pahasına olursa olsun gerçekleştirilmeli idi. Saf ırka sahip Alman halkı için “*lebensraum*” gerekli idi.¹⁶⁹ İrk, biyolojik olarak hiçbir değeri bulunmayan ancak toplumsal ve kültürel olarak etkisi olan bir kavramdır.¹⁷⁰ İrkçılık, nazi rejimini, soykırımı, sömürgeciliği, işgalleri, bir çok insanlık dışı politikayı ve insanlık suçunu teşvik etmiş ve meşrulaştırmıştır. Çünkü ırkçılık insanları, “yönetmesi gereken üstün olanlar” ile “yönetilmesi gereken aşağı olanlar” olmak üzere ikiye ayırmaktadır.¹⁷¹

Marxistlere göre ırkçılık, kölelik sisteminin bir ürünüdür; diğer insanları köleleştirmenin rasyonelleştirilmesi ya da bahanesi olarak üretilmiştir. Siyahlar ise Avrupalı/Amerikalı zihniyetine özgü bir özellik olduğuna düşünürler. Aslında Batılı ya da Batı dışı, gelişmiş ya da ilkel bütün toplumlar kültürel olarak narsist olmuşlardır. Evrensel olan kabilecilik ve etno-merkezcilik dar görüşlüdür ve yabancı düşmanlığı içerir ama bu, ırkçılık ile aynı şey değildir.¹⁷² Din ve kültür bazında etno-merkezcilik olmasına rağmen Araplar ve Çinliler sistematik bir ırkçılık ideolojisi geliştirmemişlerdir.¹⁷³ Antik dünya insanları, fiziksel farklılıkların farkında olmalarına rağmen bunlara önem vermemişlerdir.¹⁷⁴

Benzer şekilde; Babil, Sümer, Mısır, Asur, Hint gibi pek çok antik medeniyette kölelik olmuştur, ancak bu uygulamanın ırk ile herhangi bir bağlantısı olmamıştır. Hatta bu dönemlerde insanlar kendi ırklarından insanları köle olarak kullanmışlardır. Köle mutlaka siyah insan anlamında olmamış, beyazları da olmuştur. Bu bağlamda, köle anlamına gelen

168 Dinesh D'Souza, “Is Racism a Western Idea?”, *American Scholar*, Cilt 64, No. 4, Sonbahar 1995.

169 Jürgen Zimmerer, “The Birth of the Ostland out of the Spirit of Colonialism: A Postcolonial Perspective on the Nazi Policy of Conquest and Extermination”, *Patterns of Prejudice*, Cilt 39, No. 2, 2005.

170 Fred J. Hanna, “A Transcultural View of Prejudice, Racism, and Community Feeling: The Desire and Striving for Status”, *The Journal of Individual Psychology*, Cilt 54, No. 3, Sonbahar 1998, s. 336.

171 Jürgen Zimmerer, “The Birth of the Ostland out of the Spirit of Colonialism: A Postcolonial Perspective on the Nazi Policy of Conquest and Extermination”, *Patterns of Prejudice*, Cilt 39, No. 2, 2005, s. 202.

172 Dinesh D'Souza, “Is Racism a Western Idea?”, *American Scholar*, Cilt 64, No. 4, Sonbahar 1995, s. 517.

173 Dinesh D'Souza, “Is Racism a Western Idea?”, *American Scholar*, Cilt 64, No. 4, Sonbahar 1995, s. 530.

174 Dinesh D'Souza, “Is Racism a Western Idea?”, *American Scholar*, Cilt 64, No. 4, Sonbahar 1995, s. 539.

İngilizcedeki “slave” kelimesinin beyaz köleleri ifade etmek için “Slav”ları kastetmek amacıyla kullanıldığı ileri sürülmektedir. Dolayısıyla kölelikte ırkçılığın olmadığı ve ırkçılığın, kölelik olmasaydı da gelişebileceği söylenebilir.¹⁷⁵

Batı'nın Evrenselliği: “Normal Olan Biziz” = “Üstün Olan Biziz” Düşüncesi

Eğer tüm kültürler eşit düzeyde ise, tüm bireylere aynı insan haklarının tahsis edilmediğini söylemek gerekir. Çünkü bazı kültürler bazı insanlara diğerlerine göre daha fazla haklar verirler. Eğer tüm insanlar aynı insan haklarına sahip olsalardı, o zaman tüm kültürler moral olarak eşit olamayacaktı. Çünkü “tüm insanlar eşit yaratılmıştır” şeklindeki düşünceye sahip olan kültürler, etik olarak bu düşünceye sahip olmayanlara göre daha üstün olacaklardır.¹⁷⁶

Avrupalılar kendi uygarlıklarını tek var olan/tek doğru olan/tek gerçek olan uygarlık olarak görmüşlerdir; ki bu düşünce yapısı hâlâ fazla değişmemiştir.¹⁷⁷ Farklı olan kültürler, Avrupalılara göre aşağı görülmüşlerdir. Bugün Avrupa'ya göre evrensel tek doğru, medeniliğin tek biçimi “Batı değerleri” başlığı altında sıraladıkları değerlerdir.

Avrupalılar Afrika'ya ayak bastıklarında burayı “karanlık/koyu kıta” olarak adlandırmışlardır. Bu adlandırma, sadece Afrikalıların renklerinden dolayı olmamış; sanayileşme, kentleşme ve teknolojiden yoksun olan Afrikalıların Avrupalılar karşısında aşağı olmalarını ifade etmiştir.¹⁷⁸ Avrupalılar ile sömürge halkları arasında her zaman asimetrik bir ilişki olmuştur.¹⁷⁹ Yönetilenler ile yönetenler arasında mutlaka bir mesafe yaratılır. Bu mesafe, sömürgecinin üstünlüğü için gereklidir.¹⁸⁰ Avrupalıların sömürgelerde yaptıkları katliam ve tahribatın temelinde kendi üstünlükleri, sömürgelerin aşağı konumları ve her iki tarafın da bu sonuçları hak ettikleri şeklinde bir düşünce mevcut olmuştur. Üstelik, Avrupalılar, sömürgeciliğin medeniyetin yayılmasına hizmet ettiğine inandıklarından, sömürge halklarının kültürlerini

175 Dinesh D'Souza, “Is Racism a Western Idea?”, *American Scholar*, Cilt 64, No. 4, Sonbahar 1995, s. 524.

176 Fred J. Hanna, “A Transcultural View of Prejudice, Racism, and Community Feeling: The Desire and Striving for Status”, *The Journal of Individual Psychology*, Cilt 54, No. 3, Sonbahar 1998, s.1.

177 Raimondo Luraghi, *Sömürgecilik Tarihi*, Cilt I, Kitap Deyince Yayınları, 2000, s. 17.

178 Wendy C. Hamblet, “The Crisis of Meanings: Could the Cure be the Cause of Genocide?”, *Journal of Genocide Research*, Cilt 5, No. 2, Haziran 2003, s. 244.

179 Jürgen Zimmerer, “The Birth of the Ostland out of the Spirit of Colonialism: A Postcolonial Perspective on the Nazi Policy of Conquest and Extermination”, *Patterns of Prejudice*, Cilt 39, No. 2, 2005.

180 Jürgen Zimmerer, “The Birth of the Ostland out of the Spirit of Colonialism: A Postcolonial Perspective on the Nazi Policy of Conquest and Extermination”, *Patterns of Prejudice*, Cilt 39, No. 2, 2005, s. 203.

tahrip ederek, yerine kendininkileri koymalarını, bu hizmetin bir parçası, bir görev (*mission civilisatrice*) olarak görmüşlerdir. Ayrıca düşünür, yazar gibi aydın sınıftan bir çok isim de köleliği, sömürgeciliği, ırkçılığı onaylayarak bu hareketlerin meşrulaşmasına hizmet etmiştir. Hegel'in siyahılara yönelik aşağılayıcı görüşleri, Afrika'yı dünyanın ve tarihin bir parçası olarak görmediği hatılatılmalıdır.¹⁸¹

Bireysel psikolojinin kurucusu Alfred Adler'in 1925 yılında yazdığı bir pasaj dikkat çekicidir:

*Fazla seyahat edenler fark etmiştir ki, dünyanın her yerinde insanlar diğerlerini aşağılama eğilimi içinde olmaları konusunda hemen hemen aynıdır. Herkes kendilerini diğerlerinden yükseltmenin yolunu aramaktadır. Fransızlar Almanları aşağı görür, Almanlar kendilerinin seçilmiş millet olduğunu düşünür, Çinliler Japonları küçümser. Benzer ilişki biçimi bujuva ile proleterya arasında da mevcuttur. Bu düşmanca hareketler genel ve insanî bir tutumun ifadesidir. Kadınlara yönelik onları aşağı gören davranış biçimi de aynı çerçevede ele alınmalıdır.*¹⁸²

Önyargı ve ırkçılığın nedeni diğerlerinden “daha iyi” olma arzusu ve “üstün hissetme” tutkusu olarak açıklanmaktadır. Bu duygularla bağlantılı olarak, asıl amaç statüdür. Statü arzusu neredeyse bütün kültürlerde mevcuttur. Statü sahibi olmak, diğerlerinden daha iyi, daha üstün, daha değerli olmak anlamına gelmektedir. Statü, genellikle hak edip etmediğine bakılmaksızın diğerlerinden saygı görmek için gerekli görülür. Birinin kendini üstün hissedebilmesi için, diğerlerini aşağılaması, değersizleştirilmesi gerekir. Statü basamaklarını diğerlerinin üzerine basarak tırmanmak, yanlış bir üstünlük duygusu verir.¹⁸³

Antik Çin, fazlasıyla yabancı düşmanı (*xenophobic*) olarak bilinmektedir. Kendi krallıklarını evrenin merkezinde gören Çinli yöneticiler Avrupalıları yüzyıllar boyunca barbar olarak nitelmişlerdir. Ancak Çinliler, Japonlara, Korelilere ve diğer Asya halklarına karşı düşmanca duygular beslemişlerdir. Bu nedenle Çinliler yabancı düşmanı olabilir, ancak ırkçı olarak nitelendirmek

181 Georg Wilhelm Friedrich Hegel, *The Philosophy of History*, J. Sibree (Almancadan çev.), Dover Publications, New York, 1956 s. 204.

182 Fred J. Hanna, “A Transcultural View of Prejudice, Racism, and Community Feeling: The Desire and Striving for Status”, *The Journal of Individual Psychology*, Cilt 54, No. 3, Sonbahar 1998, s. 340.

183 Fred J. Hanna, “A Transcultural View of Prejudice, Racism, and Community Feeling: The Desire and Striving for Status”, *The Journal of Individual Psychology*, Cilt 54, No. 3, Sonbahar 1998, ss. 338-339, 341.

doğru olmayacaktır. Bu örnekte de görüldüğü gibi, antropologlar ve tarihçiler ırkçılık ile kabilecilik ya da etno-merkezcilik arasında bir ayrıma gitmektedirler.¹⁸⁴

Kültürün harika bir şey olduğu yönündeki çoğunluk görüşlerine karşı, kültürler arasındaki üstünlük düşüncesinin kültürün olumsuz yönü olduğu söylenebilir. Topluluk düşüncesi kültüre üstün gelir. Eğer bir kültür nefret, hakimiyet, cezalandırıcılık gibi özellikler taşıyor ise o zaman patolojik olarak görülmelidir. Kültürel kitlesel psikopatoloji örnekleri arasında Hitler'in Almanyası, ABD'nin Amerikan yerlileri ile Afrikalılara yönelik muamelesi, Azteklerin kurban etme ritüelleri, Moğolların Asya'daki katliamları gösterilmektedir.¹⁸⁵

Kimlik Krizi

Soykırımın temelinde, diğer gruplara karşı kendi grubu adına hareket eden bireyler bulunur. Bir başka ifadeyle, soykırımın kalbinde kimlik bulunur. Kimlik kavramı, soykırımı açıklamak için önemlidir. Soykırım ne kadar nefret suçu ise bir o kadar da kimlik suçudur.¹⁸⁶

122

Hoşgörü, Batılı toplumların başlıca özelliği gibi görülmektedir. En fazla malî yardım yapanlar, en fazla göçmen ve mülteci kabul edenler onlardır. İnsan haklarına saygı göstermeyi, ayrımcılık yapmamayı gerektiren tüm hukuki belgelerde imzaları vardır. Ancak son yıllarda farklılara karşı sert tutumlar artmakta, aşırı sağ siyasi hareketler yükselmektedir. Bu tür sorunların en fazla görüldüğü ülkeler, aynı zamanda kimlik sorunlarının da yaşandığı toplumlardır. Kendilerine güvenden yoksun olan bu toplumlar, farklı kültürden olan insanların talepleri nedeniyle kimliklerini kaybetme endişesi taşımakta, böylece saldırganlaşmaktadırlar.¹⁸⁷

Kimlik miti bir kez benimsendiğinde, iç farklılıklar ve dalgalanmalar kültürel ayrışma olarak yorumlanır ve aidiyetler çerçevesinde marjinalleştirmeler yapılır.¹⁸⁸ Düşmanlıklar ve saldırganlıklar da bu şekilde ortaya çıkar. Kimliğin

184 Dinesh D'Souza, "Is Racism a Western Idea?", *American Scholar*, Cilt 64, No. 4, Sonbahar 1995, ss. 520-521.

185 Fred J. Hanna, "A Transcultural View of Prejudice, Racism, and Community Feeling: The Desire and Striving for Status", *The Journal of Individual Psychology*, Cilt 54, No. 3, Sonbahar 1998, s. 343

186 David Moshman, "Us and Them: Identity and Genocide", *Identity: An International Journal of Theory and Research*, Cil 7, No. 2, 2007.

187 Borooah K. Vanil ve Mangan John, "Multiculturalism versus Assimilation: Attitudes towards Immigrants in Western Countries", *International Journal of Economic Sciences and Applied Research*, Cilt 2, No. 2, s. 34.

188 Wendy C. Hamblet, "The Crisis of Meanings: Could the Cure be the Cause of Genocide?", *Journal of Genocide Research*, Cilt 5, No. 2, Haziran 2003, s. 246.

doğrudan soykırımı sebep olduğunu ileri süren Moshman soykırımın bazı aşamalarından geçtiğini ileri sürer: İkilikleştirme (*dichotomization*), insanlıktan çıkma (*dehumanization*), tahrip etme (*destruction*), inkar (*denial*).¹⁸⁹

İkilikleştirme, toplumsal ve kültürel kavrayışların inşa edilmesidir. Bu süreçte az sayıda boyut insanların kimliklerini belirler. Ancak nihai aşamada boyutlardan biri, diğerlerine göre daha fazla ön plana çıkarılır. Böylece kimin ne olduğu iki kategoriye indirgenmiş olur. Bu ikilikleştirmeye her zaman itiraz eden birileri ortaya çıkar. Bu kişiler, kendilerini ve diğerlerini birden fazla boyut içinde sınıflandırır. İkilikleştirme hâkim geldikçe, alternatif kimlikler de giderek daha fazla marjinalleştirilir ve kötülenir. Sonuçta da “biz” olmayanlar “onlar” olur. Holokosta giden yol da benzer bir ikilikleştirme süreci izlemiştir. 20. yüzyılın başlarında Almanya’da yaşayan Yahudiler büyük ölçüde asimile olmuşlardı ve kendilerini Yahudi inancına sahip Almanlar olarak görmekteydiler. İkilikleştirme bir süreç değil bir başlangıç noktası olarak kabul edilmelidir. “Onlar kimdir” sorusuna cevap aranırken “biz kimiz” sorusu sorulur ve bu sorulara verilen cevaplar onlara ne yapılacağına karar verilirken bize rehberlik eder.

Bazı durumlarda kimlikler damgalanır, aşırı durumlarda insanlıktan çıkarılır. İnsanlıktan çıkış sürecinde dışarıdaki grubun üyeleri “kişi” statüsünden mahrum edilir. “Farklı kimliklere sahip olan insanlarınız” şeklinde bir düşünce olmaz; aksine onlar, insan altı/insan dışı/insan karşıtı grubun unsurları olarak görülürler. Yahudi inancına sahip Almanlar önce “Yahudi” olarak görülmeye başlamışlardır, çünkü bu şekilde tam Alman değillerdir. Daha sonra “tam insan” olmadıkları düşüncesi kabul görmüş, sonrasında ise “insanlık dışı kitleler” olarak değerlendirilmişlerdir. Hitler’e göre, “Yahudiler insan değildi”.

İnsanlıktan çıkarma sürecinde kullanılan dil çok kapsamlıdır. İnsanlıktan çıkarılan grubun üyeleri “yabani ot, sıçan, haşarat, köpek, inek, virüs, kurt, mikrop, parazit, veba, zararlılar, yılan, örümcek, bit, çekirge, hamam böceği, kanser hücresi, tümör” gibi isimlerle adlandırılırlar. Biyolojik olmayan şekillerde kullanılan sıfatlar arasında ise “kâfir, barbar, yabani, yıkıcı, terörist” vardır. Bu görüşe göre, öteki grubun üyeleri sadece farklı olmayıp aynı zamanda tam insan da olmadıklarından, diğer bir ifadeyle hamamböceklerine, parazitlere, bitlere karşı ahlakî sorumluluklar olmadığından, onların haklarına saygı duyulması da söz konusu olamaz; kâfirlere/teröristlere/yıkıcılara yapılanlarla ilgili olarak hiçbir ahlakî sınır da olamaz. İşte soykırımı mümkün

189 David Moshman, “Us and Them: Identity and Genocide”, *Identity: An International Journal of Theory and Research*, Cilt 7, No. 2, 2007, s. 116.

hale getiren, kimliklerin ikilikleştirilmesi ve arkasından ötekinin “daha az insan” veya “insan dışı” olarak kavramsallaştırılmasıdır. İkilikleştirme insanlıktan çıkarmayı getirir, insanlıktan çıkarma yok etmeye sebep olur; sonra da ahlakî değerlerimiz ve kimliklerimiz inkâr süreçleri ile yeniden elde edilir.¹⁹⁰

Güvensizlik, Korkular, Kaygılar

Avrupa ve Amerikan kültürünün uygun bir akıl sağlığı ve esenlik tanımlaması üzerinde uzlaşmadığını düşünen Hanna, böyle bir tanımlama olsaydı, çok daha az önyargı ve statü arzusunun olacağını ileri sürmektedir.¹⁹¹ Önyargı, bir grubun üyelerine veya bütün bir gruba yönelik, genellikle ırk, etnisite, cinsiyet ve din farklılıkları gibi nedenlere dayanarak düşmanlığı ifade etmektedir. Önyargı, sahibi için rasyonel olmayan bir işlevi yerine getirir. İnsanların arkasından olumsuz özellikleri doğrultusunda konuşmak, temas kurmaktan kaçınmak, dışlamak ve fiziksel saldırıya kadar gidebilmektedir. Nihai ve en aşırı noktası, bu kişilerin imha edilmesine kadar gider.¹⁹²

“Öteki”den korku, bir topluluktan dışlanma korkusunun, daha açık bir ifadeyle kimlik kaybı endişesinin bir sonucudur. Bu kişiler kendini korumak için ayrı hayatların kurulması kararını alır, temas ortadan kaldırılır, fiziksel sınırlar çizilir, duygusal olarak da ötekiden uzaklaşma gerçekleşir.¹⁹³

Toplum içinde toplumsal etkisi yüksek olan ve isteklerini tatmin edebilenler değil, diğerleri “ötekiler”le daha çok sorun yaşarlar. İsteklerini yerine getirememenin verdiği tatminsizlik ve bunun sonucu saldırganlık diğer grupların diğer üyelerine yönlendirilir. Örneğin nazi propagandası, yerine getirilemeyen arzuları, hayal kırıklıklarını kullanmıştı.¹⁹⁴

Önyargının ve dışlamanın temelinde korku, kendine güvensizlik, zayıflık gibi duygular bulunmaktadır. Hitler, zengin, birçok alanda başarılı ve etkili olan Yahudilerin gücünden korkmuş, Le Pen “tersine sömürgeleştirme

190 David Moshman, “Us and Them: Identity and Genocide”, *Identity: An International Journal of Theory and Research*, Cilt 7, No. 2, 2007, ss. 118-131.

191 Fred J. Hanna, “A Transcultural View of Prejudice, Racism, and Community Feeling: The Desire and Striving for Status”, *The Journal of Individual Psychology*, Cilt 54, No. 3, Sonbahar 1998, s. 342.

192 John T. Salvendy, “The Dynamics of Prejudice in Central Europe”, *International Journal of Psychotherapy*, Cilt 4, No. 2, 1999, s. 145.

193 John T. Salvendy, “The Dynamics of Prejudice in Central Europe”, *International Journal of Psychotherapy*, Cilt 4, No. 2, 1999, s. 147.

194 John T. Salvendy, “The Dynamics of Prejudice in Central Europe”, *International Journal of Psychotherapy*, Cilt 4, No. 2, 1999, s. 149.

sürecindeyiz” derken İslam kültürünün Fransız kültürüne hâkim olmasından endişelenmiştir. Benzer şekilde, Avrupa’da Türkiye’nin Avrupa Birliği üyesi olmasını istemeyenler arasında da Türkiye’nin gücünden ve etkin kültüründen duyulan kaygı rol oynamaktadır. Bu konuda Avusturya’nın önde gelen gazetelerinden biri “madem üye yapacaktık, o halde neden Viyana’yı savunduk?” şeklindeki sözleri ile Türkiye’nin işgal olasılığından korktuğunu göstermektedir.

Ekonomi

İnsanlığa karşı suçların işlenmesinde ekonominin etkisinin bulunduğunu da belirtmek gerekir. Özellikle sömürgecilik ve kölelik sistemleri en azından başlangıç döneminde büyük ölçüde ekonomi ile bağlantılı olmuştur. Üstün ırka alan açma amacının içinde ekonomik olarak yayılma, üstün ırkın refahını artırma isteği bulunmuştur. Sömürge güçleri ekonomik sistemler kurmuşlardır. Sömürge halkları ile ilişkiler eşit ortaklık çerçevesinde değil boyun eğdirme şeklinde kurulmuş, hatta bilindiği üzere yok etmeye kadar gitmiştir.¹⁹⁵ Köleliğin yasaklanmasında her ne kadar ahlaki sorgulamaların etkisi olmuşsa da, aslında bu sistemin işlevselliğini yitirmiş olmasının payını küçümsemek gerekir.

Haklılık İnancı ve Gerekçeler

Avrupa toplumlarının kendi haklılıklarına ve yayılmacılığın kendi kaderleri olduğuna inanmaları, genişlemek ve yayılmak için ideolojik alt yapı oluşturmuştur. 19. yüzyılda sosyal Darwinizmin etkisi, sadece sömürge güçleri ve halkları arasında değil, ayrıca güçlü sömürge imparatorluklarının kendi arasında da hiyerarşi, rekabet ve üst-alt düşüncelerine neden olmuştur. Öte yandan sömürge halklarının karmaşa içinde yaşayan tehlikeli insanlar olduğu düşüncesinden yola çıkarak, medenileştirilmeleri gerektiğine inanmışlardır. Avrupalıların medenileştirme misyonu düşüncesi, sadece işgal ve sömürgeciliği değil, aynı zamanda yerli halkların istismar edilmesini de meşrulaştırmıştır.¹⁹⁶

Arendt, toplama kamplarının sadece yok etmeye değil aynı zamanda

¹⁹⁵ Jürgen Zimmerer, “The Birth of the Ostland out of the Spirit of Colonialism: A Postcolonial Perspective on the Nazi Policy of Conquest and Extermination”, *Patterns of Prejudice*, Cilt 39, No. 2, 2005.

¹⁹⁶ Jürgen Zimmerer, “The Birth of the Ostland out of the Spirit of Colonialism: A Postcolonial Perspective on the Nazi Policy of Conquest and Extermination”, *Patterns of Prejudice*, Cilt 39, No. 2, 2005, ss. 203-205.

bilimsel olarak kontrol altında tutulan şartlar altında insanı hayvanların bile olmadığı ölçüde sadece “şey”e dönüştürmeye hizmet ettiğini ileri sürmüştür.¹⁹⁷ Moshman’ın yukarıda da belirtilen görüşü çerçevesinde “öteki” olan grubun üyeleri insanlıktan çıkarılıp “şeyler”e dönüştürüldüğünde kötü muamele, sömürme, işkence hatta imha çok daha kolaylıkla gerçekleştirilebilmektedir.

Haklılık gerekçesi bulunurken yerlilerin saldırgan oldukları yönünde de çeşitli savlar ileri sürülmüştür. Toprakları işgal edilen, mallarına el konulan insanların savunmak üzere verdikleri tepki saldırganlık olarak değerlendirilmiş ve böylece bastırılmayı hak ettikleri görüşü benimsenmiştir. Örneğin bugünkü Haiti ve Dominik Cumhuriyetlerini kapsayan topraklardaki köyler yakılmış, harap edilmiş ve bölge insanların yaşam biçimleri ortadan kaldırılmıştır. Kalan insanlar ya öldürülmüş ya da köle olarak çalışmaya zorlanmıştır. Öldürülmeyen pek çok kişi, kendi bağımsızlık sisteminde bulunmayan Avrupa hastalıklarına dayanamamaya ölmüştür. Bu psikolojik ortamda çoğu yerli çocuk sahibi olmayı durdurmuş, hatta yeni doğan bebeklerini öldürmüştür. 1492 yılında milyonlarla ifade edilen nüfusun 1500’ün ortalarında sıfıra geldiği ileri sürülmektedir. Bu felaket, sadece bunu yapan İspanyollar tarafından değil, diğer Avrupalılar tarafından da onaylanmıştır. İngiliz filozof John Locke, *Two Treaties on Civil Government* adlı eserinde asi yerlilerin “insanlığa savaş açtığı” bu nedenle de tıpkı bir aslan ya da kaplan gibi yok edilmeleri gerektiğini yazmıştır.¹⁹⁸

Sonuç

Avrupa’nın “oluşturulması” (William Bartlett “oluşturma” yerine “*fabrication*” kelimesini kullanmaktadır) “homojenleştirme” ve aynı yaşam tarzlarının, toplumsal ilişkilerin, tarım tekniklerinin, maddi kültür unsurlarının ve hayal gücünün kopyalanması çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle, farklılıklar yerine tek düzeliğe boyun eğme söz konusu olmuştur. Sınırlar çizilmiş, yayılma süreci sömürgeleştirme bağlamında gerçekleştirilmiştir.¹⁹⁹

197 Hannah Arendt, *Origins of Totalitarianism*, ss. 437-438’den aktaran Vinay Lal, “The Concentration Camp and Development: The Past and Future of Genocide”, *Patterns of Prejudice*, Cilt 39, No. 2, 2005, s. 230.

198 David Moshman, “Us and Them: Identity and Genocide”, *Identity: An International Journal of Theory and Research*, Cil 7, No. 2, 2007, s. 125.

199 Gianluca Bocchi ve Mauro Ceruti, *Solidarity or Barbarism A Europe of Diversity Against Ethnic Cleansing*, Alfonso Montuori (çev.), Peter Lang, New York, 1997, s. 41.

Sonuçta, çeşitlilik ve saflık arasındaki çatışma Avrupa'yı bir savaş alanı haline getirmiştir.²⁰⁰

II. Dünya Savaşı'nın felaketi, özellikle de Holokost, Avrupalıların sahip olduğu homojenlik isteği, ırkçılık düşünceleri, üstünlük duyguları gibi eğilimlerini bir süre için bastırmaya yetmiştir. Ancak Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve dünyanın birçok yerinde kimlik krizlerinin ortaya çıkması ile Avrupa'daki bastırılmış aşırı görüşler yeniden su yüzüne çıkmıştır. Avrupa tarihinde en fazla zulüm gören grup olan Yahudiler ise bu uyanıştan fazla zarar görmemişlerdir. Anti-semitizmin, anti-semitizmi çağrıştıracak simgelerin ve Holokostu inkâr etmenin yasak olması, üstelik Yahudilerin çok daha az sayıda olmaları gibi sebepler Yahudileri bir kez daha günah keçisi olmaktan kurtarmıştır. Ancak bu sefer de, sayıları giderek çoğalan ve asimile olmayarak farklılıklarını belirgin bir şekilde sürdüren Müslümanlar Yahudilerin yerine geçmiştir. Bugün gelinen noktada ayrımcılık, ırkçılık, yabancı düşmanlığı gibi düşüncelerin yükselişte olması nedeniyle karanlık çağa geri dönme tehlikesi olduğuna yönelik çağrılar yapılmaktadır.

Psikolojide genel kanı, toplumların geçmişlerindeki kötü deneyimlerle yüzleşmedikçe geleceğe başarılı geçiş yapamayacakları yönündedir.²⁰¹ Avrupalılar, hâlâ kendilerinden farklı oldukları için "üçüncü dünya" olarak adlandırdıkları toplumlara uyguladıkları mezalimler nedeniyle kendilerini haklı görme eğilimindedirler. Sömürge geçmişinin sorgulanması, aslında şerefli ve güçlü bir imparatorluk tarihinin sorgulanması olarak algılandığından vatan hainliği olarak değerlendirilmektedir. Fransa'nın eski cumhurbaşkanlarından François Mitterand, II. Dünya Savaşı sırasında nazilerin işbirlikçisi Vichy hükümetinin liderliğini yapan Mareşal Pétain'in mezarına çiçek koyabilmiştir. Fransa'nın bir diğer cumhurbaşkanı Jacques Chirac'ın Vichy hükümetinin Holokost'a destek vermesini bir günah olarak değerlendirmesi 1995 yılını bulmuştur.²⁰²

Avrupa tarihinde insanlığa karşı suçların yaşanmasını kolaylaştıran demokrasi "sorunu", homojen toplum arzusu, Batı değerlerinin evrensel olduğu inancı, haklılık inancı, üstünlük duygusu, ırkçılık, güvensizlik ve korkular, kimlik krizi, milliyetçilik ve ekonomik sömürme gibi tüm nedenler hâlâ canlılığını

200 Gianluca Bocchi ve Mauro Ceruti, *Solidarity or Barbarism A Europe of Diversity Against Ethnic Cleansing*, Alfonso Montuori (çev.), Peter Lang, New York, 1997, s. 35.

201 Rhoda E. Howard-Hassmann ve Mark Gibney, "Apologies and the West", *The Age of Apology. Facing Up to the Past*, Mark Gibney, Rhoda E. Howard-Hassmann, Jean-Marc Coicaud ve Niklaus Steiner (der.), University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 2008, s. 1.

202 Anatoly M. Khazanov ve Stanley G. Payne, "How to Deal with the Past?", *Totalitarian Movements and Political Religions*, Cilt 9, No. 2-3, Haziran-Eylül 2008, s. 414.

korumaktadır. Bu durum, bu suçların yeniden işlenme olasılığının bulunduğunu, hatta belki de işlenmekte olduğunu göstermektedir.

1990'lı yılların, Soğuk Savaş sona ermiş olduğu düşüncesi ile dünyanın barışa kavuştuğu yıllar olacağı beklentisi vardı. Ancak çok sayıda çatışma ve savaş yaşanmış, hâlâ da yaşanmaktadır. Bu savaşların çoğu kimlik nedeniyle gerçekleşmiş, Sırplarla Boşnaklar, Hutularla Tutsiler gibi arkadaşlar, aile üyeleri birbirlerine düşman hale gelmiştir. Bu çatışmalarda başlıca hedef siviller olmaktadır. İnsanlığa karşı suçlar dünyanın birçok yerinde hâlâ meydana gelmektedir.

BİBLİOGRAFYA

AKTAN, Gündüz: "AB'nin İslam'la Sorunu", 24 Ekim 2001, *Açık Kriptolar*, Aşina, Ankara, 2008.

AKTAN, Gündüz: "Avrupada Irkçılığın Kökenleri", *Ermeni sorunu. Temel Bilgi ve Belgeler*, Ömer Engin Lütem (der), Genişletilmiş 2. Baskı, Terazi Yayıncılık, Ankara, 2009.

AKTAN, Gündüz: "Irkçılık Konferansı", 10 Eylül 2001, *Açık Kriptolar*, Aşina, Ankara, 2008.

ALBRECHT, Hans-Jörg: "Ethnic Minorities. Crime and Criminal Justice in Europe", Frances Heidensohn and Martin Farrell (der.), *Crime in Europe*, Routledge, Londra ve New York, 1991.

ALLARDYCE, Gilbert: "What Fascism Is Not: Thoughts on the Deflation of a Concept", *The American Historical Review*, Cilt 84, No. 2, Nisan 1979.

ANTLIFF, Mark: "Fascism, Modernism, and Modernity", *The Art Bulletin*, Cilt 84, No. 1, Mart 2002.

BALL, Margaret M.: "The Leadership Principle in National Socialism", *Journal of the History of Ideas*, Cilt 3, No. 1, Ocak 1942.

BATAILLE, Georges ve Carl R. LOVITT: "The Psychological Structure of Fascism", *New German Critique*, No. 16, (Kış, 1979).

BAUMAN, Zygmunt: "Making and Unmaking of Strangers", Sandro Fridlitzius ve Abby Peterson (der.), *Stranger or Guest? Racism and*

Nationalism in Contemporary Europe, Almqvist & Wiksell International, Stockholm, 1996.

BETZ, Hans-Georg: "The Two Faces of Radical Right-Wing Populism in Western Europe", *The Review of Politics*, Cilt 55, No. 4, Sonbahar 1993.

BILLIG, Michael: "Socio-Psychological Aspects of Nationalism: Imagining Ingroups, Others and the World of Nations", *Nationalism, Ethnicity and Cultural Identity in Europe*, Keebet von Benda-Beckmann ve Maykel Verkuyten (der.), ERCOMER, Utrecht University, The Netherlands, 1995.

BOCCHI, Gianluca ve Mauro CERUTI: *Solidarity or Barbarism A Europe of Diversity Against Ethnic Cleansing*, Alfonso Montuori (çev.), Peter Lang, New York, 1997.

BONILLA-SILVA, Eduardo: "Rethinking Racism: Toward a Structural Interpretation", *American Sociological Review*, Cilt 62, No. 3, Haziran 1997.

CALLAN, Eamonn: "The Ethics of Assimilation", *Ethics*, No. 115, Nisan 2005.

CARD, Claudia: "Genocide and Social Death", *Hypatia*, Cilt 18, No. 1, Kış 2003.

CASSESE, Antonio: *Inhuman States Imprisonment, Detention and Torture in Europe Today*, Polity Press, Cambridge, 1996.

CLAYTON, Anthony: *The Wars of French Decolonization*, Longman, Londra ve New York, 1994.

D'SOUZA, Dinesh: "Is Racism a Western Idea?", *American Scholar*, Cilt 64, No. 4, Sonbahar 1995.

DALY, John Patrick: *When Slavery was Called Freedom*, The University Press of Kentucky, Kentucky, 2002.

DEÁK, István: "A Somewhat Pessimistic View of Charles Ingrao's Understanding Ethnic Conflict in Central Europe", *Nationalities Papers*, Cilt 27, No. 2, 1999.

- EASTON, Stewart C.: *The Twilight of European Colonialism*, Bradford&Dickens, Londra, 1960.
- EVERETT, Susanne: *History of Slavery*, Grange Books, Londra, 1997.
- FEKETE, Liz: "Anti-Muslim Racism and the European Security State", *Race & Class*, Cilt 46, No. 1, 2004.
- GINI, Corrado: "The Scientific Basis of Fascism", *Political Science Quarterly*, Cilt 42, No. 1, Mart 1927.
- HALL, Ronald E. Ve Jonathan LIVINGSTON: "Psychological Colonization: The Eurocentrism of Sociology vis-à-vis Race", *Current Sociology*, Cilt 51, No. 6, Kasım 2003.
- HAMBLET, Wendy C.: "The Crisis of Meanings: Could the Cure be the Cause of Genocide?", *Journal of Genocide Research*, Cilt 5, No. 2, Haziran 2003.
- HANNA, Fred J.: "A Transcultural View of Prejudice, Racism, and Community Feeling: The Desire and Striving for Status", *The Journal of Individual Psychology*, Cilt 54, No. 3, Sonbahar 1998.
- HEGEL, Georg Wilhelm Friedrich: *The Philosophy of History*, J. Sibree (Almancadan çev.), Dover Publications, New York, 1956.
- HOWARD-HASSMANN, Rhoda ve Mark GIBNEY: "Apologies and the West", *The Age of Apology. Facing Up to the Past*, Mark Gibney, Rhoda E. Howard-Hassmann, Jean-Marc Coicaud ve Niklaus Steiner (der.), University of Pennsylvania Pres, Philadelphia, 2008.
- HUSAIN, Fatima ve Margaret O'BRIEN: "Muslim Communities in Europe: Reconstruction and Transformation", *Current Sociology*, Cilt 48, No. 4, Ekim 2000.
- JENKINS, Brian: *Nationalism in France: Class and Nation since 1789*, Routledge, Londra ve New York, 1990.
- KECMANOVIC, Dusan: *The Mass Psychology of Ethnonationalism*, Plenum Press, New York ve Londra, 1996.
- KEDOURIE, Elie: *Nationalism*, Üçüncü Baskı, Hutchinson, Londra vd., 1966.

- KHAZANOV, Anatoly M. ve Stanley G. PAYNE: “How to Deal with the Past?”, *Totalitarian Movements and Political Religions*, Cilt 9, No. 2-3, Haziran-Eylül 2008.
- KIERNAN, Victor: *The Lords of Human Kind*, Serif, Londra, 1995.
- KITCHEN, Martin: “August Thalheimer’s Theory of Fascism”, *Journal of the History of Ideas*, Cilt 34, No. 1, Ocak-Mart 1973.
- KIVISTO, Peter: “What is the Canonical Theory of Assimilation? Robert E. Park and His Predecessors”, *Journal of the History of the Behavioral Sciences*, Cilt 40, No. 2, İlkbahar 2004.
- KLEIN, Herbert S.: *The Atlantic Slave Trade*, Cambridge University Press, Cambridge, 1999.
- KRISHNAMURTI, J.: *J. Freedom from the Known*, HarperSanFrancisco, New York, 1969.
- LABANCA, Nicola: “Colonial Rule, Colonial Repression and War Crimes in the Italian Colonies”, *Journal of Modern Italian Studies*, Cilt 9, No. 3, 2004.
- LAGO, Enrico Dal ve Constantina KATSARI: *Slave Systems. Ancient and Modern*, Cambridge University Press, Cambridge, 2008.
- LAL, Vinay: “The Concentration Camp and Development: The Pasts and Future of Genocide”, *Patterns of Prejudice*, Cilt 39, No. 2, 2005.
- LURAGHI, Raimondo: *Sömürgecilik Tarihi*, Cilt I, Kitap Deyince Yayınları, 2000.
- Luttés contre l’Esclavage*, UNESCO, 2004.
- LÜTEM, Ömer Engin (der.): 1946 Nüremberg Mahkemesi’nin Kurucu Anlaşması ve Mahkeme’nin Kararına göre Uluslararası Hukuk İlkeleri, *Ermeni Sorunu. Temel Bilgi ve Belgeler*, Genişletilmiş 2. Baskı, Terazi Yayıncılık, Ankara, 2009.
- MCMILLAN, James F.: *Twentieth Century France: Politics and Society 1989-1991*, Edward Arnold, Londra, 1992.

MOORE, Robert I.: *La Persecution Sa Formation en Europe X.-XIII. Siècle*, Catherine Malamoud (çev.), Les Belles Lettres, Paris, 1991.

MOSHMAN, David: "Us and Them: Identity and Genocide", *Identity: An International Journal of Theory and Research*, Cilt 7, No. 2, 2007.

MOSSE, G. L.: "The Mystical Origins of National Socialism", *Journal of the History of Ideas*, Cilt 22, No. 1, Ocak-Mart 1961.

MUSTERD, Sako: "Social and Ethnic Segregation in Europe: Levels, Causes, and Effects", *Journal of Urban Affairs*, Cilt 27, No. 3.

NIRENBERG, David: *Communities of Violence. Persecution of Minorities in the Middle Ages*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1996.

PAULY, Robert J. Jr.: *Islam in Europe: Integration or Marginalization?*, Ashgate, Aldershot, 2004.

PAXTON, Robert O.: "The Five Stages of Fascism", *The Journal of Modern History*, Cilt 70, No. 1, Mart 1998.

PETERS, Edward: *Torture*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1996.

PETERSON, Abby: "Stranger or Guest? Racism and Nationalism in Contemporary Europe" Sandro Fridlitzius ve Abby Peterson (der.), *Stranger or Guest? Racism and Nationalism in Contemporary Europe*, Almqvist & Wiksell International, Stockholm, 1996.

RAYNAUD, Philippe ve Stéphane RIALS (yayına hazırlayan): İsmail Yerguz vd. (çev.), *Siyaset Felsefesi Sözlüğü*, İletişim, İstanbul, 2003.

ROBERTS, David D.: "How Not to Think about Fascism and Ideology", *Journal of Contemporary History*, Cilt 35, No. 2, Nisan 2000.

RYDGREN, Jens: "Meso-level Reasons for Racism and Xenophobia Some Converging and Diverging Effects of Radical Right Populism in France and Sweden", *European Journal of Social Theory*, Cilt 6, No. 1, 2003.

SAID, Edward: *Orientalism*, Routledge & Kegan Paul, Londra, 1978.

- SALVENDY, John T.: "The Dynamics of Prejudice in Central Europe", *International Journal of Psychotherapy*, Cilt 4, No. 2, 1999.
- SARICA, Murat: *100 Soruda Siyasî Düşünce Tarihi*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1999.
- SAUER, Wolfgang: "National Socialism: Totalitarianism or Fascism?", *The American Historical Review*, Cilt 73, No. 2, Aralık 1967.
- SCALES, Len: "Bread, Cheese and Genocide: Imagining the Destruction of Peoples in Medieval Western Europe", *History*, Cilt 92, No. 307, Temmuz 2007.
- SETON-WATSON, Hugh: "Fascism, Right and Left", *Journal of Contemporary History*, Cilt 1, No. 1, 1966.
- SEWELL, William H. Jr.: "Ideologies and Social Revolutions: Reflections on the French Case", T.C.W. Blanning (der.), *The Rise and Fall of the French Revolution*, The University of Chicago Pres, Chicago ve Londra, 1996.
- SILVERMAN, Maxim: *Deconstructing the Nation. Immigration, Racism and Citizenship in Modern France*, Routledge, Londra ve New York, 1992.
- SNIDERMAN, Paul M., Thomas PIAZZA, Philip E. TETLOCK, Ann KENDRICK: "The New Racism", *American Journal of Political Science*, Cilt 35, No. 2, Mayıs 1991.
- SZAZ, Zoltan Michael: "The Ideological Precursors of National Socialism", *The Western Political Quarterly*, Cilt 16, No. 4, Aralık 1963.
- ŞENEL, Alâeddin: *Çağdaş Siyasal Akımlar*, İmaj Yayınevi, Ankara, 2001.
- TÜRKÖNE, Mümtaz'er (ed.): *Siyaset*, Lotus, Ankara, 2003.
- VAN KONINGSVELD, Pieter Sjoerd: "Müslüman Varlığına Avrupa'nın Tepkisi", *Avrupa ve Amerika Müslümanları*, Shireen Hunter ve Huma Malik (der.), Can Demirkan, Deniz Öktem, Ercüment Asil, Asma Mermer (çev.), Gelenek, İstanbul, Temmuz 2003.
- VANIL, Boroah K. Ve Mangan JOHN: "Multiculturalism versus Assimilation: Attitudes towards Immigrants in Western Countries",

International Journal of Economic Sciences and Applied Research, Cilt 2, No. 2.

VERNON, Richard: "What is Crime Against Humanity?", *The Journal of Political Philosophy*, Cilt 10, No. 3, 2002.

VIGILANT, Linda: "Race and Biology", *Global Convulsions Race, Ethnicity, and Nationalism at the End of the Twentieth Century*, Winston A. Van Horne (der.), State University of New York Press, New York, 1997.

VIVARELLI, Roberto: "Interpretations of the Origins of Fascism", *The Journal of Modern History*, Cilt 63, No. 1, Mart 1991.

WELDON, Steven A.: "The Institutional Context of Tolerance for Ethnic Minorities: A Comparative, Multilevel Analysis of Western Europe", *American Journal of Political Science*, Cilt 50, No. 2, Nisan 2006.

WINOCK, Michel: *Nationalism, Anti-Semitism, and Fascism in France*, Jane Marie Todd (çev.), Stanford University Press, California, 1998.

WOLFF, Stefan: "Can Forced Population Transfers Resolve Self-determination Conflicts? A European Perspective", *Journal of Contemporary European Studies*, Cilt 12, No.1, Nisan 2004.

WYMAN, Katrina Miriam: "Is There a Moral Justification for Redressing Historical Injustices?", *Vanderbilt Law Review*, Cilt 61, No. 127, 2008.

YAYLA, Atilla: *Siyasi Düşünce Sözlüğü*, Liberte, Ankara, 2003.

YÜRÜKEL, Sefa M.: *The History of Genocide I*, Near East Publishing, Lefkoşa, Kasım 2004.

ZELDIN, Theodore: *France: 1848-1945*, II. Cilt, Clarendon Press, Oxford, 1977.

ZIMMERER, Jürgen: "The Birth of the Ostland out of the Spirit of Colonialism: A Postcolonial Perspective on the Nazi Policy of Conquest and Extermination", *Patterns of Prejudice*, Cilt 39, No. 2, 2005.

ZOLBERG, Aristide R. ve Long Litt WOON: "Why Islam is like Spanish: Cultural Incorporation in Europe and the United States", *Politics & Society*, Cilt 27, No. 1, Mart 1999.

THE PROSECUTION OF THE DERG CRIMINALS IN ETHIOPIA

K. Isaac WELDESELLASSIE

BA, MSc, LLB, LLM, PhD, Fellow –
Brunel Law School (London)

***Abstract:** Under the Derg regime, which ruled Ethiopia from 1974 to 1991, tens of thousands of Ethiopians were killed, tortured or detained particularly during the infamous “Red Terror” purges of the late 1970s. Upon deposing the Derg regime, the Ethiopian Government became willing to accept its national and international obligations to investigate and bring to justice those involved in crimes and human rights violations during the Derg military junta, and embarked on a policy to create a more democratic future and live by the rule of law. However, accomplishing justice after a lengthy civil war and dictatorial regime is not an easy task; despite the severe difficulties and lengthy process, the Ethiopian Government managed to bring to justice those perpetrators and sentenced to some of them while in absentia. This paper discusses the prosecution of the Derg officials, particularly those involved in the Red Terror campaign, and challenges the prosecution encountered in Ethiopia.*

***Key Words:** Ethiopia, Derg regime, civil war, Red Terror*

ETYOPYA'DA DERG SUÇLULARININ KOVUŞTURULMASI

***Özet:** Etiyopya'da 1974 – 1991 yılları arasında süren Derg rejimi sırasında onbinlerce Etiyopyalı öldürülmüş, işkence görmüş ve tutuklanmıştır. Derg sonrası dönemde Etiyopya hükümeti Derg askerî yönetiminin işlediği suçlar ve insan hakları ihlallerini soruşturma konusunda istekli olduğunu göstermiştir. Ancak uzun süren bir iç savaştan ve diktatörlük rejiminden sonra adaleti sağlamaya çabalamak birçok sorunlar ve zorluklar içermektedir. Bu makalede Derg görevlilerinin kovuşturulması ve bu sürece yönelik zorluklar konu edilmiştir.*

***Anahtar Kelimeler:** Etiyopya, Derg Rejimi, iç savaş, Kızıl Terör*

I. Recent Global Efforts against Impunity and Post-Conflict Justice: An Overview

The end of the post-Cold War saw some optimism in bringing those who nationally and internationally committed serious crimes and gross human rights abuses in the past to justice. International community demonstrated various forms of post-conflict justice efforts. International (criminal) law has undergone even dramatic changes. As a result, criminally responsible individuals – regarded as holders of a few obligations deriving from customary international law and from the breach of fundamental international values, some solely relating to armed conflicts (e.g., breaches of humanitarian law, applicable in non-international armed conflicts) and others (those on crimes against humanity, genocide, aggression, torture, terrorism) also concerning the peacetime¹ – have increasingly seen to be hold accountable and be punished for the crimes.² As such, officials and publics would learn that crime is punishable and that nobody is above the law. For individual victims, justice is only served if the proper investigation and prosecution are carried out by the State and established the appropriate sanctions to those responsible.³ An absence of justice on the part of victims means betrayal by the State and the risk of heading to the privatisation of justice (i.e., revenge, a cycle of violation). Thus, as a reaction to gross atrocities and crimes, States and international organisations, even groups (the victim community and even individuals) considerably boosted the creation of some international, mixed national/international and special national tribunals after the end of their wars. While my principal focus is to investigate Ethiopia's Derg prosecution efforts and challenges, I firstly and briefly outline the recent development in punishing responsible individuals on a global basis.

A. The New Phenomenon of International, Mixed or National Criminal Tribunals

The very reason of the existence of a State as a centralised authority is to ensure justice for persons under its jurisdiction by prosecuting and punishing

- 1 Antonio Cassese, *International Law* (Oxford/New York: Oxford University Press, 2004), pp.77-80, 85; Trial of the Major War Crimes before the International Military Tribunal, Nuremberg 14 November 1945-1 October 1946 (Nuremberg: 1947), i, at 233. Individuals have also regarded as holders of limited procedural rights in international law. See, *Ibid.* A recent case law in regard can be seen at: *Tadic* appeals jurisdiction decision (1995), para 134.
- 2 Cesare P. R. Romano, Andre Nollkaemper, and Jann K. Kleffner (eds), *Internationalised Criminal Courts and Tribunals: Sierra Leone, East Timor, Kosovo, and Cambodia* (Oxford: Oxford University Press, 2004); "Prosecuting Violations of International Criminal Law: Who Should Be Tried?", in *NPWJ (No Peace Without Justice) International Criminal Justice Policy Series No. 1* (November 2005).
- 3 S.H. Ardiles, "The Absence of Justice" in *Impunity: An Ethical Perspective*, ed. Charles Harper (Geneva: World Council of Churches Publication, 1996), p. 107.

serious crimes and human rights violations.⁴ While several instances of genocide have occurred since the adoption of the Genocide Convention (1948), no action was taken at either national or international level until the creation of the ad hoc tribunal of Yugoslavia and Rwanda in 1993 and 1994, respectively.⁵ In 1993, the UN Security Council, under the process of Art 41 of the 1945 UN Charter, established the International Criminal Tribunals for the former Yugoslavia (ICTY),⁶ and in 1994, it set up the International Criminal Tribunals for Rwanda (ICTR) to prosecute those responsible for atrocities during times of war and genocide.⁷ These two special tribunals gave impetus to the adoption of the International Criminal Court (ICC) with limited jurisdictions, finally established in 2003.⁸ The creation of the ICC expands the scope of the international criminal justice in accordance with its Statute, even though it does not have retroactive jurisdiction. The Nuremberg, which was established by an international agreement of the four victorious of World War II, and the two new tribunals were created by an exception to norms of customary international law. In addition, a significant reaction to callous and atrocious crimes in the world has led to an interesting development of hybrid courts: these are the Special Court for Sierra Leone,⁹ the Crime Panels of the District Court of Dili for East Timor,¹⁰ Regular 64 Panels in the Courts of Kosovo,¹¹ the Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia,¹² the War Crimes Chambers in Sarajevo,¹³ the hybrid Tribunal for Lebanon,¹⁴ and the Supreme Iraqi Criminal Tribunal for trying Saddam Hussein and other top Bath Party officials.¹⁵ The establishment of the Special Prosecutor's Office in

4 Danah Shelton, "Reparations for Victims of International Crimes", in *International Crimes, Peace and Human Rights: The Role of the International Court*, ed. Danah Shelton (Ardsley, N.Y.: Transnational Publishers, 2000), p. 49.

5 Ilias Bantekas and Susan Nash, *International Criminal Law* (2nd) (London: Cavendish Publishing Ltd, 2003), p. 7.

6 UN SC Res 827 (25 May 1993); UN Doc. A/54/187-S/1998/846, Sixth Annual Report of the ICTY, 25 August 1999, VIII.

7 UN SC Res 955 (8 November 1994).

8 37 ILM (1998), 999. See also, Ilias Bantekas and Susan Nash, *International Criminal*, p. 9.

9 UN Doc. S/2000 915 dated 4 October 2000, Annex 'Agreement between the United Nations and the Government of Sierra Leon on the Establishment of a Special Court of for Sierra Leon', Enclosure 'Statute of the Special Court for Sierra Leon'; See UN Secretary-General Kofi Annan's speech in Freetown in July 1999. *UN News Wire*, August 2, 1999; *Le Monde*, November 30, 1999.

10 Cesare P. R. Romano, Andre Nollkaemper and Jann. K. Kleffner (eds), *Internationalised Criminal Courts*.

11 *Ibid.*

12 UN Doc. A/51/930, S/1997/488, 24 June 1997; Yves Beigbeder, *Judging Criminal Leaders: The Slow Erosion of Impunity* (The Hague/London/New York: Martinus Nijhoff Publishers, 2002), pp. 172-179.

13 In-Depth: Justice for a Lawless World? Rights and Reconciliation in a New Era of International Law', this can be found at: <http://www.irinnews.org/InDepthMain.aspx?InDepthId=7&ReportId=59472> (accessed: 29/03/2010).

14 Cesare P. R. Romano, Andre Nollkaemper and Jann K. Kleffner (eds), *Internationalised Criminal*.

15 Susan Sachs, "Iraqi Governing Council Sets Up Its Own Court for War Crimes", *The New York Times*, December 10, 2003. See also, Iraq: Iraqi Special Tribunal-Fair Tribunals Not Guaranteed', in *Amnesty*

Ethiopia to try the Derg officials is another unique case that will be discussed separately and thoroughly below.

However, unlike the ICTY and the ICTR, which were established by resolution of the UN Security Council and constituted as subsidiary organs of the UN, and unlike national courts established by law like that of Ethiopia, the Special Court for Sierra Leone established by an agreement between the UN and the Government of Sierra Leone in 2002.¹⁶ This because the Government had neither the legal capacity nor the financial resources, after a decade of civil war, to set up a national court to try those responsible for serious violation of international humanitarian law. After difficult and lengthy negotiation between the UN and the Cambodian Government, the Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia for the Prosecution of Crimes Committed during the Period of Democratic Kampuchea began to work in 2006 as a locally housed tribunal running under largely Cambodian local judges/laws and minor international judges.¹⁷ The Government of Cambodia insisted that, for the sake of the Cambodian people, the trial of the serious crimes committed during the Khmer Rouge regime (1975-1979) must be held in Cambodia using Cambodian staff and judges together with foreign personnel.¹⁸ The weaknesses in this case are no doubt linked with the current leaders' own participation or past support for the Khmer Rouge and their fear that the actions of their own leaders may be internationally exposed.

The UN Transitional Authority for East Timor also created, by the Security Council (Res. 1272), a mixed judicial system for East Timor and promulgated a regulation (N. 2000/11) that set up a system of District Courts of Dili for East Timor.¹⁹ However, the Indonesian Government resisted to setting up ad

International, May 13, 2005, can be found at: <http://www.globalpolicy.org/images/pdfs/0513AlIraq.pdf> (accessed: 26/03/2010); "The Law of the Supreme Iraqi Criminal Tribunal", in "Al-Waqa' I Al-Iraqiya", *Official Gazette of the Republic of Iraq*, Number(4006) Forty-Seventh Year, 14 Ramadan 1426 Hijri, October 18, 2005, can be found at: <http://www.ictj.org/static/MENA/Iraq/iraq.statute.engtrans.pdf> (accessed: 22/03/2010); Cesare P. R. Romano, Andre Nollkaemper, and Jann K. Kleffner (eds), *Internationalised Criminal*. See also <http://www.globalpolicy.org/component/content/category/163-general.html> (accessed: 26/03/2010); 'Genocide Studies Programme', can be found at: <http://www.yale.edu/gsp/index.html> (accessed: 28/03/2010); 'Yale Human Rights and Development Law', at: <http://www.law.yale.edu/academics/YHRDLJ.htm> (accessed: 28/03/2010).

16 'Security Council and Sierra Leone' at: <http://www.globalpolicy.org/component/content/category/203-sierra-leone.html> (26/03/2010). <http://www.globalpolicy.org/component/content/article/203/39438.html> (accessed: 23/03/2010).

17 <http://www.globalpolicy.org/component/content/category/163-general.html> (26/03/2010); 'An Introduction to the Khmer Rouge Trial' can be found at: http://www.cambodia.gov.kh/krt/english/introduction_eng/index.htm (accessed: 26/03/2010).

18 Yves Beigbeder, *Judging Criminal Leaders: the Slow Erosion of Impunity*, p.202.

19 For East Timor and an Ad-Hoc East Timor Court, see at: <http://www.globalpolicy.org/security-council/index-of-countries-on-the-security-council-agenda/east-timor.html> (accessed: 26/03/2010)

hoc international tribunal on its country, justifying that its national justice system is both willing and capable to judge the perpetrators of the extreme violence and atrocities in East Timor.²⁰ The Special Tribunal of Lebanon is also an international criminal tribunal for the prosecution, under Lebanese law, of criminal acts relating to the assassination of the former Lebanese Prime Minister Rafik Hariri, who was murdered, along with 22 others, on 14 February 2005.²¹ The court, which has a mixed composition of Lebanese and international judges and has its seats in Netherland, was established by an agreement between the United Nations and the Lebanese Republic.²²

Another development with efforts to combat impunity was demonstrated by the creation of the War Crimes Chamber (WCC) in Bosnia as a joint initiative of the ICTY and the Office of the High Representative.²³ Although it contains a significant international component, the WCC is essentially a domestic institution operating under national law, within the criminal division of the State Court of Bosnia.²⁴ Similarly, the UN Interim Administration Mission in Kosovo (UNMIK) issued regulations (known as “Regulation 64 Panels”) permitting international judges to serve alongside domestic judges in existing Kosovar courts, and international lawyers to join forces with domestic lawyers to prosecute, as well as defend, individual war crimes cases.²⁵ In the post-Saddam Hussein Iraq, the Supreme Iraqi Criminal Tribunal (formerly the Iraqi Special Tribunal)²⁶ was established under Iraqi national law to try Iraqi

- 20 Evelyn Rusli, ‘Conviction Squashed for Crimes in East Timor’, in *New York Times*, August 8, 2004. http://www.humanrightsfirst.org/cah/ij/w_context/w_cont_06.aspx (accessed: 26/03/2010)
- 21 ‘Special Tribunal for Lebanon’, accessible at <http://www.un.org/apps/news/infocus/lebanon/tribunal/> (accessed: 29/03/2010).
- 22 “Security Council Votes to Establish Hariri Assassination Tribunal”, *UN News Centre*, 30 May 2007. Security Council resolution 1664 (2006) of 29 March 2006; Security Council Resolution 1757 (2007) of May 30 2007. <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=22746&Cr=leban&Cr1=>. (accessed: 29/03/2010). Kim Ghattas, “Lebanon’s Groundbreaking Tribunal”, BBC News, May 21, 2006. See at: http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/4926536.stm (accessed 07/ 12/2008); L. Maalouf, “Special Tribunal for Lebanon on the Back Burner”, in *International Justice Tribune/Radio Netherlands*, October 14, 2009; <http://www.stl-tsl.org/action/home> (accessed: 29/03/2010).
- 23 Presidential Statement: S/2002/PRST/21/2002. The WCC officially began operations in Sarajevo on March 9, 2005.
- 24 IRIN: “In-Depth: Justice for a Lawless World? Rights and Reconciliation in a New Era of International Law”, can be found at: <http://www.irinnews.org/InDepthMain.aspx?InDepthId=7&ReportId=59471> (accessed: 29/03/2010).
- 25 IRIN: “In-Depth: Justice for a Lawless World? Rights and Reconciliation in a New Era of International Law”, can be found at: <http://www.irinnews.org/InDepthMain.aspx?InDepthId=7&ReportId=59471> (accessed: 29/03/2010).
- 26 “The Law of the Supreme Iraqi Criminal Tribunal” can be found at: Al-Waqa’I Al-Iraqiya, *Official Gazette of the Republic of Iraq*, N. (4006) Forty-Seventh Year, 14 Ramadan 1426 Hijri, October 18, 2005. See also, S. Sachs, “Iraqi Governing Council Sets Up Its Own Court for War Crimes”, *The New York Times*, December 10, 2003. See also, Iraq: Iraqi Special Tribunal-Fair Tribunals Not Guaranteed’, in *Amnesty International*, May 13, 2005, can be found at: <http://www.globalpolicy.org/images/pdfs/0513AlIraq.pdf> (accessed: 26/03/2010). <http://www.ictj.org/static/MENA/Iraq/iraq.statute.engtrans.pdf> (accessed: 22/03/2010).

nationals or residents accused of genocide, crimes against humanity, war crimes or other serious crimes (such as manipulating the judiciary, squandering national resources and the use of armed force against an Arab country)²⁷ committed between 1968 and 2003.²⁸ The US rejected the establishment of an UN-sponsored international or hybrid tribunal to try Saddam Hussein and other Iraqi leaders justifying that there would be some political obstacles to set such new tribunal and if so, it would cause a slow pace of the tribunal.²⁹

The creation of these different tribunals has required a strong pressure by the 'international community' or more precisely by the UN Security Council, with the support of the UN Secretariat and the spoken denunciations and proposals of the major international human rights organisations based on the strong feelings of the victimised populations. There are other alleged war crimes and wartime human rights abuses committed recently.³⁰ Yet, we have not seen meaningful prosecution of crimes that have occurred on a massive scale.

Certainly, international community should intensify the fight for the rule of law at both the national and the international levels which is a political, social and moral obligation of each State. The open question though is that, where some serious crimes of international concern have been committed, under what circumstances the permanent members of the UN Security Council find a consensus to set up new ad hoc international tribunals; and secondly, whether the UN will continue its commitment to creating or assisting such temporary quasi-national, mixed or international tribunals, which obviously such courts may benefit from more resources than those available for a national court, for instance, additional financing and research capacity, as well as ensuring that international standards of justice would be met.

27 http://www.cpa-iraq.org/human_rights/Statute.htm;
<http://www.ictj.org/static/MENA/Iraq/iraq.statute.engtrans.pdf> (accessed: 22/03/2010)

28 Iraq: Iraqi Special Tribunal-Fair Tribunals Not Guaranteed', in *Amnesty International*, May 13, 2005, can be found at: <http://www.globalpolicy.org/images/pdfs/0513AlIraq.pdf> (accessed: 26/03/2010).

29 Yves Beigbeder, *International Justice*, p.113.

30 Among others are: the Lord's Resistance Army of Uganda, the former guerrilla and the current ruling clique of Eritrea, the Government of the Sudan, the Sri Lankan military and the Tamil Tigers, and the Government of Israel and the Hamas party are amongst the main concerns where wide scale of gross human rights violation and dehumanisation are characterized by impunity when crimes against individuals, groups, and humanity go unpunished. The United Nations and others believe that the actions of these entities may amount to war crimes, crimes against humanity and grave human rights violation. For instance, "UN Mission Finds Evidence of War Crime by both Sides in Gaza Conflict", *United Nations News Centre*, 15 September 15, 2009; "UN Fears Sri Lanka 'War Crimes'", BBC News, 13 March 2009. See at: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/7942051.stm>. (accessed: 17/01/2010).

1. The Special Prosecutor's Office and the Trial of Derg in Ethiopia

The Derg regime was overthrown in 1991 by the Ethiopian Peoples' Revolutionary Front (EPRDF).³¹ Mengistu fled to Harare, Zimbabwe, on 21 May 1991, in a plane sent by the US Government,³² where President Robert Mugabe granted him political asylum. During the Derg regime, the Red Terror in Ethiopia was the largest and best-known campaign of human rights violations.³³ Soon after the down fall of the Derg, the EPRDF Government established a Special Prosecutors' Office ("SPO") charging it to prosecute the Derg junta officials and began legal proceedings against the Derg officials charged with genocide, crimes against humanity and other severe crimes under the brutal Marxist regime of Colonel Mengistu Haile Mariam (1974-1991). The case of the Ethiopian trials is a clear-cut example of retributive justice that have received the most attention in the transitional justice discourse and a justice that emphasizes the need to hold perpetrators accountable and punished for their crimes.³⁴ The PSO trial was the first of its kind on the African continent; and it has recently been concluded. Below are a detailed description and analysis of the case.

a. Historical Background

In Ethiopia's modern history, the most severe crimes and human rights violations were in connection with the 1974 revolution. In 1974, the Imperial Government's indifference to the famine of 1972-1973, the acute economic poverty and political suppression led to mass uprisings against the rule of Ethiopia's monarchy, the Emperor Haile Selassie-I. However, during the revolution, there was no organised political leadership which was capable to respond to the country's situation. In June 1974, a group of junior officers of the Ethiopian military established their own committee know as 'Derg', the short name of the Coordinating Committee of the Armed Forces, Police, and Territorial Army.³⁵ On 12 September 1974, the military committee, under the

31 The EPRDF and by extension the TGE are dominated by the Tigray People's Liberation Front (TPLF). In 1989, the TPLF together with other ethnicity-based rebel groups form the alliance EPRDF.

32 Riccardo Orizio, *Talk of the Evil* (London: Secker & Warburg, 2003), pp. 146, 149.

33 Ts. Engelschin, "Prosecutions of War Crimes and Violations of Human Rights in Ethiopia", 8 *Yearbook of African Law* (1994), 43.

34 Scott Gates, Halga Malmin Binningsbo, and Tove Gate Lie, "Post-Conflict Justice and Sustainable Peace", *World Bank Policy Research Working Paper No. 4191* (April 1, 2007). Available at SSRN: <http://papers.ssrn.com/sol3/results.cfm> (accessed: 12/04/2010).

35 'Derg' (the term is a Ge'ez word) was a communist military junta of a committee of 120 commissioned and non-commissioned junior officers of the air force, police force and the territorial army. Girmachew Alemu Aneme, "Apology and Trials: The case of the Red Terror Trials in Ethiopia", 6 *African Human Rights Law Journal* (2006), p. 64 at p.65; Dawit Welde-Giorgis, *Red Tears: War, Famine and Revolution in Ethiopia* (Trenton, N. J.: Red See Press, 1989), 11-12.

instigation of Majors Mengistu Haile Mariam and Atnafu Abate and some others of the Derg entered Emperor Haile Selassie's Palace, and seized power. In November 1974, the Derg executed 60 officials of the former imperial government of Emperor Haile Selassie-I without court hearing. The Derg suspended the Constitution and established a military government,³⁶ and it soon established itself as a 'permanent and irrevocable self-perpetuating group', rejecting all calls for civilian rule.³⁷ The deposition of Emperor Haile Selassie marked the beginning of 17 years of State-sponsored terror and violence against the People of Ethiopia that ended in May 1991.

b. The Derg's Red Terror Campaign and the Fall of Derg

The deposition of Emperor Haile Selassie proved to be just the beginning of the revolution, for then there developed a power struggle within the Derg. It then had faced with a number of civilian groups competing for control of Ethiopia, most notably the Ethiopian People's Revolutionary Party (EPRP)³⁸ but also the All-Ethiopia Socialist Movement (MEISON).³⁹ Both the ERPR and MEISON were enthusiastic supporters of the communist revolution that toppled Emperor Haile Selassie-I; however, they were also only two of a large number of groups which competed to be the Derg's political educators.⁴⁰ Ideological and political conflict began to develop between the two groups, the EPRP and its major Marxist rival, MEISON, with MEISON aligning itself with Mengistu in 1976. In 1976, the EPRP youth committees had planned a nation-wide protest against the Derg regime on May Day. The day before the demonstrations, the Derg Campaign Department ordered the Derg Special Forces to eliminate all those who were participating in the EPRP demonstration. Hundreds of demonstrating youths were executed throughout the country. Once Mengistu Hailemariam took supreme power as chairman of the ruling Derg government, in February 1977, following the murder of Teferi, he moved to quarrel the civilian groups, the EPRP, who opposed the Derg's

36 Yacob Haile-Mariam, "The Quest for Justice and Reconciliation: The International Criminal Tribunal for Rwanda and the Ethiopian High Court", 22 *Hastings International and Comparative Law Review* (1999), p. 667 at p. 674; Edward Kissi, "Famine and the Politics of Food Relief in United States' Relations with Ethiopia: 1950-1991" (Ph.D. Diss. Montreal, Canada: Concordia University, 1997), pp.176-177; Fred Halliday & Maxine Molyneux, *The Ethiopian Revolution* (London: New Left Books, 1981), p. 87.

37 Girmachew Alemu Aneme, "Apology and Trials, at p.65; Fred Halliday & Maxine Molyneux, *The Ethiopian Revolution*, p. 87.

38 The EPRP, which was founded in April 1972 in Germany, is also known as "Ihapa" from the acronym in Amharic (etyop'ya Hezbawi Abyotawi Party).

39 'MEISON', which was organised in early 1976, is the acronym in Amharic: *Mela Ethiopia Socialist Niqinaqi*.

40 See in: "Ethiopia: Ethnic Federalism and its Discontents; Africa Report No. 153, 4 September 2009", *International Crisis Group*, p. 3 (accessed 16 November 2009).

idea of a revolution “imposed from above”.⁴¹ In response to the instability and his opponents, Mengistu officially implemented a campaign of Red Terror (or *Qey Shibbir*, in Amharic) (1977-1978), with the Proclamation 121 of 1977.

The Derg’s Red Terror designed first to eliminate all EPRP opposition as a political organisation. During the first stages of the Red Terror, MEISON remained closely allied with the Derg and assisted in combating suspected EPRP supporters regardless of age, race, religion, gender or ethnicity. In July 1977, the *Zemecha* or ferreting-out campaign was directed and conducted by the Derg against what it called anti-revolutionary and reactionary elements. The action resulted in the death of over 1000 people and the arbitrary detention of 1503 persons accused of belonging to one or other political party.⁴² But later in 1978, the Derg turned on MEISON, fearing its membership was more loyal to the party than it was to the government, and launched a bloody campaign against rural MEISON supporters.⁴³ Between 1977 and 1978, the Derg military junta was characterised by the most atrocious crimes and human rights violations. Tens of thousands of men and women of its opponents were executed, arbitrarily imprisoned, disappeared and tortured without trial by the Red Terror.⁴⁴ The bodies of those who were killed were left in the street as a warning to others.⁴⁵ Some families, who were fortunate enough to identify the bodies of the murdered youth, were required to pay for the bullets that were used to kill their sons and daughters before they could claim the corpuses.⁴⁶

The Red Terror massacre was officially launched in November 1977 and continued until 1980.⁴⁷ The crimes committed by the Red Terror were estimated 30,000 to 50,000.⁴⁸ Amnesty International reported that the total of persons killed by the end of the Red Terror campaign alone ran as high as 150,000 to 200,000.⁴⁹ However, it was not only the Red Terror period, but the entire Derg regime was characterised by massive human rights violations and

41 Dawit Welde-Giorgis, *Red Tears*, p. 21.

42 Ts. Engelschine, “Prosecutions of War Crimes, p. 43.

43 Marina and D. Ottaway, *Ethiopia: Empire in Revolution* (New York: Africana, 1978), p. 247. See also “A Despot at War on All Fronts”, *Time*, May 23, 1977 (accessed: 14/052009).

44 Neil Kritz, *Transitional Justice: How Emerging Democracies Reckon with Former Regimes*, Vol II Country Studies, (Washington DC: USIP Press, 1995), p. 560

45 Dadimos Haile, *Accountability for Crimes of the Past and the Challenges of Criminal Prosecution: The Case of Ethiopia* (Leuven: Leuven University, 2005), p.15.

46 *Ibid.*, (2002), p. 15.

47 Ts. Engelschin, “Prosecutions of War Crimes and Violations, at p. 43.

48 Yaconb Haile-Mariam, “The Quest for Justice and Reconciliation, at p. 678;

49 *Ibid.*

serious crimes, including crimes against humanity and war crimes.⁵⁰ The killings of the Derg continued well beyond the Red Terror. The Derg mainly used *kebele* officials (the smallest administrative unit in urban milieus, set up by the Derg) to carry out the above violations and the degree of systematic killings was extremely high. The Africa Watch also reported: “Tens of thousands of Ethiopians were tortured, murdered or ‘disappeared’ after arrest during the period from 1974 to 1991.”⁵¹

Ethiopia experienced severe drought in the early 1980s. The Derg exacerbated the effects of the drought by channelling relief aid to military and Derg-held areas and thus “turned it into” a famine “quicker and harder”. It is estimated that 50% of the 400,000 famine victims is attributable to the Derg’s policies.⁵² Food relief for the 1984 famine in the country was prevented from reaching the victims, causing many thousands to perish.⁵³ The Derg was also carried out a forced settlement programme for military purpose as counter-insurgency strategy between 1984 and 1986.⁵⁴ Another Derg regime’s unlawful mass killing and counter-insurgency measures against various ethnicity-based rebellions in country took place in the market town of Hawzen in the province of Tigray in 1988. The aerial bombardment by MIG planes lasted a full day and left approximately 2,500 civilian market goers dead.⁵⁵

At the end of 17 years of brutal human rights violations marked by terror and violence, the Ethiopia’s oppressive military junta, the Derg, was overthrown on May 28, 1991, by the Ethiopian People’s Revolutionary Democratic Front (EPRDF), a coalition of anti-government groups organized and led by the Tigray People’s Liberation Front (TPLF). In May 1991, the EPRDF arrested and detained approximately 1900 individuals suspected of committing crimes and violating human rights during the Derg regime. The EPRDF felt its responsibility to bring those criminally responsible to justice and called for the

50 Girmachew Alemu Aneme, “Apology and Trials, at p.65.

51 Africa Watch, Ethiopia: Reckoning UN-Der the Law (1994). See also, Alexander De Waal, “Evil Days: Thirty Years of War and Famine in Ethiopia”, *Africa watch* (September 1991), 3-4; The Government of Ethiopia, Trial Observation and Information Project (2000), Consolidated Summary and Reports from observations made in 1996, 1997, 1998 and 1999, compiled and distributed by NIHR’s Project ‘Ethiopia’s Red Terror Trials: Africa’s First War Tribunal’, 1.

52 Neil Kritz, *Transitional Justice*, pp. 560-561.

53 The Government of Ethiopia, “Trial Observation and Information Project (2000), Consolidated Summary and Reports from observations made in 1996, 1997, 1998 and 1999, compiled and distributed by NIHR’s Project ‘Ethiopia’s Red Terror Trials: Africa’s First War Tribunal’”, 1; Human Rights Watch Report, December 1994, *Ethiopia – Reckoning Under the Law*, 7-8.

54 *Ibi*.

55 Human Rights Watch Report, December 1994, *Ethiopia – Reckoning Under the Law*, 7-8. The Derg regime waged both intra-state and inter-state conflict during its stay at power. Most of the war crimes were committed in the context of the Derg fighting ethnic-based insurgency in the south (against Oromo rebellion), east (Somali/Ogadeni rebellion) and north (Tigrayan and Eritrean rebellion).

The Prosecution of the Derg Criminals in Ethiopia

establishment of a transitional government, and upon which to establish a special court that investigate and prosecute these criminal and human rights violation cases.⁵⁶

c. The Establishment of the Special Prosecutor's Office

The Derg military government that ruled Ethiopia from 1974 to 1991 was characterised by massive human rights violations, including crimes against humanity.⁵⁷ As stated above, the subsequent crimes of the Derg in the period 1974-1991 can be divided into three main categories: the Red Terror, War Crimes and Misuse of Humanitarian aid and policy. The EPRDF opted to investigate and prosecute the main perpetrators of past crimes as part of the transitional justice.

In July 1991, the EPRDF called a national conference made up of representatives of a majority of the different political and ethnic groups. That conference produced the Transitional Period Charter of Ethiopia, Charter, which acted as an interim constitution until a government was elected and a permanent constitution drafted and adopted in 1995.⁵⁸ This process presented the opportunity for the Transitional Government to demonstrate its commitment to the rule of law. In a bid to realise its duty to investigate and prosecute the crimes and gross human rights violations committed by the Derg regime, the Transitional Government of Ethiopia established the Special Prosecutor's Office (SPO) in August 1992 by law (Proclamation No. 22/1992), mandated with two fold goals: 1) "to establish for public knowledge and for posterity a historical record of the abuses of the Mengistu's regime", and 2) "to bring those criminally responsible for human rights violations and/or corruption to justice."⁵⁹ The Preamble of the Proclamations Establishing the SPO affirms a bid to deter the recurrences of similar violation of human rights by stating that the establishment of SPO is meant to be: "[I]n the interest of a just historical obligation to record for the posterity the brutal

56 Intervention by Mr Girma Wakjira, "UN Commission on Human Rights, Geneva", 17 February 1994 at 5.

57 Girmachew Alemu Aneme, "Apology and Trials, at p.65.

58 International Human Rights Law Group, *Ethiopia in Transitions: A Report on the Judiciary and the Legal Profession* (1994), 1.

59 The Government of Ethiopia. "The Special Prosecution Process of War Criminals and Human Rights Violators in Ethiopia", *Office of the Special Prosecutor, Transitional Government of Ethiopia*, Addis Ababa, February 1994, at p. 2. Intervention by Mr Girma Wakjira, "UN Commission on Human Rights, Geneva" (February 17, 1994), at 5; Luelseged Degu, "Report from Special Prosecutor's Office of Ethiopia: Half-way Transitional Justice" (February 11, 2010). See at: <http://ecadforum.com/blog/?p=3327> (accessed: 06/04/2010).

K. Isaac WELDESELLASSIE

offences committed and the embezzlement of property perpetrated against the people of Ethiopia and to educate the people to make them aware of those offences in order to prevent the recurrence of such a system of government".⁶⁰

In September 1992, the Transitional Government appointed Girma Wakjera as experienced and respected prosecutor to head the SPO. However, it took the Transitional Government almost a year to perform the judiciary and establish an independent office of investigation and prosecution. This is because, in Ethiopia, the judicial independence and continuity have never been the hallmark of the legal system. The SPO created four teams, each of which focuses on gathering evidence relevant to a particular abuse committed by the Derg regime: Red Terror, forced relocation, war crimes and the manipulation of famine relief.⁶¹ There is a fifth team which has been gathering evidence on the structure of the government and the security and military forces in an attempt to see how this structure was used to carry out the human rights abuses. Two additional groups provide supports to all these areas, among others, with documentation and computer system.⁶² In February 1993, after the SPO officially began to just perform its function, it received about 1900 detainees from police commission. The head of prosecutor of the SPO, Girma Wakjera, emphasised the importance of carrying out the trials internally as part of a healing process and establishing a new era of the rule of law, and he stated: "[S]ome think a country like Ethiopia cannot afford such actions. The opposite is the fact. As a nascent democracy we cannot afford a continuation of governmental impunity, we cannot afford a lack of confidence in democratic institutions, like courts. We cannot afford old wounds to fester and infect our society for years to come".⁶³

On the part of the State of Ethiopia, the moral and legal duty to investigate and prosecute those crimes and atrocities committed by the Derg regime clearly derives from the national and international law obligations. Ethiopia was the first nation to ratify the UN Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Genocide Convention) of 9 December 1948, on 1 July 1949.⁶⁴ Eight years after ratifying the Genocide Convention, Ethiopia

60 Transitional Government of Ethiopia, Preamble Proclamation 40/92, the Proclamation for the Establishment of the Special Prosecutor's Office, 1992.

61 Transitional Government of Ethiopia, "Proposal for Financial Assistance" (Office of the Special Prosecutor, Transitional Government of Ethiopia), June 1, 1993, at p. 4.

62 Ibid, at pp.4-5.

63 Julie V. Mayfield, "The Prosecution of War Crimes and Respect for Human Rights: Ethiopia's Balancing Act", 9 *Emory International Law Review* (1995), at p. 553.

64 Ethiopia signed on 11 December 1948, and ratified on 1 July 1949. See, Adopted by Resolution 260 (III) A of the United Nations General Assembly on 9 December 1948.

incorporated the basic ideas of the Convention into its national laws. In fact, Ethiopia went further and became, arguably, the first country to redefine the legal concept of genocide broadly to include protection of political groups—an important and vulnerable group that the framers of the Genocide Convention, for political reasons, left out of the list of protected groups in the international law on genocide. The Genocide Convention obliges its signatories to prevent and punish genocide. But the Ethiopian High Court trying Mengistu and his officials for genocide and crimes against humanity is not doing so under international law, rather under Ethiopia's own domestic laws on genocide. In other words, the suspects on the violations committed by the Derg regime in Ethiopia are accused of the commission of grave human rights violations, among others, genocide, crimes against humanity, torture, rape, and forced disappearances, which are crimes under the Penal Code of Ethiopia.⁶⁵ Under Ethiopian law, genocide and crimes against humanity are defined as acts committed “with intent to destroy, in whole or in part, a national, ethnic, racial, religious or political group”. Individual perpetrators or groups acting as such are guilty of genocide or crimes against humanity if, “in time of war or in time of peace,” they organize, order or engage directly, in:⁶⁶

- (a) killings, [or causing] bodily harm or serious injury to the physical or mental health of members of the [protected] group, in any way whatsoever; or
- (b) measures to prevent the propagation or continued survival of its members or their progeny; or
- (c) the compulsory movement or dispersion of peoples or children, or . . . placing [them] under living conditions calculated to result in their death or disappearance.

Ethiopia also ratified, among others, the International Convention on Civil and Political Rights (ICCPR) on 11 June 1993,⁶⁷ and the African Charter on Human and Peoples' Rights, on 22 June 1998.⁶⁸ Failure on the part of the Ethiopian Government to investigate and bring justice to those grave human rights violators will be a violation of the right to equal protection of the law enshrined in Article 7 of the Universal Declaration of Human Rights, Articles

65 Art. 281 Ethiopian Penal Code 1957; Trial Observation and Information Project (2000), Consolidated Summary and Reports from observations made in 1996, 1997, 1998 and 1999, compiled and distributed by NIHR's Project 'Ethiopia's Red Terror Trials: Africa's First War Tribunal', 5.

66 Ethiopian Penal Code, 1957, p. 87.

67 UN General Assembly Resolution 2200, UN GAOR 21 Session, Supp. No. 16 at 59, NU Doc. A/6316

68 For ratification, see <http://www.africa-union.org/root/AU/Documents/Treaties/treaties.htm>.

9(4) and 26 of the International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR), as well as Article 3 of the African Charter on Human and Peoples' Rights, all of which are part of the law of Ethiopia.⁶⁹ Moreover, Ethiopia is a party to the Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment.⁷⁰ The obligation assumed by the Government, that is, the protection of persons under its jurisdiction from crimes without any discrimination is an affirmation of its very reason of existence. Obviously, many of the crimes committed by the Derg regime are described in international customary law.

d. The Derg Officials Trials

The charges against the Derg were contained in eight thousand pages of legal documents. In them, the Ethiopian Court alleged that the Derg had jailed, tortured and ordered the killing of members of opposition political groups and caused "bodily harm or serious [physical and mental] injury" to their leaders and supporters.⁷¹ The Derg officials were not only prosecuted for what are collectively called the 'Red Terror' campaign but also for various crimes including violation of the law of war, genocide, crimes against humanity, unlawful detention, rape, forced disappearances and abuse of power.⁷² Amongst the crimes listed with which the accused were charged were the murders of 1823 identifiable victims, one being the former Emperor, outrages upon personal dignity of 99 identifiable victims, and the enforced disappearances of 198 identifiable persons. The policy of forcible displacement of the civilian population, which resulted in the death of around 100,000 people in the mid-eighties also appeared on the Bill of Indictment.⁷³

The SPO finally began laying charges against some detainees of the Derg regime in late October 1994. The Red Terror and other Derg officials' trials were carried out all over the country. Trials of the majority of the defendants were carried out before the Federal High Court (at the time called Central High Court) in Addis Ababa. Regional Supreme Courts are responsible for

69 Art.9 Proclamation 1/1995, Proclamation of the Constitution of the federal Democratic Republic of Ethiopia, 1995.

70 Ethiopia accessed to the Convention on 14 Mar 1994. See also, General Assembly Resolution 39/46.

71 Transitional Government of Ethiopia, 1994, p. 8. See also, IRINnews.org, 2003; Amnesty International, 2004.

72 The Government of Ethiopia, "Trial Observation and Information Project (2000), 5; Art. 281 Ethiopian Penal Code 1957; Girmachew Alemu Aneme, 'Apology and Trials, at p.76.

73 The Government of Ethiopia, "Trial Observation and Information Project (2000), 5; Art. 281 Ethiopian Penal Code 1957.

Red terror trials in the regional States. A trial for the Ethiopia's former head of State Mengistu Haile Mariam, who fled into exile in Zimbabwe, his top officials and many supporters and mid-level bureaucrats of the ousted regime began before the High Court in Addis Ababa on 13 December 1994. The names of Mengistu appeared on a long list of individuals who were put under indictment, notably, crimes of genocide. In this year, the SPO filed the first charges against 73 Derg members and later, in 1997, it further filed charges against a total of 5,198 public and military officials of the of Derg regime. Out of the total of 5,198 charged, 2,246 were charged while in detention and 2,952 were charged in *absentia*. The SPO classified the defendants into three main categories: the *policy-makers* (top commanders and administrators), the *field commanders* (investigation departments, mass organisations, committee of revolutionary guards) and the *material offenders* (members of the revolutionary guard, death squads, and members of special forces).⁷⁴

The SPO charged these defendants, as the first category, the top officials of the Derg with committing crime of genocide by deliberately authorising and systematically planning to exterminate opposition political groups [extra-judicial killings], which is a violation of article 281 of the 1957 Ethiopian Penal Code. Interestingly, Article 281 of the 1957 Ethiopian Penal Code, unlike the Genocide Convention, extends its protection to political groups in addition to national, ethnic, racial and religious groups.⁷⁵ The Second categories were low-level bureaucrats who implement criminal orders or commit such killing on their own without state authority. The Third categories were ordinary people who support extra-judicial killings even if they did not directly or actively participate in them.⁷⁶ On 13 August 2004, 33 top former Derg officials, on trial for terror, wrote a letter to the Prime Minister to be given a forum where they may 'beg the Ethiopian public for their pardon for the mistakes done knowingly or unknowingly' during the Derg regime.⁷⁷ The government has not officially responded.

Mengistu was accused of genocide, crimes against humanity and war crimes by Special Prosecutor's Office in Ethiopia. In the autumn of 1994, Zimbabwe refused to extradite him to Ethiopia to be presented to the Ethiopian court.

74 The Government of Ethiopia, "Trial Observation and Information Project (2000), 5.

75 Art. 281 Ethiopian Penal Code 1957.

76 Transitional Government of Ethiopia, 1994, p. 8. See also, IRINnews.org, 2003; Amnesty International, 2004.

77 The letter was first published by the *Ethiopian Reporter* on 26 June 2004. Among the derg officials who signed the letter are former Vice-President Colonel Fiseha Desta, former Prime Minister Captain Fikreselassie Wogederes and the notorious henchmen of dictator Mengistu, Captain Legesse Asfaw and major Melaku Tefera. See Girmachew Alemu Aneme, 'Apology and Trials, at p.67, note 21.

Mengistu is a close friend of Mugabe, holds a diplomatic passport and lives in a heavy-guarded mansion in Harare. On 28 December 1999, in an interview with the South African daily, *The Star*, he said that the Red Terror was merely ‘a fight between two different social groups’, one of which was trying to overthrow the government. ‘The so-called genocide was this war in defence of the revolution’.⁷⁸ Three of the defendants – Mengistu Hailemariam, former Prime Minister Fikre-Selassie Wogdedereyes, and former second Lieutenant Tesseam Belay – have publicly denied any wrongdoing. From his home in Zimbabwe, Mengistu said, “[W]e were not perpetuating the Red Terror in our country. [...] It was not the Derg, not the Workers Party, not my Government. We were bogged down defending our territory, trying to keep our country united”.⁷⁹ In court on the third day of the trial, former Prime Minister Fikre-Selassie Wogdedereyes said, “[W]e stepped in to save the country. [...] We did not conspire; we were welcomed; everything was done according to the law and the will of the people”.⁸⁰ Former second Lieutenant Tesseam Belay, while in detain, stated, “[C]onsidering the situation at the time and to defend the socialist revolution to which the Derg was committed, there was no alternative but to eliminate our opponent”.⁸¹

The first death sentence was passed in absentia in 1999 on Getachew Terba, former Derg security officer, for crimes against humanity.⁸² Colonel Tesfaye Woldeselassie, the ex-security head of Derg, and General Legesse Belayneh, former head of the Central Investigation Department of Derg, were sentenced to death in August 2005;⁸³ and the Major Melaku Tefera of Derg (also known as the ‘Butcher of Gondar’ (Northern Ethiopia)) was sentenced to death in December 2005 for genocide and crimes against humanity.⁸⁴ On 12 December 2006, the Court rendered its judgment and Mengistu was convicted by majority vote (two vote to one on the three-judge panel) of genocide and crimes against humanity pursuant to Article 281 of the 1957 Ethiopian Penal Code, which includes ‘political groups’ among the groups protected against genocide. A dissenting judge took the position that the accused should have

78 Riccardo Orizio, *Talk of Evil* (London: Secker & Warburg, 2003), pp. 29, 146, 149; Martina Fletcher, “Mengistu Allegedly Refused a US Offer to Pay for his Expenses While in Zimbabwe”, *Africa News*, 5 February 2009. See also, *Le Monde*, August 17-18, 2003; *International Herald Tribune*, August 18, 2003; and <http://www.moreorless.au.com/killers/amin.htm> (accessed: 07/11/2003).

79 Andrew Meldrum, *Ethiopia's Ex-Ruler in Exile but Not Cut Off*, *the Guardian*, December 6, 1994, p. 11.

80 A. Hartley, *Ethiopian Junta Leader Defends his Record at Trial*, Reuters World Service, December 15, 1994, (available in: LEXIS, News Library, REUWLD File).

81 *Africa News Highlights*, Reuters World Service, November 17, 1994, (available in: LEXIS, News Library, REUWLD File).

82 See <http://www.amnesty.org/library>.

83 See <http://www.news24.com> (accessed: 11/08/2005).

84 <http://www.int.iol.co.za> (accessed: 09/12/2005).

been convicted of aggravated homicide because the relevant part of the provision had been repealed. A few weeks later, on 11 January 2007, the Court, by majority, sentenced Mengistu and the top tier of the accused to life in prison, taking into account certain extenuating circumstances. After his conviction, Zimbabwe, where he received sanctuary due to friendship with Robert Mugabe, said it would not extradite him to face trials in Ethiopia,⁸⁵ and, under Mugabe's protection, Mengistu has even exempted himself from his country's justice on the basis that Mengistu still enjoys asylum.⁸⁶ It was, therefore, unlikely that this sentence would ever be carried out against Mengistu who remains in exile. The government's special prosecutor appealed against the sentence on the grounds that the penalty Mengistu and his henchmen received was not commensurate to the crimes they committed and sought to raise it to the death penalty. The appeals procedure started on 12 June 2007. On 26 May 2008, the Ethiopian Supreme Court followed the Prosecutor's appeal and converted the life sentence on Mengistu and his 17 co-accused (one of whom live in the Italian Embassy in Addis Ababa and 16 in Ethiopian prisons) into a death sentence.⁸⁷

Special Prosecutor Girma Wakjira recently stated that the Red Terror Trial has been concluded. The Special Prosecutor's Office (SPO), set up in 1992, dealt with the cases of 5119 accused (some *in absentia*) and the courts found 3589 of the accused guilty and sentenced to death, life in prison, and prison for a number of years, freed 658, called 8047 witnesses and compiled 15214 pages of evidence. Some of the accused conveniently died before and during the trial.⁸⁸ The trial took 12 years, making it one of the longest ever trials for genocide. The SPO admitted about 658 innocent people were languishing in prison for years, but are freed now. This admission confirms in part that the US Department of State report which noted that opposition groups alleged that some of the persons detained by the SPO were held for political reasons, an allegation that the TPLF denied. In 2010, SPO reportedly presented its long awaited report to the Parliament of Ethiopia; the report by the SPO was mainly focused on the criminal Prosecution of the Previous Government Officials.

85 "Mengistu is Handed Life Sentence", BBC News, January 11, 2007.

86 See Yves Beigbeder, *Judging Criminal Leaders*, pp. 129-132. "Mugabe Defends "Red Terror"", BBC News, December 28, 1999, see at, <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/africa/581098.stm> (accessed: 08/11/2003); Amnesty International *Reports 2003*, p.102; M. Redae, "The Ethiopian Genocide Trial", *I Ethiopian Law Review* (2000), at p. 8.

87 "Court Sentences Mengistu to Death", BBC News, May 26, 2008. See also, "Mengistu's Defence of Red Terror Opens", Africa News, The Independent, see at: <http://www.independent.co.uk/news/world/africa/mengistus-defence-of-red-terror-opens-576896.html> (accessed: 15/04/2010).

88 Kjetil Tronvoll, Charles Schaefer & Girmachew Alemu Aneme, *The Ethiopian Red Terror Trials – Book Review* (Oxford: James Currey, 2009).

Ethiopia retains death penalty.⁸⁹ The possibility of the use of the death penalty for defendants charged with genocide, crimes against humanity, war crimes and first-degree of homicide under the Ethiopian Penal Code was an issue of the international community and human rights activists. There have been calls to the Ethiopia Government to abolish death penalty. For instance, apart from Zimbabwe, Italy has repeatedly refused to hand over Derg officials who took refuge in its Embassy in Addis Ababa after the fall of the Derg in 1991. Recently, the Italian Embassy in Addis Ababa stated that principles of international law and the Italian Constitution do not allow it to hand over the two Derg officials unless there assurances that the former officials will not face the death penalty.⁹⁰ The SPO, however, tried these officials *in absentia*. The absence of an extradition treaty was also used as a reason for. Ethiopia signed extradition treaty with Djibouti and Sudan only. However, the US Federal agents used the new authorities of the Intelligence Reform Act of 2004 to arrest Kelbessa Negewo, a former Derg security officer who was sentenced to life in prison by an Ethiopian court for the commission of crime against humanity during the Red Terror in his native Ethiopia. In October 2006, the US Government extradited Kelbessa Negewo. Upon the arrival in Ethiopia, he began life sentence in his former homeland where in 2002 he was convicted in absentia of human rights violations including torture and 13 killings. He was also the target of a civil case in the early 1990s.⁹¹

The SPO was reported to be in favour of the death penalty for a 'limited number' of the Derg officials who were found guilty of genocide and crimes against humanity.⁹² It is known that the ICTY, ICTR and ICC do not provide for the death penalty. Article 6(2) of the ICCPR, to which Ethiopia is also a party, prohibits the use of the death penalty. But Ethiopian officials argue that Ethiopians support the use of the death penalty, especially in these cases, because the defendants may be found guilty of serious and terrible crimes.⁹³ Given the widespread support for the death penalty, in Ethiopia, the SPO apparently felt that the newly created democratic institutions would not be compromised by its use and that the public would not consider its use in a

89 Art. 281, 282 & 522 Ethiopian Penal Code 1957.

90 Ethiopian Reporter, June 23, 2004, Press Release from the Italian Embassy in Addis Ababa.

91 *Ethiopian man suspected of torture ordered deported from U.S.* Associated Press, July 29, 2005; New York Times, June 4, 2006. See also: <http://www.washingtontimes.com> (accessed: 05/01/2005). See Yves Beigbeder, *Judging Criminal Leaders*, pp. 129-132. "Mugabe defends "Red Terror"" BBC News, December 28, 1999, <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/africa/581098.stm> (accessed: 08/11/2003) – Amnesty International Reports 2003, p.102.

92 Dadimos Haile, *Accountability for Crimes of the Past*, p. 42; Julie V. Mayfield, "The Prosecution of War Crimes, at p. 574.

93 "Tens of thousands of Ethiopians were tortured, murdered, or 'disappeared' after arrest during the period from 1994 to 1991". Africa Watch, Ethiopia: Reckoning UN-Der the Law (1994), at p. 24.

violation of human rights. The Chief Special Prosecutor, Gima Wakjira, has said, however, that his office “would not go to the extent of embarrassing the international community by seeking the death penalty to every case”.⁹⁴

2. Challenges of the Prosecution of the Derg

The SPO and trials of the Derg (‘Red Terror’) was ambitious, historical and complicated: it is the first of their kind on the African continent. These are different even from the case of Rwanda which has national trials (including both regular Courts and Gacaca) in front of the ICTR, and trials held in third States (in particular in Belgium). The PSO and the trial of the Derg, however, faced major challenges and a number of setbacks that eventually affected the trials from the very beginning. The challenges of the PSO were, among others, an acute shortage of human (judge) and financial resources crucial for the work of investigating and prosecuting the criminals and human rights violators during the Derg regime. Other criticisms to the PSO were the politicization and the delay of the trial, the low moral competence and low capacity and wrong expectations.

The judiciary shortage derives from the fact that, under the Derg regime the judicial independence was inexistent; they were directly controlled by the Derg executive. Upon coming to power, the Transitional Government dismissed most of the senior judges alleging that they were in one way or another connected to the defunct regime.⁹⁵ This action created a gap that led to an acute shortage of skilled and experienced judges. As a result, the duty to preside over the complicated and demanding Derg trials fell to junior and inexperienced Ethiopian judges. In contrast to Sierra Leone, Rwanda, Cambodia and East Timor, the trial of the Derg criminals were Ethiopian judges, with only few foreigner advisors at the early stage of the trial.⁹⁶ The judges spent most of their time handling court administration, conducting their own research without assistant, writing down the words of witnesses and oral arguments which could have been done by court clerks.⁹⁷ The gathering of evidence of those complicated human rights violations that occurred during the Derg regime, the investigation of cases and the framing of charges tasks necessitate an efficient system of prosecution.

94 The Government of Ethiopia, Office of the Special Prosecutor, Transitional Government of Ethiopia, Addis Ababa, August 29, 1994, Issue 8, at p.1.

95 Julie V. Mayfield, “The Prosecution of War Crimes, at p. 590.

96 *Ibid*, at p. 585.

97 M. Redae, “The Ethiopian Genocide Trial”, *1 Ethiopian Law Review* (2000), at p. 7.

K. Isaac WELDESELLASSIE

Another challenge to the trial of the Derg criminals had been the right to have “competent, independent and impartial tribunal” sit in judgement of the case.⁹⁸ In accordance with these requirements, the aspect of the trial could be called into question. Concerns about these have already been expressed by human rights groups. The perception exists that many of the judges appointed by the EPRDF since May 1991 were in fact quite closely affiliated with the EPRDF and were susceptible to political pressure.⁹⁹ The Judicial Administration Commission (JAC), which appoints the Judges, was viewed as unable to challenge the EPRDF Government and fully examine if the judges fulfil the requirements of the appointment.¹⁰⁰ Thus, while no substantive proof exists, all these issues mentioned here raised the question on the right to fair trial provisions of the ICCPR (Art. 14 (1)). The Public Defenders’ Office, which was established in 1993, was a new institution with a few lawyers.¹⁰¹ The number of these public defenders involved was completely out of proportion to the number of the defendants who needed service from the office.¹⁰² Initially, some of the top Derg officials were better off than the prosecution, as they were provided with the best lawyers the country could provide. However, the majority of the defendants in the Derg trials were left to the newly created public defenders’ office of 1994. The provision of assistance of the Public Defenders’ Office to those detainees, who cannot afford their own counsel, was improved.

154

The Chief Prosecutor of the SPO, Girma Wakjira (himself the former member of the EPRP), was appointed by the Transitional Government of Ethiopia, and accountable to the Prime Minister of Ethiopia, and habeas corpus was ignored. The accused did not have easy access to defence witnesses and the whole trial took a very long time. Many of the detained officials filed habeas corpus petitions (i.e. remedy for unlawful detention). The Federal High Court (at the time called Central High Court) was granted the power to consider habeas corpus petitions by Proclamation No. 40/1993, Art. 6(15) (January 11, 1993).¹⁰³ Many of the respondents mentioned the public’s perception of the trials as being politicized and undermined the rule of law. The actors involved in the Ethiopian trial process, especially the SPO, had the desire to have institutional level effects, to influence the shape and substance of future justice administration in Ethiopia.

98 Art 14 (1) of the ICCPR.

99 Transitional Government of Ethiopia, 1994, p. 9-13.

100 Transitional Government of Ethiopia, 1994, p. 10.

101 The Government of Ethiopia, “Trial Observation and Information Project (2000), 10.

102 Ibid.

103 Appendix B, Special Prosecutor’s Office Document 1 & 2; Human Rights Watch, 1994, 19-20.

The Prosecution of the Derg Criminals in Ethiopia

Many defendants were not in the country and were tried *in absentia*, which put into question the provision of Article 14(3)(d) of the ICCPR. The SPO had an affirmative obligation to see that “due notification has been made to inform [the defendant] of the date and place of his trial and to request his attendance”. However, as stated in *Mbenge* case, a defendant, however, can waive the right to be present, and the proceedings against him may go forward “in the interest of the proper administration of justice”.¹⁰⁴ In the *Mbenge* case, the authorities knew of the defendant’s address in Belgium, so there was no reason that notification could not be given to him. But the case in Ethiopia is different. However, if the SPO knows where the defendants are, the SPO must give notice or be held to violate Article 14 (3) (d) of the ICCPR.

All these shortcomings led to the very slow progress of the Derg trials and to long adjournments. These inefficiency and long years in handling the cases have already put the symbolic important of the SPO trials into oblivion. The lack of a speedy and effective investigation and prosecution also caused the loss of interest and support for the trials from the international community.

The Derg’s trials were amongst the longest trials. Due to the inefficiency in the judicial system and the profusion of cases and the great number of witnesses to be heard that local courts can’t always cope, the trials took over an extended period, for almost 12 years.¹⁰⁵ The delay in the process led to negative effects such as lack of trust in the justice system. It was highly relevant to understand the mechanisms behind why the delay was transformed into negative effects. The momentum for believing and hoping that the trials could be the beginning of responsive and vital justice institutions was lost. The reasons for the delay were multiple and complex, most of which were linked to the issue of capacity of the judiciary.

Generally speaking, however, the EPRDF Government became willing to accept its international legal obligations to investigate and bring to justice those involved in human rights crimes and embark on a policy choice regarding how a society can productively deal with past abuses to create a more democratic future was applauded by international human rights activists. Be this as it may, the EPRDF is democratically and financially weak hence the ability to deliver performance as it had promised via Proclamation No. 22/1992 is limited. Thus, innovative solutions have to be found: among these

¹⁰⁴ *Monguya Mbenge v. Zaire*, 78 I.L.R.1983 (UN Human Rights Commission, 1983), at p. 24.

¹⁰⁵ Anthony Mitchell, “Ethiopian ex-Dictator’s Trial Drags on, 9 Years in, Seen as Lesson in Difficulties of Local Art 20 Proclamation 1/1995, Proclamation of the Constitution of the federal Democratic Republic of Ethiopia, 1995.

there are Truth Commissions. The main argument for the Ethiopia's Derg trials is that the national courts may have benefited from the acceptance of assistance of the international community, for instance, additional financing and research capacity, as well as ensuring that international standards of justice will be met, so that the country's justice system to gain more understandable for and visible to the local population.

Conclusion

Since 1991, the Ethiopian Government and judiciary have undergone a complete reincarnation challenging a set of obstacles no other country has faced in attempting to prosecute similar crimes. Despite the difficulty the trial encountered, the trial of Mengistu and 69 of his aides has become a lesson in the challenges of resurrecting a local justice system to prosecute crimes committed by a former dictator and his government. That the Transitional Government was initially, and has remained determined to punish these defendants under the rule of law instead of extra-judicially testifies to the respect Ethiopians have for their new institutions and their desire to live by the rule of law. The Government did not opt to extra-judicial or arbitrary execution to and did not negotiate with the former officials for amnesty from legal liability in exchange for a full exposition of the facts and a public administration of responsibility for past human rights violations. Moreover, as the Ethiopian Federal Constitution provided that the State should assist an indigent defendant in the provision of legal counsel,¹⁰⁶ the Ethiopian Government has preserved and created new systems, such as the public defender's office as a basic right of the defendant. By doing this, the Ethiopian Government demonstrated its obligations, under the ICCPR, to attempt to join the group of nations which strives to protect their citizens' human rights.

The trial of the Derg officials constitutes a contrast to the custom of unlawfully executing government officials in the history of the country. Indeed, the Derg officials underwent through a process completely absent in the case of millions who were summarily executed by the same officials.¹⁰⁷ As a detailed historical record of human rights violations committed in the country, the trials and prosecutions inform the public of what happened in a bid to deter future recurrences of similar atrocities. The Red Terror was a bloody orgy that scarred the history, psyche and soul of Ethiopia. The Red

106 Art 20 Proclamation 1/1995, Proclamation of the Constitution of the federal Democratic Republic of Ethiopia, 1995.

107 Girmachew Alemu Aneme, "Apology and Trials, at pp.64-68.

Terror torture victims and the relatives of the martyrs are also alive. Its repercussions are still being felt as the Terror has affected the living more than the dead. The Ethiopian Government and the SPO view the trial of the Derg regime as being primarily for the moral and psychological benefit of the Ethiopian people and to establish the rule of law in their 'new' country. However, despite the Government of EPRDF's action on the matter remains unique for which the EPRDF deserves praise, the process may not be sufficient enough for full-fledged transitional justice in Ethiopia due to the institutional weakness and resources shortages. Whilst the investigation and prosecution of crimes and human rights violations are duties upon States, a wide national reconciliation of all stakeholders could also better complement to the SPO's remedial process. This complementary action may well contribute to the transformation of violence in Ethiopian society in the sense that related to political authority and social structure.

Bibliography

Books:

- Arbour, Louise, *War Crimes on the Culture of Peace* (Toronto: University of Toronto Press, 2002).
- Ardiles, S.H., "The Absence of Justice" in *Impunity: An Ethical Perspective*, ed. Charles Harper (Geneva: World Council of Churches Publication, 1996).
- Bantekas, Ilias, and Nash, Susan, *International Criminal Law* (2nd) (London: Cavendish Publishing Ltd, 2003).
- Bassiouni, M. Cheri, *Crimes Against Humanity in International Law* (2nd ed) (The Hague: Kluwer Law International, 1999).
- Beigbeder, Yves, *Judging Criminal Leaders: The Slow Erosion of Impunity* (The Hague/London/New York: Martinus Nijhoff Publishers, 2002).
- Cassese, Antonio, *International Law* (Oxford/New York: Oxford University Press, 2004).
- Haile, Dadimos, *Accountability for Crimes of the Past and the Challenges of Criminal Prosecution: The Case of Ethiopia* (Leuven: Leuven University, 2005).

Kritz, Neil, *Transitional Justice: How Emerging Democracies Reckon with Former Regimes*, Vol II Country Studies, (Washington DC: USIP Press, 1995).

Orizio, Riccardo, *Talk of the Evil* (London: Secker & Warburg, 2003).

Ottaway, David and Marina, *Ethiopia: Empire in Revolution* (New York: Africana, 1978)

Romano, Cesare P. R., Nollkaemper, Andre, and Kleffner, Jann K. (eds), *Internationalised Criminal Courts and Tribunals: Sierra Leone, East Timor, Kosovo, and Cambodia* (Oxford: Oxford University Press, 2004).

Shelton, Danah, "Reparations for Victims of International Crimes", in *International Crimes, Peace and Human Rights: The Role of the International Court*, ed. Shelton, Danah (Ardsey, N.Y.: Transnational Publishers, 2000).

Welde-Giorgis, Dawit, *Red Tears: War, Famine and Revolution in Ethiopia* (Trenton, N. J.: Red See Press, 1989).

Journal Articles:

Aneme, Girmachew Alemu, "Apology and Trials: The case of the Red Terror Trials in Ethiopia", *6 African Human Rights Law Journal* (2006), 64.

Boed, Roman, "Individual Criminal Responsibility for Violations of Article 3 Common to the Geneva Conventions of 1949 and of Additional Protocol-II Thereto in the Case Law of International Criminal Tribunal for Rwanda", *13 Criminal Law Forum* (2002), 293.

Engelschin, Ts., "Prosecutions of War Crimes and Violations of Human Rights in Ethiopia", *8 Yearbook of African Law* (1994), 43.

Gate, Scott, Binningsbo, Halga Malmin and Lie, Tove Gate, "Post-Conflict Justice and Sustainable Peace", *World Bank Policy Research Working Paper No. 4191* (April 1, 2007).

Haile-Mariam, Yacob, 'The Quest for Justice and Reconciliation: The International Criminal Tribunal for Rwanda and the Ethiopian High Court', *22 Hastings International and Comparative Law Review* (1999), 667.

The Prosecution of the Derg Criminals in Ethiopia

Kissi, Edward, "Famine and the Politics of Food Relief in United States' Relations with Ethiopia: 1950–1991" (Ph.D. Diss. Montreal, Canada: Concordia University, 1997).

Mayfield, Julie V., "The Prosecution of War Crimes and Respect for Human Rights: Ethiopia's Balancing Act", *9 Emory International Law Review* (1995), 553.

United Nations Documents:

UN SC Res 827 (25 May 1993).

UN Doc. A/54/187-S/1998/846, Sixth Annual Report of the ICTY, 25 August 1999, VIII.

UN SC Res 955 (8 November 1994).

UN General Assembly Res 2200, UN GAOR 21 Session, Supp. No. 16 at 59, NU Doc. A/6316

UN Doc. S/2000 915 dated 4 October 2000.

159

Ethiopian Government Legal Documents and Papers:

Ethiopia: The Transitional Period Charter of Ethiopia, July 1991.

Ethiopia, Ethiopia: Proclamation Establishing the Office of the Special Prosecutor's Office. Proclamation No. 22/1992 (August 8, 1992).

Ethiopia: The Constitution of the Federal Democratic Republic of Ethiopia, August 1995.

Ethiopia: The Special Prosecution Process of War Criminals and Human Rights Violators in Ethiopia, (Office of the Special Prosecutor, Transitional Government of Ethiopia, Addis Ababa), Feb. 1994, Intervention by Mr. Girma Wakjira (U.N. Comm'n on Hum. Rts., Geneva), February 17, 1994.

Ethiopia: Proposal for Financial Assistance (Office of the Special Prosecutor, Transitional Government of Ethiopia, Addis Ababa), June 1, 1993.

K. Isaac WELDESELLASSIE

Ethiopia: Trial Observation and Information Project (2000), Consolidated Summary and Reports from observations made in 1996, 1997, 1998 and 1999, compiled and distributed by NIHR's Project 'Ethiopia's Red Terror Trials: Africa's First War Tribunal'.

International Human Rights Law Group, Ethiopia in Transition: A Report on the Judiciary and the Legal Profession 1 (1994).

FAILURE OF THE MEDIA: RWANDA GENOCIDE AND THE RESPONSIBILITY TO REPORT

Arzoo Fatima SYEDDAH

Arzoo_syeddah@hotmail.com

Abstract: The 1994 genocide in Rwanda provides a telling case study of two quite separate roles for media in a conflict situation. The genocide was among the most appalling catastrophes of the 20th century, and media played a significant part both internally and internationally. What has been less explored is the role the international media may have played through lack of attention in facilitating or prolonging the genocide. While inside Rwanda the domestic media was being exploited by Hutu extremist conspirators, to spread the seeds of genocide among the local population. The local radios mobilized the Hutu majority, to coordinate the killings and to ensure that the plan for total extermination was faithfully executed. Ironically, the erratic international media coverage (after the genocide had occurred) largely conveyed the false notion of two 'tribes' of African 'savages' mindlessly slaughtering each other as they had done from time immemorial.

The Transitional justice network, as we know has been embroiled in trying to advocate and advance the theory of responsibility to protect among the global community. Considering the cases of Darfur and Iraq, the international community also has the responsibility to report of such atrocious war crimes and prevent 'never again' from ever happening. This paper will focus on how there is a fine line between freedom and license; and that freedom without responsibility is dangerous. In addition a free media in a culture that does not respect the rule of law and diversity of opinion can be a blueprint for disaster. The analysis will try to show how the media is an instrument that can be used for both positive and destructive ends, and be able to cite examples of both for future reference. Lastly, it will explore the problem of inadequate or even distorted international coverage of crises and conflicts in areas poorly understood by Western journalists.

Key Words: Ethnocide, extremist propaganda, Hate Media, Transitional Justice, War Crimes Tribunal.

MEDYANIN BAŞARISIZLIĞI: RUANDA SOYKIRIMI VE HABER SORUMLULUĞU

Özet: 1994 Ruanda soykırımı medya için iki farklı role sebep olmuştur. Medya bu soykırımında hem ulusal hem de uluslararası düzeyde çok önemli bir rol oynamıştır. Bu makalede medyanın hem olumlu hem de yıkıcı şekilde nasıl oynayabileceği gösterilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Etnosid, aşırılık propagandası, nefret medyası, geçici adalet, savaş suçları mahkemesi

1. Introduction

“The press had become a weapon which was more dangerous than a machete. This weapon kills more people than machete”

ICTR media trial witness¹

Within the discipline of Transitional Justice one can never be too certain of what the future holds. Yet actions are taken, articles written, legal precedents created during the transitional process by policy makers to ensure if such a situation does arise in the future, historical evidence is there to assist towards a solution. Hence, anyone familiar with the trial of Julius Streicher in 1946 would have realized that his ghost would come back to haunt the infamous Trial of Hate Media in 2000, at the International Crime Tribunal for Rwanda.² One could imagine him sitting in the corner as the verdict was read out against Ferdinand Nahimana, Jean- Bosco Barayagwiza and Hassan Ngeze, finding them guilty of genocide, incitement to genocide and crimes against humanity.³ Just like he had used the media as

1 See Raston-Temple, Dina, Justice on Grass: Three Rwandan Journalists. Their Trial for War Crimes, and a Nation's Quest for Redemption (Free Press 2005).

2 Julius Streicher (widely known as the Jew Baiter Number One) was a Nazi editor who went on trial at Nuremberg for using his racist magazine called 'The Attack' launching a smear campaign against the Jews and inciting the minds of Germans with anti-Semitism. Considered a vital part of the Nazi propaganda machine his newspaper was considered a serious misuse of the media under Hitler that eventually led to the extermination of the Jews. He was sentenced to death in 1946.

3 This was the first time the UN Genocide Convention (1948) has been used as a basis for a media trial. The defendants were the first trio of journalists to be accused of crimes against humanity since Julius Streicher.

Failure of the Media: Rwanda Genocide and the Responsibility to Report

a dangerous political tool against the Jews, the three media executives mentioned above encouraged a 'war of media, words, newspapers and radio station' to wage a vitriolic campaign against the Tutsi and moderate Hutu population.⁴ Nearly six decades later the media once again played a major role in manufacturing a conflict and eventual genocide that took place in Rwanda in the 1990's.⁵

Prosecutors charge that all three were part of a well-prepared plan to use their outlets first to spread ethnic hatred and then to persuade people to kill their enemies. That required demonizing the Tutsi, and it appears the media played its part brilliantly in accomplishing this. This paper will seek to analyze the use of media as a tool for political propaganda in Rwanda and how the Hutu radicals in power got away with just about anything. Furthermore I shall discuss how the global media was used as tool of indifference by western powers and media power houses while (in their view) trouble in Rwanda was a mere instance of murderous tribalism, unjustly associated with Africa.⁶ Part 2 will deal with the brief historical context of Rwanda's political, social and economic forces that sowed the seeds for divisive politics along ethnic lines. I will endeavor to make a case of how past events aided the future of hate media to germinate and grow within the volatile political climate of Rwanda. Section 3 is dedicated to the savage ethnic cleansing of nearly 1 million Tutsis and Hutus within a span of hundred days by the Hutu elite and their complex yet highly organized web weaving through military and administrative hierarchies including 'self defense forces' such as the *Interahamwe* militia.⁷ The Genocide was the most efficient and complete killing spree of modern times.

The following chapter picks upon hate media with Genocide being used as clear point of demarcation. I shall look at the development of the media *before* the genocide, the growth of it *during* the genocide and finally its progress *after* the Genocide under the new government. Issues discussed will include the exploitative press policies by the state to misuse the media - Radio-Television Libre Mille Collines (RTL) and Kangura for its own political ideological interests, a common feature throughout Rwandan history. One sub-section will shed light on the Media Trial and how its' final verdict had a huge impact

4 See <http://www.globalpolicy.org/intljustice/tribunals/rwanda/2003/1203media.htm>.

5 Ferdinand Nahimana and Jean-Bosco Barayagwiza, who the prosecutors say founded and controlled a Rwandan radio station and Hassan Ngeze who was a former newspaper publisher and editor.

6 French President Mitterrand was quoted as saying "In such countries, genocide is not too important..." by Philip Gourevitch in *Reversing the Reversals of War*, *The New Yorker*, 26 April 1999.

7 The term self defense was coined by Hutu Intellectuals to arouse the ethnic hatred in Hutus against the Tutsis. It was a propaganda tactic to imply that Hutus needed to arm and protect themselves against the enemy- playing on the historical injustices imposed by Tutsi elite. Such militias were deemed necessary to prevent the Tutsis from snatching power away from Hutus under the Arusha Accords.

on the questions of ethical journalism and media presence in vulnerable societies.

Section 5 is a brief overview of the concept of extremism and how it took root through dual phases of politicization of ethnicity and militarization of politics in Rwanda. Attempts will be made to show that propaganda and misinformation were used as instruments in the consolidation of extremist ideology giving rise to so called Hutu Power; and more importantly why did it succeed in a place like Rwanda where ethnic division was a product of colonialism. Section 6 sheds light on the rather elusive and prejudiced role of the global Media. This chapter is meant to show that politics was a major factor in determining the reaction of the rest of the world's media towards Rwanda during its darkest days. Chapter 7 tries to bring together all the questions raised throughout the paper such as at what point does political propaganda become criminal; can freedom of speech lead to genocide; what lessons are to be learnt from the Rwanda; and more importantly can ethical regulations be applied to modern day media. Final section will constitute of my personal reflections on this topic.

2. The Rwandan Context

Affectionately termed the *land of thousand hills*, Rwanda is a small country tucked away in Central Africa amidst big ones like Tanzania and Congo. The world had generally known little of this poor, rural inland state until it became the site of one of the bloodiest genocides ever known. Recount of history has always been malleable here, growing out of which version you get to hear- the Hutu or Tutsi version. It is in this story telling of '*that embellishment and exaggeration came the seeds of conflict*'.⁸

Linguistically and culturally, the population has been rather homogenous comprising of three groups: Hutu (80%), Twa (1%) and Tutsi (16%).⁹ There is an interesting dichotomy of what has been constructed about the divide between the Hutu and the Tutsi, and what commonality existed between the two. They spoke the same Bantu language, practiced the same religion (Catholicism), had intermarried over the years, and as far as one could tell both arrived simultaneously in the mist clung hills of Rwanda. But it is human

8 Raston-Temple, Dina, Justice on Grass: Three Rwandan Journalists. Their Trial for War Crimes and a Nation's Quest for Redemption, (Free Press, 2005) pg. 17.

9 The Twa were traditional hunters in forest areas. The Tutsi were traditionally cattle breeders while the majority Hutu cultivated the soil.

Failure of the Media: Rwanda Genocide and the Responsibility to Report

nature to focus on what sets us apart and in Rwanda it is said that often it was the taller, fair skinned Tutsi who were at the receiving end of Hutu aggressive resentment. The racial distinction was based on height, facial structure and skin color differences. Prior to independence the colonists gave preference to the more 'European looking' Tutsis and marginalized the Hutus. There were genealogical theories like Hamitic theory, arguing that Tutsis had migrated from Ethiopia therefore were not the real population of Rwanda and were foreign invaders. This hypothesis laid the foundation for racial stratification in Rwanda.

The highlands have long kept hostile tribes away so that Rwanda remained free of foreign influence until the advent of colonialism in the form of German and Belgium occupation. Although conflict had existed between the Hutu and Tutsis for many years, the '*notion of ethnic differences*' between the two groups can be seen as a construction of the Germans, cemented further by Belgians, introducing the ethnic identity cards- formally classifying the Rwandans as Tutsi, Hutu or Twa. These cards were used during the 1994 genocide to identify Tutsi individuals to be murdered. In other words '*it was the colonizers who took two people who had more in common than not and taught them to loathe each other*'.¹⁰ Hence, under colonialism, a policy of 'ethnogenesis' was actively pursued, i.e. a politically-motivated creation of ethnic identities based on socially-constituted categories of the pre-colonial past. Simply put, the minority Tutsi became the haves and the majority Hutu the have-nots.

Hence the Tutsis were earmarked for leadership positions, educational and economic advantages over the oppressed Hutu who banded together and plotted their revenge. Tutsi hegemony was unquestionably more oppressive under Belgian rule than at any time prior to European colonization. By the end of World War II, also a growing number of colonial bureaucrats and missionaries had come to recognize the legitimacy of Hutu claims against the ruling Tutsi monarchy.¹¹ The culmination of Hutu bitterness (with substantial support from the trusteeship authorities) came in the form of the 1959-61 Hutu Revolution.

The so called Rwandan Rebellion was an event which would lay down foun-

10 Raston-Temple, Dina, *Justice on Grass: Three Rwandan Journalists. Their Trial for War Crimes and a Nation's Quest for Redemption* (Free Press 2005) pg. 17.

11 The Catholic Church being a huge presence in Rwanda started shifting its allegiance from the traditional Tutsi elite to the emerging class of educated Hutu people. Before the advent of the 1959 riots the Belgian had fallen out with the Tutsi. Scholars have recognized that ethnic conflict was aggravated by Belgian intervention in Rwanda politics and the subsequent crackdown on Tutsi.

dations for an ideologically driven identity called the Hutu Power. The Tutsis were summarily massacred by Hutu militias calling it as the ‘wind of the destruction’. This uprising liberated the Hutus; put them into power; made the Belgians switch support to the Hutu; and hereby begun a systemic process where Tutsis were excluded from all ranks of society.¹² After independence in 1961, under the new Hutu dominated republic (President Grégoire Kayibanda) common people were slowly prepared for the coming Genocide by scapegoating the Tutsi minority.¹³

The substitution of one political elite by another introduced a new dimension of political and social instability and a potential for future ethnic violence. The events of 1959-61 also forced tens of thousands of Tutsi into exile in neighboring states, from where groups of refugees began to carry out armed incursions into Rwanda, sowing the seeds of the country’s ethnically-defined refugee dilemma.

Economics and scarcity of resources also played a part in creating a situation ripe for strife. Rwanda has high population density and is an agrarian economy; therefore competition for land is high. Prior to the 1959 revolution, it was the Tutsi elite who owned most of the land. Once they were forced out of power and out of Rwanda (into neighboring countries of Uganda and Burundi) the Hutus took over the fertile land.¹⁴ On the political level, Rwanda was endlessly tense. The political system was monopolized by the Hutu based party MDR (Mouvement Democratique Republicain) who retained support, through an efficient anti-Tutsi propaganda and discriminatory Hutu ideology. By capitalizing on Hutu fear of Tutsi revenge the governments of Kayibanda and Habyarimana injected hatred into society. This involved spreading fear by means of rumors, threats, lies, regular killings, including claims that the RPF (Rwandan Patriotic Front) was planning an invasion from its base in Burundi and murder the Hutu elite.¹⁵

12 The genocides against the Tutsis during 1959, 1963 and 1964 were a vengeful response to the political, cultural and social domination by the Tutsis that preceded the Hutu Revolution.

13 Day after day at every level of Rwandan society the seeds of distrust and hatred were sown. Hutu teachers would pick on Tutsi students in class and mock them. It seemed that Ethnicity came to trail the Tutsi minority like a tin can tied to the tail of a dog. See, Raston-Temple, Dina, and Justice on Grass: Three Rwandan Journalists. Their Trial for War Crimes and a Nation’s Quest for Redemption, (Free Press, 2005) chapter 1.

14 Agriculture dominates with coffee and tea accounting for 80% to 90% of exports.

15 The RPF is a political group comprised of children of Tutsis Rwandans who were forced to flee to Uganda after the 1959, 1963 and 1964 genocides. Disgruntled with the Hutu government they started carrying out small raids into Rwanda to put pressure on the Habyarimana to allow and undertake democratic transition that included all Rwandans. For further detail see Destexhe, Alain & Shaw cross William, Rwanda and the Genocide in the Twentieth Century, Pluto, 1995.

Failure of the Media: Rwanda Genocide and the Responsibility to Report

The RPF, much to the government's annoyance gained increasing support during the 1990's due to its tolerant ideals.¹⁶ President Habyarimana bowing to international pressure began negotiations that would allow Tutsi to join the government. The promising developments of the Arusha Accords were indeed a water shed to start the genocide preparations. The prospect of multiparty elections and power sharing with the Tutsi 'enemy' created severe anxiety for the extremist Hutu elements within the government. For them total annihilation of Tutsi in all its necessity was the sole solution to deal with this Tutsi problem. Hutu Power was about to manifest itself in the most barbaric way possible, defying any rational thought or imagination.

3. 'The Graves are not yet full' (April- July 1994)

*'On the 3rd, the 4th and 5th there will be a little something here in Kigali. And also on the 6th, 7th and 8th you will hear the sounds bullets and grenades but I hope that the Rwandan armed forces are on the alert'.*¹⁷

RTLM broadcast 3rd April 1994.

The broadcast was an ominous hint to what Hutu extremist elements within Habyarimana's government were planning to do to express their displeasure of the successful outcome to the Arusha Accords which they referred to as 'jokes'.¹⁸ In their eyes one of their own, the President had betrayed the Hutu and it seemed that extremist ideology 'turned on and devoured its own leader'.¹⁹ On 6th April his aircraft was shot down by ground-to-air missile as it made its final approach into Kigali International airport. There was a sudden explosion with a high pitch screech of crumbling steel as the plane became a ball of fire. The assassination of the Hutu President in all its sense was the green signal for Rwandan Genocide to start. While the truth of shooting down the presidential plane has not yet been clearly established all fingers point to the extremist elements.²⁰ RTLM was the first to report the incident and lay the

16 The RPF's view was that ethnic labels of Hutu and Tutsi were colonial legacies that should be discarded for the sake of a united and prosperous Rwanda.

17 Melvern, Linda, *Conspiracy to Murder: the Rwandan Genocide*. (London: Verso, 2004) pg. 126

18 Kakwenzire, Joan & Kamukama, Dixon "The Development and Consolidation of Extremist forces in Rwanda," in Howard Adelman and Astri Suhrke, ed., *The Path of a Genocide: The Rwanda Crisis from Uganda to Zaire*. New Brunswick: (Transaction Publishers, 1999) pg. 79.

19 Kakwenzire, Joan & Kamukama, Dixon "The Development and Consolidation of Extremist forces in Rwanda," in Howard Adelman and Astri Suhrke, ed., *The Path of a Genocide: The Rwanda Crisis from Uganda to Zaire*. New Brunswick: (Transaction Publishers, 1999) pg. 80.

20 The plane was also carrying the President of Burundi Cyprien Ntaryamiara. In recent years France has accused Paul Kagame head of the RPF and current President of Rwanda for the assassination.

blame on the RPF taking the first step towards the Tutsi extermination campaign. The announcement asked everyone to remain calm and inside their houses; which in fact was a clever strategy by the killers as this made people easy targets since they were found inside their houses.

Within hours of the crash the killings commenced, Hutu militia set up road-blocks where identity cards of all citizens were checked. All those identified as Tutsi were ruthlessly killed with machetes, grenades and guns. Militias carried house to house searches looking for Tutsis and moderate Hutus, sparing no one. Between April and July 1994 nearly a million Tutsis and moderate Hutus were butchered down.²¹

As mentioned afore, the Genocide was a strategically planned operation, effectively carried out because orders for the slaughter were passed down from the highest levels of military and administrative chain of command to the lowest level of armed youth like the notorious *Interahamwe* (those with a common goal) and *Impuzamugambi* (those with the same goal).²² The former were sent into the rural areas to wipe out villages of its Tutsi occupants, urging ordinary people to join in with the killings. Alison De Forges said in her book that *'zeal for killing took on more significance than formal rank. Subordinates would prevail over their superiors...if they showed greater commitment to the genocide'*.²³ It is said that they came with fresh supplies of weapons to villages, going door to door so that the slaughter would have a continuous momentum to it. The aim of the organizers of the Genocide was for *'the entire Hutu populace to participate in the killing. That way the blood of Genocide would stain everybody and there would be no going back for them. Rwanda would become a community of killers'*.²⁴

21 Reports differ as to the actual number of casualties. Estimates range from 500,000 to one million some eighty percent of the Tutsi population.

22 As part of an extremist ideology, for many months government forces had been recruiting young men who were unemployed and poor. It was easy for right wing parties like MRND and CDR to brainwash the youth and fashion them into a menacing force. They swaggered around the streets of Kigali all appetite and bravado; drunk and drugged waving their machetes and grenades around in the air. There were rumors that they were given free weapons by their political patrons for 'self defense'. The ranks of the Interahamwe and Impuzamugambi continued to swell as April 1994 drew closer. It seems that any sense of individual responsibility fell away as their numbers grew and killing became a game.

23 Raston-Temple, Dina, Justice on Grass: Three Rwandan Journalists. Their Trial for War Crimes and a Nation's Quest for Redemption, (Free Press, 2005) pg. 166.

24 Sarkin, Jeremy, The Necessity and Challenges of Establishing a Truth and Reconciliation Commission in Rwanda, Vol 20 Human Rights Quarterly, (1999): p. 781

4. War of Words: Hate Media in Rwanda

Radio is the most effective medium in Africa, since poverty and illiteracy make television and newspapers inaccessible to most people. Consequently radio is considered the premier means of reaching the public with information. Rwanda has a long relationship with the radio, as it is one of the only states in which the government used radio to mould the opinions of its rural citizens. Frank Chalk in his work described the encouragement of ethnic hatred on the radio '*together with the creation and arming of militias [as] one of the clearest early warning signs of an imminent genocide*'.²⁵ By African standards, Rwandese enjoyed good access to the state radio, Radio Rwanda and RTLM. The BBC estimates that the median saturation of radios in sub-Saharan Africa in 1992 was about 13.5 per one hundred persons, while the radio ownership in Rwanda is about 25 per one hundred persons.²⁶

4.1. Media Before the Genocide

Radio Rwanda was the sole national radio station that had been broadcasting before independence. Until the creation of private hate radio-station RTLM, Radio Rwanda was the media having the biggest impact in Rwanda with its regional stations. The radio-station, built on a structured bureaucratic style was the government's voice and nobody dared to contest its authority.²⁷ It should be noted that after the RPF attacks began in late 1990, Radio Rwanda started broadcasting propaganda against the enemy. The government's false reports and communiqués were full of insults for the Tutsis, even when five of the radio-station's fifty journalists were Tutsi. Such broadcasting utilized ethnic lines to mobilize troops and ordinary citizens against the invaders. During the Arusha Accords negotiations, reports had to prove that cohabitation with Tutsis was impossible for the Hutu people.²⁸

25 Chalk, Frank, "Hate Radio in Rwanda," in Howard Adelman and Astri Suhrke, ed., *The Path of a Genocide: The Rwanda Crisis from Uganda to Zaire*. (New Brunswick: Transaction Publishers, 1999), pg. 94.

26 The United States Information Agency reports that RTLM's broadcasts of four hours per day were clearly heard in the Kigali area, and Reporter Sans frontières indicates that RTLM's programs were relayed to all parts of the country via a network of transmitters owned and operated by the government's Radio Rwanda. See Chalk, Frank, "Hate Radio in Rwanda," in Howard Adelman and Astri Suhrke, ed., *The Path of a Genocide: The Rwanda Crisis from Uganda to Zaire*. (New Brunswick: Transaction Publishers, 1999).

27 For instance the entire news bulletin started with the speech by the President and all radio journalists were considered civil servants. The only music played was traditional Rwandan music.

28 Journalists who did not obey orders were pressed to resign. The rest of them tried to comply to keep their jobs.

This became a crucial issue when in 1992 Radio Rwanda's monopoly was broken by the RPF creation of Radio Muhabura broadcasting from Uganda. If Radio Rwanda was more or less MRND controlled, then Radio Muhabura was RPF controlled.²⁹

The impact of television was very limited because only the rich elite had TV at that time. In terms of the written press there were a few publications in circulation by the government and the Rwandan Church. After the introduction of democratic reforms by Habyarimana, various opposition parties started printing their own publications.³⁰ But it was the emergence of the controversial Kangura, as we shall see later on that cemented the ethnic divide among the Rwandan people.

4.2. Media During the Genocide

The rise of hate media and its subsequent radicalization reached its pinnacle during the Genocide but its beginnings lay a few years before. The emphasis of this section will be on right-wing media elements namely the newspaper Kangura (meaning wake it up) and the radio station RTLM. Kangura was created in 1990, to counteract the first real independent newspaper Kanguka.³¹ The sole mission of Kangura under the charismatic founder and editor, Hassan Ngeze was to mobilize people around the president on the basis of an ethnic ideology excluding Tutsis. Hassan Ngeze, being neither intellectual nor a professional was all the easier to manipulate by the newspaper's promoters. He made possible to publish articles answering the new press which was becoming more and more critical towards the president. Kangura is famously known for publishing the Hutu Ten commandments, a bold manifesto which decreed that Hutus who interacted with Tutsis were traitors (see Annex). According to one Kenyan journalist '*people who might otherwise have ignored [the magazine] paid attention, because Kangura seemed to know what was going to happen before it did*'.³² Under the patronage of Coalition pour la Defense de la Republique (CDR) it seemed that no one could touch Ngeze or his paper

29 Radio Muhabura, with its formal style could be listened all over Rwanda. While Radio Rwanda reported on RPF human rights abuses, Radio Muhabura returned the favor.

30 It is interesting to note that the explosion of the media almost corresponded to the first RPF attack on the Rwandan border. The war with RPF brought restriction on the media industry (thanks to the press-law of 1991) except those stations or publications that were already government owned. By suppressing independent media the government used its media channels to spread the seeds of the Genocide.

31 Kanguka (wake up) was created and supported by a rich powerful Tutsi businessman, denouncing corruption within the government. This was a major factor for the emergence of the Kangura.

32 http://www.legalaffairs.org/issues/September-October-2002/feature_raston_sepoct2002.msp.

Failure of the Media: Rwanda Genocide and the Responsibility to Report

which now had boldly started to accuse moderate Hutus of inciting division.³³ It appeared that any Hutu who did not seem to share the same radical thinking manifested by CDR and Kangura was deemed a traitor. From mid 1991 the newspaper had a circulation of about ten thousand copies, printed free of charge. Surprisingly enough Kangura stopped publishing few weeks before the Genocide, but the damage had been done.

RTLM was created in April 1993, by Ferdinand Nahimana and CDR founder Jean-Bosco Barayagwiza as a reaction to the rebel radio Muhabura. Nahimana verified later that *'if Radio Muhabura was not doing this major propaganda ...and showing that the government and Rwanda was the one who was in the wrong, I think RTLM would not have been established'*.³⁴

RTLM's main objective was to tell the 'truth', 'all the truth'. That fact was how the Arusha Accords was the worst possible punishment for the Hutus- to share power with the greedy Tutsis. RTLM was an antidote to avoid this fate. The radio was a western style talk-show radio interactive with the audience-participation, lots of jokes and popular music. By this way RTLM was successful in getting the attention of the young; forming the majority of the militia members. The radio's easygoing attitude changed when Burundi President- a Hutu as reported was murdered by officers from the mainly Tutsi Burundian army. Suddenly RTLM changed its tone by name calling Tutsi *'inkotanyi'* (cockroaches), radicalizing its announcements and using events in Burundi to create panic. During the last few months prior to Genocide RTLM was busy inciting ethnic propaganda, mobilizing people for the last fight. With wide support from media colleague Kangura, the result was explosive.

After laying the blame on RPF for the President's death RTLM accused the Tutsis, moderate Hutus and even the Belgian UN peacekeepers.³⁵ From then on, RTLM broadcasts lasted 24 hours a day during the initial weeks of Genocide. The RTLM utilized extremist propaganda describing Tutsis as devils unable to control their impulse to kill; saying conventional warfare would not work. Extermination was the only solution as one broadcast stressed, *'who*

33 CDR was Rwanda's version of Ku Klux Klan with Barayagwiza as the leader. The party's ideology was blatantly fascist and it was constantly reminding Hutu majority that Tutsis were invaders who did not belong in their land. CDR was responsible for the recruiting and training of militia groups. The party had used extensive propaganda like Kangura to draw battle lines way before the Presidents assassination, suggesting that shooting down the plane was a pretext for violence that already had been planned.

34 Raston-Temple, Dina, Justice on Grass: Three Rwandan Journalists. Their Trial for War Crimes and a Nation's Quest for Redemption (Free Press, 2005), pg. 31.

35 RTLM picked on Gen. Romeo Dallaire, head of the UN peacekeepers in Rwanda accusing him of being a RPF supporter. No one was spared; even the Red Cross was targeted for sheltering only Tutsi people.

*is going to do the good work and help us [graves] fill completely. You cockroaches must know you are made of flesh. We will kill you!*³⁶

Besides encouraging people to do their duty, RTLM played a more direct role in helping the slaughter. It advised *genocidaires* where to place roadblocks, identifying people who needed to be eliminated by announcing their address or car number plates on air. Furthermore, they invited people to come forward and give information on finding specific persons. This shows that people had been fed an unhealthy diet of an ideology based on ethnicity thanks to Kangura and RTLM. Ethnic emotions have often empowered a people collectively to perform acts of unbelievable brutality and savagery as exemplified in Rwanda.

4.3. Media after the Genocide: 16 Years on

When the RPF won the war in July 1994, over one million were dead and another two million had fled as refugees into the jungles of Congo. The national radio started broadcasting again but with a different tone- that of unity and reconciliation. Since it was a widely known fact that the Genocide was largely the result of venomous propaganda by media, the RPF led government was now largely cautious. At the same time, one must not forget that the extremist Hutu journalists were still carrying out propaganda to incite ethnic hatred while based in Congo.³⁷ This has led to an urgency felt in the current government as it had gradually become more radical in its reaction towards the home media. Nowadays there exists tight state control over the media, even though several privately-owned radio stations have now received licenses to compete with the government-owned Radio Rwanda. The reconstruction of the press post-Genocide started with efforts aimed at reconciliation and unity, but was soon replaced by an absence of pluralism and pressures by the government. For instance some topics are forbidden such as Rwanda's army in Congo, 1994 Genocide or the abuses committed by RPF. When the government does not like something in the press the concept of genocide is used as a weapon to silence the critics. As one journalist added '*survivors look at media, as traitors, genociders; killers consider that media is controlled by and [is] part of the government, so journalists who did not have a role in the genocide stay shy and censor themselves*'.³⁸

36 Chalk, Frank, "Hate Radio in Rwanda," in Howard Adelman and Astri Suhrke, ed., *The Path of a Genocide: The Rwanda Crisis from Uganda to Zaire*. (New Brunswick: Transaction Publishers, 1999), pg. 98.

37 Furthermore, the disgruntled militia men and former armed forces regrouped and started carrying out across the border skirmishes.

38 See Monique Alexis report on <http://www.i-m-s.dk/files/publications/Rwanda%20media%20experience%20Report%20June03.pdf>.

Failure of the Media: Rwanda Genocide and the Responsibility to Report

The RPF government has also passed a media law that ironically looks similar to the regulation that allowed Kangura and RTLM to flourish. According to the officials at Ministry of Information they are better prepared now to leap on any outlet (mostly independent press) that might '*wield the media as a weapon of war again*'.³⁹

4.4. Media Trial at Arusha

'Without firearm, machete, or any physical weapon, you caused the death of thousands of innocent civilians....Your power to save was more matched by your power to kill'.

Media Verdict 2003⁴⁰

A collective guilt and confusion hung over Rwanda and the world, as the killings slowed down and the international community picked up the courage to utter the word genocide. The most important step towards reconciliation was to ensure providing justice and retribution to the victims. Therefore, the idea of setting up an International Tribunal and trying the main perpetrators floated in the corridors of United Nations; culminating in the creation of the Court in Arusha, Tanzania. It appeared that the international community wanted to take action to somehow appease its guilty conscience of not doing enough to halt the mass murders. Dina Raston wrote that the world needed to find the masterminds of the 1994 Genocide guilty so that '*Rwandans and Africans more generally, would believe in the genuineness of the world's outrage. What was unspoken was that Rwanda had suffered wrongs in 1994 for which no court could ever adequately compensate*'.⁴¹

The trial of Ferdinand Nahimana (intellectual priest of Hutu Supremacy), Hassan Ngeze (the venomous vulgarian) and Jean-Bosco Barayagwiza (master manipulator of truth both at home and abroad) traced the fall and rise of the three media executives who abused their positions of power, intellect and propaganda skills to incite hatred into the minds of thousands of ordinary Rwandans. The trial raised crucial questions such as at what point did politi-

39 Raston-Temple, Dina, Justice on Grass: Three Rwandan Journalists. Their Trial for War Crimes and a Nation's Quest for Redemption (Free Press, 2005), pg. 249.

40 Raston-Temple, Dina, Justice on Grass: Three Rwandan Journalists. Their Trial for War Crimes and a Nation's Quest for Redemption, (Free Press, 2005), pg. 237.

41 Raston-Temple, Dina, Justice on Grass: Three Rwandan Journalists. Their Trial for War Crimes and a Nation's Quest for Redemption (Free Press, 2005), pg. 74.

cal propaganda became criminal. For the first time since Streicher's trial at Nuremberg, the tribunal had to decide and draw a line where press freedom ended and incitement started. The trial was to prove that the 'trio' was responsible for what was broadcast or printed and that genocide was part of their overall strategy. After three years, in August 2003, the tribunal charged them with genocide, incitement to genocide, and crimes against humanity, before and during the period of the genocide of 1994.⁴² It was established that RTLM and Kangura did not act alone to incite the genocide but constituted an integral component of coordinated and well planned efforts to encourage attacks on Tutsis with intention of eliminating them as a group. As one witness put it, '*what RTLM did was pour petrol, to spread petrol throughout the country little by little, so that one day it would be able to set fire to the whole country*'.⁴³ The judges agreed. Their decision was legally daring and, in spite of its length, not fully elaborated. But it was correct.

The verdict looked to Europe where lawmakers- leaden with Holocaust memories, say that it is safer to curb some speech than to provide the hate movement with a chance to gain any momentum. The verdict further proved that RTLM and Kangura held some sort of blinding authority over the audience; as they knew how to make people obey them through airwaves with the same alacrity with which they obeyed orders spoken by leaders.⁴⁴ It seems a provocative media campaign relies on the receptiveness of people for success. And that success is magnified when a culture of total obedience permeates all levels of a vulnerable society.

5. Use of Extremist Propaganda

It appears that extremism had been a constant presence in Rwanda, as a way to keep the political divisiveness. Parties like MRND and CDR were essentially extremist in nature, citing the Hutu Revolution of 1959 as their source of inspiration. Furthermore Habyarimana saw extremism (Hutu Power theory) as a way to consolidate power among the people.⁴⁵ It was a way to curb the emer-

42 On 3 December 2003, the court found all three defendants guilty and sentenced Nahimana and Ngeze to life imprisonment and Barayagwiza to imprisonment for 35 years. The case is currently on appeal.

43 Raston-Temple, Dina, Justice on Grass: Three Rwandan Journalists. Their Trial for War Crimes and a Nation's Quest for Redemption, (Free Press, 2005), pg. 146.

44 The communities around Rwanda were so successfully divided, subdivided and hierarchical that they were easily mobilized. The people were of the herd; they listened to those in authority with bovine obedience.

45 The methods by Habyarimana were used to exclude any opposition to his monolithic regime. As a leader he had many followers who believed in him and whatever he said. His followers had actually given him the title of UMUBYEYI- which means the parent, the provider and the one above everything. This kind of belief in an individual is highly dangerous.

Failure of the Media: Rwanda Genocide and the Responsibility to Report

gence of opposition parties, control growing power of the RPF under the Arusha accords and in the process remove any challenge to the 'repressive and choking decades of old authority of the MRND'.⁴⁶ Supporters of the regime were not ready to let any new challenges to their authority go unchecked, preparing the ground for the institutionalism of extremism through propaganda, misinformation, intimidation, assassination, politicization of ethnicity, indoctrination and the militarization of politics. In all the areas, mentioned above media played an integral part. The main underlying theme was that Tutsis were the 'enemy' who needed to be dealt with. In 1992 a commission set up by the Rwanda government, tried to define the real enemy as 'Tutsi inside or outside Rwanda who are extremist and nostalgic for power...who want to take power by force'.⁴⁷ Ironically, the Hutu had also accused the Tutsi of extremist tendencies, in order to legitimize their message of extremism across to the public.

5.1. Basic Traits of Hate Media

Here under are mentioned some of the basic characteristics of hate media that were used in inciting hatred in Rwanda.

1. First, the presence of a strong ideology that served as the main driving force. Nahimana had developed his Hutu power ideology (in his doctoral thesis in Paris) and had set about to implement it through establishing RTLM. He had paid attention to the 'overlords' image of ancient Tutsi kings and how the 1959 revolution had led to downfall of them, and emergence of Hutu supremacy. Therefore, the Hutus' dominance was just fair democracy. The RPF attacks were considered as a Tutsi-attempt to conquer Rwanda and annihilate Hutu. Consequently if the Hutus wanted to survive they had to exterminate the Tutsis in the name of 'self defense'.
2. Second, the urge to control the media and populism. By a clever use of propaganda the Hutu extremists managed to portray the Tutsi as 'outsiders' who did not belong in Rwanda. This otherness factor was the beginning of sowing seeds of hatred. Biased journalism was

46 Kakwenzire, Joan & Kamukama, Dixon "The Development and Consolidation of Extremist forces in Rwanda," in Howard Adelman and Astri Suhrke, ed., *The Path of a Genocide: The Rwanda Crisis from Uganda to Zaire*. (New Brunswick: Transaction Publishers, 1999), pg. 70.

47 Kakwenzire, Joan & Kamukama, Dixon "The Development and Consolidation of Extremist forces in Rwanda," in Howard Adelman and Astri Suhrke, ed., *The Path of a Genocide: The Rwanda Crisis from Uganda to Zaire* (New Brunswick: Transaction Publishers, 1999), pg. 74.

used for denigration of the Tutsi- through Kangura and RTLM who used scape-goating, threats, name calling, band wagon (*us vs. them*), among other things to get the message across. Furthermore they comported with the *de-individualization* aspect of the enemy image- anyone who belonged to a given group had the same beliefs and behaved the same way. As a result all people [Tutsi] were the enemy.

3. Third, the psychological preparation to hate, so the Hutu could kill easily when called to do so. This was a classic case of brain washing leading to ethnic cleansing where due to total obedience of the people; the government by misusing of the media was able to carry out its plan. By a three step operation of misinforming the mass, sowing fear in their minds and finally dehumanizing the Tutsi into 'snakes' and 'cockroaches', the Genocide was able to occur in a cold blooded and organized fashion. Whereas the extermination of the Jews had taken nine years from start to finish, '*by comparison, the Hutu leaders went from stage one to stage four within a few weeks*'.⁴⁸
4. Fourth, the ruthless invasion of violence in all aspects of propagan-da. Language had degenerated to a point where, abuse, name calling and killings seemed a normal part of life.⁴⁹ For the youth militia there was an overt absence of guilt in what they were told to do and what they did. The politicization of ethnicity had occurred at such a rapid and organized pace that when they were handed out free arms for so-called self defense they took it on its face value. They were told to believe that violence was the only way to deal with 'ethnic' dilemma.

Propaganda can be a tool for exclusion and inclusion and events in Rwanda show that by the use of media, both processes operated at the same time to underscore the difference between *us* and *them*. Hate speech is an extreme version of the use of this distinction between *us* and *them* and can be refined to a point where it can lead to mass murder like in Yugoslavia or Rwanda.

48 Raston-Temple, Dina, Justice on Grass: Three Rwandan Journalists. Their Trial for War Crimes and a Nation's Quest for Redemption (Free Press, 2005), pg. 103.

49 Certain words were used repeatedly during the months prior to the Genocide, thus making them popular and vocabulary of ensuing genocide. RTLM and Kangura popularized words like *kurimbura* (to massacre), *kumara* (to eat up), *gutsembatsemba* (to exterminate), *gutikiza* (to clean), and *gutema* (to cut). For more details see, Kimani, Mary, "RTLM: The Medium That Became A Tool For Mass Murder" in *The Media and the Rwanda Genocide*, ed. Allan Thompson. (London: Pluto Press, 2007), pg. 110.

5.2. Why is it Successful?

Now the question is why was hate-media so successful in a small country like Rwanda? It is well known that Rwandan media was controlled, backed and financed by a small number of powerful and influential politicians, also known as Akazu- a name given to the presidential family and his close allies.⁵⁰ There existed no institutional framework in Rwanda to counteract, stop or even sanction hate media supported by men in key positions in government, so this rendered the media uncontrollable. As the Rwandan population only had access to Radio Rwanda and the RTLM, they were easy victims of biased news eventually becoming eager killers. In the absence of any ethical code of conduct for journalists people like Hassan Ngeze were prone to manipulation and political motivation to propagate Hutu hate ideology. There was no obligation and social responsibility for journalists to report on the truth and be objective in their work.

6. International Media- Case of Misinterpretation and Misreporting

*“The media like so many others in Rwanda, failed. The world powers failed. Individually we failed”*⁵¹

Gen. Romeo Dallaire

The central contention- that local hate media fomented the Genocide and international media essentially facilitated the process by turning their backs- is the crux of this section. It is a well known fact that most international news stations initially misunderstood the exact nature of the killing in Rwanda. There existed a habitual racist portrayal of African strife as atavistic tribal savagery, and Genocide was not considered part of the problem. The implications of using the ‘G’ word were enormous in terms of political action and no one wanted to take that first step.⁵² Sadly much of the international coverage focused on the scramble to evacuate expatriates from Kigali and so when in

50 Among the list of shareholders of RTLM included the President Habyarimana, hence making RTLM a very successful creation with powerful patrons. Hutu genocidaires believed that RTLM and Kangura (freedom of speech) were part of democratization efforts carried out by the government. See, Melvern, Linda, *Conspiracy to Murder: the Rwandan Genocide*. (London: Verso, 2004), pg. 56.

51 Dallaire, Romeo, “The Media Dichotomy” in *The Media and the Rwanda Genocide*, ed. Allan Thompson. (London: Pluto Press, 2007), pg. 14.

52 The NGO’s were first to use the term genocide but it still took weeks for the international media and states to recognize the impact of the term. The term came into common usage when the UN Committee for Human Rights adopted a resolution in May 1994 acknowledging that genocide was being perpetrated in Rwanda. Using the word would have necessitated intervention under the Genocide Convention.

mid April 1994 the slaughter increased, the volume of reports in relation declined. By that time, most journalists had left along with the evacuees leaving Rwanda in the Devil's hands. Ultimately international media reports were replete with images of bloated corpses, strewn on the roadside, gnawed by wild dogs or choking the rivers. As there were very few journalists on the ground during the actual genocide, there exist very few images of the heinous crime itself. The so-called dichotomy of media in Rwanda can be related to a sort of Heisenberg effect according to Canadian journalist Alan Thompson in his work on role of media in Rwanda.⁵³ He argues that journalists could have made an impact in Rwanda if they had carried out more comprehensive and accurate reporting about the Genocide. Instead, the lack of proper media attention contributed to an inverse Heisenberg effect- whereby through the absence of foreign media actually contributed to the attitude of the *genocidaires*. In simple words the perpetrators '*were encouraged by the world's apathy and acted with impunity*'.⁵⁴

178

Samantha Power in her article 'Bystanders to Genocide' adds that simultaneous events of war and Genocide, combined with reports and lies of Rwandan government confused policy makers and media. As the western media was '*psychologically and imaginatively too limited*', the concept of savage ethnic fighting became entrenched in the minds of foreign media. It was something that was simple to report and easy to digest.⁵⁵ '*Western media blame the international community for not intervening rapidly, but the media must share equal blame for not immediately recognizing the extent of the carnage and mobilizing world attention to it*' claims Alan Kuperman.⁵⁶ They failed to report that a nationwide killing campaign was under way in Rwanda until almost three weeks into the violence. By that time, some 250,000 Tutsi had already been massacred. Sadly, media really began to pay attention once Hutu refugees (*genocidaires*) began to pour out of Rwanda. It was the 'humanitarian melodrama of Goma' that finally garnered the full attention of the global media. The Rwanda Genocide was a media event without a doubt, yet it never graduated to the rank of a mega event. This was ironic for the media is meant to be impartial in its findings, investigate the truth and portray just that in its starkest sense.

53 The Heisenberg effect named for German physicist Werner Heisenberg describes how the act of observing a particle actually changes the behavior of that particle, its velocity or direction.

54 Allan Thompson, "Introduction" in *The Media and the Rwanda Genocide*, ed. Allan Thompson. (London: Pluto Press, 2007), pg. 3.

55 Samantha Power, Bystanders to Genocide, 2001, at 4. <http://www.theatlantic.com/doc/200109/power-genocide/4>

56 Kuperman, Alan, 'How the Media Missed the Rwanda Genocide', in *The Media and the Rwanda Genocide*, ed. Allan Thompson. (London: Pluto Press, 2007), pg. 256.

Failure of the Media: Rwanda Genocide and the Responsibility to Report

It was the 'lack of focused, persistent media coverage of events in Rwanda [that] only served to help the cause of foot draggers [Western powers] who did not want to get involved'.⁵⁷ The role of international media is closely intertwined with political games played in the corridors of United Nations in New York. Their inability to act and intervene essentially paralyzed the work of the United Nations as world powers assembled in Security Council choose 'to reduce rather than enhance their [UNAMIR] presence'.⁵⁸ Dallaire's constant pleas such as the 11th January cable, for reinforcement fell on deaf ears, as he watched organized extermination surround the UN peacekeepers. Instead the Security Council sought to reduce the number of peacekeepers, urging Dallaire to evacuate. Belgium's contingent had already left after the massacre of ten of its peacekeepers in the initial days of the Genocide.⁵⁹ The lives of UN peacekeepers were more precious to the western community, after America's debacle in Somalia.

U.S had expected to play a major role in the post-cold world order and had been active in peacekeeping missions like Bosnia, but due to the 'Somalia fatigue' syndrome did not want to get involved at all in Rwanda where the people simply didn't count.⁶⁰ There were reports that the Administration was not aware of the killings. But declassified government documents show that several senior United States officials were aware of the dimensions of the genocide in Rwanda in early 1994, even as some sought ways to avoid getting involved. The killings were mere abstractions for policy makers in Washington D.C combined with systemic discouragement by major US newspapers to intervene. Even when the Clinton Administration lamented the killings, it urged for negotiations between the warring parties, because essentially Rwanda had no strategic value for the US government.⁶¹ The US even refused a request for help to jam the broadcasts of RTLM as it was deemed to be an ineffective and expensive mechanism. President Clinton stressed in clear

57 Allan Thompson, "Introduction" in *The Media and the Rwanda Genocide*, ed. Allan Thompson. (London: Pluto Press, 2007), pg. 4

58 Gerry Caplan, *Rwanda: The Preventable Genocide*, Report for Organization of African Unity's International Panel of Eminent Personalities, (July 2000), pg. 64.

59 United Nations Assistance Mission for Rwanda (UNAMIR) was set up to help Rwanda in the transitional phase following the Arusha Accords agreement. The mission was to oversee the peaceful transfer of power to the new government. Sadly UNAMIR, under General Romeo Dallaire was ill equipped and badly informed about the deteriorating situation in Rwanda from the start. The UNAMIR has received much attention for its role, or lack thereof due to the limitations of its rules of engagement, in the Rwandan Genocide and outbreak of fighting. It was considered a major peacekeeping failure.

60 The American experience in Mogadishu in Oct, 1993 significantly changed the will of the Western world to commit itself to the betterment of the developing world. 18 American soldiers were killed by Somali rebels thus discouraging the US to intervene in future operations.

61 Official administration policy, as expressed in mid-May after the military's role in killing hundreds of thousands was abundantly clear, is that the U.S. wants "both sides" to stop the fighting.

terms that America could not be the policeman of the world as *'our interests are not sufficiently at stake in so many of them to justify a commitment of our folks'*.⁶²

France being a francophone member of the Security Council and ardent big supporter of Hutu regime stayed quiet during the Genocide. It played a huge part in leading UN to aid and abet the killings. Dallaire angrily commented later that *'no amount of its cash and aid will ever wash its hands clean of Rwandan blood'*.⁶³ France's policies towards Rwanda had the usual Franco-African relationship framework- providing diplomatic and military support to a dictatorial regime, training of government armed forces cemented by patrimonial relationships between leaders. France was an active presence during the Arusha peace process under its 'soft track' approach but that all changed after the President's plane was shot down. Reports surfaced that French troops stationed in Kigali were indeed helping *genocidaires* in fighting the RPF. It appeared that French intervention now suddenly extended to Rwandan 'internal security' matters. Nonetheless, there was field reporting only when French troops landed in Kigali to rescue its' citizens including Rwandan officials belonging from the slain President's Akazu mafia.

180

Consequently, after evacuation France simply turned a blind eye and deaf ear to the multiple signs of a coming genocide emerging from the Hutu government.⁶⁴ Only when France, under Operation Turquoise created triangular safe zones (south-west Rwanda) after July 1994, did the media return and the result was *'that the reality of genocide was, once again, submerged into too much information'* of cholera and refugee camps in Goma.⁶⁵

Sanctimony [of national interest] has been challenged in regard to Bosnia, where persistent media reports pinpointed victim and aggressor—and spurred the Clinton Administration to at least go through the motions of succoring the embattled Muslims. But, when it came to Africa, Romeo Dallaire declared *'why is that the black Africans, sitting there being slaughtered by the thousands get nothing? Why is it when a bunch of white Europeans get slaughtered*

62 Dallaire, Romeo, "The Media Dichotomy" in *The Media and the Rwanda Genocide*, ed. Allan Thompson. (London: Pluto Press, 2007).

63 Melvern, Linda, *Conspiracy to Murder: the Rwandan Genocide*. (London: Verso, 2004), pg. 219.

64 France appeared to be the only country that had regular contact with CDR and one version is that French military presence in Rwanda contributed to the development of the extremist strategies. It can be the case that there was an acceptance of Hutu power among the French bureaucracy. One is prone to ask that if the government had taken steps to remove pro- Hutu elements it could perhaps have limited the killings.

65 Chaon, Anne, "Who Failed in Rwanda, Journalists or the Media?" in *The Media and the Rwanda Genocide*, ed. Allan Thompson. (London: Pluto Press, 2007), pg. 164.

Failure of the Media: Rwanda Genocide and the Responsibility to Report

*in Yugoslavia you can't put enough capability in there?'*⁶⁶ The role of the international media in Rwanda in comparison to Yugoslavia Genocide was almost pathetic. Yugoslavia had received military help and immense media coverage but in Rwanda it was just tribal strife- '*Rwanda was black. Yugoslavia was white European*'.⁶⁷

The media houses had chosen to look away and instead not fill the foreign policy vacuum. If there is anything worse than the Genocide itself, it is the knowledge that it did not happen. There were some reporters present in the thick of Genocide reporting on killings like BBC's Mark Doyle but their information was lost in negligent broadcasting. In this case one may think that the media is to be blamed but maybe not all the journalists. Anne Chaon in her article stresses that field reporters tried in their best capacity to keep the world aware of blood bath in Rwanda, but at the end of the day it was media editors sitting in New York or London that chose not to broadcast fully the horrifying reports.⁶⁸ The media moguls did not think it was profitable to report on killings somewhere in Africa when the world would be more interested in O.J Simpson's trial or advent of multiracial elections in South Africa. This variation on the "they-all-look-alike" theme, and the media's comfortable acceptance of the western power's "even-handed" policy, showed that to the global news elites, Africa and Africans' sufferings didn't amount to a hill of beans...or a stack of bodies.

7. Responsibility to Report

So what does misuse of Rwandan media and scant use of global media outside tell the reader? What role media can play with in societies? Domestic and foreign media are intrinsically linked as they both affect the momentum and nature of one another. The reaction of one is the reflection of the other party, what Senator Dallaire refers to as the dichotomy of media. The media verdict set up a precedent in drawing a fine line between press freedom and hate speech but furthermore it sought to remind us that there is indeed an ethical dimension within journalism- *Responsibility to Report*. If the media is left unchecked in a country, whose history is checkered with ethnic tension and political strife than what starts as an innocent project can easily descend into a virulent voice for

66 <http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/ghosts/interviews/dallaire.html>.

67 Dallaire, Romeo, "The Media Dichotomy" in *The Media and the Rwanda Genocide*, ed. Allan Thompson. (London: Pluto Press, 2007), pg. 13.

68 Chaon, Anne, "Who Failed in Rwanda, Journalists or the Media?" in *The Media and the Rwanda Genocide*, ed. Allan Thompson. (London: Pluto Press, 2007), pg. 162.

hate propaganda. In this case broadcasts constituted to such dangerous levels that it acted like a potent drug for people to go and spill blood.

The verdict was a definitive legacy of the Streicher trial; a fresh case to reinforce that media can be easily manipulated by state actors, combatants and private agencies in conflict situations. Judge Pillay when issuing the verdict said '*press freedom comes with responsibility. The press is supposed to hold a position of public trust. It is supposed to maintain a critical distance. They [defendants] did not*'.⁶⁹ RTLM and Kangura betrayed the public trust by inciting resentment and divisiveness between Rwandans; and international media deceived the Tutsi victims who had trusted it to inform the world. No one answered Rwanda's call of desperation those three months.

Journalists and their respective media houses are expected to report without bias, inaccuracy and neglect- both within the domestic and global domains. British journalist Martin Bell has spoken about journalism with attachment- a call for empathy with humanity among reporters but surely journalists can report on people and places that are excluded from mainstream news agenda.⁷⁰ When one wants to report on a fractured society such as Rwanda it is crucial that journalists must do everything possible to piece together the real story for the readers. That means having the background knowledge of the place and its people. Most of the reporters were not well versed in Rwandan history and therefore could not comprehend the extremity of the situation. Journalists can make a difference, through their reporting even if media organizations or governments are unwilling to fully exercise their role.

Sadly there are still lessons to be learnt from Rwanda for stories from Africa, such as Darfur continued to be downplayed. Media needs to set aside the prejudiced lens aimed at Africa and stay dynamic in the search for truth. Constant in-depth reporting will have an impact in challenging war propaganda and speeches in future around the world. Initiatives should be encouraged in radio countries where media can be used for peace and security, for instance as is the case in Sierra Leone and Somalia.⁷¹ Private radio stations like Radio

69 Raston-Temple, Dina, *Justice on Grass: Three Rwandan Journalists. Their Trial for War Crimes and a Nation's Quest for Redemption*. (Free Press, 2005), pg. 198.

70 See, Thompson, Allan, "Responsibility to Protect: A new Journalistic Paradigm" in *The Media and the Rwanda Genocide*, ed. Allan Thompson. (London: Pluto Press, 2007).

71 In Somalia the Islamist insurgents have used radio to exacerbate society along religious and tribal lines. Western states and media have imposed labels of 'warlords' and 'Islamists' to make sense of the conflict, similar to the Tutsi and Hutu definitions propagandized in Rwanda. In Sierra Leone, radio was used a medium of miscommunication by militia leaders to incite violence. After the peace agreement in 1999 there have been efforts (both by U.N and private companies) to set up radio stations urging peace and reconciliation.

Galkayo, supported by Oxfam Canada seeks to promote reconciliation and peace while sharing information in the Puntland area of Somalia.

8. Reflections

Nobel Laureate Wole Soyinka observed that Rwanda is clinically dead as a nation. The psychic damage of the country is so deep that it still remains haunted by the role RTLM played in the 100 days bloodbath. Before the Rwandan media was abused to justify genocide, today the genocide justifies the abuse of the media. Rwandan history is witness to the media equation—domestic authorities can use the role of the media during conflict to stretch limits of freedom of expression; and international media's reaction can alter the momentum and nature of the conflict. The propaganda of misinforming people and transforming them into killers reflected the authority of local media. The Rwanda episode gave a whole new meaning to how wars were not fought for territory but for words, setting a dark precedent for media misuse.

Ironically we tend to forget that hate media is established and supported by those in power; now RPF tries to control and harass the media if they are critical of the government reminiscent of days of MRND rule.⁷² President Kagame has encouraged people not to talk about ethnicity or the continuing RPF insurgency against Hutu rebels in Congo. In his eyes the shadow of ethnicity will go away if people would just stop talking about it. When Genocide is mentioned publically one tends to hear the Tutsi version. Lack of media and its abuse is a recipe for disaster in vulnerable societies like Rwanda, regardless of how well the intention of the media might be. Whether it is independent or state owned, a constrained medium of communication can easily be manipulated by certain groups. Having monopoly over what you want people to hear and therefore influence their thought process led to the 1994 Genocide. Radio continues to play an important role in Rwanda but media solely dominated by radio is a dangerous concept. Now Hutus view the radio as Tutsi propaganda and for Tutsis the radio is a chilling reminder of how words can kill thousands. There still exists lack of diverse media sources, harassment of independent journalists and absence of a legal framework with safeguards against future violations of recognized norms for media activity. Reporters San Frontieres' 2008 worldwide press freedom index placed Rwanda at 145th place out of total 173 countries measured.⁷³

72 There has been a subtle wielding of the concept of genocide as a weapon to silence the critics and exiled enemies.

73 http://www.rsf.org/article.php3?id_article=29031.

Accordingly there needs to be germination of independent and impartial press in Rwanda where the media acts as the conscience of humanity and not a weapon of propaganda. Having faced numerous tragedies in history and in pursuit of peace there is a local saying 'if you survived a tragedy you should speak about it'. Rwandans need to speak openly of events they have witnessed through the media and face the collective amnesia gripping Rwanda. Only then will ordinary Rwandans see the enemy as neighbors, friends and fellow countryman. That would be the first step towards healing Rwandan society and achieving Tutsi- Hutu reconciliation.

Bibliography

Books

Chalk, Frank, "Hate Radio in Rwanda," in Howard Adelman and Astri Suhrke, ed., *The Path of a Genocide: The Rwanda Crisis from Uganda to Zaire*. New Brunswick: Transaction Publishers, 1999.

Livingston, Steven & Eachus, Todd, "Rwanda: U.S Policy and Television Coverage," in Howard Adelman and Astri Suhrke, ed., *The Path of a Genocide: The Rwanda Crisis from Uganda to Zaire*. New Brunswick: Transaction Publishers, 1999.

Kakwenzire, Joan & Kamukama, Dixon "The Development and Consolidation of Extremist forces in Rwanda," in Howard Adelman and Astri Suhrke, ed., *The Path of a Genocide: The Rwanda Crisis from Uganda to Zaire*. New Brunswick: Transaction Publishers, 1999.

Chaon, Anne, "Who Failed in Rwanda, Journalists or the Media?" in *The Media and the Rwanda Genocide*, ed. Allan Thompson. London: Pluto Press, 2007.

Dallaire, Romeo, "The Media Dichotomy" in *The Media and the Rwanda Genocide*, ed. Allan Thompson. London: Pluto Press, 2007.

Kimani, Mary, "RTL: The Medium That Became A Tool For Mass Murder" in *The Media and the Rwanda Genocide*, ed. Allan Thompson. London: Pluto Press, 2007.

Alozie, Emmanuel, "What Did They Say? Africa Media Coverage of the First

Failure of the Media: Rwanda Genocide and the Responsibility to Report

100 Days of the Rwanda Crisis” in *The Media and the Rwanda Genocide*, ed. Allan Thompson. London: Pluto Press, 2007.

Kuperman, Alan, ‘How the Media Missed the Rwanda Genocide’, in *The Media and the Rwanda Genocide*, ed. Allan Thompson. London: Pluto Press, 2007.

Giles, Tom, “” Media Failure over Rwanda’s Genocide” in *The Media and the Rwanda Genocide*, ed. Allan Thompson. London: Pluto Press, 2007.

Thompson, Allan, “Responsibility to Protect: A new Journalistic Paradigm” in *The Media and the Rwanda Genocide*, ed. Allan Thompson. London: Pluto Press, 2007.

Chalk, Frank, “Intervening to Prevent Genocidal Violence: the Role of the Media” in *The Media and the Rwanda Genocide*, ed. Allan Thompson. London: Pluto Press, 2007.

Cohen, Jared, *One Hundred Days of Silence: America and the Rwanda Genocide*, Lanham, MD: Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 2007

Melvorn, Linda, *Conspiracy to Murder: the Rwandan Genocide*. London: Verso, 2004.

Raston-Temple, Dina, *Justice on Grass: Three Rwandan Journalists. Their Trial for War Crimes and a Nation’s Quest for Redemption*, Free Press, 2005.

Cohen Richard, “Tribalism: The Human Heart of Darkness,” *Washington Post*, April 19, 1994.

Shaw, Martin, ‘What is Genocide?’, Polity Press, 2007.

Semujanga, Josias, *Origins of the Rwandan Genocide*, Humanity, 2003.

Gerard, Prunier, *The Rwanda Crisis: History of a Genocide*, C Hurst & Co Publishers Ltd, 1998.

Destexhe, Alain & Shawcross William, *Rwanda and the Genocide in the Twentieth Century*, Pluto, 1995.

Gourevitch, Phillip, *We Wish To Inform You That Tomorrow We Will Be Killed With Our Families: Stories from Rwanda*, Picador, 1999.

African Rights, Rwanda: Death, Despair and Defiance, (rev. ed. 1995).

Shaharyar M. Khan, The Shallow Graves of Rwanda, I.B. Tauris & Co Ltd, 2000.

Journals

Sarkin, Jeremy, The Necessity and Challenges of Establishing a Truth and Reconciliation Commission in Rwanda, 20 Human Rights Quarterly, 1999.

Sarkin, Jeremy, The Tension Between Justice And Reconciliation n Rwanda: Politics, Human Rights, Due Process and the Role of the Gacaca Courts in Dealing with the Genocide', 45:2. Journal of African Law, 2001.

Sarkin, Jeremy, Achieving Reconciliation in Divided Societies: Comparing Approaches in Timor Leste, South Africa and Rwanda, Yale Journal of International Affairs, Summer 2008.

Moghalu, Kingsley, Image and Reality of War Crimes Justice: External Perceptions of International Criminal Tribunal for Rwanda, 26:2 The Fletcher Forum of World Affairs, 2002.

Papers

Gulseth, Hege, The Use of Propaganda in the Rwanda Genocide: A Study of Radio-Television Libre des Mille Collines, Doctoral Thesis, University of Oslo, May 2004. Accessed at <http://www.duo.uio.no/publ/statsviten-skap/2004/19095/19095.pdf>

Reports

Amnesty International, Rwanda: Ending the Silence, 1997. Accessed at, <http://www.amnesty.org/en/library/asset/AFR47/032/1997/en/dom-AFR470321997en.html>.

Rwanda: A new Catastrophe? Increased International Efforts Required to Punish Genocide and Prevent Further Bloodshed, Human Rights Watch/Africa, Nov. 1994. Accessed at, <http://www.grandslacs.net/doc/2416.pdf>.

Failure of the Media: Rwanda Genocide and the Responsibility to Report

Gerry Caplan, Rwanda: The Preventable Genocide, Report for Organization of African Unity's International Panel of Eminent Personalities, July 2000. Accessed at, http://www.africa-union.org/Official_documents/reports/Report_rowanda_genocide.pdf

The Rwanda Media Experience from Genocide', International Media Support, March 2003. Accessed at, [http://www.ims.dk/files/publications/Rwanda%20media%20experience%20 Report%20June03.pdf](http://www.ims.dk/files/publications/Rwanda%20media%20experience%20Report%20June03.pdf).

Online Sources

- http://www.gppac.org/documents/Media_book_nieuw/p2_11_rwanda.htm
- <http://query.nytimes.com/gst/fullpage.html?res=9C01E7D61E31F930A35750C0A9649C8B63>
- <http://www.globalpolicy.org/intljustice/tribunals/rwanda/2003/1203media.htm>
- <http://query.nytimes.com/gst/fullpage.html?res=9C01E7D61E31F930A35750C0A9649C8B63>
- <http://www.preventgenocide.org/edu/pastgenocides/rwanda/resources/>
- <http://www.hrw.org/legacy/reports/1999/rwanda/>
- [http://www.theatlantic.com/doc/200109/power-genocide.](http://www.theatlantic.com/doc/200109/power-genocide)
- http://www.nytimes.com/2008/12/19/world/africa/19rwanda.html?_r=1&scp=4&sq=The%20Genocide%20State&st=cse
- [http://query.nytimes.com/gst/fullpage.html?res=9503E4D71631F931A1575BC0A9679C8B63&scp=6&sq=The%20Genocide%20State&st=cse.](http://query.nytimes.com/gst/fullpage.html?res=9503E4D71631F931A1575BC0A9679C8B63&scp=6&sq=The%20Genocide%20State&st=cse)
- <http://www.fair.org/index.php?page=1241>
- [http://www.legalaffairs.org/issues/September-October-2002/feature_raston_sepoct2002.msp.](http://www.legalaffairs.org/issues/September-October-2002/feature_raston_sepoct2002.msp)
- http://www.boston.com/news/world/articles/2004/04/05/rwanda_media_struggle_with_press_curbs/

<http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/3257748.stm>.

<http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/3601369.stm>.

http://archives.cbc.ca/war_conflict/peacekeeping/topics/1686/.

<http://www.radionetherlands.nl/features/media/dossiers/hateradioamerica.html>.

http://en.wikipedia.org/wiki/Hutu_Ten_Commandments.

Addendum

“Ten Commandments of the Bahutu”

1. Every Hutu should know that a Tutsi woman, whoever she is, works for the interest of her Tutsi ethnic group. As a result, we shall consider a traitor any Hutu who
 - marries a Tutsi woman
 - befriends a Tutsi woman
 - employs a Tutsi woman as a secretary or a concubine.
2. Every Hutu should know that our Hutu daughters are more suitable and conscientious in their role as woman, wife and mother of the family. Are they not beautiful, good secretaries and more honest?
3. Hutu women, be vigilant and try to bring your husbands, brothers and sons back to reason.
4. Every Hutu should know that every Tutsi is dishonest in business. His only aim is the supremacy of his ethnic group. As a result, any Hutu who does the following is a traitor:
 - makes a partnership with Tutsi in business
 - invests his money or the government’s money in a Tutsi enterprise
 - lends or borrows money from a Tutsi
 - gives favors to Tutsi in business (obtaining import licenses, bank loans, construction sites, public markets, etc.).
5. All strategic positions, political, administrative, economic, military and security should be entrusted only to Hutu.

Failure of the Media: Rwanda Genocide and the Responsibility to Report

6. The education sector (school pupils, students, teachers) must be majority Hutu.
7. The Rwandan Armed Forces should be exclusively Hutu. The experience of the October 1990 war has taught us a lesson. No member of the military shall marry a Tutsi.
8. The Hutu should stop having mercy on the Tutsi.
9. The Hutu, wherever they are, must have unity and solidarity and be concerned with the fate of their Hutu brothers.
 - The Hutu inside and outside Rwanda must constantly look for friends and allies for the Hutu cause, starting with their Hutu brothers.
 - They must constantly counteract Tutsi propaganda.
 - The Hutu must be firm and vigilant against their common Tutsi enemy.
10. The Social Revolution of 1959, the Referendum of 1961, and the Hutu Ideology, must be taught to every Hutu at every level. Every Hutu must spread this ideology widely. Any Hutu who persecutes his brother Hutu for having read, spread, and taught this ideology is a traitor.⁷⁴

⁷⁴ http://en.wikipedia.org/wiki/Hutu_Ten_Commandments.

KIRIM HANLIĞI VE TATAR SÜRGÜNÜ

Halit GÜLŞEN
AVİM Uzmanı
hgulsen@avim.org.tr

Özet: 1944 yılında Rus topraklarında gerçekleşen Kırım Tatarları Sürgünü, 20. yüzyılda yaşanmış olan en büyük insanlık dramlarından biridir. XVI. yüzyılın başlarından, XVII. yüzyılın sonlarına kadar Doğu Avrupa siyasetinde önemli bir yere sahip olan ve refah içinde yaşamını sürdüren Kırım Tatarları, Osmanlı himayesine girdikten sonra da İmparatorluk'un hoşgörü siyaseti çerçevesinde yaşamlarını devam ettirmişlerdir. Ancak 1783 yılında Rus yönetimi altına girmek zorunda kalan Kırım Tatarları için, bu tarihten sonra hiçbir şey eskisi gibi olmamıştır. Rus devletinin baskıcı politikası Kırım Tatarları üzerinde tüm gücünü göstermiş ve bu baskı nedeniyle XIX. yüzyıl boyunca devam eden Tatar göçleri, 1944 yılında yaşanan Tatar sürgünüyle sonuçlanmıştır. Makalemizde Kırım Tatar Hanlığı'nın gelişimi, Tatar halkının maruz kaldığı göçler ve sürgün ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kırım, Tatarlar, Sürgün, Rusya, Osmanlı, Stalin

THE CRIMEAN KHANATE AND DEPORTATIONS OF TATARS

Abstract: Deportation of the Crimean Tatars taking place in 1944 on Russian territories is one of the greatest human tragedies suffered in the 20th century. Crimean Tatars who have had a significant role in Eastern European politics and lived in prosperity from the beginning of the 16th century to the end of the 17th century, have continued to live their lives within the framework of the Ottoman Empire's policy of tolerance after being dominated by the Ottomans. However, for the Crimean Tatars who have been forcefully administered by Russia from 1783 onwards, nothing has been the same for them anymore following this date. The tyrannizing policy of the Russian government towards

the Crimean Tatars has been extremely influential and the Tatar migrations taking place throughout the 19th century because of this oppression have resulted in the deportation of Tatars in 1944. In the article, the development of the Crimean Khanate and the migrations and deportation the Tatar community has been exposed to will be addressed.

Key Words: *Crimean, Tatars, Deportation, Russia, Ottoman, Stalin*

Kırım Hanlığı ve Tatarlar

Kırım Tatar Hanlığı Altın-Ordu¹ devletinin Tokatimur koluna mensuptur. Tokatimur kolundan Kazan, Astrahan ve Kırım Hanlıkları meydana gelmiştir.¹ Bu üç hanlığın içinde en güçlüsü Kırım Tatar Hanlığı olmuştur. Öyle ki, bir dönem Moskova Knezliği'ni dahi vergiye bağlamıştır. XVI. yüzyılın başlarından XVII. yüzyılın sonlarına kadar Doğu Avrupa'nın en önemli devletlerinden biri olan Kırım Tatar Hanlığı, ilerleyen dönemlerde hanlığın içinde yaşanan güç mücadeleleri nedeniyle zayıflamış ve ortadan kalkmıştır.

XIII. yüzyılın sonlarına doğru Emir Nogay,³ Altın-Ordu hanına karşı Karadeniz bölgesindeki bozkırlar ile Kırım'ı elinde tutmuş ve Balkanlar ile Bizans üzerinde siyasî üstünlüğünü, himayesini kurmaya çalışmıştır. Nogay'ın bertaraf edilmesinden sonra da (1300) Kırım, geniş yetkili valiler idaresinde güçlü durumunu muhafaza etmiştir.⁴

Altın-Ordu devletinin Timur'la giriştiği mücadeleden yenik ayrılması ve XIV. yüzyılın ikinci yarısında devletin içinde hüküm süren taht kavgaları sırasında Kırım, rakip beylerin ve hanların sığındıkları başlıca bölge haline gelmiştir. Bu suretle Kırım, parçalanmakta olan Altın-Ordu hanlığı içinde müstakil bir siyasî varlığa aday görünmüştür. Cengiz Han soyundan prensler, bu bölgeye dayanarak, hanlıklarını ilan etmiş ve sonra Volga üzerinde merkezi ele geçirmeye çalışmışlardır. Bu dönemde mücadeleye katılanlardan biri Toktamış Han'dır. 1385/1394 yıllarına doğru, Toktamış gibi, Tokay Timur soyundan olan Taş Timur Kırım'da sikkeye kendi adını da koyarak, hâkimiyet

1 Altın-Ordu Devleti ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. İlyas Kamalov, *Altın-Ordu ve Rusya: Rusya Üzerindeki Türk-Tatar Etkisi*, Ötüken Neşriyat, Ankara, 2009.

2 Kazan hanlığı 1438'den 1582 senesine, Astrahan hanlığı, 1466'dan 1554'e kadar devam etmiştir. Kırım hanlığı ise 1420'den 1783 yılına kadar varlığını sürdürmüştür.

3 Emir Nogay, XIII. yüzyılın sonlarında Altın-Ordu'nun Kırım Eyaleti valisidir. Ayrıntılı bilgi için bkz. İstvan Vasary, *Kumanlar ve Tatarlar*, çev. Ali Cevat Akkoyunlu, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006.

4 Halil İnalçık, "Kırım Hanlığı", *Emel Dergisi*, Sayı 36, 1966, s. 32.

iddiasında bulunmuştur. Çünkü Kırım, onun atalarının yurdudur. Onun oğulları da, rakiplerine karşı verdikleri mücadelelerden sonra nihayet Kırım'da ayrı bir hanlık kurmaya muvaffak olmuşlardır.⁵

Bir Türk ve Müslüman halkı olan Kırım Tatarları, Kırım yarımadasının yerli halkıdır.⁶ Kırım'a ilk defa XIII. ve XIV. yüzyıllarda gelen Kırım Tatarları, kısa zamanda mevcut politik ve kültürel müesseselerin yerine kendilerinininkini koymuşlardır. Kırım Tatarları ilk olarak Kırım içlerine ve kıyı bölgesinde yer alan Sudak şehrine yerleşmeye başlamıştır. Bu yerleşme, ilk başlarda bölgede bulunan Slav ve Frank halka bir müdahale olmaksızın gerçekleşmiş olmasına rağmen, Kırım'ın güneydoğu sahilindeki Cenevizlileri rahatsız etmiş ve karşı çıkmalarına sebep olmuştur. Bunun üzerine XIII. yüzyılın sonlarında Altın-Ordu'nun Kırım ve Bozkır Eyaleti Valisi olan Emir Nogay, şehre saldırmıştır. Bu gelişmeden sonra kuzeydeki Türkler ile güneydeki Hristiyanlar arasındaki münasebetler açık bir şekilde yeni bir safhaya girmiştir. Bu saldırıdan sonra Cenevizliler, Tatarların vergi toplama talebini kabul etmişlerdir. Böylece bütün bölgede dolaylı olarak Tatarların siyasi otoritesi kabul edilmiş, bu gelişmeleri Osmanlı'nın Karadeniz'e yerleşmesi takip etmiştir.⁷

XIV. ve XV. yüzyılın başlarında Volga kıyısında Saray şehrinde hüküm süren Tatar hanları, kendilerini Kırım'ın hâkimi olarak görmeye başlamışlardır. Bu iddialarını da Kırım ve Bozkır eyaletlerine valiler tayin ederek ispatlamışlardır. Ancak burada bir noktayı belirtmek gerekir. XIV. yüzyılın sonlarına kadar Kırım'daki Tatar valilerinin hiçbiri Kırım'ı kontrolleri altında tuttukları bağımsız bir siyasi güç haline getirmeyi denememişlerdir. Bunu ilk deneyen, yukarıda da bahsettiğimiz gibi, sadece yarımada kullanılmak üzere adına sikke kestiren Taş Timur olmuştur. Kırım'ı kendisine yurt olarak almış ve oğullarıyla torunları da onun siyasetini takip ederek miras kalan bir pozisyon yaratmışlardır. Dolayısıyla Taş Timur, haklı olarak gelecekteki bağımsız Kırım'ın temelini atan kişi olarak kabul edilebilir.⁸ Ancak bütün tarihçiler tarafından bağımsız Kırım hanlığının ilk hanı olarak kabul edilen kişi, Taş Timur'un varislerinden olan Hacı Giray Han'dır.

Taş Timur'dan sonra yerine oğlu Giyasüddin Kırım hanı olmuş fakat Altın-Ordu hanlığı tarafından baskı altına alınmasından dolayı Litvanya'ya kaçmak

5 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Cilt II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1995, s. 129.

6 Hakan Kırımlı, *Kırım Tatarlarında Milli Kimlik ve Milli Hareketler (1905-1916)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1996, s. 5.

7 Anatolii L. İakobson, *Krym v srednie veka*, Moskva, 1973, s. 108'den akrotan; Alan Fisher, *Kırım Tatarları*, Selenge Yayınları, İstanbul, 2009, s. 15.

8 Alan Fisher, a.g.e., s.16.

zorunda kalmıştır. Bu aileden olan ve Taş Timur'un torunu olması kuvvetle muhtemel olan Hacı Giray Litvanya'da doğmuştur. Bu dönemde Altın-Ordu hanlığı içindeki saltanat mücadeleleri, otorite boşluğunun doğmasına yol açmıştır. Bu boşluktan yararlanmak isteyen Hacı Giray, 1438 yılında Kırım'ı elde edip hanlığını ilan etmiştir. Bu esnada Altın-Ordu hükümdarlığında bulunan Ulug Mehmed Han bu duruma ses çıkarmamış, çıkaramamıştır. Çünkü devletin, kendi içindeki güç mücadeleleriyle yeterince meşgul olduğu bir döneme rastlamıştır.⁹ Bu suretle Hacı Giray Kırım'a yerleşmiştir.¹⁰

Hacı Giray, Kırım hanı olduktan sonra kendine müttefik bulmaya çalışmıştır. Bunun için hem kendi hem de Altın-Ordu'nun komşuları arasında mümkün olduğunca çok Tatar kabilesi ve asilzadesini kendi tarafına çekmeyi amaçlamıştır. Hacı Giray bu politikasını uygulamaya koyarken, desteklerini sağlamaya çalıştığı komşularının dinleri ve milliyetleri onun için önemli olmamıştır. Onun için önemli olan tek şey, Kırım'da güçlü bir üs kurabilmek ve bunun için ittifaklar bulmak olmuştur.¹¹ Hacı Giray'ın bu arayışında Tatarlar önemli bir yer tutmuştur. Bunun nedeni Tatarların, Kırım'da güçlü bir konumda bulunuyor olmalarıdır. Özellikle 1453-1466 yılları arasında üç büyük Tatar grubu (Şırınlar, Barınlar, Konguratlar) batıya göç etmişlerdi. Geçmişte Altın-Ordu devleti bu üç grubun desteğine dayanmıştı. Batıya göç etmeleri ile birlikte güç dengesi de değişmiştir.¹² Altın-Ordu devleti zayıflarken, Kırım hanlığı güçlenmiştir. Ayrıca göçler, yarımada'daki Tatar nüfusunu önemli derecede artırmıştır. Bu noktada Kırım'daki Tatar nüfuzu konusunda birkaç noktaya değinmekte yarar vardır.

Kırım hanlarının asli otoriteleri büyük Tatar grupların karşı konulmaz gücü ile sınırlıydı. Bu gruplar, veraset yolu ile yarımada'daki bereketli toprakların önemli bir kısmına sahiptiler. Halkın çoğunluğu üzerinde ekonomik ve siyasi otoriteleri vardı, ayrıca sahip oldukları askerî güç de hanın askerî gücüyle boy ölçülebilecek nitelikteydi. Bu faktörlerin bir araya gelmesi hanın, Tatar beylerinin işbirliği olmaksızın herhangi bir şey yapmasını imkânsız kılıyordu. Bu Tatar grupları arasında, Kırım hanlığı var olduğu sürece en etkili Şırınlar olmuştur.¹³ Şırın beyinin yanı sıra üç Tatar beyi de Kırım'lı zadedân sınıfının

9 T. İ. Makarova, S. A. Pletneva., *Kırım, severo-vostoçnoe priçernomore i zakavkaze v epohu srednevekovya: IV-XIII veka*, Moskva, 2003, s. 236.

10 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e., s. 131.

11 T. İ. Makarova, S. A. Pletneva, a.g.e., s. 240.

12 Alan Fisher, a.g.e., s. 21.

13 F.F. Lashkov, "Arkhiivniya danniya o beilikakh", *Arkheologičeskii S'ezd*, Trudy 6, no. 4, 1889, s. 96'dan aktaran; Alan Fisher, a.g.e., s. 39.

“Karaçi beyleri” denilen imtiyazlı beyleri arasında yer alıyorlardı. Han üzerinde büyük nüfuz sahibi olan Karaçi beyleri, düzenlenen seferlere destek vermek veya vermemek suretiyle zafer ve hezimete zemin hazırlıyor, daha da ötesi, hanın tahttaki varlığı konusunda karar alan Tatar kurultayının isteklerini Osmanlı sultanı nezdinde temsil edebiliyorlardı. Ayrıca divana katılıyor ve Kırım siyasetinin şekillenmesinde rol oynuyorlardı. Bu noktada beylerin üç temel görevi vardı:¹⁴

- Divan üyesi olarak hana tavsiyelerde bulunmak
- Osmanlı sultanının nezdinde kurultayın isteklerini dile getirmek
- Beyliklerini idare etmek

Kırım Tatar hanlığında mevcut olan önemli unsurlardan bir diğeri Nogay Tatarlarıydı. Nogay Tatarları, Altın-Ordu'nun önemli bir parçasıydı. Göçebe olarak Kafkasya'nın kuzeyindeki bozkırlarda yaşamaktaydılar. Ancak Nogay Tatarları, Kırım hanlığının hâkimiyetini kabul etmelerine rağmen, Tatar hâkimiyetine karşı çok sayıda isyan hareketinde bulunmuşlardır. Bu isyan hareketleri zaman zaman öyle bir boyut almıştır ki, 1523 yılında Mehmed Giray'ın öldürülmesine kadar uzanmıştır. Aynı zamanda Nogay beyleri birçok kez, özellikle XVII. yüzyıl boyunca Moskova Çarlarına bağlanmışlardır. Fakat bunlara rağmen, Nogaylar hanlık içinde yararlı olan faaliyetlerde de bulunmuşlar, bozkırlarda güçlü Slav kolonilerinin kurulmasını önlemişlerdir.¹⁵

Tatar grupların yanı sıra, Altın-Ordu devletinde önemli roller oynayan başka gruplar da batıya göç etmişlerdir. Ancak bu grupların hiçbiri, hanın menşesine bakmaksızın sahip oldukları güçlerden tamamen mahrum kalmak istememişlerdir. Ayrıca Altın-Ordu gibi, Kırım hanlığının da büyük zaafı, irsî kabile beylerinin devletin gerçek hâkimi ve sahibi olmalarından kaynaklanmıştır.¹⁶ Han ailesi içindeki ve beyler arasındaki rekabetler, hanlığın iç çekişmelere sürüklenmesine neden olmuştur. Bu iç çekişmeler, özellikle Hacı Giray'ın ölümünün ardından yoğunlaşmış ve bir iç savaş dönüştürmüştür.¹⁷

Hacı Giray'ın ölümünü takip eden yaklaşık on yıllık süreç, tam bir karışıklık

14 Alan Fisher, a.g.e., s. 44.

15 Halil İnalçık, a.g.e.

16 Halil İnalçık, “Kırım Hanlığı”, *Emel Dergisi*, Sayı 36, 1966, s. 32.

17 A. L. Yakobson, *Srednevekoviy Kırım : oçerki istorii i istorii materialnoy kulturi*, İzdatelstvo Nauka, Moskva, 1964, s. 66.

dönemi olmuştur.¹⁸ Oğulları arasındaki mücadele bir türlü bitmek bilmemiş, yenilen taraf bir süreliğine yarımada dışındaki bozkırlara kaçmak veya Kefe'ye sığınmak suretiyle tekrar mücadeleye dönmek için güç toplamaya çalışmıştır. Ancak bu süreçte asıl mücadele Nurdevlet ile Mengli Giray arasında yaşanmıştır. Mengli Giray, Nurdevlet ile giriştiği ilk mücadeleden yenik ayrılmasına rağmen, kendi tarafına çekmeyi başardığı Şırınlar ve Cenevizlilerin yardımı ile 1468 yılında Kırım tahtını ele geçirmeye muvaffak olmuştur. Fakat Mengli Giray'ın bu başarısı uzun sürmemiş ve Cenevizlilerle ters düşerek hanlığı yeniden Nurdevlet'e kaptırmış, ardından esir düşmüştür. Nurdevlet ise ikinci hanlığı döneminde de Kırım içindeki gruplar ve asilzadelerle tam bir bütünlük sağlayamamıştır. Daha önce belirttiğimiz gibi, Altın-Ordu devleti zamanında Kırım yarımadasına göç eden gruplar hanlık içinde önemli bir güce sahiptiler. Özellikle Tatarlar, bu gücün merkezi konumunda bulunuyorlardı.¹⁹ Nurdevlet'in bu gruplarla anlaşamaması kendi sonunu hazırlamıştır. Nurdevlet han ile ters düşen Şırın beyi Eminek Mirza, Nurdevlet-Ceneviz iktidarına karşı Osmanlı padişahına müracaat etmiştir. Fatih Sultan Mehmet, daha İstanbul'u fethettiği ilk yıllarda Kırım'dan Cenevizlileri çıkarmayı düşünmüş ve 1454 yılında Hacı Giray'a yardım ederek Cenevizlilerin vergiye bağlanmasını sağlamıştır. Fatih, eline geçen bu ikinci fırsatı hiç düşünmeden değerlendirmiş ve Gedik Ahmet Paşa'yı kuvvetli bir donanma ile 1475 senesinde Kırım'a göndermiştir. Gedik Ahmet Paşa, Kefe ile Kırım sahillerinde bulunan tüm Ceneviz limanlarını ele geçirmiş ve esir olan Mengli Giray'ı da kurtararak yeniden Kırım hanlığının başına geçirmiştir. Bu olaydan sonra Mengli Giray, Osmanlı padişahının "dostuna dost düşmanına düşman" olmayı ve himayesini kabul etmiştir.²⁰

Kırım-Osmanlı İlişkileri:

1475 senesinde Mengli Giray Osmanlı padişahının himayesini kabul etmiş olmasına rağmen, Kırım-Osmanlı ilişkileri daha eski bir tarihe dayanmaktadır. 1453 yılında İstanbul'un Fatih Sultan Mehmet tarafından fethedilmesi, Kırım-Osmanlı münasebetleri açısından önemli bir tarihtir. Bu fetih, Karadeniz bölgesindeki nüfuz mücadelesinde önemli değişikliklere yol açmıştır.

Osmanlı, Çanakkale ve İstanbul boğazlarına sahip olduktan sonra Karadeniz'i bir Türk gölü haline getirmeye çalışırken, bu çerçevede bölgedeki Ceneviz

18 A.A. Novoselskiy, *Borba Moskovskovo gasudarstva s. Tatarami XVII. veka*, İzdatelstvo Akademii Nauk SSSR, Moskva, 1948, s. 162.

19 Brian. G. Williams, *The Crimean Tatars*, Brill, Boston, 2001, s. 120.

20 Halil İnalçık, a.g.e., s. 34.

sömürgelerini de ortadan kaldırmak, Kefe iskelesi aracılığıyla Cenevizlilerin yaptıkları ticareti Türklerin eline geçirmek ve bu suretle Kuzey Karadeniz sahillerini kontrol altına alarak kendi topraklarının da bütünüyle güvenliğini sağlamayı amaçlamıştır.²¹ Kırım hanı Hacı Giray'ın 1454 yılında Kefe'ye saldırıp Cenevizlilerden alma girişimine Osmanlı'nın destek vermesi, bu sebeplerden dolayıdır. Osmanlı'nın desteğiyle gerçekleştirilen kuşatma sonrasında Cenevizliler, Tatarlara ve Osmanlı'ya vergi vermeyi kabul etmişler ve bunun üzerine kuşatma kaldırılmıştır.²² Bu işbirliği yirmi sene sonra gerçekleşecek birleşmenin tohumlarını atmıştır.

1475 senesinde Kırım hanlığını ikinci kez elde eden Mengli Giray, Altın-Ordu hanı Seyyid Ahmed'in Kırım'ı istila etmesi üzerine İstanbul'a sığınmıştır. Üç yıl sonra Kırım hanlığı içindeki güç dengeleri yeniden değişmiş ve 1478'de Mengli Giray İstanbul'dan gönderilen ilk han sıfatı ile Kırım tahtını tekrar elde etmiştir. Mengli Giray'ın bu üçüncü saltanat dönemi (1478-1514) esnasında, Kırım hanlığı sağlam bir temele oturtulmuştur. Bu tarihten itibaren Osmanlı, hanlıkta otorite birliğini sağlamış, son Altın-Ordu hanlarının birleştirme teşebbüslerine ve Moskova'nın genişleme siyasetine karşı hanlığın varlığını güvence altına almıştır.²³

1475 yılından itibaren pekişmeye başlayan Osmanlı-Kırım ilişkilerinde Osmanlı, han seçiminde rol oynamasına rağmen, genellikle Kırım mirzalarının geleneksel kurultaylarında yaptıkları seçimi kabul etmiştir. Bu seçimler ittifak-i cumu-i tatar ile (tüm Tatarların ittifakıyla) yapılıyordu. Ancak bu durum zaman zaman anlaşmazlıklara sebep olmuştur. Çünkü asilzadeler ve beyler, Osmanlıların bu seçime katılmasını sadece kendi tercihlerini tasdik edecek olmalarıyla sınırlı görmüşlerdir. Osmanlı ise kendisinin tayin hakkının bulunduğunu savunmuştur.²⁴ Bunların yanı sıra, Osmanlı nüfuzu altında bulunan Kırım hanları içişlerinde bağımsız olmuştur. Ayrıca hanlar bazı devlet ve hanlıklarla diplomatik ilişkilerde bulunma haklarını da saklı tutmuşlardır. Örneğin Kırım hanları Moskova ile ilişkilerini devam ettirmişlerdir. Hatta o dönemde Moskova'da, Osmanlı'dan çok Kırım sefaret heyetlerinin bulunduğu belirtilmektedir.²⁵

Bu dönemde Kırım hanlığı ile Osmanlı arasında yaşanan önemli bir gelişme, Mengli Giray'ın II. Beyazıt zamanında (1484) Boğdan üzerine yapılan seferde

21 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e., s. 126.

22 Halil İnalcık, "Hacı Giray",

23 Uzunçarşılı, a.g.e., s. 128.

24 Alan Fisher, *Kırım Tatarları*, Selenge Yayınları, İstanbul, 2009, s. 27.

25 Alan Fisher, a.g.e., s.29.

ilk defa elli bin kişilik bir kuvvetle bulunmuş olmasıdır. Bu hadise ile birlikte, Osmanlı İmparatorluğu'nun bütün Avrupa ve kısmen Asya seferlerinde Kırım hanlarının önemli kuvvetle bulunmaları ya da kuvvet yollamaları kanun olmuştur.²⁶

Mengli Giray'ın vefatından sonra Kırım tahtına sırasıyla Mehmed Giray ve Sahib Giray geçmiştir. Özellikle Sahib Giray dönemi Kırım hanlığı üzerinde Osmanlı nüfuzunun hakikî bir şekilde yerleştiği dönemdir. Ayrıca Sahib Giray, hanlığı döneminde Moskova'ya karşı şiddetli taarruzlarda bulunmuştur. Onun bu taarruzlarıyla Osmanlı, Moskova tehlikesini daha net görmeye başlamış ve bu saldırılarını desteklemiştir.²⁷ 1549'da Osmanlı'nın yardımı ile Astırhan'ı zapt eden Sahib Giray, bu başarıyı kazandıktan sonra Osmanlılardan Közleve İskelesi'ni istemiş ve Sadrazam Rüstem Paşa ile üstünlük münakaşasına girmiştir. Sahib Giray'ın bu tavırları, Osmanlı cephesinde endişe uyandırmıştır. Kazandığı başarılar ve elde ettiği gücün sarhoşluğunu yaşamaya başlayan Sahib Giray, bir müddet sonra sahip olduğu gücü kontrol eden değil, bu güç tarafından kontrol edilen bir kişi olmaya başlamıştır. Fakat bu durum onun sonunu hazırlamış ve 1551 yılında İstanbul'dan gönderilen Devlet Giray Han tarafından ortadan kaldırılmıştır.

Devlet Giray Han da Karadeniz ve Kafkaslarda Rus etkisine karşı Osmanlı ile işbirliği içinde olmuştur. Özellikle 1571 yılında Moskova'ya kadar ilerlemesi ve şehrin etrafını yakması Osmanlı tarafından takdirle karşılanmıştır. Bu olaydan sonra padişah kendisini "İslam'ın himayesinde büyük yararlık gösterdiği için" tebrik etmiştir.²⁸ Fakat bu seferde Kırım hanının asıl maksadı Osmanlı'ya yararlı olmakla birlikte, Kazan ve Astrahan'ın iadesini sağlamaktı. Ancak bunu başaramamıştır. Osmanlı, Rus çarından bu iki şehri istemesine rağmen muvaffak olamamıştır.

Kırım hanlığı bu yıllarda artık eski gücünü kaybetmeye başlamıştır. Bu yüzden gerçekleştirdiği saldırıları Osmanlı İmparatorluğu'nun verdiği destek ve himaye sayesinde yapabiliyordu. Diğer taraftan her geçen gün güçlenen Rus Çarlığı bu işbirliğini zorunlu kılmaktaydı. Ancak Osmanlı'nın bu yıllarda Kırım hanlarına kendi komutasındaki bir kumandan gibi davranması, Kırım içinde muhalefet seslerinin yükselmesine yol açmıştır. Hanlık, Osmanlı'nın himayesine ve desteğine mecbur olmasına rağmen, daha önce de belirtildiği gibi, Osmanlı için de Karadeniz ve Kafkasya'daki Rus yayılcılığının önüne geçmekte önemli bir rol oynamaktaydı. Bu bakımdan Osmanlı padişahlarının

26 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e., s. 423.

27 Halil İnalcık, a.g.e.,

28 Halil İnalcık, a.g.e.,

Kırım Hanlarına karşı bu tavrı son derece olumsuz sonuçları da beraberinde getirmiştir. Örneğin Mehmed Giray II. artan muhalefetle birlikte Osmanlı'ya isyan etmekle kalmamış aynı zamanda Kefe üzerinde hak iddia ederek şehri kuşatmıştır. Fakat bu isyan da, tıpkı daha evvel Sahib Giray olayında yaşandığı gibi, İstanbul tarafından yeni bir hanın gönderilmesiyle bastırılmıştır. İstanbul'dan gönderilen İslam Giray, isyan eden Mehmed Giray'ı ortadan kaldırmış ve hanlığın başına geçirilmiştir.

İslam Giray, hutbede padişahın adını okutmaya başlayan ilk Kırım hanı olmuştur. 1644-1654 yılları arasında Kırım hanı olduğu dönemde Osmanlı'yla yakın işbirliği içinde bulunmuş, bu dönemde Rusya'ya karşı dört büyük sefer düzenlenmiştir. Bu seferler, Rus gücünün yayılmasına engel teşkil etmiş olması bakımından büyük önem taşımıştır.

İlerleyen yıllarda Osmanlı ile Kırım Hanlığı arasındaki birliktelik artarak devam etmiştir. 1671-1704 yılları arasında dört kez hanlığı yönetmiş olan Hacı Selim Giray ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ilişki hayati önem taşımaktadır. Bu hayati önem, 1678 yılında, Osmanlı ile Rusya arasında yaşanan ilk büyük savaşta,²⁹ Hacı Selim Giray'ın Osmanlı'ya verdiği destekten kaynaklanmaktadır. Bu savaşta Rusların Kırım'ı istila girişimlerine karşı Kırımlıların müdafaası Osmanlı'nın büyük yararına olmuştur. Bununla birlikte Kırım kuvvetlerinin 1688'de Sırbistan'da Kaçanik Boğazı'nda Habsburg ordusunu püskürtmesi, savaşın gidişatında dönüm noktası olmuş ve Osmanlılar, düşmanı Balkanlardan geri püskürtmek imkânını yakalamışlardır. Hacı Selim Giray, savaşın sonuna kadar sık sık değişen sadrazamlar ve padişahlar karşısında uzun zaman yerini korumuş ve bu durum ona, Osmanlı devlet idaresinde nüfuz kazandırmıştır. Hatta bir defasında, padişah sadrazamını seçerken, onun oyunu da almıştır. Selim Giray bu sayede, savaşın sevk ve idaresinde birlik ve devamlılık sağlamış ve İmparatorluğun daha büyük felaketlere uğramasını önlemiştir.³⁰

Görüldüğü gibi, Hacı Selim Giray'ın Kırım-Osmanlı ilişkilerinde önemli bir yeri vardır. Osmanlı'nın Viyana bozgununa uğramasının ardında gücünü yitirmeye başladığı böyle bir dönemde Hacı Selim giray gibi bir şahsiyetin Kırım'ın başında olması, Osmanlı açısından önemli olmuştur. Selim Giray, bu dönemde imparatorluğun geçirmekte olduğu buhranı tespit etmiş ve

29 Savaşın nedeni Osmanlı'nın Lehistan'dan Podolya'yı aldıktan sonra, Kazaklar üzerinde hâkimiyetini kurarak, Ukrayna'ya yayılmak istemesi olmuştur. Rus çarları bu döneme kadar Osmanlı İmparatorluğu'na saldırmaktan çekinmiştir. Ancak Avrupa'da kurulan mukaddes ittifaka katılmalarının ardından (1684), Kırım'a ve Azak kalesine saldırmışlardır. Bu tarihten itibaren Çarların Kırım, Karadeniz, Kafkasya ve Balkanlara saldırıları başlamıştır.

30 Halil İnalçık, a.g.e..

imparatorluğa sadakatini belirtirken, Vezir-i Âzam'a gönderdiği mektupta şu ifadeleri kullanmıştır:³¹

“Düşman ayakta olup bu kışta Kırım'da Boğdan, Eflak ve Erdel ile bütün Rumeli Hıristiyanları isyan edip Karadeniz kenarlarına kadar bütün memlekete yayıldı. Bundan dolayı İslamiyet gayretiyle Kırım'dan çıkıp Bucak'ta kışlamak için hareket etmek üzereyim. Bu işe göz yumulursa memleket elden gider. Bundan başka bizzat gelip padişah hazretlerini ziyaret etmek isterim.”

Bu sözlerinden de anlaşılmaktadır ki, Hacı Selim Giray Osmanlı'ya son derece sadıktır. İmparatorluğun içinde bulunduğu durumdan endişelenmekte ve bu endişelerini bizzat Vezir-i Âzam'a mektup yazarak dile getirmektedir. Kırım hanının bu tavrı imparatorluk erkânı arasında görüşülmüş ve Vezir-i Âzam'a şu ortak düşünce belirtilmiştir:

“Gelmesi Hızır gibi yetişmiş gibidir; tecrübeli, iş görmüş, iş bilir gazi bir hükümdardır; davet buyurun gelsin, meclisinden faydalanınız.”³²

Ancak Hacı Selim Giray'ın ve Osmanlı'nın bu işbirliğine rağmen Ruslar, 1696'da Azak kalesini ele geçirmiş ve İstanbul Anlaşması ile (1700) burayı ellerinde tutmayı başarmışlardır. Bu galibiyetin ardından Rus Çarı Petro, yeni kaleler ve Azak'ta yeni bir donanma kurma girişimlerine başlamıştır. Elbette Karadeniz ve Kafkasya'da Rus nüfuzunu artıracak olan bu girişim, gerek Kırım gerekse Osmanlı için son derece olumsuz bir gelişmedir. Bu durum 1711 Prut savaşı sonrasında belli ölçülerde değişmiştir. Rusya'ya karşı girişilen bu savaş sonucunda Azak kalesi geri alınmış ve Rusların Karadeniz'de elde ettiği bu üstünlük bertaraf edilmiştir. Ancak Rusya ile yapılan bu anlaşma tam manasıyla diplomatik bir mağlubiyettir. Çünkü Ruslar bu savaşta İsveç, Kırım ve Osmanlı güçleri tarafından sıkıştırılmış ve etkisiz hale getirilmiştir. Osmanlı ordusuna kumanda eden Baltacı Mehmed Paşa'nın vereceği bir emirle Rus Çarı Petro'nun esir düşme ve Rus ordusunun yok olma ihtimali çok yüksekti. Ancak Baltacı Mehmed Paşa, İsveç kralı XII. Karl ve Kırım hanı Devlet Giray II.'nin muhalefetini dikkate almaksızın, Rus cephesinin barış teklifini kabul etmiştir. Nitekim bu gelişmenin ardından Devlet Giray II, Çar'ın ezilmesi fırsatını kaçırdığı iddiası ile Baltacı Mehmed Paşa aleyhinde faaliyetlerde bulunmuştur.³³

31 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi, Cilt III.*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1995, s. 515.

32 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e., s. 515.

33 Akdes Nimet Kurat, *Rusya Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999, s.260-261.

Bu olaydan sonra Kırım, Rus saldırılarından kurtulamamıştır. 1736 yılında Ruslar Kırım yarımadasını istila etmiş, Bahçesaray zapt edilerek yakılmıştır. Azak kalesini bu saldırı neticesinde yeniden ele geçiren Ruslar, Kırım hanına ait Balta şehrini istila etmiştir. Bu gelişmeler üzerine Osmanlı tarafından Rusya'ya yeniden savaş ilan edilmesi zaruri bir hal almıştır. Ancak bu savaş, Kırım'ın bir daha geri alınamamak üzere Osmanlı himayesinden çıkması ile sonuçlanacaktır.

1769-1774 yılları arasında devam eden Osmanlı-Rus Savaşı hem Osmanlı tarihinde hem de Kırım'ın geleceğinde dönüm noktası olmuş ve felaketle neticelenmiştir.³⁴ Bu savaş esnasında Kırımlılar ile Osmanlılar arasında yaşanan anlaşmazlıklar dikkate değerdir. Bu dönemde gerek Osmanlı gerekse Kırım için son derece umutsuz bir durum söz konusudur. Bu ümitsiz durumda hanlığı Osmanlılardan tamamıyla bağımsız bir hale getirmek isteyen mirzalar, Kırım içinde güçlü bir konum kazanmışlardır. 1772 yılındaki Rus işgali sırasında Kırım'da toplanan kurultayda, Osmanlıların tayin ettiği Maksud Giray tanınmamış ve Sahip Giray Kırım hanı olarak seçilmiştir. Bu durum, söz konusu anlaşmazlığın en net göstergesidir.

Yaşanan savaş sonucunda imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması'yla Osmanlı İmparatorluğu için asıl çöküş başlarken, Kırım hanlığının da Rusya'ya bağlanmasının zemini hazırlanmıştır. Antlaşmanın 3. maddesi Kırım'ın geleceği ile ilgilidir:

“Kırım, Bucak, Kuban, Yedisian, Camboyluk ve Yediçkul (Yedicek) Tatar ulusları serbest ve tam manası ile müstakil tanınacaklar, kendi istekleri doğrultusunda Cengiz soyundan seçilerek hanların hükmü altında olacaklar ve han, her hangi bir yabancı devleti dikkate almadan, onları kendi kanun ve adetlerine göre idare edecek, bu sebepten dolayı ne Rusya ve ne de Babîali hiç bir suretle hanın seçim hakkına ve tahta çıkışına karışmayacaklar. Kendi kendilerini idare eden ve Allah'tan başka kimseye tabî olmayan bütün diğer devletlere yapılan aynı muameleyi yapacaklar; fakat Tatarlar Müslüman olduklarından ve Sultan da İslam'ın halifesi sayıldığından, bu uluslar kendisine şeriatın emrettiği şekilde muamele edecekler, bununla beraber bu, onların yukarıda teyit olunmuş siyasî ve mülkî hürriyetlerini tehlikeye düşürmeyecek mahiyette olacaktır.”³⁵

34 Metin Bezikoğlu, The Deterioration of Ottoman Administration In the Light of the Ottoman-Russian War of 1768-1774, Bilkent Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Eylül 2001, s. 43.

35 Halil İnalçık, a.g.e.,

Yalnızca antlaşmanın bu maddesi dikkate alınarak, ilk bakışta Kırım açısından olumlu sonuçlandığı iddia edilebilir. Çünkü antlaşmaya göre Kırım, bağımsızlığını kazanmıştır. Ancak bu, büyük bir aldatmacadır. İmzalanan metin üzerinde Kırım bağımsızlığını kazanmış olarak görülmesine rağmen, bu antlaşma Kırım'ı kısa bir süre sonra Rus himayesine sokacak şekilde düzenlenmiştir. Antlaşmaya göre, Azak denizi ağzının iki tarafında Yeni-Kale ve Kerç, Dnepr ağzında Kılburnu kalesi ve etrafındaki arazi, ayrıca büyük ve küçük Kabartaylar Ruslara ilhak edilmiştir. Bu durumda Ruslar tarafından çevrelenmiş olan hanlığın bağımsız bir varlığa sahip olması söz konusu olamazdı. Kırım'a bağımsızlığının verilmesi, ileride Ruslar tarafından yapılacak ilhakı kolaylaştıracak siyasi bir hamleden öte bir şey değildi.

Rus Egemenliği Altında Kırım

Kırım'ın Rus egemenliği altındaki durumuna geçmeden önce, Rusya açısından bu hanlığın neden önemli olduğunu belirtmekte yarar vardır.

Kırım'ın Osmanlı himayesinde bulunması, Karadeniz'i tamamen Osmanlı denizi haline getiriyor ve Rusya'nın dış ticaretinin dayandığı nehir nakliye yollarının kesilmesine neden oluyordu. Üç önemli Rus nehrinden Don ve Dinyeper'in ağızları Kırım hanlığında bulunmaktaydı. Bu nedenden dolayı Ruslar, Hanlığı ellerine geçirinceye kadar, yetiştirdikleri buğdayı yabancı alıcıya ulaştıramamışlardır. Aynı zamanda bölgedeki Tatar kontrolü, Rusların Güney Ukrayna'daki zengin tarım alanlarına ulaşmasını da engellemiştir.

Bunların yanı sıra, Rusların Kırım ile ilgilenmesinin siyasi ve psikolojik bir yönü olduğunu da unutmamak gerekir. Moskova, XIII. yüzyıldan itibaren Tatarların askerî harekâtlarından ve siyasi baskılarından dolayı büyük zarar görmüştür. Ruslara göre Tatarlar, Moskova sınırlarındaki düşman kâfir güçleri temsil ediyorlardı. Düşmanın cezalandırılması ve ortadan kaldırılması, Müslüman Tatarlara karşı duyulan öfke ve nefretin tatmin edilmesini de sağlayacaktı.³⁶

XVII. yüzyılın sonlarına doğru imzalanan Karlofça Antlaşması³⁷ ve Büyük Petro'nun Azak kalesini ele geçirmesiyle birlikte, Kırım Hanlığı'nın güçlü siyasi konumu yavaş yavaş sona ermeye başlamıştır. Osmanlı'nın zayıflaması

36 Alan Fisher, a.g.e., s. 42.

37 Karlofça Antlaşması, 26 Ocak 1699 tarihinde Osmanlı Devleti ile başlarında Avusturya İmparatorluğu bulunan Kutsal İttifak devletleri (özellikle Venedik, Lehistan ve Rusya) arasında imzalanmış olan barış antlaşmasıdır.

ve Rusya'nın güçlenmesi Doğu Avrupa'nın güç dengesinde ani bir değişiklik yaratmış, bu değişiklik neticesinde Kırım'daki bazı unsurlar, her geçen gün artmaya başlayan, Rusların yakınlaşma teşebbüslerine olumlu yaklaşıma başlamışlardır.³⁸

Ancak bu dönemde Büyük Petro'nun ölümü Rusya'yı bir süre iç karışıklıklara sürüklemiştir. 1730'lu yıllarda Rus Çarlığı'nın başına geçen Çariçe Anna, gerek içte gerek dışta Rus gücünü tekrar tesis etmeye başlamıştır. Anna, 1738'de, Kırım'ın başındaki Giray Han'ın Kafkasya seferinde bulunmasını fırsat bilerek Kırım yarımadasına girmiş, ancak kesin bir başarı sağlayamamıştır. Rusların bu istila girişimi Kırmıllıları tedirgin etmiştir. Dönemin Kırım hanı Selamet Giray, yaşananların tekrarlanmasının önüne geçmek amacıyla Petersburg'la siyasi ve ticari ilişkiler kurmaya başlamıştır. Ancak hanın bu girişimleri, Rusların saldırgan ve yayılmacı tutumlarında geri adım atmalarını sağlamaya yeterli olmamıştır.

Rusların Kırım üzerinde her geçen gün artmaya başlayan etkisinde Çariçe Elizabet'in (1744) yürüttüğü siyasetin de önemli bir etkisi vardır. Elizabet, Tatarlarla yakın ilişkiler kurulmasının ülkesi için yararlı olacağını düşünmüştür. Ayrıca Kırım'ın istilasının Akdeniz'e çıkışta bir rol oynayabileceğini tasarlamış ve güney sınırlarında güveni tesis ederek Polonya meselesinde önemli bir avantaj sağlamayı hesaplamıştır. Fakat birçok tarihçi, Çariçe Elizabet'in izlediği bu siyaseti göz ardı ederek, Kırım'ın Rus Çarlığı'na katılmasını tamamen, halefi olan II. Yekaterina'ya atfetmişlerdir.³⁹

Küçük Kaynarca Antlaşması'nın imzalanmasının ardından "bağımsızlığımı" kazanan Kırım hanlığı için bu bağımsızlık süreci kısa sürmüştür. 19 Nisan 1783 tarihinde Rus Çariçesi II. Yekaterina yayınladığı bir manifesto ile Kırım Hanlığı'nın ortadan kalktığını ve onun arazilerinin Rusya İmparatorluğu'na ilhak edildiğini ilan etmiştir. Çariçe'nin manifestosu Kırım Tatarlarına, İmparatorluğun diğer tebaası ile eşit muamele göreceklarını, şahıslarının, mallarının, mülklerinin, camilerinin ve dinî inançlarının teminat altında olduğunu ve Rusya İmparatorluğu'nda mevcut olan bütün hak ve imtiyazlardan istifade edeceklerini taahhüt etmiştir. Yekaterina "Kırım Fatihî" Knyaz Grigoriy Potyomkin'e⁴⁰ yolladığı 8 Ağustos 1783 tarihli fermanı ile

38 Alan Fisher, a.g.e., s. 77.

39 N. Borzenko, A. Ngeri, *Bakhchisaraiskaia arabskaya i turetskaya nadpisikhanskavo dvortsa*, ZOOID2, 1848, s. 91-94.'den aktaran; Alan Fisher, a.g.e., s. 78.

40 1739-1791 yılları arasında yaşamış olan Grigoriy Potyomkin Rusya'nın 18. yüzyıldaki yayılmacı siyasetinin mimarlarından biridir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Yuri Beremeyev, *Anatomiya Armii*, "Knyaz Grigoriy Potyomkin o voyennoy forme"; <http://army.armor.kiev.ua/forma/potemkin.shtml>.

Kırım Tatarlarına Rusya vatandaşlığı ve mecburi askerî hizmetten muafiyet vermiş, istedikleri takdirde gönüllü asker olabileceklerini bildirmiştir.⁴¹

II. Yekaterina söz konusu manifestoyu yayınlarken, bir taraftan da Rusya içindeki Müslüman tebaaya karşı, geçmiş dönemlere nazaran daha yumuşak bir politika izlemeyi tercih etmiştir. Rus Çarı IV. İvan döneminden XVIII. yüzyılın ortalarına kadar Ruslar, kilise doktrininin ve tarihî geçmişlerinin etkisiyle Müslümanları devletin iç güvenliği için tehlike, manevi varlığı için ise tehditkâr görmüşlerdir.⁴² Örneğin IV. İvan, camileri ve okulları yıkmış, Müslüman aydın tabakayı sürmüştü, İslamiyet'in kurumlarını ortadan kaldırmayı amaçlamıştır. Benzer şekilde Büyük Petro da bütün Müslüman Kazan Tatarlarının asilzadelik unvanlarını alarak onları köylü sınıfına sokmuş, bu şekilde Müslüman aydınları yok etmeye çalışmıştır. Fakat II. Yekaterina'nın Müslümanlığa yaklaşımı daha farklı olmuş ve 1773 yılında "Bütün İnançlara Müsamaha" fermanını çıkarttırmıştır. Söz konusu fermanla kullanılan şu ifade dikkat çekicidir:⁴³

"Nasıl ki Tanrı, yeryüzündeki tüm inançlara hoşgörü gösteriyorsa, Çariçe hanımefendileri de bütün inançlara izin vermekte ve tebaaların huzur içinde yaşamalarını arzu etmektedir."

204

Ancak II. Yekaterina'nın bu yaklaşımında sergilediği hoşgörülü tutumun altında başka nedenlerin yattığı aşikârdır. II. Yekaterina'nın izlediği bu politikada Baron İgelstrom adlı kişinin tesiri büyüktür. İgelstrom'a göre İslami liderliği önemsemeyecek olan her siyaset başarısızlığa mahkûmdur. Rus devleti Müslüman kitleleri bürokratik yollarla asimile etmek istiyorsa, İslami liderliği kullanmak zorundadır. Ayrıca İgelstrom bu doğrultuda izlenecek bir politikada başarılı olduğu takdirde -ki o başarılı olunacağını savunmaktadır - Rusya'nın Orta Asya bölgesindeki emellerini de gerçekleştirmesine yararlı olacağına inanmaktadır. Bu nedenlerden dolayı II. Yekaterina, Kırım'ın ilhakından sonra yarımada'daki Müslümanlara müspet bir program uygulamış, ulemayı Çarlık bürokrasisinin saflarına katmış ve doğrudan hükümetin kontrolü altında bulunan İslami kurumlar kurdurmuştur.⁴⁴ Çariçe'nin bu politikasını eksiksiz bir şekilde uygulaması ve istediği sonuçları alması için

41 *Polnoe Sobranie Zakonov Rossiyskoy Imperii*, Cilt XXI, St. Petersburg, 1830, ss. 897-898'den aktaran; Hakan Kırımlı, *Kırım Tatarlarında Millî Kimlik ve Millî Hareketler (1905-1916)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1996, s. 6.

42 E.A. Malov, *O novokreçenskoi kontore*, Kazan, 1873'den aktaran; Alan Fisher, a.g.e., s. 104.

43 Yazdığı bu fermanı anlaşılmaktadır ki, Çariçe kendisini Tanrı ile kıyaslamakta, bu bakımdan yalnızca Müslüman halka karşı değil, Rus halkına karşı da Tanrı katından baktığı izlenimini uyandırmaktadır.

44 Alan Fisher, a.g.e., s. 105.

Tatar halkının ve Kırım ulemasının desteğini sağlaması kaçınılmaz bir zorunluluktur. Çünkü İgelstrom, sıradan halkın yalnızca ulema aracılığıyla kazanılabileceğini düşünmekteydi. Ulemanın mahalli cemiyetlerin düşünceleri ve hareketleri üstündeki kontrolü fazlaydı. Bu bakımdan dikkatli kullanılması ve yönlendirilmesi son derece önemliydi.

Ancak II. Yekaterina'nın bazı uygulamaları birbiri ile çelişmektedir. Çarıçe bir taraftan Müslüman halkın kazanılması ve Tatarlarla yakın ilişkiler kurulması yönünde bir tavır ortaya koyarken, bir taraftan da Tatar kimliğini ve tarihini silmeye yönelik faaliyetler gerçekleştirmiştir. Kırım'daki yer isimlerini değiştirmesi, bunun en net göstergelerinden birisidir.⁴⁵

Ayrıca Kırım hanlığı daha Rus Çarlığı'na bağlanmadan önce, 1777 yılı sonlarına doğru, II. Yekaterina, Osmanlı İmparatorluğu'ndan gelen Rum ve Slav göçmenlerin Kırım'a yerleştirilmesi için hazırlıklar yapılmasını emretmiştir. Gelecek yeni kolonilerin görevi olarak, Kırım'da Rusya'nın pozisyonunu güçlendirmeleri belirlenmiştir. Bu doğrultuda ilk başlarda yalnızca birkaç yüz göçmen gelmiş olmasına rağmen, bu göçler kitleler halinde Kırım'a gelişlerin başlangıcını teşkil etmiştir.⁴⁶

Bu noktada vurgulanması gereken bir konu daha bulunmaktadır. II. Yekaterina "iskân ve iktisat amacıyla arazi ihvan edilmesi" başlıklı bir tezkere ile Kırım devletine ve han sülalesine ait olan topraklarla, ülkeden kaçan veya Ruslar tarafından sürülenlere ait geride kalan toprakları, üst rütbeli Rus şahıslara dağıtmıştır.⁴⁷ Elbette bu uygulama tepkiye yol açmıştır. Kırım Tatar köylülerinin uzun protestolarından sonra Çarlık idaresi köylü topraklarının devlet mülkü olarak müsaderesini önlemeye razı olmuş, ancak söz konusu toprakların köylülere ait olduğuna dair tatminkâr ve güvenilir belgelerin ibrazı şart koşulmuştur. Fakat hem Kırım Hanlığı dönemindeki toprak sistemi uygulaması yazılı belgelerden daha çok geleneklere dayandığından, hem de mevcut yazılı belgelerin çoğu geçmiş kargaşa yıllarında ortadan kaybolduğundan, köylüler mülkiyetlerini nadiren ispat edebilmişlerdir.⁴⁸

45 II. Yekaterina döneminde Gözleve-Kezlev "Yevpatoriya", Kefe "Feodosiya", Akmescit ise "Simferopol" olarak adlandırılmıştır.

46 Alan Fisher, a.g.e., s. 102.

47 Potyomkin'e 90 bin hektar, Potyomkin'in kâtibi Vasilij Popv'a 60 bin hektar, Kont Aleksandr Andreyevič Bezbordoko'ya 20 bin hektar, General Vasilij Kahovskiy'e 8 bin hektar, Amiral Fyodoreviç Uşakov'a 9 bin hektar, Amiral Nikolay Semyonoviç Mordvinov'a 6 bin hektar. (yaklaşık rakamlardır.) Toplam olarak 1796 yılının sonunda dağıtılan toplan arazi miktarı yaklaşık olarak 300 bin hektara ulaşmıştır. Hakan Kırımlı, a.g.e.s 10.

48 Hakan Kırımlı, a.g.e., s. 10.

Rus Baskısı Kitlesele Göçleri Başlatıyor

Rus devleti tarafından izlenen bu politikalar, XVIII. yüzyılın sonlarından itibaren, özellikle XIX. yüzyıl boyunca, aralıklarla devam eden göç dalgalarına neden olmuştur. Bu zaman dilimi içinde Ruslar, Kırım Tatarlarının Kırım'ı terk etmeleri için baskılar uygularken, ani ve kitlesele tahliyeler gerek Kırım, gerekse Rus ekonomisi için ciddi zararlar doğuracağından, göçler kontrollü ve ekonominin kaldırabileceği ölçülerde gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Nitekim 1861 yılına kadarki dönemde, Rusya'da serflik olduğundan, istenilen sayıda insanı istenilen yerde iskân edebilmek kolay değildi. Bu sebepten dolayı, Balkanlardan İtalya ve Almanya'ya, ne kadar Hıristiyan unsur varsa Kırım'a davet edilmiştir. Hatta dönemin en önemli devlet adamlarından olan Grigoriy Potyomkin tarafından Kırım'a İngiltere'den getirilecek suçluların iskân edilmesi bile teklif edilmiştir. Yani İngiltere'de ne kadar mahkûm ve sabikalı varsa, bunlar nihayetinde Hıristiyan unsurlar oldukları için, memnuniyetle Kırım'a yerleştirilecekler ve bu Yeşil Ada'nın "detatarizasyonu"nda rol alacaklardı.⁴⁹

Ruslar, Tatarları Kırım'dan uzaklaştırma politikasını, Kırım'ı ilhak eder etmez uygulamaya koymuştur. 1785-1788 yıllarında Kırım'dan Osmanlı topraklarına ciddi bir göç dalgası meydana gelmiştir. Özellikle 1789 yılında Rusya ile Osmanlı arasında imzalanan Yaş Antlaşması'yla Osmanlı İmparatorluğu'nun Kırım'ı tekrar kendi idaresine geri alma ümitleri son bulunca, göç dalgası doruk noktasına ulaşmıştır. Alan Fisher'e göre bu göç dalgasında göç eden Tatarların sayısı 20.000 ila 30.000 arasındadır.⁵⁰

Bu göçleri 1792-1793, 1802-1803, 1812-1813 ve 1830'lu yıllardaki dalgalar takip etmiştir. 1802-1803 dalgası hariç tutulursa, bu göç dalgalarının Osmanlı-Rus savaşlarının ardından gerçekleşmiş olması dikkat çekici olmakla birlikte kesinlikle tesadüfî değildir. Her Osmanlı-Rus savaşında Rusya Hükümeti Kırım Tatarlarını, Osmanlıların Kırım'daki beşinci kolu olarak görmüştür. Esasen Kırım Tatarlarının Osmanlılara yönelik sempatisi herkesin bildiği çok açık bir gerçektir. Bununla birlikte, XIX. yüzyıl ortalarına kadarki dönemde Osmanlı - Rus harpleri esnasında Kırım Tatarlarının, Kırım'da Ruslara karşı sabotaj veya benzeri bir karşı harekete giriştiklerinin yahut oradaki Rus halka karşı tavır aldıklarının örneği bulunmamaktadır. Buna rağmen her savaş, halkın üzerinde Rus baskısını artırdığı için, göç dalgalarını beraberinde getirmiştir.⁵¹

49 Hakan Kırımlı, "Kırım'dan Türkiye'ye Kırım Tatar Göçleri", *Vatan Kırım*, 29 Mayıs 2008.

50 Alan Fisher, a.g.e.,s 115.

51 Hakan Kırımlı, "Kırım'dan Türkiye'ye Kırım Tatar Göçleri", *Vatan Kırım*,29 Mayıs 2008.

1853-1856 yılları arasında yaşanan Kırım Savaşı,⁵² söz konusu göçleri derinden etkileyen bir unsur olmuştur. Savaşı takip eden on yıllık zaman diliminde, en büyük göç dalgası yaşanmıştır. Bu, Tatarların XIX. yüzyılda uğradıkları en büyük felakettir. Savaş esnasında Kırım Tatarları, Ruslar tarafından büyük baskıya tabi tutulmuşlardır. Konunun uzmanlarından Hakan Kırımlı, Rus Silâhlı Kuvvetleri Başkumandanı Büyük Knyaz General Aleksandr Menşikov'un, 1854'de üst üste bir kaç defa Yalıboyu'nda yaşayan Kırım Tatarlarının kitle halinde Rusya içlerine sürülmesini emrettiğini, ancak bu emrin savaş şartları nedeni ile yerine getirilemediğini belirtmektedir. Ayrıca Çar II. Alexander, savaşın ardından 1859 yılında yaşanan Tatar göçlerini teşvik etme ve kolaylaştırma yönünde bir politika izlemiştir. Çarın Tatar göçleri ile ilgili şu ifadeleri kullandığı belirtilmektedir:

“Tatarların gizli veya aşikâr göçlerine muhalefet etmek uygun değildir. Aksine bu gönüllü göç, bölgeyi bu istenmeyen halktan kurtarmak için hayırlı bir hareket olarak kabul edilmelidir.”⁵³

Bu ifadelerinde Çar II. Aleksandr “gönüllü göçten” bahsetmektedir. Ancak bu göçlerin “gönüllü” değil, “zorunlu” olduğu, ispata gerek olmayacak kadar açıktır. Siyasi, askerî, ekonomik ve psikolojik baskı uygulanması sonucunda Tatarları göçe zorlamak ve ardından da bu göçleri “gönüllü göç” olarak nitelemek, açıklamaya gerek duyulmayacak kadar gayri ahlaki bir tutumdur.

Nitekim hükümetin takındığı bu tavır karşısında göç dalgası panik ve kitle halinde kaçışa dönüşmüştür. Değişik kaynaklara göre 1860'da ve giderek azalmak kaydıyla onu takip eden birkaç yıl içinde en az 200.000 bin Kırım Tatarı zor şartlar altında Osmanlı'ya göç etmek üzere Kırım'ı terk etmek zorunda kalmıştır. Bu göçmenlerin sayıları hakkında farklı rakamlar söz konusudur. Rus resmî verilerine göre 1860 yılı içinde 137.453 Kırım Tatarına pasaport verilmiştir. Ancak binlerce kişi ülkeyi pasaportsuz ve kanun dışı yollardan terk ettiği gibi, pasaport aldığı halde göç etmeyip Kırım'da kalanlar da vardır. Tavrida Guberniyası'nın⁵⁴ kayıtları 1860 göçü öncesindeki Kırım Tatar nüfusunu 290.483, 1867 yılındaki nüfusu ise 109.305 olarak göstermektedir. Bu kayıtlara göre 181.177 kişilik bir nüfus kaybı söz konusudur.⁵⁵ Bununla birlikte, verilen rakamlardan hiçbirinin gerçek bir nüfus sayımı neticesinde elde edilmemiş olduğunu unutmamak gerekir.

52 Ayrıntılı bilgi için bkz. Saim Besbelli, *1853-1856 Osmanlı-Rus v Kırım Savaşı Deniz Harekati*, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, Ankara, 1997; Roger Fenton, *Osmanlı-Rus Savaşı'nda Kırım ve Türkiye Mektupları*, Yirmidört Yayınevi, İstanbul, 2007.

53 Lemercier-Quelquejay, *The Crimean Tatars*, s.19'dan aktaran; Alan Fisher, a.g.e., s.129.

54 Rusça'da “bölge” anlamına gelen “guberniya” kelimesi, farklı dönemlerde farklı idari yapıları ifade etmiştir. Bu yüzden kelime aynen kullanılmıştır.

55 Hakan Kırımlı, a.g.e.,s. 21.

1877 yılında yaşanan Osmanlı-Rus savaşı da, kitle halinde yeni bir Tatar göçüne sebep olmuştur. Burada dikkat çeken bir nokta bulunmaktadır. Söz konusu göç hareketleri, büyük kitleler halinde gerçekleştiğinde, bu durum Rusların aleyhine olmuştur. Çünkü bu tür büyük kitlesel göçler, tarım alanı ve şehirlerdeki iş gücünün azalmasına neden olmuştur. Bu yüzden, geçmişte hiç yapılmamış bir uygulama gerçekleştirilmiş ve “evlerinden kaçan ve yurtlarına dönmek isteyen” bütün Tatarlar için bir af ilan edilmiştir. Ancak Rusların bu girişimi başarısızlıkla sonuçlanmış ve 1890’lı yıllarda iş gücündeki azalma yüzünden Ruslar bölgeye Kafkaslardan işçi getirmek zorunda kalmışlardır.

XIX. yüzyılda yaşanan bu göç dalgası XX. yüzyılın başlarında da devam etmiştir. Kemal Karpat’a göre, 1783-1922 yılları arasında Osmanlı topraklarına göç eden, göç etmek zorunda bırakılan Tatarların sayısı en az 1.800.000’dir.⁵⁶ Kırım’da yaşanan arazi ihtilafını incelemek üzere kurulmuş olan özel komisyon üyelerinden Pavel Sumarokov’a göre, Kırım’daki Rus hâkimiyetinin yalnızca ilk on yılı içinde göç edenlerin sayısı 300.000 bin civarındadır. Elbette rakamlar konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Ancak şu bir gerçektir ki, Tatarlar XIX. yüzyıl boyunca büyük bir baskı politikasına tâbi tutulmuşlar ve Rusların izlediği bu politika onların vatanlarını terk etmek zorunda kalmalarına neden olmuştur.

Rus İhtilali’nin Tatarlar Üzerindeki Etkisi

Birinci Dünya Savaşı’nın devam ettiği yıllarda Rusya’da Bolşevik İhtilali patlak vermiştir. Tüm dünya siyasetini etkileyen bu olayın, Kırım Tatarlarının siyasi geleceğini etkilemesi de kaçınılmazdı. Nitekim daha ihtilal gerçekleşmeden önce, Birinci Dünya Savaşı’nın çıkması ile beraber, Tatarlar üzerindeki Rus baskısı artmaya başlamıştır. Bunun nedeni ise daha önce de belirttiğimiz gibi, Rusların Tatarları Osmanlı’nın bir kolu olarak görmesidir. Ancak Rusya’da Bolşevik İhtilali’nin gerçekleşmesi ile ortaya çıkan “kendi kaderini tayin hakkı” olayların akışında değişikliğe neden olmuştur.

Henüz ihtilal gerçekleşmeden önce Bolşevikler, 1913 yılında Merkez Komitesi’nde şu yönde bir karar almışlardır:

“Rusya’nın parçalarını teşkil eden bütün milliyetlere, ayrılma ve bağımsız devletler kurma hakkı tanınmalıdır. Onlara bu hakkı tanımamak veya uygulamada gerçekleşmesini güvence altına alacak tedbirleri almamak, zapt etme ve ilhak siyasetini desteklemekle eşittir.

⁵⁶ Kemal Karpat, *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 2003, s. 108.

Fakat kabul etmek gerekir ki, milliyetlerin ayrılma hakkı, belli bir milletin belli bir dönemde ayrılmasının gerekli olduğu şekilde yanlış anlaşılmalıdır. Proleterya Partisi bu son hususta, her seferinde bağımsız bir bütün olarak sosyal demokrasinin menfaati ve proleteryanın sosyalizm için olan sınıf mücadelesinin çıkarları açısından karar verecektir.”⁵⁷

Alınan bu kararda milliyetlerin bağımsızlığı noktasına vurgu yapılırken, bunun her durumda mümkün olmayacağından bahsedilmektedir. Bu, kendi içinde çelişen bir durumu ortaya çıkartmıştır. Son noktada ayrılmaya onay verecek olan Proleterya, sosyal demokrasinin menfaatini ve sınıf mücadelesinin çıkarlarını nasıl koruyacaktır? Bu korumanın sınırları neler olacak ve kim, nasıl bu sınırları belirleyecektir? Bu noktalardaki belirsizlikler, konunun, karar vericilerin yorumuna kalacağını göstermektedir.

1917 yılının Kasım ayında ilan edilen “Rusya Halkları’nın Hakları Deklarasyonu” da milliyetler meselesini özetlerken şu dört esasa dayanmıştır:⁵⁸

- Rusya halklarının eşitliği ve egemenliği
- Rusya halklarının ayrılma k ve bağımsız bir devlet kurmak da dâhil olmak üzere kendi geleceklerine yön verme hakkı
- Din ve milliyet konusunda bütün sınırlama ve imtiyazların kaldırılması
- Rusya topraklarındaki milli azınlıklar ve etnik grupların serbest gelişmesi

Fakat Bolşevikler tarafından açıklanan bu kararlar, yalnızca devrimin halk tarafından desteklenmesi için alınan kararlardı. Amaç, milliyetlerin bağımsızlığını kazanması ve daha iyi şartlarda, huzur içinde yaşaması değil, sosyalist devrimin devamlılığının sağlanmasıydı. Nitekim Stalin’in Rusya’daki milliyetlerin bağımsızlığı ve kendi kaderlerini tayin etme hakkındaki düşünceleri, bu yorumu doğrular niteliktedir. Stalin’e göre, “kendi kaderini tayin prensibi” sosyalizm için yapılan savaşın bir aracı olmaktan öteye bir şey değildir. Ayrıca Stalin, iktidarı ele geçirmiş olan işçi sınıfının gücünü sağlamlaştırmasının önünde engel teşkil edecek her şeyin, ikinci planda geldiğini ifade ederken, bunun içine “kendi kaderini tayin hakkını” da katmaktadır.

57 Alan Fisher, a.g.e., s. 131.

58 “Deklaratsiya prav narodov Rassii, 2 Noyabrya 1917”, Fedaralnaya arhivnaya klujba Rassii, Rassiyskiy gasudarstvennyy arhiv satsialno-politiçesko istorii, Moskva, 2004.

Burada asıl can alıcı nokta, 1921 yılının Mart ayında parti kongresinde yaşanmıştır. Bu kongrede söz alan Stalin, yaptığı açıklamayla, Rusya'daki milliyetlere verilen ayrılma hakkı üzerine yaptığı açıklama, her şeyi özetler niteliktedir:

“Hindistan, Arabistan, Mısır ve diğer milletlerin ayrılmasından yanayız. Çünkü bu, baskı gören ülkelerin emperyalizmden kurtuluşu demektir. Rusya'nın hudut bölgelerinin ayrılmasına karşıyız. Çünkü bu durumda ayrılmak, hudut bölgelerinin emperyalizmin boyunduruğu altına girmesi ve Rusya'nın ihtilalci gücünün zayıflaması demektir.”⁵⁹

Görüldüğü gibi, Bolşeviklerin “kendi kaderini tayin hakkı”nı okuduğu şekliyle algılamak yanlıştır. Milliyetlerin kaderini belirleyen, hiç şüphesiz, yine Bolşevikler olmuştur. Bu noktada Bolşevikler, Birinci Dünya Savaşı ve ardından Rusya'da yaşanan iç savaş sürecinde Tatarların Rus devletinden ayrılacağı korkusunu yaşamışlardır. Çünkü XX. yüzyılın sonlarından itibaren İsmail Bey Gaspıralı ile başlayan Tatar uyanışı, Rusları tedirgin etmiştir. Tatar tarihçisi ve siyaset adamı Kırımal'a göre, Kırım Tatarları arasında 1917 yılına kadar gelişen üç milliyetçi akım vardır ve (Gaspıralı, Genç Tatarlar ve Vatan hareketleri) bu akımlar 1917 yılında açığa çıkan geniş halkçı milliyetçi hareketin temellerini hazırlamıştır.⁶⁰

1917 yılında söz konusu olan geniş halkçı milliyetçi hareket Fisher'e göre üç safhadan geçmiştir: Fisher, bu safhaları şu şekilde sıralar:⁶¹

- 1) Kırım Tatarları, Şubat ihtilalini takiben 25 Mart'tan Mayıs ortasına kadar kültür muhtariyetine kavuşmak için mücadele ettiler.
- 2) Mayıs ortasından Kasım'a kadar bölge muhtariyeti taleplerini elde etmek istediler.
- 3) Kasım ihtilalini takiben bağımsız bir devlet kurmak için uğraştılar.

Görüldüğü gibi, karmaşık bir durum söz konusudur. Anlaşılmaktadır ki, milliyetçi hareketler, Rusya'nın içinde yaşanan gelişmelere paralel olarak şekillenmiştir. Bu şekillenme, ancak 1921 senesinde Kırım Muhtar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla noktalanmıştır.

59 Alan Fisher, a.g.e., s. 77.

60 Edige Kırımal, “Kırım Türkleri”, *Emel Dergisi*, Sayı 59, İstanbul, 1970, s. 16.

61 Alan Fisher, a.g.e., s. 146..

1921 yılında Kırım Muhtar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin kuruluşuna, gerek kuruluş aşamasından önce gerek sonraki dönemlerde yaşananlara bakıldığında, Bolşeviklerin mecbur kaldıkları için onay verdiklerini anlaşılmaktadır. Çünkü 1920'de ÇEKA⁶² (Çrezvçaynaya Komissiya) Kırım'a girdiğinde tek amacı Sovyet iktidarına karşı olan tüm unsurları temizlemektir. Bu görevi de kısa sürede başarı ile yerine getirdiler. Kırım yarımadasında altı ay içinde yaklaşık 60.000 kişi yok edildi. Ancak Lenin'e göre bu rakam yetersizdi. Lenin, Kırım'da hesabı görülecek 800.000 burjuvanın olduğunu belirtiyordu.⁶³

ÇEKA'nın tüm bu uygulamalarına rağmen Tatarlar yarımada'nın dağlık kısmından hareket ederek mücadele etmişler ve bu mücadelelerinde muvaffak olmuşlardır. 1921 yılının yaz aylarına gelindiğinde iki taraf da kesin bir zafer elde edememiştir. Elbette bu durum Tatarlar için bir başarıdır. Tatarların gösterdikleri bu direniş karşısında Bolşevik liderler başka bir yol bulma çabasına girmişlerdir. Tatar liderlerin işbirliğini sağlamaya çalışan Bolşevikler, bölgede Sovyet idaresine karşı artan muhalefetin sebeplerini rapor etmesi için Volga Tatarı Komünist lideri Sultan Galiyev'i⁶⁴ Kırım'a göndermişlerdir. Hazırladığı raporda ÇEKA'nın faaliyetlerini eleştiren Galiyev, komünist idarecilerin Kırım'ı sömürge gibi idare ettiklerini ve Tatar halkının hassas oldukları konularla ilgilenmediklerini belirtirken, üç tavsiyede bulunmuştur:⁶⁵

- Kırım muhtar bir Sovyet Cumhuriyeti haline getirilmelidir.
- Başarısız olan toprak reformu geçici olarak durdurulmalıdır.
- Tatarları parti üyeliğine çekmek için büyük çaba sarf edilmelidir.

Bu rapor üzerine Bolşevik yönetimi, başka bir çıkış bulamadıkları için Kırım'da Bolşeviklere karşı gelmiş olan bütün Tatar milliyetçilerine af ilan etmiştir. Bu gelişme Kırım Muhtar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla nihayete ulaşmıştır.

Muhtariyeti döneminin ilk yıllarında Kırım'da ve tüm Sovyetlerde meydana gelen kıtlık yarımada halkını zor durumda bırakmıştır. Ayrıca bu dönemde Sovyetlerin özel mülkiyeti kaldırması halk arasında eşitsizlik ve huzursuzluk

62 Sovyet devletinin ilk polis teşkilatıdır.

63 Alan Fisher, a.g.e., s. 191.

64 Sultan Galiyev'in hayatı ve eserleri için bkz. Özgür Erdem, *Sultan Galiyev Bütün Eserleri*, İleri Yayınları, İstanbul, 2006.

65 Ayşe Çakırca, "Bir Sovyet Sosyalist Düşünür Olarak Mirsaid Sultan Galiyev", *Kamu Hukuku Arşivi*; http://www.akader.info/KHUKA/2006_mart/5.pdf.

yaratmıştır. Ancak 1923-1928 yılları arasında Kırım'daki yönetimin başına getirilen Veli İbrahimov, bu gidişatı tersine çevirmiştir. Veli İbrahimov, ilk olarak Tatarları hükümetin her seviyesinde göreve getirmiş ve özel mülkiyetin kaldırılmasını yanlış bularak, toprakları sahiplerine iade etmiştir. Ayrıca daha önce ortadan kaldırılan Tatar okullarını, müzelerini, enstitülerini ve buna benzer kurumları tekrar faaliyete geçirerek Tatar kültürünün yeniden canlanmasına katkıda bulunmuştur. Fakat İbrahimov'un tüm bu çabaları Lenin'in vefatı ve Stalin'in Sovyetlerin başına gelmesi ile son bulmuştur.⁶⁶ Stalin'in idaresindeki Sovyetlerde Tatar ve Müslüman halkları bekleyen yalnızca iki şey vardır: kan ve gözyaşı.

Stalin başa geldikten sonra İbrahimov'u, tüm ekibini ve yakın destekçilerini tavsiye etmiştir.⁹ Mayıs 1928 tarihinde İbrahimov idam edilirken, yarımada Ruslaştırma politikası tüm etkisiyle kendini göstermeye başlamıştır. Bu politika bağlamında;

- Tatar okulları, müzeleri, enstitüleri kapatılmıştır.
- Tatar alfabesi Latinleştirilmiştir.
- Tatar aydın zümresi tasfiye edilmiştir.
- Tatar gazete ve dergileri sansürlenmiştir.
- Çok sayıda Tatar Sibiry'a sürülmüştür.

Kırım'ın Sovyetleştirilmesini tamamlamak için Bolşevik otoritelerin Kırım Komünist Partisi'ndeki Tatar grubunu imhayı ve Tatar kültürünü Ruslaştırma siyaseti sonucunda Kırım'ın "muhtar" unvanının hiçbir anlamı kalmamıştır. Nitekim 1936 senesinde 8. Sovyet Kongresi'nde konuşan Stalin, sonunda Tatarları azınlık statüsünde değerlendirmiştir: "*Kırım Muhtar Cumhuriyeti'nde Tatarlar azınlıktır.*"⁶⁷

İkinci Dünya Savaşı'nda Kırım Tatarları ve Sürgünü

İkinci Dünya Savaşı ve Almanların Kırım'ı işgali, Tatarlar ve Rusya'daki birçok Müslüman halk için sonun başlangıcı niteliği taşımaktaydı. Alman

66 Lenin'in vasiyetinde Stalin ile ilgili söylediği sözler, adeta gelecekte Sovyetlerdeki Müslüman halkların başına gelecekleri haber verir niteliktedir: "Yoldaş Stalin Genel Sekreter olduktan sonra eline limitsiz bir güç almış bulunuyor ve ben bu gücü her zaman yeterli dikkati sarf ederek kullanmayı başaracağına inanmıyorum." Ayrıca Lenin, Stalin'in bayağılığı ve küstahlığından söz ederken, partiye "onu ortadan kaldırmanın bir yolunu bulmalarını" ve onun yerine daha hoşgörülü ve daha az kaprisli birisinin bulunmasını tavsiye etmiştir. Richard Overy, *Hitler ve Almanya'sı, Stalin ve Rusya'sı*, ErKO Yayıncılık, İstanbul, 2004, s.16.

67 Osnovnoy Zakon, Sayuza Sovetskikh Sotsialisticheskikh Respublik, "Utverjden Çrezvıçaynım VIII syezdom Sovetov Sayuza CCP", 5 Dekabrya 1936 goda.

ordularının 1941’de Kırım’ı işgal etmeleri ve daha sonra yarımada yaşananlar, 1944 yılında Ruslar tarafından gerçekleştirilen Tatar sürgününün nedeni olarak öne sürülmüştür. Ancak gerçekler, Stalin yönetiminin öne sürdüğünden çok daha farklıdır. Bu çerçevede ilk olarak, Almanların Kırım ve Tatarlar üzerindeki politikalarından ve işgal sonrasında yaşanan, Almanlar ile Tatarlar arasındaki ilişkiden bahsetmek gerekir.

Henüz II. Dünya Savaşı başlamadan önce, Almanlar Kırım’ın geleceğini masaya yatırmışlar ve bu görüşmelerde Hitler ve ekibi Rusya’ya karşı Kırım’ı kontrol etmenin iki önemli nedeni olduğu konusunda birleşmişlerdir:⁶⁸

- 1) Kırım, Ukrayna’yi kontrol etmenin güneydeki tek garantisiydi.
- 2) Sovyetlerin elindeki bir Kırım “Romanya petrol sahalarına hücum için bir Sovyet uçak gemisi” olabilirdi.

Almanlar Kırım’ın alınması durumunda nasıl yönetileceğini de kararlaştırmışlardı. Kırım, Ukrayna’nın bir parçası olacak ve doğrudan Almanlar tarafından yönetilecekti. Ayrıca Kırım’da yaşayan Ruslar, Ukraynalılar ve Tatarlar başta olmak üzere herkesin bu yarımadadan sürülmesi kararlaştırılmıştı.⁶⁹ Ancak Almanlar bu düşüncelerini, Kırım’ı işgal ettikten sonra uygulamaya koymadılar. Fisher’e göre bunun en önemli sebebi, Kırım Tatarları ile Türkiye arasında yakın bir bağ bulunmasıydı. Almanlar, I. Dünya Savaşı’nda kendi yanlarında yer alan Türkiye’nin, yine kendi taraflarında savaşa katılmasını istemişler ve bu nedenden dolayı Kırım Tatarlarına ihtiyatlı davranmışlardır. Yani, Kırım Tatarlarına yönelik Almanların bu yaklaşımı, Türkiye’yi aktif olarak saflarına katabilmek için yapılmış olan bir dış politika hamlesiydi.⁷⁰

Alman orduları Kırım’ı işgal ettikten sonra bir grup Tatar halkı, bu durumu sevinçle karşılamıştır. Ancak bu, Tatar halkının büyük çoğunluğunun takındığı bir tutum değildir. Tatar halkının bir kısmının Almanları sevinçle karşılamasının altında, özellikle 1928 yılından itibaren, daha önceki bölümlerde bahsetmiş olduğumuz, Stalin’in politikaları ve 1941 yılında Alman işgali üzerine Kırım’dan geri çekilen Rus ordusunun, bu geri çekilme esnasında yaptıkları yatmaktadır.

Sovyet orduları, Kırım’ın tahliyesine hazırlanırken Almanların eline malzeme

68 Kemal Özcan, a.g.e., s.21.

69 Kemal Özcan, *Kırım Dramı*, Babiâli Kültür Yayıncılığı, İstanbul, 2010, ss. 21-22.

70 Alan Fisher, a.g.e., s. 153; Kemal Özcan, a.g.e., s. 23.

ve sanayi tesislerinin düşmesini engellemek için, bütün sanayi kapasitesinin imhasını, yiyecek maddesi dolu olan depoların yakılmasını (ki bu yiyecekler yaklaşan kış ayları için Kırım halkına lazımdı), bütün su ve kanalizasyon sistemlerinin tahrip edilmesini, elektrik ve telefon hatlarının sökülmesini emretmişlerdir. Almanlar, zaten bu ihtiyaçlarını karşılayacak kapasiteye sahiptiler. Sovyet ordusunun Kırım'daki geri çekilme esnasında gerçekleştirdiği bu büyük tahribat, Almanlar değil, Kırım halkı için büyük zorluklara sebebiyet vermiştir. Geri çekilme esnasında yaratılan terör ortamı Tatarlara, Bolşevikler Kırım'a döndüğü takdirde tekrar aynı muameleyi uygulayacakları hissini vermiştir.⁷¹

Kırım'da Alman idaresinin tesisinin ardından Tatarlara bazı haklar verilmiştir. Ancak bu hakların hiçbiri siyasi haklar değildi. Zaten, bir kısım Tatar halkı tarafından kurtarıcı olarak karşılanan Almanların, kurtarıcı olmadıkları daha ilk icraatlarından anlaşılmıştır. Almanlar, özellikle Ukrayna ve Kırım'da çalışabilir durumda olan kadın-erkek ayırmaksızın binlerce genci esir alarak Almanya'ya göndermiş, bu insanları "doğu işçileri" adı altında sanayi tesislerinde çalıştırmıştır.

Kırım Tatarlarının Almanlarla olan ilişkilerini ikiye ayırmak gerekir. Birincisi, Kırım dışında yaşayan Tatarların faaliyetleridir. Stalin iktidarından kaçan ya da sürülen birçok Kırım aydını Batı ülkelerine yerleşmiştir. Bu kişilerin arasında Almanya'ya yerleşmiş olanlar da bulunmaktaydı. II. Dünya Savaşı'nın çıkması ve Rusya'nın yenilme ihtimali bu kişiler üzerinde yeniden bağımsızlıklarını kazanabilecekleri yönünde bir düşünce uyandırmıştır ve bu çerçevede Almanya'da teşkilatlanarak Kırım halkına yardım etmeye çalışmışlardır.

İkinci olarak bahsetmemiz gereken ve Rusların üzerinde ağırlıkla durdukları nokta ise, Kırım'da bulunan Tatarların Almanlarla işbirliği yaptığı iddialarıdır. Almanlar tarafından kurdukları Nefsi Müdafaa Taburlarına katılan Tatarların sayısı üzerinde Rusların ve Batılı tarihçilerin yorumları tamamen birbirinden farklıdır. Ruslar, bütün Tatar halkının bu birliklerde Almanların safında yer aldıklarını belirtirken, Batılı yazarlar bu rakamın Tatar nüfusunun aşağı yukarı % 10'unu oluşturduğunu ileri sürmektedirler. Ayrıca bu rakamlar, söz konusu dönemde Almanlar tarafından propaganda amacıyla, Ruslar tarafından ise Kırım Tatarlarına karşı uygulanan baskıları haklı göstermek amacıyla yüksek gösterilmeye çalışılmıştır.⁷² Ancak bu konuda

71 Kırimal, a.g.e. s. 24, Alan Fisher, a.g.e., s. 221.

72 Walter Kolarz, "Sovyetler Birliği'nin Milliyetler Politikası ve Kırım Tatarları", çev. İ. Yıldırım, *Emel Dergisi*, Sayı 157, 1986, s. 15.'den aktaran; Kemal Özcan, a.g.e., s. 37.

Alman askerî belgelerine göre toplanan gönüllü sayısı 9255 olarak verilmektedir. Ayrıca Alman tarihçi Hoffman, bu dönemde yaklaşık 20.000 kişinin Nefsi Müdafaa Taburlarında yer almış olduğunu belirtmektedir.⁷³ Bu dönemde Kırım'daki Tatar nüfusunun 200.000 civarında olduğu bilindiğine göre, bu rakam da, yukarıda ifade ettiğimiz gibi, Tatar halkının yaklaşık % 10'unu oluşturmaktadır.

Son dönem Sovyet yayınları da Tatar halkının tümünün Almanlarla işbirliği yaptığı iddiasını haksız çıkarmaktadır. Örneğin savaş sırasında 30 adet Alman uçağı düşüren ve bu kahramanlığından dolayı 24 Ağustos 1943 tarihinde "Sovyetler Birliği Kahramanı" unvanı, 29 Haziran 1945 tarihinde ise "Lenin Nişanı" ile ikinci madalya olarak "Altın Yıldız" verilen Ahmet Han Sultan'dan övgüyle bahsedilmektedir.⁷⁴

Ahmet Han Sultan gibi, savaşta Kızıl Ordu saflarında görev alan Tatarların mevcudiyeti azımsanmayacak kadar çoktur. Kızıl Ordu'da önemli görevlerde bulunan ve madalya almış olan dört general, 80'den fazla albay, 100'ün üzerinde yarbay ve yüzlerce orta ve küçük rütbeli Tatar subayı görev almıştır. Bunların yanı sıra, Almanlara karşı savaşan Tatar çeteleri de mevcuttur. "Tarhanov hareketi" olarak bilinen ve 250 Tatar çeteciden oluşan bir grup, yok edilinceye kadar 1942 yılı boyunca Almanlara karşı savaşmıştır. Bu konuyla ilgili Taşkent'teki Kırımhlıların gazetesi olan *Lenin Bayrağı* 1967-1969 yılları arasında seri halinde dokümanlar yayınlamıştır. Bu dokümanlara göre, 80'den fazla Tatar köyü Almanların çetecilere karşı operasyonları sırasında tahrip edilmiştir ve savaş esnasında kurşuna dizilen Sovyet çetecileri arasında Ema Bekirov, Nuriye Devletov, Zahide Halilov, İbrahim Bosnayev, Seyit Veli Arifov gibi çok sayıda Tatar bulunmaktadır.⁷⁵

Bu bilgiler ışığında Stalin'in Kırım Tatarlarını Almanlarla işbirliği yaptıkları için sürgüne gönderme kararı alması, asıl politikasının üstünü örtmeye çalışan kanla boyanmış kırmızı bir perdeden başka bir şey değildir. Çünkü Stalin, daha 1941 yılında Almanlar Kırım'ı ele geçirmeden önce, yarımada bulunan tüm Tatarları Kazakistan bozkırlarına sürmeyi planlamış, ancak savaş bu planı uygulamaya koymasını engellemiştir. Ayrıca burada bir noktaya daha dikkat çekmekte yarar vardır. Bu dönemde Sovyet topraklarında sürgüne tâbi tutulan tek halk Tatarlar değildir. Çeçenler, İnguşlar, Ahıska Türkleri de, Almanlarla hiçbir temasları olmamalarına rağmen, sürgüne tâbi

73 Kemal Özcan, a.g.e., s. 42.

74 V.M. Broşçevan, "Deportatsiya Jiteley Kırma", Kırımski Tatari: İstoriya i Suçasnit, MaterialiMijnarodnoy Naukovoy Konferantsii, Ukraini, Kiyiv, 1995, s. 24'den aktaran; Kemal Özcan, a.g.e., s. 50.

75 Kemal Özcan, a.g.e., s. 52.

tutulmuşlardır. Bu da göstermektedir ki, Stalin'in yegâne amacı Ruslaştırma politikasıdır.

Alman ordularının Rus topraklarından çekilmesinin ardından 13 Nisan 1944 tarihinde SSCB İç İşleri Halk Komiseri ve Devlet Güvenliği Genel Komiseri L. Beriya ile Devlet Güvenliği Halk Komiseri V. Merkulov tarafından Kırım Muhtar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nde bulunan "Sovyet karşıtı unsurların temizlenmesi"⁷⁶ hususunda talimatname niteliği taşıyan bir belge yayımlanmıştır. Bu belge sürgün için yapılan hazırlıkların tamamlandığını göstermektedir. Bu hazırlıklar çerçevesinde Tatarların "özel sürgün"e tâbi tutulması kararlaştırılmıştır. "Özel sürgün" ile kast edilen, Kırım Tatarlarının hem sanayi hem de ulaşım alanlarında işçi olarak faydalanılmak üzere Özbekistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti topraklarına yerleştirilmesidir. 11 Mayıs 1944 tarihinde, tüm Kırım Tatarlarının sürgün edilmesi hususunda alınan karar doğrultusunda, bir hafta içinde operasyonun tamamlanması emredilmiştir.

Bu noktada, Kırım Tatarlarının sürgününün nedeni olarak gösterilen Almanlarla işbirliği tezinin, sürgün kararının kılıfı olduğunu net bir şekilde gösteren bir hadiseden daha bahsetmek gerekir. Sovyet yönetiminin aldığı karar doğrultusunda meydanlarda toplanmaya başlayan Kırım Tatarları arasında Sovyetler Birliği saflarında mücadele etmiş olan Komünist Parti üyeleri ve Kızıl Ordu mensupları da bulunmaktaydı. 1949 yılında yapılan bir istatistiğe göre, sürgüne gönderilen eski Kızıl Ordu mensuplarının sayısı verilmektedir. Buna göre, Kırım Tatarlarından 524 subay, 1392 astsubay ve 7079 çeşitli rütbelerde asker olmak üzere, toplam 8995 Kızıl Ordu mensubu Tatar'ın sürgün edildiği anlaşılmaktadır.⁷⁷

Özbekistan'a sürülen Tatarlar 29 Mayıs 1944 tarihinde Taşkent, Arıs ve Kagan şehirlerine ulaşmaya başlamışlardır. Yerleşim bölgeleri önceden tespit edilen Kırım Tatarları Özbekistan'da bölgelere göre şu şehirlere dağıtılmışlardır:⁷⁸

76 Burada "Sovyet karşıtı" yerine "Sovyet dışı" unsurlar demek daha gerçekçi bir yaklaşım olacaktır.

77 *Deportatsii narodov SSSR (1930-e -1950-e godi): Materialy k Serii "Narodi i Kulturi"*, XV/1, RAN İnstituti Etnologii i Antropologii, Moskva, 1992'den aktaran; Kemal Özcan, a.g.e., s. 66.

78 Kemal Özcan, *Vatan'a Dönüş: Kırım Türklerinin Sürgünü ve Milli Mücadele Hareketi*, TATAV Yayınları, İstanbul, s. 44.

Taşkent	56.362	Semarkant	31.540
Buhara	3983	Fergana	16.039
Andican	19.630	Namengan	13.804
Kaşka-Derya	10.171	TOPLAM	151.529 kişi ⁷⁹

Ancak bu sürgün esnasında ve sonrasında Tatarlar çok zor şartlarla karşı karşıya kalmışlardır. Uygun yerleşim yerleri bulunmadığı için haftalarca at ahırlarında, kuru toprak üzerinde, hatta kazdıkları çukurlarda yaşamaya çalışarak hayatta kalma mücadelesi vermişlerdir. Son derece çetin olduğu görülen bu hayat şartları, ciddi boyutlara varan can kayıplarına neden olmuştur. Sürgünden yıllar sonra bizzat Kırım Tatarları tarafından yapılan nüfus sayımı sonucunda ortaya çıkan tablo, yol boyunca ve yerleşim yerlerine varduktan sonra geçen birkaç yıl içinde açlık ve hastalıktan ölen Kırım Tatarlarının mevcudunu gözler önüne sermektedir. Buna göre, sürgüne gönderilenler arasında bulunan 112.700 çocuktan 60.034'ü, 93.200 kadından 40.085'i, 32.600 erkekten 12.061'i hayatını kaybetmiştir. Bu sürülen bütün halkın % 46,2'si, diğer bir ifade ile halkın neredeyse yarısı demektir.⁸⁰

Elbette Tatarların sürgün esnasında ve sonrasında yaşadıkları bunlarla da sınırlı kalmamıştır. Yeni yerleşim yerlerine uyum sağlama süreçleri, bu bölgelerdeki ev ve iş olanakları, sosyo-kültürel ve sosyo-psikolojik durumları ayrı ayrı ele alınması gereken birer makale konusudur. Ancak çalışmamızda 1944 sürgün yılı dâhil olmak üzere Tatar halkının yaşadığı süreç ele alındığı için, bu başlıklara daha sonraki çalışmalarımızda yer verilecektir.

Sonuç

Görüldüğü gibi, hem nedenleri ve amacı, hem de uygulanış şekli bakımından Kırım Tatar halkının maruz kaldığı bu sürgünü yalnızca rakamlar ve istatistikler üzerinden değerlendirmek doğru değildir. Yüzyıllar boyunca aynı topraklarda yaşamış, bir dönem bu topraklar üzerinde hâkimiyet sürmüş olan Tatar halkı, büyük bir haksızlığa uğramıştır. Elbette bu durumun toplum üzerinde yarattığı sosyo-psikolojik sorunları göz ardı etmemek gerekir. Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki, bu tür sürgün olaylarında rakamlar ve istatistikler, bazen her şeyi ifade edebildiği gibi bazen de hiçbir şeyi ifade

79 Burada verilen toplan rakam, ilk olarak Özbekistan'a ulaşan Tatarların rakamıdır.

80 A. Seyitmuratova, Natsional'noye Dvijenije Kırmskih Tatar: Sobitiya, Faktı, Dokumentı, Akmesicid (Simferopol), 1997, s. 3.'den aktaran Kemal Özcan, *Vatan'a Dönüş: Kırım Türkleri'nin Sürgünü ve Milli Mücadele Hareketi*, TATAV Yayınları, İstanbul, s. 18.

etmezler. Bu yüzden esas olarak odaklanması gereken konu, uygulanan politikanın nedeni, amacı ve yöntemidir. Burada görülmektedir ki, Sovyet yönetimi öne sürdüğü nedenlerde haklı olmadığı gibi, sürgünün amacı bu haksızlığı pekiştirmektedir. Nitekim bu haksızlık, Sovyet yönetimi tarafından 1967 yılında yayınlanan bir genelge ile itiraf edilmiştir. Genelgede yer alan şu ifade, Tatar halkına yapılan uygulamanın haksız olduğunu net bir biçimde ortaya koymaktadır:

“1944 yılındaki Almanlarla işbirliği iddiaları sebepsiz yere Kırım’daki bütün Tatar halkına yöneltilmiştir.”⁸¹

BİBLİOGRAFYA

- BEREMEYEV Yuri, *Anatomiya Armii*, “Knyaz Grigoriy Potyomkin o voyennoy forme”; <http://army.armor.kiev.ua/forma/potemkin.shtml>.
- BEZİKOĞLU, Metin, *The Deterioration of Ottoman Administration In the Light of the Ottoman-Russian War of 1768-1774*, Bilkent Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, 2001.
- BESBELLİ, Saim, *1853-1856 Osmanlı-Rus v Kırım Savaşı Deniz Harekati*, Ankara 1997.
- CARR, Edward Hallett, *Bolşevik Devrimi 1,2,3*, İstanbul, 2002.
- ÇAKIRCA, Ayşe, “Bir Sovyet Sosyalist Düşünür Olarak Mirsaid Sultan Galiyev”, Kamu Hukuku Arşivi.
- ERDEM, Özgür, *Sultan Galiyev Bütün Eserleri*, İstanbul, 2006.
- Fedarnalaya arhivnaya clujba Rossii, Rossiyskiy gasudarstvenniy arhiv satsialno-politiçesko istorii, “Deklaratsiya prav naradov Rassii, 2 Noyabrya 1917”, Moskva, 2004.
- FENTON, Roger, *Osmanlı-Rus Savaşı’nda Kırım ve Türkiye Mektupları*, Yirmidört Yayınevi, İstanbul, 2007.
- FISHER, Alan, *Kırım Tatarları*, İstanbul, 2009.
- İNALCIK, Halil, “Kırım Hanlığı”, *Emel Dergisi*, 1966.
- KAMALOV, İlyas, *Altın-Ordu ve Rusya: Rusya Üzerindeki Türk-Tatar Etkisi*, Ankara, 2009.

81 Alekander Werth, *Russia at War 1941-1945*, New York, 1964, s. 581’den aktaran; Alan Fisher, a.g.e., s. 214-215.

- KARPAT, Kemal, *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, İstanbul, 2003.
- KIRIMAL, Edige, Kırım Türkleri, Emel Dergisi, Sayı 59, İstanbul 1970.
- KIRIMLI, Hakan, *Kırım Tatarlarında Milli Kimlik ve Milli Hareketler (1905-1916)*, Türk Ankara, 1996.
- KIRIMLI, Hakan, Hakan Kırımlı, “Kırım’dan Türkiye’ye Kırım Tatar Göçleri”, Vatan Kırım,
- KURAT, Akdes Nimet, *Rusya Tarihi*, Ankara, 1999.
- MAKAROVA, _yazarlar=T.%20I.%20Makarova,%20S.%20A.%20Pletneİ., PLETNEVA, S. A., *Kırım, severo-vostoçnoe priçernomere i zakavkaze v epohu srednevekoviya : IVXIII veka*, Moskva, 2003.
- NOVOSELSKIY, A.A., *Borba Moskovskovo gasudarstva s. Tatarami XVII. veka*, İzdatelstvo Akademii Nauk SSSR, Moskva, 1948.
- OVERY, Richard, *Hitler ve Almanya’sı, Stalin ve Rusya’sı*, İstanbul, 2004.
- Osnovnoy Zakon, Sayuza Sovetskih Sotsialistiçeskih Respublik, “Utverjden Çrezviçaynım VIII syezdom Sovetov Sayuza CCP”, 5 Dekabrya 1936 goda.
- ÖZCAN, Kemal, *Kırım Dramı*, İstanbul, 2010.
- ÖZCAN, Kemal, *Vatan’a Dönüş: Kırım Türklerinin Sürgünü ve Milli Mücadele Hareketi*, İstanbul.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı: *Büyük Osmanlı Tarihi*, Cilt II, Ankara, 1995.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı: *Büyük Osmanlı Tarihi*, Cilt III., Ankara, 1995.
- VASARY, Istvan: *Kumanlar ve Tatarlar*, çev. Ali Cevat Akkoyunlu, İstanbul, 2006.
- YAKOBSON, A. L., *Srednevekoviyy Kırım : oçerki istorii i istorii materialnoy kulturi*, İzdatelstvo Nauka, Moskva, 1964.
- WILLIAMS, Brian. G., *The Crimean Tatars*, Brill, Boston, 2001.

ULUSLARARASI SUÇLAR VE TARİH DERGİSİ

MAKALE ÇAĞRISI

Uluslararası Suçlar ve Tarih dergisi, insanlık üzerine işlenen tarihi felaketler ve geçmiş insan hakları ihlalleri ile uluslararası suçlar ve bu suçlar üzerinde yargı yetkisi bulunan mahkemeler ile ilgili tarihi, siyasi ve hukuki tartışmaları irdeleyen makaleleri kabul edecektir.

Hakemli bir dergi olan *Uluslararası Suçlar ve Tarih*, yılda iki kere yayımlanır. Derginin dili İngilizce ve Türkçedir.

Uluslararası Suçlar ve Tarih dergisi, akademisyenler ve uzmanlar arasında, derginin ilgi alanına giren konularda, disiplinler arası tartışmaları canlandıracak yüksek kalitede akademik makaleler yayımlamak amacıyla çıkartılmıştır.

Yayın İlkeleri

Makalelerin, e-posta yolu ile AVİM Uzmanı Sn. Dr. Deniz Altınbaş'a gönderilmesi rica olunur: daltinbas@avim.org.tr (veya denizaltinbas@gmail.com)

Makaleler, dipnotlar ve kaynakça dahil, en az 3.000 en fazla 13.000 kelime olmalıdır.

Makaleler, Microsoft Word programında, Times New Roman karakterinde ve tek satır aralıkla yazılmalıdır. Açıklamalar ve kaynak gösterimi sonnot olarak değil, dipnot olarak gösterilmelidir. Metin için 12 punto, dipnotlar için 10 punto kullanılmalıdır.

Başlık sayfasında aşağıdaki bilgiler belirtilmelidir:

- Makalenin başlığı.
- Makale yazar(lar)ının bağlı olduğu kurum.
- Makale yazar(lar)ının iletişim bilgileri (telefon numarası ve e-posta adresi).
- Özet: 300 kelimeyi geçmeyecek olan Türkçe ve İngilizce özet.
- Anahtar Kelimeler: İngilizce ve Türkçe olarak 5 tane anahtar kelime. Anahtar kelimeler tercihen başlıkta bulunmayan kelimeler olmalıdır.

Makalelerin hazırlanmasında, *Uluslararası Suçlar ve Tarih* dergisinin şekil kurallarına ile dipnot ve kaynakça sistemine riayet edilmelidir.

Yayın Kurulu, teslim edilen makalelerle mümkün olduğu kadar hızlı bir şekilde ilgilenecektir. Teslim edilen makalelerin durumu hakkında yazarlara e-posta yoluyla bilgi verilecektir.

Uluslararası Suçlar ve Tarih dergisinin bu sayısından itibaren, her sayıda 5 makale yayımlanacaktır. Yayın Kurulu'nun 7 veya daha fazla makalenin yayımlanmasını uygun görmesi halinde, çift sayı yayımlanabilir.

JOURNAL OF INTERNATIONAL CRIMES AND HISTORY

CALL FOR PAPERS

The *Journal of International Crimes and History* invites submissions related to historical tragedies and past human rights abuses as well as current legal debates addressing international crimes and the courts and tribunals that have jurisdiction over these crimes.

The peer-reviewed *Journal of International Crimes and History* is published twice a year. The journal's language is English and Turkish. Articles submitted in English are translated into Turkish by certified professionals and published alongside the original English submission.

The *Journal of International Crimes and History* was established with the aim of publishing papers of a high standard of quality to stimulate inter-disciplinary debate between academics and practitioners on issues falling within its scope of research.

Manuscript Submission

Please submit manuscripts via e-mail to the AVİM Expert Ms. Dr. Deniz Altınbaş: daltinbas@avim.org.tr (or denizaltinbas@gmail.com).

Manuscripts should range from 3,000 to 13,000 words and be approximately 10-30 single-spaced pages in length including footnotes and bibliography.

Articles must be word processed using Microsoft Word, 12 point font, Times New Roman, and should be single-spaced throughout allowing good (1 1/2 inch) margins. Pages should be numbered sequentially.

The title page of the article should include the following information:

- Manuscript title.
- Names and affiliations of all contributing authors.
- Full address for correspondence, including telephone and email address.
- Abstract: please provide a short summary of up to 300 words.
- Key words: please provide 5 key words, suitable for indexing. Ideally these words will not have appeared in the title.

Authors are requested to consult and follow the Journal's style sheet.

The editorial office will make every effort to deal with submissions to the journal as quickly as possible. All papers will be acknowledged on receipt by email.

Starting with this issue, the *Journal of International Crimes and History* will publish 5 manuscripts per issue. In the event that the editorial board deems 7 or more articles suitable for publication, a double issue may be published.

ULUSLARARASI SUÇLAR VE TARİH DERGİSİ

ŞEKİL KURALLARI

DİPNOT VE KAYNAKÇA SİSTEMİ

I. Makalenin Düzeni

Başlıklar ve Altbaşlıklar

Makalelerin başlıkları, ortalanmış ve büyük harflerle yazılmış olmalıdır. Yazarlar, tercihen üç kademeli altbaşlık sistemi kullanmalıdırlar. Aşağıdaki örnek temel alınarak, bütün başlıklar metin içinde ortalanmalıdır:

I. Giriş

A. Birinci Altbaşlık

1. İkinci Altbaşlık

a. Üçüncü Altbaşlık

II. Noktalama

Blok Alıntı

Beş veya daha fazla satır olan alıntılar, tırnak işareti kullanmadan, blok alıntı şeklinde (1 cm girinti) gösterilmelidir.

Çıkarılmış Sözcükler

Alıntılanmış bir cümle içinde veya bir cümlenin sonunda kelimelerin çıkarılmış olduğunu göstermek için, üç nokta (her bir noktanın önünde, arasında ve sonrasında boşluk olacak şekilde) kullanılmalıdır.

Alıntı tam bir cümle ile bitiyorsa, orijinal metindeki cümle devam etse dahi, üç nokta kullanmaya gerek yoktur.

Alıntının ilk kelimesinden evvel üç nokta genellikle kullanılmamaktadır (orijinal metindeki cümleden kelimeler çıkarılmış olsa dahi).

Tarih Belirtme

Metin içindeki tarihler şu şekilde yazılmalıdır: Gün Ay Yıl (ör.: 8 Mart 2009). Ancak, İngilizce olarak yazılmış olan metinlerde şu şekil kullanılacaktır: Ay Gün, Yıl (ör.: March 8, 2009).

Dipnot Numaraları

Dipnot numaraları noktalama işaretinden sonra konulmalıdır (ör.: Bu açıklama BM Genel Sekreteri tarafından yapılmıştır.¹)

III. Dipnot ve Kaynakça Gösterme Kuralları

Yazarlar, yararlandıkları referansların doğru şekilde belirtilmesi hususunda azami özeni göstermelidirler.

Uluslararası Suçlar ve Tarih dergisinin tercih ettiği referans sistemi için, aşağıda dipnotlar için [D] ve kaynakça için [K] olarak gösterilen örnek referanslara bakınız. Dergimizde tercih edilen dipnot sistemi büyük ölçüde Chicago sistemini (Chicago Style) temel almaktadır.

Kitaplar

- [D] Guénaél Mettraux, *International Crimes and the Ad Hoc Tribunals* (Oxford: Oxford University Press, 2005), s. 114.
- [K] Mettraux, Guénaél. *International Crimes and the Ad Hoc Tribunals*. Oxford: Oxford University Press, 2005.

Makaleler

- [D] Rebekah Lee ve Megan Vaughan, "The Future of Human Rights in Europe," *The Journal of African History*, cilt 49 (Kasım 2008): s. 348.
- [K] Lee, Rebekah ve Megan Vaughan. "The Future of Human Rights in Europe." *The Journal of African History*, cilt 49 (Kasım 2008): ss. 341-359.

Derlenmiş Kitaplar

- [D] Ian Scobbie, "Wicked Heresies or Legitimate Perspectives? Theory and International Law," *International Law*, ed. Malcolm D. Evans içinde (New York: Oxford University Press, 2006), s. 87.
- [K] Scobbie, Ian. "Wicked Heresies or Legitimate Perspectives? Theory and International Law." *International Law*, editör Malcolm D. Evans içinde, ss. 159-180. New York: Oxford University Press, 2006.

Ansiklopedi Makaleleri

- Not: İyi bilinen ansiklopedi kitapları tercihen kaynakçada gösterilmemelidir.
- [D] The New Encyclopaedia Britannica, Micropaedia, 15. ed., s.v. "Vietnam war."

Raporlar ve Tebliğler

Konferans Tebliğleri

- [D] Ferdan Ergut, "Surveillance and the Public Order in the Late Ottoman Empire, 1908-1918," (Central Eurasian Studies Society, Fourth Annual Conference, Harvard Üniversitesi'nde sunulan tebliğ, 2-5 Ekim 2003), s. 8.
- [K] Ergut, Ferdan. "Surveillance and the Public Order in the Late Ottoman Empire, 1908-1918." Central Eurasian Studies Society, Fourth Annual Conference, Harvard Üniversitesi'nde sunulan tebliğ, 2-5 Ekim, 2003.

Doktora Tezleri

- [D] Frederick Carleton Turner, "The Genesis of the Soviet 'Deep Operation': The Stalin-era Doctrine for Large-scale Offensive Maneuver Warfare" (Doktora Tezi, Duke Üniversitesi, 1988), s. 54.
- [K] Turner, Frederick Carleton. "The Genesis of the Soviet 'Deep Operation': The Stalin-era Doctrine for Large-scale Offensive Maneuver Warfare." Doktora Tezi, Duke Üniversitesi, 1988.

Resmi Belgeler

- [D] U.S. Congress, Senate, Committee on Armed Services, *Defense Organization: The Need for Change*, Staff Report, 99th Cong., 1st sess. (Washington, DC: GPO, 1985), ss. 521-522.
- [K] U.S. Congress. Senate. Committee on Armed Services. *Defense Organization: The Need for Change*. Staff Report. 99th Cong., 1st sess. Washington, DC: GPO, 1985.

Hukuki Metinler/Hukuk Kaynakları

BM Dokümanları

Not: BM dokümanları şu sırayı takip etmelidir: yazar (kişi veya kurum), başlık, tarih, doküman numarası. BM dokümanı bir kitap olarak basılmış ise, başlığı italik olarak yazılmalıdır. İlk atıftan sonra, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararları, "UNSC Res." şeklinde; Birleşmiş Milletler Genel Kurul kararları ise, "UNGA Res." olarak kısaltılabilir.

- [D,K] UNSC Res. 1373 (28 Eylül 2001) UN Doc S/Res/1373.
- [D,K] UNGA Sixth Committee (56th Session) "Report of the Working Group on Measures to Eliminate International Terrorism" (29 Ekim 2001) UN Doc A/C.6/56/L.9.

Uluslararası ve Bölgesel Antlaşmalar

Uluslararası Antlaşma

- [D] Convention Relating to the Status of Refugees (28 Temmuz 1951 tarihinde kabul edilmiş, 22 Nisan 1954 tarihinde yürürlüğe girmiştir) 189 UNTS 137 (Mülteci Sözleşmesi), madde 33.
- [K] Convention Relating to the Status of Refugees (28 Temmuz 1951 tarihinde kabul edilmiştir, 22 Nisan 1954 tarihinde yürürlüğe girmiştir) 189 UNTS 137.

Bölgesel Antlaşma

Not: Avrupa bölgesel antlaşmaları belirtilirken, tarihler genellikle yazılmaz; zira bunların tarihlerinin birçok defa değişikliğe uğramış olması muhtemeldir. Antlaşmanın başlığında mevcut ise, tarihin belirtilmesi uygun olacaktır.

[D] Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi), madde 3.

[K] Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms.

Uluslararası Mahkeme Kararları ve Davalar

Uluslararası Adalet Divanı

[D] *Case Concerning the Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro)* (Judgment) General List No. 91 [2007] ICJ 1 (26 Şubat 2007), para. 189.

[K] *Case Concerning the Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro)* (Judgment) General List No. 91 [2007] ICJ 1 (26 Şubat 2007).

Eski Yugoslavya ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemeleri

[D] *Prosecutor v. Akayesu* (Judgment) ICTR-96-4-T, T Ch I (2 Eylül 1998), para. 42.

[K] *Prosecutor v. Akayesu* (Judgment) ICTR-96-4-T, T Ch I (2 Eylül 1998).

Sonraki Atflar

Kaynaklara yapılan ilk atflar yukarıdaki gibi gösterilecek; daha sonraki atflarda Latin kısaltmaların hiçbir şekilde kullanılmaması ve aşağıdaki iki örnekte gösterildiği üzere, yazarın ilk ve soy ismi ile çalışmanın kısaltılmış başlığının kullanılması tercih edilmektedir.

Guénaél Mettraux, *International Crimes...*, s. 115.

Rebekah Lee, "The Future of Human Rights...", s. 349.

IV. Kısaltmalar

Referans belirtirken, uygun olduğu takdirde, aşağıdaki kısaltmaların kullanılması rica olunmaktadır:

UNGA Res.:	United Nations General Assembly Resolution (Birleşmiş Milletler Genel Kurul Kararı)
UNSC Res.:	United Nations Security Council Resolution (Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararı)
UNCHR:	United Nations Commission on Human Rights (Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu)
UNTS:	United Nations Treaty Series (Birleşmiş Milletler Antlaşmalar Serisi)

YILC:	Yearbook of the International Law Commission (Uluslararası Hukuk Komisyonu Yıllığı)
ICJ:	International Court of Justice (Uluslararası Adalet Divanı)
ICC:	International Criminal Court (Uluslararası Ceza Divanı)
ICTY:	International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia (Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi)
ICTR:	International Criminal Tribunal for Rwanda (Raunda Uluslararası Ceza Mahkemesi)
T Ch:	Trial Chamber (Duruşma Dairesi)
A Ch:	Appeals Chamber (Temyiz Dairesi)
IMT:	International Military Tribunal for the Major War Criminals, Nuremberg (Nüremberg Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi)
para., paras:	paragraf, paragraflar
ed., eds.:	editör, editörler

THE JOURNAL OF INTERNATIONAL CRIMES AND HISTORY

STYLE SHEET

I. Layout of Manuscript

Headings and Subheadings

We ask that titles of submitted manuscripts be centered and written in full caps. Authors should preferably use only three grades of headings, although four can be accommodated. The hierarchy shown below should be used with all headings centered in the manuscript:

I. Introduction

A. First Subheading

1. Second Subheading

a. Third Subheading

II. Punctuation

Block Quotations

Quotations of five lines or more should be presented as a block quotation.

Omission of Words

To indicate material has been omitted within a sentence or at the end of a sentence, ellipsis points (periods with a single space before, between, and after each period) are used.

When quoted material ends in a complete sentence as edited it is not necessary to add ellipsis points even if the sentence continues in the original.

Ellipsis points are normally not used before the first word of a quotation, even if the beginning of the original sentence has been omitted.

Date Format

Dates within manuscript should be written in the following format: Month Day, Year (e.g., March 8, 2009)

Footnote Numbers

Footnote numbers should be placed after the punctuation mark (e.g. This remark was made by the UN Secretary General.¹)

III. References

Authors are asked to pay particular attention to the accuracy and correct presentation of references. As a rough guideline, authors may refer to the Chicago Manual of Style with the exception of subsequent references.

For a guide to the preferred citation style of the *Journal of International Crimes and History* please find below examples of materials cited as footnote entry [N], followed by a bibliographic entry [B].

Books

- [N] Guénaél Mettraux, *International Crimes and the Ad Hoc Tribunals* (Oxford: Oxford University Press, 2005), p. 114.
- [B] Mettraux, Guénaél. *International Crimes and the Ad Hoc Tribunals*. Oxford: Oxford University Press, 2005.

Articles

- [N] Rebekah Lee and Megan Vaughan, "The Future of Human Rights in Europe," *The Journal of African History*, vol. 49 (Nov. 2008): p. 348.
- [B] Lee, Rebekah and Megan Vaughan. "The Future of Human Rights in Europe." *The Journal of African History*, vol. 49 (Nov. 2008): pp. 341-359.

Edited Books

- [N] Ian Scobbie, "Wicked Heresies or Legitimate Perspectives? Theory and International Law," in *International Law*, ed. Malcolm D. Evans (New York: Oxford University Press, 2006), p. 87.
- [B] Scobbie, Ian. "Wicked Heresies or Legitimate Perspectives? Theory and International Law." In *International Law*, edited by Malcolm D. Evans, pp.159-180. New York: Oxford University Press, 2006.

Encyclopedia Articles

- Note: Well-known reference books should preferably not be listed in the bibliography.
- [N] The New Encyclopaedia Britannica, Micropaedia, 15th ed., s.v. "Vietnam war."

Reports and Papers

Conference Papers

- [N] Ferdan Ergut, "Surveillance and the Public Order in the Late Ottoman Empire, 1908-1918," (paper presented at Central Eurasian Studies Society, Fourth Annual Conference, Harvard University, October 2-5, 2003), p. 8.
- [B] Ergut, Ferdan. "Surveillance and the Public Order in the Late Ottoman Empire, 1908-1918." Paper presented at Central Eurasian Studies Society, Fourth Annual Conference, Harvard University, October 2-5, 2003.

Ph.D. Dissertations

- [N] Frederick Carleton Turner, "The Genesis of the Soviet 'Deep Operation': The Stalin-era Doctrine for Large-scale Offensive Maneuver Warfare" (Ph.D. diss., Duke University, 1988), p. 54.
- [B] Turner, Frederick Carleton. "The Genesis of the Soviet 'Deep Operation': The Stalin-era Doctrine for Large-scale Offensive Maneuver Warfare." Ph.D. diss., Duke University, 1988.

Government Documents

- [N] U.S. Congress, Senate, Committee on Armed Services, *Defense Organization: The Need for Change*, Staff Report, 99th Cong., 1st sess. (Washington, DC: GPO, 1985), pp. 521-522.
- [B] U.S. Congress. Senate. Committee on Armed Services. *Defense Organization: The Need for Change*. Staff Report. 99th Cong., 1st sess. Washington, DC: GPO, 1985.

Legal Materials/Law Sources

UN Documents

- Note: Cite UN documents in the following order: author, title, date, document number. Italicize the title of a UN document only if it has been published as a book. After the first citation, abbreviate "United Nations" to "UN"; "UN Security Council" to "UNSC"; "UN General Assembly" to "UNGA"; and "Resolution" to "Res".
- [N,B] UNSC Res. 1373 (28 September 2001) UN Doc S/Res/1373.
- [N,B] UNGA Sixth Committee (56th Session) "Report of the Working Group on Measures to Eliminate International Terrorism" (29 October 2001) UN Doc A/C.6/56/L.9.

International and Regional Treaties

International Treaty

- [N] Convention Relating to the Status of Refugees (adopted 28 July 1951, entered into force 22 April 1954) 189 UNTS 137 (Refugee Convention), art. 33.
- [B] Convention Relating to the Status of Refugees (adopted 28 July 1951, entered into force 22 April 1954) 189 UNTS 137.

Regional Treaty

- Note: Dates are generally not given when citing European treaties, as they may have been changed several times. Include the year if it appears in the standard title of the treaty.

[N] Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (European Convention on Human Rights), art. 3.

[B] Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms.

International Cases and Decisions

International Court of Justice

[N] *Case Concerning the Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro)* (Judgment) General List No. 91 [2007] ICJ 1 (26 February 2007), para. 189.

[B] *Case Concerning the Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro)* (Judgment) General List No. 91 [2007] ICJ 1 (26 February 2007).

International Criminal Tribunals for the Former Yugoslavia and Rwanda

[N] *Prosecutor v. Akayesu* (Judgment) ICTR-96-4-T, T Ch I (2 September 1998), para. 42.

[B] *Prosecutor v. Akayesu* (Judgment) ICTR-96-4-T, T Ch I (2 September 1998).

Cross References

When referring to the same work previously cited in the manuscript, avoid all Latin abbreviations and use the shortened form as provided:

Guénaél Mettraux, *International Crimes...*, p. 115.

Rebekah Lee, "The Future of Human Rights...", p. 349.

IV. Abbreviations

Where appropriate please refer to the abbreviations provided for below when citing references:

UNGA Res.: United Nations General Assembly Resolution

UNSC Res.: United Nations Security Council Resolution

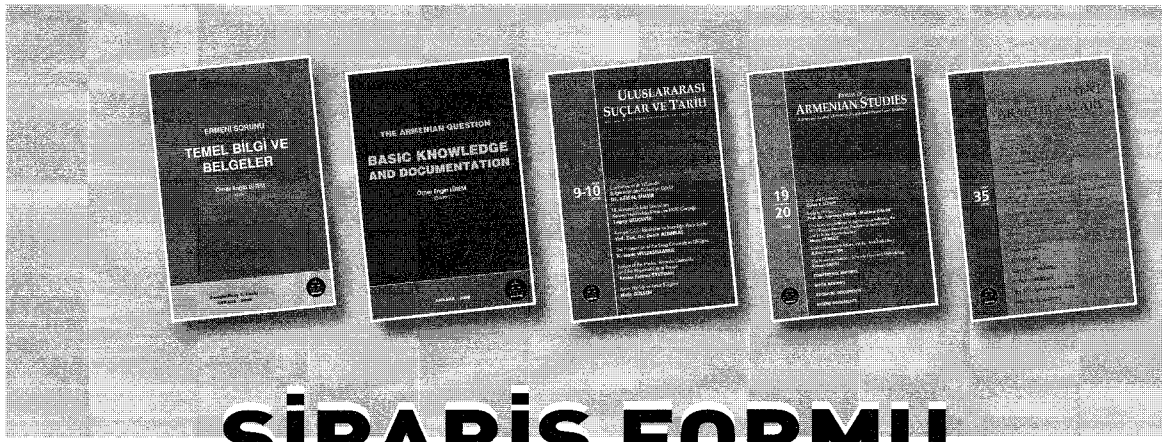
UNCHR: United Nations Commission on Human Rights

UNTS: United Nations Treaty Series

YILC: Yearbook of the International Law Commission

ICJ: International Court of Justice

ICC:	International Criminal Court
ICTY:	International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia
ICTR:	International Criminal Tribunal for Rwanda
T Ch:	Trial Chamber
A Ch:	Appeals Chamber
IMT:	International Military Tribunal for the Major War Criminals, Nuremberg
para., paras:	paragraph, paragraphs
ed., eds.:	editor, editors

SİPARİŞ FORMU

Adı : Adres :
Soyadı :
Telefon :
E-mail :

Aboneliklerimiz

- Ermeni Araştırmaları Dergisi - 4 Aylık Yıllık 25 TL ~~27~~
 Review of Armenian Studies Dergisi - 6 Aylık Yıllık 15 TL ~~16~~
 Uluslararası Suçlar ve Tarih Dergisi - 6 Aylık Yıllık 15 TL ~~16~~

Tek Sayı Siparişi

- Ermeni Sorunu Temel Bilgi ve Belgeler Kitabı 15 TL
(Genişletilmiş 2. Baskı)
 Armenian Question Basic Knowledge and Documentation Kitabı 15 TL
 Ermeni Araştırmaları Dergisi – Son Sayısı (sayı 35) 9 TL
 Review of Armenian Studies Dergisi – Son Sayısı (sayı 19-20) 9 TL
 Uluslararası Suçlar ve Tarih Dergisi – Son Sayısı (sayı 9-10) 9 TL

Eski Sayı Siparişi

- Ermeni Araştırmaları Dergisi'nin Numaralı Eski Sayısı/Sayıları Adedi 5 TL
 Review of Armenian Studies Dergisi'nin Numaralı Eski Sayısı/Sayıları Adedi 5 TL
 Uluslararası Suçlar ve Tarih Dergisi'nin Numaralı Eski Sayısı/Sayıları Adedi 5 TL

* Siparişinizin gönderilebilmesi için formu dekontla birlikte gönderiniz.

İletişim Bilgileri

Adres: Süleyman Nazif Sokak No: 12 Daire: 2 06550 Çankaya / ANKARA
Tel: 0312 438 50 23 • Faks: 0312 438 50 26
E-posta: terazi yayincilik@gmail.com

Hesap Numarası:

Terazi Yayıncılık - Garanti Bankası A.Ş. Çankaya /Ankara Şubesi
Hesap No: 181 /6296007 IBAN No: TR960006200018100006296007
Posta Çeki Hesap No: Ankara/Çankaya/Merkez 5859221

TÜRKİYE İÇİŞİLERİ VE DİPLOMATİSİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
CENTER FOR MIDDLE EASTERN STRATEGIC STUDIES

TURKISH SEARCH

Home Subscribe Contact Press Site Map Links

ABOUT ORSAM

RESEARCH AREAS

- Iraq
- Iran
- Palestine-Israel
- Lebanon
- Gulf of Basra
- Turkey-Middle East
- Caucasus-Middle East
- Think Tanks

ORSAM GUEST

Prof. Raymond Hinnebusch evaluated Syrian foreign policy and Turkey-Syria relations. According to Hinnebusch Syria values relations with Turkey for several reasons.

Rıza Çolak, Representative of the Iraqi Turkmen Front in Talafar, "There is no such thing as Sunni-Shite conflict in Talafar. We are all brothers and sisters."

Christer Asp, The Kingdom of Sweden's Ambassador to Ankara, assessed Turkey-EU relations and Turkey's changing role within the international system.

Mohammed bin Nasser Hamed Al-Wohabi, Ambassador of the Sultanate of Oman, stated that Turkey is an stabilizing and balancing element in the Middle East.

Rashed Ameyev, Kazakh

FOREIGN POLICY ANALYSIS

Turkish Foreign Minister Davutolu's Visit to Lebanon and Turkey's Relations with Lebanon

When we look at Turkey's relations with Lebanon from the past to the present, we see that these relations have developed on the basis of cooperation and, at times, conflict. However, since 2005, we have seen Turkey's relations with Lebanon develop rapidly in the fields of economy, politics and security.

[more](#)

Northern Iraq Notes II: Sulaymaniyah Observations

All the PUK authorities we interviewed said that the elections were a big gain for democracy. Probably, the reason for these statements isn't only the development of democracy. We got the impression that the Change List, formed by the PUK's veteran leaders, may reunite with the PUK.

[more](#)

Turkey-Azerbaijan Relations: How to Switch from Brotherhood Slogans to Strategic Partnership?

It is time to develop a closer relationship. By adding block into place each year, a common future that is based not only on bureaucrats and politicians but also on the entire nation and with the aim of improving friendship, peace and prosperity between Turkey and the Azerbaijan will be built.

[more](#)

The Importance of the Turkey-Gulf Cooperation Council (GCC) High Level Strategic Dialogue Meeting

According to the GCC members, Turkey is the

ORSAM REPORTS

IRAQ'S PIVOTAL POINT: TALAFAR

THE STRUGGLE AGAINST PIRACY: THE SOMALIA CASE AND TURKEY'S POSITION

[ARCHIVE](#)

EVENTS

ORSAM-TRT Cooperation for the Documentary of Turkish Straits

The topics of the documentary film include the issue of Turkish Straits

ORSAM Middle Eastern Studies Summer School Completed

ORSAM held a summer school program from July 1-15, 2009.

Tal Afar Conference in Istanbul

A conference was held on "Tal Afar: From the Invasion to the Present," on June 13, 2009 in Istanbul.

Obama's Middle East Policies Discussed

New American Policies and the future of Turkish-American relations were a topic at the meeting.

The Priorities of Turkey's Iraq Policy Evaluated

A brainstorm was arranged at ORSAM seeking to answer the question: "What should the

Your Link to Middle East

ISSN: 1306-9136

9 771306 913004

Fiyatı: 9 TL